

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3041
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1990

YAKINÇAĞ AVRUPA TARİHİ

Yazarlar

Prof.Dr. Mustafa DAŞ (Ünite 1)
Prof.Dr. Mehmet Yavuz ERLER (Ünite 2)
Prof.Dr. Levent KAYAPINAR (Ünite 3)
Doç.Dr. Ayşe KAYAPINAR (Ünite 4)
Yrd.Doç.Dr. Mehmet SÜME (Ünite 5)
Yrd.Doç.Dr. Nuray ÖZDEMİR (Ünite 6)
Yrd.Doç.Dr. Fahri KILIÇ (Ünite 7)
Prof.Dr. Mustafa TÜRKEŞ (Ünite 8)

Editör

Doç.Dr. Ayşe KAYAPINAR

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2013 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Genel Koordinatör Yardımcısı

Yrd.Doç.Dr. İrem Erdem Aydın

Öğretim Tasarımcıları

Yrd.Doç.Dr. Alper Tolga Kumtepe

Öğr.Gör. Orkun Şen

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Nursel Bozkartal Görür

Kitap Koordinasyon Birimi

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Yakınçağ Avrupa Tarihi

ISBN

978-975-06-1699-0

1. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 4.000 adet basılmıştır.

ESKİŞEHİR, Nisan 2013

İçindekiler

Önsöz	vi
-------------	----

Fransız İhtilali ve Napolyon Dönemi.....	2
18. YÜZYILDA AVRUPA'NIN GENEL DURUMU	3
İHTİLAL ÖNCESİ FRANSA	5
Fransız İhtilali'nin Nedenleri.....	7
FRANSIZ İHTİLALI'NİN BAŞLANGICI VE AŞAMALARI.....	10
Kurucu Meclis.....	10
Yasama Meclisi.....	12
Konvansiyon Meclisi	13
Direktüvar Yönetimi.....	14
NAPOLYON DÖNEMİ VE FRANSIZ İHTİLALI'NİN SONUÇLARI	14
Fransız İhtilali'nin Sonuçları	17
Özet.....	18
Kendimizi Sınayalım	20
Okuma Parçası	21
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	22
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	23
Yararlanılan Kaynaklar.....	24

1. ÜNİTE

19. Yüzyılın İlk Yarisında Avrupa (1815-1848).....	26
VİYANA KONGRESİ VE YENİ FİKİR AKIMLARI	27
Viyana Kongresi	27
Yeni Fikir Akımları.....	29
19.YÜZYILIN İLK YARISINDA ORTA VE DOĞU AVRUPA	30
Germen (Alman) Konfederasyonu	30
Kutsal İttifak (Eylül 1815)	31
Avusturya	32
Prusya.....	33
Rusya ve Osmanlı Devleti	34
19.YÜZYILIN İLK YARISINDA GÜNEY VE BATI AVRUPA.....	35
İtalya.....	35
İspanya.....	36
Fransa.....	37
İngiltere'de Liberal Hükümet.....	38
SANAYİNİN GELİŞMESİ VE TOPLUMSAL ETKİLERİ.....	40
Özet	44
Kendimizi Sınayalım	45
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	46
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	46
Yararlanılan Kaynaklar.....	47

2. ÜNİTE

19. Yüzyılın İkinci Yarisında Avrupa(1848-1878).....	48
19. YÜZYIL AVRUPA TARİHİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE 1848 OLAYLARI	49
19. Yüzyıl Avrupa Tarihinin Genel Özellikleri	49
Avrupa'da 1848 Olayları ve Nedenleri	52
1848 Olayları ve Fransa	53
Avusturya ve 1848 Olayları.....	54
İtalya, Almanya ve 1848 Olayları	54
KIRIM SAVAŞI, İTALYA VE ALMANYA'NIN BİRLİĞİNİ SAĞLAMASI	55
Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması	55
İtalya'nın Birliğini Sağlaması	56
Almanya'nın Birliğini Sağlaması	58
19. YÜZYILDA ETKİLİ OLAN SİYASİ AKIMLAR	61
Liberalizm	61

3. ÜNİTE

Milliyetçilik	62
Sosyalizm	63
1877-78 (93) OSMANLI-RUS HARBİ VE BERLİN ANTLAŞMASI	64
Özet.....	67
Kendimizi Sınayalım.....	69
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	70
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	70
Yararlanılan Kaynaklar	71

4. ÜNİTE

20. Yüzyıla Girerken Avrupa (1878-1914)	72
20. YÜZYILA GİRERKEN AVRUPA'DA TOPLUMSAL DEĞİŞİMLER	73
20. YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA'NIN SİYASİ YAPISI	76
İngiltere	77
Fransa	78
Rusya	79
Avusturya, Prusya ve Almanya	80
İtalya.....	82
TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912).....	83
Trablusgarp Savaşının Nedenleri ve Sonuçları	83
BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)	87
Özet.....	92
Kendimizi Sınayalım.....	93
Kendimizi Sınayalım.....	94
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	94
Yararlanılan Kaynaklar	95

5. ÜNİTE

I. Dünya Savaşından II. Dünya Savaşına Avrupa (1914-1939).....	96
I. DÜNYA SAVAŞI VE CEPHELERİ	97
Giriş.....	97
I. Dünya Savaşının Başlaması.....	97
Batı Cephesi.....	99
Doğu Cephesi.....	99
Denizlerde I. Dünya Savaşı	100
Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına Girişi ve Savaşığı Cepheleler	101
I. DÜNYA SAVAŞININ SONA ERME SÜRECİ VE SONUÇLARI	102
Rus Devrimi	104
Versay (Versailles) Antlaşması (28 Haziran 1919)	105
I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA VE DEMOKRASİ.....	106
Alman Refahının Geri Dönüşü	106
1920'lerde Barışçı Politikalar.....	107
Avrupa'da Demokrasiler (1919-1939).....	108
AVRUPA'DA FAŞİST VE TOTALİTER REJİMLER	110
İtalya'da Faşizm	110
Almanya'da Faşizm.....	111
Sovyetler Birliğinde Stalin ve Totaliter Rejim	112
İspanya İç Savaşı (1936-1939)	114
Özet.....	116
Kendimizi Sınayalım.....	118
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	119
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	119
Yararlanılan Kaynaklar	120

6. ÜNİTE

II. Dünya Savaşı (1939-1945)	122
II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ AVRUPA VE SAVAŞIN BAŞLAMASI	123
Giriş	123
Hitler Almanya'sı	123
Avrupa'da Yeni İttifaklar	125
II. Dünya Savaşının Başlaması	127

II. DÜNYA SAVAŞININ CEPHELERİ	128
Batı Cephesi	128
Kuzey Afrika Cephesi	129
Doğu Cephesi	130
ABD'nin Savaşa Girişi, Uzak Doğu ve Pasifik Savaşı	132
SAVAŞ SÜRERKEN MÜTTEFİK DEVLETLER ARASINDA YAPILAN KONFERANSLAR VE SAVAŞIN SONA ERMESİ	132
Kazablanka Konferansı	133
Washington Konferansı	133
Quebec Konferansı	133
Moskova Konferansı	133
Kahire Konferansı	134
Tahran Konferansı	134
Yalta Konferansı	134
Potsdam Konferansı	135
II. Dünya Savaşının Sona Ermesi	135
II. DÜNYA SAVAŞININ SONUÇLARI VE AVRUPA'NIN ŞEKİLLENMESİ.....	137
Avrupa'nın II. Dünya Savaşı Sonrası Şekillenmesi	139
Özet.....	141
Kendimizi Sınayalım.....	143
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	144
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	144
Yararlanılan Kaynaklar.....	145

Soğuk Savaş Dönemi (1945-1989) 146

7. ÜNİTE

SOVYETLER BİRLİĞİ VE VARŞOVA PAKTI	147
Varşova Pakti.....	149
Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa'ya Genişlemesi	150
Çekoslovakya Olayları	151
Polonya Olayları.....	152
Macaristan Olayları.....	152
NATO PAKTI VE AVRUPA	153
Kapitalist Avrupa'nın Yabancı İşçi İhtiyacı.....	154
Avrupa Birliği Kuruluşu ve Gelişimi	156
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ	157
AVRUPA'DA DEMOKRASİNİN VE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ	160
Özet.....	165
Kendimizi Sınayalım.....	167
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	168
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	168
Yararlanılan Kaynaklar.....	169

Sovyetler Birliğinin Çöküşünden Günümüz Avrupa'sına.... 172

8. ÜNİTE

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ÇÖKÜŞÜ.....	173
AVRUPA'DA SOĞUK SAVAŞIN BİTMESİ VE TEK AVRUPA FİKRİ	179
Avrupa Birliği Antlaşması ve Yeni Genişleme Dalgaları	182
YENİ DÜNYA DÜZENİ İÇİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DURUMU	183
AVRUPA'DA YENİ DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKMASI	186
Çek ve Slovakya Cumhuriyetleri.....	186
Yugoslavya'nın Dağılışı.....	186
Bosna-Hersek'te Savaş ve Dayton Antlaşması.....	188
Makedonya'da Kriz Döngüsü	189
Karadağ Cumhuriyeti	190
Kosova'nın Bağımsızlığı.....	190
Özet.....	192
Kendimizi Sınayalım.....	193
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	194
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	194
Yararlanılan Kaynaklar.....	195

Önsöz

Batı Avrupa dünyasının pek çok özelliği Yakınçağ döneminde oluşmaya başlamıştır. Yakınçağ'ı başlatacak olan 1789 Fransız İhtilali, cumhuriyet, insanlar arası eşitlik, insan hak ve hürriyetleri gibi kavramlarla Avrupa'nın monarşik rejimlerini sarsmaya başlamıştır. Fransız İhtilalinin fikirlerini Napolyon'un savaş yoluyla Avrupa'ya kabul ettirme girişimleri İngiltere ve Rusya'nın muhalefetiyle 1815 yılında Waterloo Savaşında sona erdirildi.

1815 Viyana Kongresiyle Avrupa'ya yayılan Fransız İhtilalinin düşünceleri tehlikeli olarak algılandı ve Avusturya başbakanı Metternich'in kurduğu sistemle Avrupa'da monarşik rejimlere geri dönüldü. Ancak devlet idaresinde iktidarı kaybeden ihtilal düşüncesi ve getirdiği yeni fikirler, halkların arasında unutulmadı. Basıkıcı monarşik rejimlere karşı tüm Avrupa'da 1830 ve 1848 yıllarında ayaklanmalar görüldü. 1848 yılından sonra anayasaya dayalı ve parlamentonun bulunduğu meşruti monarşilere geçiş yapıldı. Parlamento sisteminde daha önce bu uygulamalarda tecrübesi olan İngiltere ve Fransız parlamento sisteminden yararlanıldı. İngiltere'nin kıta Avrupa'sına etkisi iktisadi alanda da gözlemlendi. Sanayi Devrimini ilk gerçekleştiren ülke olarak İngiltere, 19. yüzyılın en güçlü devleti haline geldi. İngiltere'nin gerçekleştirdiği Sanayi Devrimini ve üretimini, kıta Avrupa'sında ilk olarak Belçika, Hollanda, Prusya ve Fransa gibi ülkeler gerçekleştirdiler. Sanayileşme, işçiler gibi kalabalık bir kitlenin oluşmasına sebep oldu. Uzun çalışma süreleri ve uygun olmayan iş koşulları başta İngiltere olmak üzere sosyalizm denilen fikir akımının bütün kıtada yayılmasına neden oldu. 19. yüzyıl boyunca milliyetçilik ve liberalizm de rağbet gören diğer fikir akımları oldular.

Napolyon savaşlarından sonra Avrupa devletleri arasında 1853-56 yıllarında gerçekleşen Kırım Savaşına kadar bir barış dönemi yaşanmıştır. Prusya'nın Alman birliğini sağlamak konusunda başbakan Bismarck liderliğinde 1863-1870 yılları arasında giriştiği savaşlar, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi, 1911 Trablusgarp Savaşı ile 1912-13 I. ve II. Balkan Harpleri bu dönemde Avrupa'nın önemli savaşları olmuştur. Prusya'nın sanayisini geliştirmesi, hareket kabiliyeti yüksek orduya sahip olması 1871 yılında Alman birliğini gerçekleştirmesini sağladı. Bu siyasi ortam içinde 1870 yılında İtalya da birliğini kurdu. Avusturya dikkatini Orta Avrupa ve Balkanlara çevirmek zorunda kaldı ve Rusya ile çatıştı. Böylece Avrupa'nın güç dengesi değişmeye ve Avrupa'da uzun süre devam eden barış atmosferi bozulmaya ve savaş ortamı yeniden oluşmaya başladı. Almanların 1870 yılında Sedan Savaşında Fransızları yenmesi, Alsace-Lorraine bölgesini ele geçirmeleri ve Fransızlara onur kırıcı Versailles Antlaşmasını imzalatırması I. ve II. Dünya Savaşlarının da zeminini hazırladı.

Çelik ve kömür üretiminde İngiltere'yi yakalayan Almanya 20. yüzyılın başında kurulmuş olan siyasi dengeyi değiştirmek istedi. Almanya'nın öncülüğünde kurulan ve Avusturya-Macaristan ile Osmanlı Devletinin yer aldığı İttifak bloğu, İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan İtilaf bloğuna karşı 1914-18 yılları arasında I. Dünya Savaşını gerçekleştirdi. Yenilen taraf İttifak bloğu oldu. Avusturya-Macaris-

tan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı tasfiye edilerek tarih sahnesinden silindiler. 1870 yılında Fransızların onuru kırılarak imzalatılan Versailles Antlaşmasının bir benzeri aynı yerde Almanların onuru kırılarak I. Dünya Savaşının sonunda Almanlara imzalatıldı. Böylece 1939-1945 tarihleri arasında süren II. Dünya Savaşının gerekçeleri oluşturuldu. II. Dünya Savaşı da Avrupa için bir yıkım oldu. Daha önceki dünya savaşı gibi II. Dünya Savaşında da milyonlarca Avrupalı hayatını kaybetti ya da sakat kaldı. Bu durum Avrupalıları birlikte yaşayabilmenin yollarını araştırmaya sevk etti. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası Varşova Paktının öncülüğündeki komünist dünya ile NATO'nun liderliğindeki kapitalist dünya arasında başlayan Soğuk Savaş dönemi Avrupalıları birlikte yaşamaktan alıkoymdu. Ancak 1989 yılında Sovyet Rusya'nın yıkılmasıyla birlikte Avrupa birliği düşüncesi yayıldı ve kıtanın büyük bir kısmını içine alarak Avrupa Birliği aşamalı olarak kuruldu.

Elinizde bulunan ve “Yakınçağ Avrupa Tarihi” başlığını taşıyan bu kitap yukarıda ana hatlarıyla bahsedilen Avrupa tarihini “Fransız İhtilali ve Napolyon Dönemi”, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa (1815-1848)”, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Avrupa (1848-1878)”, “20. Yüzyıla Girerken Avrupa (1878-1914)”, “I. Dünya Savaşından II. Dünya Savaşına Avrupa (1914-1939)”, “II. Dünya Savaşı (1939-1945)”, “Soğuk Savaş Dönemi (1945-1989)”, “Sovyetler Birliğinin Çöküşünden Günümüz Avrupa'sına” adlı sekiz üniteye ele almaktadır. Her bir ünite üniversite mensubu akademisyenlerce yazılmıştır. Eseri okuyan öğrenciler günümüze kadar devam eden Yakınçağ Avrupa tarihini öğrenme imkanı bulacaklardır. Bu kitaptan elde ettikleri bilgiler, öğrencilere sadece Avrupa tarihini değil dünya tarihi kadar Osmanlı ve Türkiye tarihini de mukayese ederek daha iyi öğrenmelerini mümkün kılacaktır.

Editör

Doç.Dr. Ayşe KAYAPINAR

YAKINÇAĞ AVRUPA TARİHİ

Amaçlarımız

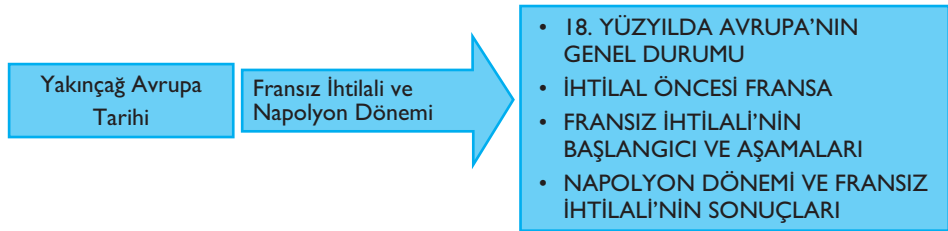
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 18. yüzyılda Avrupa'nın genel durumu irdeleyebilecek;
- İhtilal öncesi Fransa'yı yorumlayabilecek;
- Fransız İhtilali'nin başlangıcını ve aşamalarını tartışabilecek;
- Napolyon dönemi ve Fransız İhtilali'nin sonuçlarını açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Fransız İhtilali
- Bourbon Hanedanı
- Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik
- İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi
- Kurucu Meclis
- Yasama Meclisi
- Cumhuriyet
- Direktuvary yönetimi
- Napolyon Bonaparte
- Koalisyon savaşları
- İhtilal'in sonuçları

İçindekiler

Fransız İhtilali ve Napolyon Dönemi

18. YÜZYILDA AVRUPA’NIN GENEL DURUMU

Ortaçağda Avrupa Dünyası’na egemen olan feodal yapıdan dolayı güçlü merkezi krallıklar bulunmuyordu, fakat yeniçağda silah teknolojisinde ve ticari yaşamda meydana gelen bazı gelişmeler ve değişimler, adeta birer küçük bağımsız hükümdar gibi hareket eden feodal senyörlerden birinin zamanla güçlenerek diğerlerini egemenliği altına almasını sağladı ve böylece Avrupa’da güçlü merkezi krallıklar kuruldu.

Fransız İhtilali öncesinde Avrupa’da modern anlamda bir ulus-devletin varlığı söz konusu değildi. Bununla birlikte gelecekte ulus devlet niteliği kazanacak krallıkların oluşumu tamamlanmak üzereydi. İber yarımadasında İspanya ve Portekiz krallıkları bulunuyordu. Aşağı yukarı günümüz Fransa’sının toprakları üzerinde Bourbon hanedanı yönetiminde Fransa Krallığı, İrlanda adası da dâhil olmak üzere Büyük Britanya adaları üzerinde İngiliz meşrutiyeti hâkimdi. İtalya’da güney kesim ve Sicilya adasına hükmeden Napoli Krallığı, Roma merkez olmak üzere orta kesimde Papalık Devleti, kuzeydoğuda Venedik şehri başta olmak üzere iç kesim, Adriyatik sahilleri, Dalmaçya kıyıları ve Mora’ya hükmeden Venedik Cumhuriyeti, kuzeybatıda Savoie kontluğu, Milano, Piemonte, Ceneviz gibi birçok küçük devlet bulunuyordu. İsviçre federasyon halinde günümüzdekinden daha küçük bir alana sahipti. Habsburg Hanedanı yönetiminde Avusturya-Macaristan ve Almanya’nın bir kısmı bulunuyordu. Berlin ve çevresiyle birlikte Baltık sahillerinde Prusya vardı. Almanya toprakları üzerinde Saksonya ve Bavyera başta olmak üzere irili ufaklı oluşumlar da mevcuttu. Litvanya’ya da hükmeden sınırları odlukça geniş Lehistan Krallığı mevcuttu. İskandinav yarımadasında İsveç ve Norveç Krallıkları, Danimarka da bir krallık hüküm sürüyordu. Büyük gelişme kaydeden Rusya Çarlığı, Karadeniz’e kadar uzanan alana hâkimdi. Macaristan’ın güneyi Eflak ve Boğdan da dâhil olmak üzere Balkanlar’da ise Osmanlı İmparatorluğu egemendi. Bu devletlerin çoğu kralın kişiliğinde birleşen halklardan meydana gelen, bağımsız ve belirli değer ölçülerine sahiptiler (Roberts 2010; 353-382). Fakat onların milli bir temele oturmayışlarında, bu devletlerin halkı arasında “yurttaşlık” ve “yurtseverlik” gibi düşüncelerin henüz gelişmemiş, millet olma bilincinin yerleşmemiş olması en önemli faktördü.

18. yüzyılda merkezi krallıklar halindeki Avrupa devletlerinde mutlakiyete dayalı bir yönetim anlayışı hâkim olmakla birlikte feodalitenin kalıntıları oldukça güçlü biçimde varlığını devam ettiriyordu. Ekonomik ve toplumsal düzen tama-

men feodaliteye dayalıyken, devlet yapılanmasında da feodallığın izleri silinmemiştir. Çünkü merkezi krallıkların kurulmasıyla birlikte, feodaller sadece siyasi bağımsızlıklarını yitirerek, tamamen kralın otoritesine bağlanmışlar, fakat yeni düzen içinde feodal dönemden kalma siyasi ve sosyo-ekonomik haklarının büyük bir kısmını ellerinde tutmayı başarmışlardır. Söz konusu bu durum, eski feodallerin, yani toplumun soylu-aristokrat kesimi yine ayrıcalıklı kılmaya devam ediyor ve onları ülke yönetiminde en etkili zümre haline getiriyordu.

18. yüzyılın son çeyreğine Fransa'da İhtilal ortaya çıkıp, gelişmeye başladığında; Avrupa Dünyası genel olarak ortaçağdakinin devamı niteliğinde bir toplumsal yapıya sahipti. Toplum yine üç sınıftan oluşuyordu. Bu sınıflar; Soylular, Ruhbanlar ve Halk sınıflarıydılar. Halk sınıfı ayrıca kendi içerisinde alt gruplara ayrılıyordu, fakat bu ayrımın belirleyici olan hak ve yetkiler ya da ayrıcalıklar değil, toplumsal farklılıklardı. Bundan dolayı ticaret ve sanayi alanlarında gösterdikleri faaliyetlerle zenginleşenlere büyük burjuvazi ve doktor, öğretmen v.b. gibi meslekler icra edip itibar sahibi olanlara da küçük burjuvazi deniliyordu. Halk sınıfının en alt grubunu ise ziraatla uğraşıp ancak gündelik geçimini sağlayabilen ve Avrupalı devletlerin nüfuslarının ezici çoğunluğunu teşkil eden köylüler oluşturuyordu (Yeliseyeva 2009; 49-80).

Harita 1.1

18.Yüzyılda Fransa ve Avrupa

Kaynak:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Europe,_1700_-_1714

Yeniçağda ekonomi, ticaret ve sanayi alanında yaşanan gelişmeler burjuvazi sınıfının ortaya çıkmasında şüphesiz belirleyici oldu. Bu dönemde Avrupa devletlerinin büyük bir kısmı değerli madenlerin ülke içerisinde biriktirilmesine dayanan ve işlenmiş ürün ihracatını temel alan “Merkantilist Ekonomi Politikası”nı uyguluyordu. Bu politika sayesinde Avrupa devletlerinin büyük bir kısmı özellikle İngiltere, güçlü bir ekonomi kurmayı başardı. Yine bu dönemde yüksek gelir getiren sömürgeler arası ticaret hızla gelişti.

18. yüzyılda ise Avrupa bir seri savaflara sahne oldu. Bunların içerisinde en önemli olanları Veraset Savaşları olarak adlandırılan; İspanya Veraset Savaşları

(1702-1714), Lehistan Veraset Savaşları (1733-1738), Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) ve Yedi Yıl Savaşları'ydı (1756-1763). Avrupa Dünyası dışında meydana gelen en önemli savaş ise yaydığı siyasi ve toplumsal düşünceler bakımından Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ydı (1774-1783).

1789 yılında, Fransa'da İhtilal başladığında, ilk olarak Avrupa'nın büyük egemen güçleri İngiltere, Rusya, Avusturya, Fransa, İspanya, Portekiz vb. kayıtsız kalmayı seçeceklerdir. Fakat daha sonraki süreçte, Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler ve oluşturduğu örneğin, kendi egemenliklerini de tehdit ettiğini göz önüne alarak, Fransa ile mücadeleye başlayacaklardır.

Gerçekte ise, Fransa ile diğer Avrupa devletleri arasında 25 yıl süren mücadele eski dünya ile yeni dünyanın bir savaşı olarak akıllarda kalacak ve eski dünya bu mücadelelerden kısa vadede galip olarak çıksa da uzun vadede kaybeden taraf olacaktı. Böylece zaman içerisinde Fransız İhtilali ve bünyesinde barındırdığı düşünceler bütün Avrupa'ya ve dünyaya yayılarak, dünya üzerinde siyasi ve toplumsal açıdan önemli değişikliklere yol açacaktır.

Fransız İhtilali öncesinde Avrupa'nın siyasi görünümü nasıldır?

İHTİLAL ÖNCESİ FRANSA

Yeniçağ'da kurulan güçlü merkezi krallıklardan biri de Fransa'ydı. 16. ve 17. yüzyıllar boyunca siyasi-düşünsel ve ticari-sosyal alanda meydana gelen değişimler feodal devlet yapısını ortadan kaldırmakla birlikte, toplumsal düzende feodalite hâlâ egemendi. 18. yüzyıl başlarında Fransa'da görünüşte uyum ve düzenin egemen olduğu güçlü bir monarşik yapı vardı. Devlet ve toplumun iç içe geçmiş halini ifade için "ancien régime" (eski rejim) olarak nitelendirilen bu yapı, gerçekte belirli çıkar ilişkilerine dayalı bir düzenden ibaretti. Halk arasında yurttaş ve ulus olma bilinci gelişmemişti. Bu nedenle ülkenin siyasi, hukuki ve sosyo-ekonomik güçleri kralın elinde toplanmış bulunuyordu ve bu durum krala ülkenin yönetiminde tek söz sahibi olma hakkını tanıyordu. Kralın yetki ve haklarını sadece dini kurallar ve ahlaki değerler sınırlıyordu. Yasaların ve idari otoritenin kaynağı olan kral, tüm memurları atama, savaş veya barışa karar verme, vergi koyma haklarına sahipti. Nitekim kral XV. Louis bu mutlak hakimiyeti şöyle ifade ediyordu: "Egemen güç sadece benim kişiliğimde bulunur. Tüm yasama gücü, ne diğerlerine ne de bu gücün herhangi bir kısmına karşı sorumluluk duymaksızın, sadece bana aittir. Kamu düzeni bütünüyle benden kaynaklanır, halkın hakları ve çıkarları zorunlu bir şekilde benimkilere bağlıdır, diğerleri ise sadece benim ellerimdedir" (Price 2008; 117). Fransa'da krallar XIV. Louis'den itibaren başkent Paris'in dışında olağanüstü masraflarla yaptırılan Versailles Sarayı'nda, ihtişamlı bir yaşam içerisinde ve halktan kopuk mutlak egemen olarak yaşıyorlardı.

Feodal kalıntılar, Avrupa'nın diğer pek çok ülkesinde olduğu gibi Fransa'da da siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamda varlığını sürdürmeye devam ediyordu. Eski rejimin odak noktasında yer alan kral, merkezi ve mutlak bir otoriteye sahip olmakla birlikte, dayandığı toplumsal çevrelerin çıkarlarını gözetmek zorundaydı. 1614'den beri toplanmayan "Etats Generaux" ile bazı yerlerde ayakta kalmış olan yerel meclislerin gücünün kırılmış olmasına karşın, parlamentolar (makamlarını babadan oğula geçmek üzere satın alıyorlardı) kralın gücünü sınırlayan önemli bir kurumsal yapı oluşturuyordu. Aristokrasiyi temsil eden ve toplumsal değişime karşı aşılabilir bir engel olan parlamentoların siyasal gücü vergi ve yasa değişikliklerini onaylama yetkisinden kaynaklanıyordu. Ayrıca kiliseye tanınan haklar ve mülk sahiplerine verilen ekonomik ayrıcalıklar da dokunulmaz bir nitelikteydi.

18. yüzyılda Fransa'daki toplumsal yapı ise tıpkı ortaçağdaki gibi haklar ve yetkiler konusu başta olmak üzere her alanda eşitsizliği bünyesinde barındıran sınıflara dayalı bir yapı olma özelliğini sürdürüyordu. Fransa'da egemen olan bu toplumsal yapı, toplumda yeni yer alan burjuva sınıfının gün geçtikçe gelişmesiyle birlikte çatırdamasına neden oldu ve içinde farklı sesleri, düşünceleri barındırmaya başladı. Fransa, Avrupa'daki diğer pek çok devlet gibi otokratik bir mutlaki yönetime ve feodal kalıntıların egemen olduğu ekonomik ve toplumsal bir düzene sahip olmakla birlikte; ülkenin içinde bulunduğu bu durum toplum üzerinde derin etkiler bırakacak olan pek çok fikirlerin de ortaya çıkıp gelişmelerini olanaklı kıldı. Bu durum, Fransızları kendi kişiliğinde bir ulus-devlet olarak birleştiren kralın konumunun sarsılmasına ve Fransız halkı arasında "yurttaşlık", "yurtseverlik" gibi duyguların ortaya çıkarak, gelişmesine yol açacaktı. Böylece ulusal-devlet ve ulus bilinci daha üst bir düzeye yavaş yavaş taşınıyordu.

Ekonomik yaşamı olumsuz etkileyen en önemli uygulamalardan biri feodalite döneminden kalma, yerel gümrük vergileriydi. Fransa'nın bir bölgesinden diğer bölgesine ticari amaçlarla sevk edilen ticari eşyalardan gümrük vergisi alınması kentler ve bölgeler arasındaki ticari ilişkileri kısıtlayarak; bölgesel ticaretin sürdürülmesini sağlarken, ulusal ekonominin kurulamamasına ve burjuvazinin tepkisine neden oluyordu. Fransa merkezi krallık olmakla birlikte, modern anlamda bir devlet bütçesine sahip değildi. Dokunulmaz olan aristokrasi ve ruhban sınıfından vergi alınmadığı için devlet hazinesinin gelir kaynağı doğrudan ve dolaylı olarak köylüden, burjuvaziden ve sıradan halktan alınan vergilerden oluşuyordu. Üstelik bu vergilerin toplanmasında düzenli işleyen bir sistem de söz konusu değildi. Vergilerin hemen hemen tamamı iltizam usulü ile toplanıyordu ve bu iş genellikle soylu-aristokrat zümreye aitti. Bu yöntem, halkın vergi vermekle mükellef olan kesiminin daha fazla ezilmesine ve pek çok şikâyeteye neden oluyordu (Yeliseyeva 2009; 49-52).

18. yüzyılda Fransa'da hukuk sistemi ve adaletin sağlanmasında da aristokrasi ayrıcalıklı bir konumdaydı. Devletin kontrolünde, biri Paris'teki yüksek mahkeme olmak üzere ülkenin genelinde sadece on iki mahkeme işlevsel haldeydi. Bu mahkemelerin dışında ülkenin birçok yerinde yerel mahkemeler de görev yapıyordu. Bu mahkemelerde görev yapan yargıçların çoğunluğu, bulundukları makamlara liyakat usulüyle gelmeyen kişilerdi. Bu kişiler yargıçlık makamını, ya babadan oğla veraset yoluyla elde ediyorlardı ya da bu makamı belirli bir ücret karşılığında satın alıyorlardı.

Reform Hareketi Fransa'da, dini yaşamda önemli değişimleri beraberinde getir-diyse de, koyu bir Katolik ülke halkı arasında Kilise gücünü ve saygınlığını yitirmedi. Kilise Örgütü, Fransa'da hala güçlü bir yapıya, geniş topraklara ve vergi muafiyetine sahipti. Bu yönüyle de, Fransız toplumunun ve devlet yönetiminin üzerinde önemli bir nüfuzu bulunuyordu.

17. ve 18. yüzyıl boyunca Fransa'nın diğer Avrupa devletleri ile ilişkileri sürekli bir mücadele ve rekabet temelinde gelişti. Bu durumun altında, Fransa'nın Avrupa Dünyası'nın en büyük ve en güçlü devleti olma arzusu yatıyordu. Fransa'nın bu amaç etrafında en büyük başarıları kral XIV. Louis (1643-1715) döneminde gösterdi. Söz konusu bu amaç doğrultusunda, daha fazla genişlemek ve güç kazanmak isteyen Fransa, yüzyılın önemli savaşları olan ve Veraset Savaşları adıyla anılan; İspanya Veraset Savaşları (1702-1714), Lehistan Veraset Savaşları (1733-1738), Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) ve Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) yer alarak savaşların gelişiminde önemli etkilerde bulundu. Fakat, bu uzun süreli savaşlar Fransa üzerinde maddi ve manevi açıdan büyük yıkımları da beraberinde getirdi.

Avusturya Veraset Savaşları'nın (1740-1748) devamı niteliğindeki Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) müttefiki olarak Avusturya Krallığı'nın yanında yer alan Fransa, bu savaşta Prusya ve İngiltere ile mücadele ettiyse de, hem karada hem de deniz de büyük yenilgilere uğradı (Carpentier 1987;232). 1763 yılında imzalanan Paris Antlaşması'na göre, Fransa; Avrupa'daki topraklarını korumakla birlikte, Amerika Kıtası'nda Mississippi Nehri'nin doğusunda yer alan topraklarını ve Kanada'yı İngiltere'nin; söz konusu nehrin batısında ve güneyinde yer alan topraklarını ise, savaşın sonlarına doğru İngiltere-Prusya İttifakı'na katılan İspanya'nın egemenliğine bırakmak zorunda kaldı. Ayrıca Fransa, yine Paris Antlaşması'na göre, Hindistan'daki sömürgelerini de İngiltere'nin egemenliği altına bırakıyordu. Fransa'nın içine düştüğü bu durum, Fransız halkının gözünde hükümete ve krala duyulan güveni azaltarak, tepkilerin artmasına neden oldu.

Fransa, Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) maruz kaldığı kayıpların ve utancın intikamını almak için, İngiltere'ye karşı Kuzey Amerika'daki onüç İngiliz Kolonisi'nin 1774'te ayaklanmasını iyi bir fırsat olarak değerlendirdi. Söz konusu savaşta Fransa öncelikle kolonilere gizlice para ve silah yardımıyla bulundu ve daha sonra Amerika ile bir ittifak antlaşması imzaladı (1778). Bu antlaşmayla; Fransa, Amerika İngiltere'den bağımsızlığını kazanana kadar, kolonilerle birlikte İngiltere'ye karşı savaşmayı kabul ediyordu. Böylece Fransa, İngiltere'ye resmen savaş ilan etmiş oldu. Fransa sürdürülen savaş esnasında Hollanda ile de işbirliği yapıyordu. Kolonilerle, Fransa arasındaki ittifaka 1779 yılında İspanya Krallığı da katıldı. İngiltere, müttefiklerle giriştiği bu savaşı kaybetti ve Kuzey Amerika'daki onüç koloninin bağımsızlığını 1783 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması ile kabul etti (Kayıran 1991;130-131). Fakat Fransa, Amerika Bağımsızlık Savaşı'ndan İngiltere'yi yenmenin vermiş olduğu gurur ve itibar dışında pek bir şey kazanamadı ve mali açıdan büyük oranda kayıplara uğrayarak yıprandı.

18. yüzyıl Fransa'sı Avrupa Dünyası'nın en büyük güçlerinden biri olmakla birlikte; içeride ve dışarıda siyasi ve sosyo-ekonomik alanlarda gerekli düzenleme ve başarıları elde edemediği için gün geçtikçe kaosa sürükleniyordu. Nitekim, bütün bu gelişmeler, Fransa'da daha pek çok faktöründe etkisiyle 1789 yılında bir ihtilalin ortaya çıkıp, gelişmesine neden olacaktı.

Fransız İhtilali'nin Nedenleri

Fransız İhtilali'nin ortaya çıkışında birçok faktör rol oynamıştır. Genel olarak bu faktörleri iç ve dış olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Fransa'nın kendi iç bünyesinde ihtilali hazırlayan etkenlerin başında toplumsal yapısı gelmektedir. 18. yüzyılda Fransız toplumu feodal esaslara dayalı sınıflı bir yapı halindeydi. Halk arasında başta haklar ve yetkiler olmak üzere yaşamın her alanında eşitsizlik söz konusuydu. Fransa Toplumu; Soylular (La Noblesse), Ruhban (La Clergé) ve Halk (Tiers Etats) olmak üzere üç ana sınıftan oluşuyordu. Bu sınıflar sahip oldukları ayrıcalıklar çerçevesinde keskin biçimde birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bu üç ana sınıfın üzerinde de Fransa'yı yöneten Bourbon Hanedanı ve bu aileden bir kral bulunuyordu.

18. yüzyılda Fransız halkının ezici çoğunluğunu köylüler oluşturuyordu. Bu dönemde Fransız köylüsü feodal yükümlülüklerden hâlâ kendini kurtarabilmiş değildi. Köylü bağlı bulunduğu senyörüne adeta gündelik yaşamın her anında vergi ödemek zorundaydı. Köprüden ürünü geçirmek, değirmende tahıl öğütmek, fırında ekmek pişirmek için ödenen vergiler bunlardan sadece birkaçıydı. Bilhassa tuz ve şarap vergisi çok ağırdı ve ödemeyenler en ağır ve acımasız biçimde cezalandırılırdı.

nılıyorlardı. Köylünün senyörüne karşı sorumluluğu sadece vergi ödemekle bitmiyordu. Toplumsal yaşamda ve hukuk karşısında senyör köylüden her bakımdan üstündü. Onur kırıcı her türlü angaryaya köylü katlanmak zorundaydı. Yerlere kadar kapanıp selamlamaktan, senyörün gündelik hayattaki her hizmetini görmek köylünün katlanmak zorunda olduğu durumları. Köylü sadece senyörüne vergi vermek ve angaryalara katlanmakla kalmıyor aynı zamanda devlete de vergi ödemek yükümlülüğü altındaydı. Vergilerini ödemeyenlerin malları ve mülklerine hatta elbiselerine dahi el konuyordu. Taş duvarlı toprak damlı evlerde hayvanlarıyla birlikte yaşayan köylüleri durumunu kıtlık ve salgın hastalık gibi doğal afetler bütünü zorlaştırıyordu. Bu umutsuz durumda köylüler sık sık isyan ediyorlardı fakat bu isyanlar da silah zoruyla sert biçimde bastırılıyordu (Yeliseyeva 2009; 49-52).

Tiers Etats yani halk sınıfının temsilciliğini yapan burjuvazi, köylülere göre ekonomik bakımdan çok daha iyi durumda olmalarına rağmen siyasal ve sosyal haklar bakımından şikâyetçiydiler. Büyük ölçüde ticaret ve imalat işleriyle uğraşan burjuvaların bir bölümü de avukatlık, hekimlik gibi meslekleri icra ediyorlardı. Onlar da her türlü vergiyi ödüyorlardı. Hatta gittikçe zenginleşen burjuvalar zaman zaman kral dâhil kimi aristokrat yöneticilere borç para da verebiliyorlardı. Buna rağmen kanun yapma, kanunlar karşısında eşit olma ve yönetime katılma gibi haklara sahip değillerdi. Pek çok aydın, burjuvalar arasından çıkıyor ve onlar arasında eşitlik, özgürlük fikirlerinin yayılıp kökleşmesini sağlıyorlardı (Gökkaya 2010;102-103).

Vergi veren, askerlik yapan, soyluların ve ruhbanların arazilerinde karın tokluğuna çalışan, türlü angaryalara katlanan, devlete karşı tüm yükümlülükleri karşılayan halk sınıfı içinde feodalliğin son bulması, eşitlik ve adaletin hâkim olmasına yönelik fikirler günden güne gelişiyor ve bu fikirlerin düşünceden icraata dökülmesi için kararlı bir irade halk arasında görülüyordu.

Ayrıcalıklı sınıfların başında gelen ruhbanlar kendi içlerinde sıkı bir hiyerarşik örgütlenmeye sahiptiler. Ayrı meclisleri ve mahkemeleri vardı. Kilise büyük zenginlik sahibiydi. Fransa arazilerinin yarısından fazlası kilisenin mülkiyetindeydi. Devlete karşı hiçbir yükümlülüğü bulunmayan din adamlarının sahip olduğu ayrıcalıklar ve halkın yaşadığı sıkıntılara kayıtsız kalmaları hoşnutsuzluğa yol açıyordu (Kayıran 1991; 139).

Fransa nüfusunun çok az bir kısmını oluşturan asiller devlette bütün yüksek görevleri ve orduda komutayı ellerinde bulunduyorlardı. Büyük arazileri ve malikâneleri vardı. Hiçbir vergi ödemezlerdi. Sayılarının üç yüz elli bin kadar olduğu tahmin edilen bu asillerin dört bini Versailles sarayında kralın yanında yaşıyordu. Feodal hukukun kendilerine sağladığı üstünlükten dolayı bu sınıf halk üzerinde her türlü tasarrufta bulunuyordu. Asillerin haksızlık ve zulümleri, lüks içinde yaşamları kendilerine olan nefreti körüklüyor ve eşitlik ve adaleti sağlama adına her türlü kalkışmaya uygun bir zemin hazırlıyordu.

Fransız İhtilali'nin zeminini hazırlayan iç faktörlerden belki de en önemlisi düşünce alanındaki gelişmelerin Fransız toplumu üzerindeki etkileridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Fransa'da egemen olan söz konusu toplumsal yapı, toplumda yeni yer alan burjuva sınıfının gün geçtikçe gelişmesiyle birlikte değişmesine neden oldu ve içinde farklı sesleri, düşünceleri barındırmaya başladı. 18. yüzyılda düşünce alanında "akıl" ön plana geçti ve Fransa'da "*akılcı felsefe*" hızla yayılıp, gelişmeye başladı. Fakat bu felsefe sisteminin beraberinde getirdiği düzen üzerine düşünceler, Fransa'nın sahip olduğu siyasi, sosyo-ekonomik yapıya uygun değildi. Bu yüzden de, söz konusu düşünceler, ihtilalin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli bir etkiye sahipti.

Fransa'da hâkim olan siyasi ve sosyal düzene karşı çıkan, hürriyet, eşitlik ve adaleti tüm insanlar için talep eden akılcı düşünürlerin ortaya koyduğu ilkeler, ezilen geniş halk kitleleri arasında hızla yayıldı ve yankı bulmaya başladı. Fransız halkını etkileyen düşünürlerin başında Montesquieu (1689-1755), Voltaire (1694-1778), Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) ve Diderot (1713-1784) gibi aydınlar gelmekteydi (Uçarol 1985; 10-11).

Montesquieu (1689-1755), "Acem Mektupları" ve "Kanunların Ruhu" adlı eserlerinde Fransa'da yaşanmakta olan siyasi ve sosyo-ekonomik durumu ve dini kurumların toplum üzerindeki olumsuz etkilerini sert bir dille eleştirdi. Mutlak otokratik yönetim anlayışına yani tek kişi egemenliğine dayalı krallık rejimine şiddetle karşı çıktı. İngiltere'deki gibi anayasalı bir monarşiyi yani, meşruti rejimin daha iyi olacağını savundu. Güçler ayrılığı prensibi yani yasama yürütme ve yargı mekanizmalarının bağımsızlığı Montesquieu'nün düşüncesinin temelini oluşturuyordu. Voltaire (1694-1778), düşünce ve vicdan özgürlüğünü savunmasıyla adını duyurdu. Onun hedefinde Kilise ve dönemim siyasi kurumları vardı. Voltaire'in başta gelen amacı, krallığın tanrısal olmadığını ispatlamak ve böylece mutlakiyete dayalı rejimi yıpratmaktı. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) toplumun yeniden yapılan-dırılmasını yönelik düşünceler geliştirdi. O, "Toplumsal Sözleşme" adlı eserinde devletin toplumsal bir sözleşmeden ibaret olduğunu, kişiler arasında eşitliğin esas alınması gerektiğini ve iktidar erkinin yalnızca halka ait olduğunu savunuyordu. En iyi yönetimin halk egemenliğine dayalı Ceneviz gibi bir Cumhuriyet olduğu düşüncesindeydi. İnsanlar arasında eşitlik Rousseau'nun vazgeçilmez prensibiydi. Diderot (1713-1784) ise siyasi, düşünsel ve toplumsal konularda halkı aydınlatmak istiyordu ve bu amaç doğrultusunda dönemin hemen hemen bütün Fransız düşünürlerinin makaleler yazdığı "Ansiklopedia" adındaki eserini yayınladı (Aulard 2011; 19-23).

Bu gibi daha pek çok aydının eserleriyle ortaya koydukları düşünceler, Fransız İhtilali'nin düşünce zeminini hazırladı ve bu aydınlar sadece Fransızları değil tüm halkları etkilediler.

İhtilalin zeminini hazırlayan bir diğer iç faktör de ekonomik yapıydı. Özellikle 18. yüzyıl boyunca Fransa'nın yer aldığı uzun süreli savaşlar ve kral XV. Louis (1715-1774) ve XVI. Louis (1774-1792) ile Bourbon Hanedanı'nın Versailles Sarayı'ndaki halktan kopuk ve ihtişamlı yaşamının beraberinde getirdiği israflı yaşam Fransız ekonomisini büyük bir yıkıma sürüklemişti. 18. yüzyıl boyunca sanayi alanında meydana gelen büyük ilerlemelerde bu yıkımın etkisi görülüyordu. Çünkü Fransa, bu dönemde sanayi alanındaki söz konusu gelişmeleri geriden takip ediyordu. Ticaret ve sanayi alanındaki gelişmelerden toprak zengini soyluları olumsuz etkiledi. Buna karşın burjuvazi günden güne zenginleşip aristokratlara borç verir hale geldi. Böylece Fransız ekonomisinde sürükleyici güç burjuvazi oldu. Ülke içinde mal ve hizmetlerin dolaşımında gümrük vergisi alınması gibi haklı olarak tepki çeken uygulamalara burjuvazi daha sert muhalefet etmeye başladı. Burjuvazi güçlenirken köylü nüfus, fiyat artışları karşısında daha fazla eziliyordu. Ekonomideki bunalımlar Fransa'da gittikçe bozulan sosyal ve siyasi yapının çözülmesine ve yeni bir düzenin kurulmasında önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Price 2012; 119-123).

Fransız İhtilali'nin yaşanmasında etken olan en önemli dış faktör Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık savaşı ve bu savaş esnasında yayılan siyasi düşüncelerdir. Kuzey Amerika'daki onüç koloninin birleşerek, 1774 yılında İngiltere'ye karşı giriştikleri bağımsızlık mücadelesi, Fransız kamuoyunda; kişi hak ve özgür-

lüklerinin savunulması için girişilen bir mücadele olarak nitelendiriliyordu. Nitekim 1776 yılında, onüç koloninin kabul ederek yayınladığı “Bağımsızlık Bildirisi” Fransa’da halkın büyük sempatisine neden oldu. 1783 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Amerika Birleşik Devletleri’nin bağımsızlığını kazanmasından sonra Amerikan Bağımsızlık Savaşı’na katılan Fransız askerleri yurtlarına dönmeye başladılar ve bu durum, “Bağımsızlık Bildirisi”nde yer alan düşünceleri Fransa toplumunda yayılmasına ve Fransa’daki siyasi, sosyo-ekonomik yapının bir daha sorgulanmasına neden oldu (Uçarol 1985; 12-13).

SIRA SİZDE

2

Fransız İhtilali’ni hazırlayan fikri akımların özellikleri nelerdir?

FRANSIZ İHTİLALİ’NİN BAŞLANGICI VE AŞAMALARI

Fransa’nın, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kötüye gitmeye başlayan ekonomik durumu, siyasi ve askeri alanda alınan yenilgilerle daha da bozuldu. Kral XVI. Louis (1774-1792), ekonomideki çöküşe rağmen Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nda (1774-1783) İngiltere’nin karşısında yer aldı. Uzun süren bu savaş sırasında ağır harcamalar yapmak zorunda kalan Fransa Krallığı mali açıdan iflas etme noktasına sürüklendi. Kralın ekonomik sorunları çözebilmek için maliye bakanı olarak atadığı şahısların aldığı tedbirler başarıya ulaşamadı. Mevcut vergilerin arttırılması ve yeni vergilerin konulması düşüncesi tek çözüm yolu olarak görülüyordu. Bu durumda ağır vergiler altında bırakılmış olan halktan herhangi bir beklentide bulunulamazdı. Geriye ise sadece soylu-aristokrat sınıfı kalıyordu; taşınmaz gayrimenkullere getirilecek bir vergi ile yeni vergi kalemleri açılabilirdi. Fakat aristokratlar ve ruhbanlar bu tasarıya kendi çıkarlarına dokunduğu için karşı çıkıyorlardı. Ülkenin ekonomisinin nasıl düzeltileceği konusunda aciz kalan kral XVI. Louis, bir çözüm bulunur umuduyla en son 1614 yılında toplanmış olan bir “danışma meclisi” niteliğindeki Etats Generaux’yu [Etat Jenero] toplantıya çağırma kararı aldı (Sander 1989; 162).

Her hangi bir yasama ya da yürütme yetkisi bulunmayan Etats Generaux, Fransız toplumunda hâkim olan sınıfsal yapıya göre üç gruptan oluşuyordu. Söz konusu bu gruplar; soylular, ruhbanlar ve halk sınıfından gelen temsilcilerdi. Her grubun bir oy hakkı vardı. Bu durum aristokratlar ve ruhbanların ortak çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etmelerine yol açıyordu.

Etats Generaux; 300 aristokrasi, 300 ruhban ve 600 de halktan temsilcilerin katılımıyla 5 Mayıs 1789 tarihinde Versailles Sarayı’nda toplandı. Etats Generaux’ya başkanlık eden kral XVI. Louis açış konuşmasında, meclisin görevinin sadece ekonomik yapının düzeltilmesi amacıyla yeni tedbirler ve çözüm yolları bulmak olduğunu vurguladı. Fakat görüşmeler esnasında “oy verme” konusunda sorun çıktı. Bunun temelinde güç ve üstünlük mücadelesi bulunuyordu. Halk sınıfının temsilcileri bireysel oy verme düşüncesini savunuyorlardı, oysa aristokrat ve ruhban sınıflarının temsilcileri, grupların eskiden olduğu gibi tek oy uygulamasını savunuyorlardı. Etats Generaux’da günlerce yapılan görüşmelerde gruplar arasında bir uzlaşma sağlanamadı (Price 2012; 124-131).

Kurucu Meclis

Etats Generaux’da yaşanan son gelişmeler üzerine, halk sınıfının temsilcileri; kendilerinin halkın %96’sını temsil ettiklerini ifade ederek, 17 Haziran 1789 tarihinde sadece kendilerinin katıldığı “Milli Meclis” adıyla yeni bir meclis meydana getirdiler. Milli Meclis, ilk iş olarak, egemenliğin halka ait olduğunu ve bu yüzden de Mil-

li Meclis'in onayı olmaksızın halktan vergi alınamayacağını ilan etti. Bu durum karşısında kral XVI. Louis, Milli Meclis'in toplanmasını engelleyebilmek amacıyla, Versailles Sarayı'ndaki toplantı salonunu kapattırdı ve kapısına muhafızlar yerleştirdi. Fakat bütün engellemelere rağmen, 20 Haziran 1789 tarihinde toplanan Meclis üyeleri bir anayasa hazırlanana kadar meclisten ayrılmayacaklarını ilan ettiler. Bir süre sonra Milli Meclis tarafından aristokrat ve ruhban sınıflarının temsilcilerine yapılan kendilerine katılmaları yönündeki davete, ilk olarak ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyo-ekonomik durumdan memnun olmayan alt gruplardan din adamları ve bazı soylular katıldı. Daha sonra da kralın emriyle kalan diğer aristokrat ve ruhban temsilcileri de Milli Meclis'e katılmak zorunda kaldılar. Böylelikle milli bir anayasa yapmak için hazırlıklara başlayan Meclis 9 Temmuz 1789 tarihinde "Kurucu Meclis" (Assemblée Constituante) unvanını aldı (Uçarol 1985; 15). Kurucu meclisin oluşturulması halk arasında heyecan yarattı. Köylere kadar yayılan hareket sonucunda soylulara ait şato ve malikânelere halk yığınları baskınlar yaptı. Bu halk hareketleri silahla karşılık buldu, tutuklamalar ve idamlar yoğun bir şekilde yapılmaya başlandı. Sokak gösterilerinde halk kitleleri burjuva temsilcilerine desteklerini şiddetli biçimde sundular.

Kral XVI. Louis, Kurucu Meclis'in çalışmalarına samimiyetle katılmadığı gibi kendisini Paris'te güvende hissetmediğinden çeşitli tertip ve önlemlere girişti. Taşra bölgelerindeki başka uluslara mensup askerlerden oluşan yabancı birlikleri hızla Paris'te topladı. Kralın bu tavrı, bir taraftan halk arasında Kurucu Meclis'e karşı bir komponun hazırlandığı düşüncesini güçlendirirken, diğer taraftan çökmüş olan ekonomik durumun daha da kötüye gitmesine ve Paris'te gıda maddesi bulmanın daha da zorlaşmasına neden oluyordu. Bu durum da başta Paris olmak üzere, ülke genelinde gerginlik ve karışıklıkların çıkmasına yol açtı. Nihayet 14 Temmuz 1789 tarihinde, Paris halkı, otokratik mutlaki rejimin sembolü sayılan ve siyasi suçluların bulunduğu Bastille hapishanesine saldırarak burayı ele geçirdi ve mahkûmları özgür bırakıp, hapishaneyi yaktı (Price 2012; 134-135; Aulard 2011; 57-59). Bu karışıklık esnasında Paris Belediyesi'ni de ele geçiren halk, burada "Komün (Commune)" adıyla yeni bir yönetim ilan etti ve kralın korunma amaçlı getirdiğini belirttiği yabancı askeri birliklerine karşı Ulusal Halk Ordusu'nu kurdular. Söz konusu bu gelişmeler hemen hemen Fransa'nın tamamında görülebiliyordu. Her yerde Komünler ve Ulusal Halk Orduları meydana getiriliyor, aristokrat kesim ise çareyi ülke dışına kaçmakta buluyordu (Yeliseyeva 2009; 59-60).

Bütün bu kargaşa ortamı içerisinde, Kurucu Meclis; hazırlanmakta olan anayasanın başına Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'ndeki gibi yurttaşların sahip oldukları temel hak ve hürriyetlerini ifade eden bir bölüm eklemeyi kararlaştırdı. Bu amaçla, 4 Ağustos 1789 gecesi yapılan toplantıda, aristokrasi ve ruhban sınıflarının feodalite döneminden itibaren sahip oldukları ayrıcalıklarına son verilerek, herkesin eşit olduğu ilkesi kabul edildi. Böylece feodal düzenin son kalıntıları da ortadan kaldırıldı. Fransa'da siyasi ve sosyo-ekonomik alanda sağlanan eşitlik temelinde yeni toplum düzeninin ikinci aşaması 28 Ağustos 1789 tarihinde önceden kararlaştırıldığı gibi, hazırlanmakta olan anayasanın başına eklenen ve Kurucu Meclis tarafından ilan edilen "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" idi (Yeliseyeva 2009; 61).

Bu arada kral XVI. Louis, ülkenin idaresini yeniden ele geçirmek ve İhtilali sona erdirmek amacıyla, ülke dışından destek aramaya başladı. Bu nedenle de kral, 20 Haziran 1791 tarihinde ailesi ile birlikte ülkeden kaçma girişiminde bulundu. Fakat Varrene Kenti'nde yakalanarak, başkent Paris'e geri getirildi.

28 Ağustos 1789 tarihinde “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” ilan edildikten sonraki iki yıl boyunca süren zor ve tartışmalı görüşmelerden sonra nihayet, Kurucu Meclis tarafından anayasa hazırlandı ve söz konusu anayasa 14 Eylül 1791 tarihinde kral XVI. Louis’in onayı ile yürürlüğe girdi. Anayasa’nın yürürlüğe girmesiyle, Fransa’da otokratik mutlak monarşi son bulurken, anayasalı monarşi yani meşrutiyet düzeni kurulmuş oluyordu. Bu anayasa, egemenliğin halka ait olması ilkesini temel almakla birlikte, bir de güçler ayrılığı ilkesine dayanıyordu. Gerçi kral, hâlâ ülke idaresinin en yüksek mevkisini işgal ediyordu, fakat yetkileri anayasa çerçevesinde sınırlandırıldı. Yine Anayasaya göre, yasama yetkisi Meclise, yargı yetkisi ise halk tarafından seçilen tarafsız yargıçlara veriliyordu.

Yasama Meclisi

Kurucu Meclis, üzerine almış olduğu Anayasa hazırlama görevini yerine getirdikten sonra kendisini feshederek seçime gitti ve yapılan iki dereceli seçimlerle 745 milletvekili seçildi. Söz konusu bu milletvekillerinin katılımıyla 1 Ekim 1791 tarihinde Yasama Meclisi görevine başladı (Price 2012; 145-146). Mecliste kral yandaşları ve cumhuriyet taraftarları vardı. Böylece meclis muhafazakarlar ve cumhuriyetçiler olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

Yasama Meclisi ilk olarak, Fransa kraliçesi Marie Antoniette’in kardeşi olan Habsburg İmparatoru II. Leopold’un Pillnitz Bildirisi’ni görüşmek zorunda kaldı. Prusya ve Avusturya mutlak monarşileri, 27 Ağustos 1791 tarihinde Saksonya Bölgesi’ndeki Pillnitz Şatosu’nda yaptıkları görüşmeler sonrasında yayınladıkları bir bildiriyle, diğer Avrupa devletlerinin de katılımı gerçekleşirse Fransa’da meydana gelen ihtilalin bastırılması ve Bourbons Hanedanı’nın hükümlerlik haklarının iadesi için askeri önlemler alacağını ilan ediyordu. Bu bildiri Fransa’da ortaya çıkan ihtilalin ve yaydığı fikirlerin, Avrupa’daki diğer mutlak monarşilerin üzerinde ne kadar büyük bir endişeye yol açtığının somut bir göstergesiydi. Nitekim *milli egemenlik ve milli irade* gibi kavramlar, felsefi düşünceler olmaları nedeniyle; yer, zaman, ırk ve ulus farkı gözetmeksizin tıpkı Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nde yer alan düşünceler gibi temel hak ve hürriyetlerden bahsediyordu. Söz konusu bu durum da, ulusal duyguların canlanmasına etki edeceği için Avrupa devletlerini korkutuyordu (Sander 1989; 164-165).

1 Mart 1792 tarihinde Avusturya tahtına çıkan kral II. François, Fransız İhtilali’ne karşı muhalif bir tavır içerisindeydi. Onun bu tutumu, Fransa’nın 20 Nisan 1792 tarihinde savaş ilan etmesine neden oldu. Fransa’nın Avusturya’ya savaş ilan etmesi, Prusya’nın da müttefiki olan Avusturya’nın yanında yer almasına yol açtı ve böylece Fransa’ya karşı tüm Avrupa’yı saracak olan Koalisyon Savaşları Dönemi (1792-1815) başlamış oldu (Uçarol 1985; 20-21).

Koalisyon güçlerine karşı verilen mücadeleler, Fransız toplumunda milli duyguların yoğunlaşmasına ve Fransız halkı arasında milli birlik ve dayanışmanın artmasına yol açtı. İhtilalcilerin, cumhuriyet taraftarı olan kanadı, Fransa’nın karşı karşıya kaldığı olumsuz şartların tek sorumluları olarak gördükleri kral XVI. Louis’in ve kraliçe Marie Antoinette’in oturdıkları Tuileries Sarayı’nı bastılar ve kral ile kraliçeyi tutukladılar. Bu arada, Fransa’nın içlerine kadar ilerlemiş olan koalisyon güçlerinin ilerleyişi; Fransız ordusu tarafından ülkenin kuzeyinde durdurulabildi. Böylece, İhtilal Fransa’sı yıkımdan kurtuldu.

Konvansiyon Meclisi

Yasama Meclisi, üzerine almış olduğu görevlerini yerine getirdiği gibi zamanı geldiğinde seçimleri de yeniledi ve yapılan iki dereceli seçimlerle 750 temsilci seçildi. Söz konusu bu temsilcilerin katılımıyla 20 Eylül 1792 tarihinde Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi görevine başladı (Yeliseyeva 2009; 69).

Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi ilk olarak 21 Eylül 1792 tarihinde, 1789 yılından itibaren süren Meşruti Monarşi'ye son vererek, Cumhuriyet Rejimini ilan etti. Böylece, Fransa tarihinde I. Cumhuriyet Dönemi (1792-1804) başlamış oldu. (Aulard 2011; 380-387)

Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi'nin ikinci önemli icraatı kral XVI. Louis'i yargılamayı kararlaştırmasıdır. Bu yargılama 15 Ocak 1793 tarihinde tamamlandı ve kral "vatana ihanet" suçundan giyotinle idama mahkûm edildi. Kral XVI. Louis'in cezası, 21 Ocak 1793 tarihinde infaz edildi. Kraliçe Marie Antoinette ise, kral XVI. Louis'in idamından yaklaşık dokuz ay sonra, yine aynı suçtan idam cezasına çarptırıldı ve bu ceza da 16 Ekim 1793 tarihinde infaz edildi.

Kral ve kraliçenin idamı Fransa'da, Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisine ve Cumhuriyet rejimine karşı bazı isyanları beraberinde getirdi. Ancak, bu idamların en önemli sonuçları uluslararası siyasette etkisini gösterdi. 20 Nisan 1792 tarihinden itibaren Avusturya ve Prusya Koalisyonu'nun Fransa'ya karşı sürdürdüğü savaşa, kral ve kraliçenin idamları üzerine; İngiltere, İspanya, Hollanda, Napoli, Toskana ile bazı Alman Prenslikleri de katıldı.

Konvansiyon meclisinde o zamanlar klüp adıyla anılan dört siyasi parti bulunuyordu (Gökkaya 2010; 114-115). Bunlar, monarşiye kesinlikle karşı çıkan şiddet yanlısı cumhuriyetçiler yani Jacobins [Jakobenler] (Aulard 2011; 339-341); Meşruti yetçi krallık yanlısı ılımlılar olarak bilinen Feuillants [Föyanlar]; Girondins [Jiron-denler] olarak isimlendirilen ılımlı cumhuriyet yanlıları ile mecliste yüksekte oturdukları için Montagnards [Montanyarlar; Dağlılar] adıyla anılan radikal gruptu. (Aulard 2011; 623-624)

Fransa Cumhuriyeti, bu dönemde içeride kralcılar ve cumhuriyet karşıtları ile dışarıda ise daha da genişlemiş olan Koalisyon'a karşı mücadele etmek gibi ciddi sorunlarla uğraşmak zorundaydı. Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi, bu dönemde ihtilal liderleri Danton, Robespierre ve Mara'nın teşvikleriyle olağanüstü tedbirlere başvurarak, Kamu Selameti Komitesi ile İhtilal Mahkemeleri'ni kurdu. Bu durum, Fransa'da bir şiddet yönetiminin kurulmasına neden oldu. İhtilal karşıtları en sert biçimde cezalandırıldılar. Bu yüzden de I. Cumhuriyet Dönemi (1792-1804) bir tedhiş cumhuriyeti olarak nitelendirildi. Bütün bu şiddet yönetimine rağmen, Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi; rejimi yerleştirmeyi başardı, feodaliteden kalma son ayrıcalıklar da ortandan kaldırıldı, dini hoşgörü ortamı sağlandı, ulusal ordu daha sistemli bir hale getirildi ve eğitime büyük önem verildi. Ancak, Anayasa'da yapılan bazı değişikliklerle yönetimde güçler birliği ilkesine dönüldü ve bu durum Robespierre idaresinin diktatörlüğe dönüşmesine yol açtı (Price 2012; 148-156).

Robespierre'in ve yandaşlarının ülkede kurmuş oldukları şiddete dayalı diktatörlük, ılımlı Cumhuriyetçileri, ulusal ordu ile işbirliği içerisinde bir hükümet darbesine yönlendirdi. Sonuç olarak, Robespierre ve birçok yandaşı tutuklandı. Bir süre sonra da Robespierre giyotine gönderildi ve kendisinin idam ettirdiği Danton ile aynı hazine sonu paylaştı. (Aulard 2011; 676-688)

Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi döneminde, Fransa; Koalisyon güçlerine karşı giriştiği savaşların bir kısmını bitirmeyi başarabildi. Fransa, 1795 Ni-

san'ında ilk olarak Prusya ile Mayıs'ta Hollanda, Temmuz'da da İspanya ile Barış Antlaşmaları imzaladı. Bu barış antlaşmalarının en önemli özelliği tarafların Fransa'nın bir "Cumhuriyet" olduğunu imza atarak resmen tanımış olmalarıydı (Uçarol 1985; 21).

Direktuvar Yönetimi

Robespierre'nin temsil ettiği Jakoben egemenliğinin yıkılmasından sonra, Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi yeni bir anayasa hazırlanmaya başladı ve bu yeni anayasa 22 Ağustos 1795 tarihinde yürürlüğe girdi. 1795 anayasasından kısa bir süre sonra 26 Ekim 1795 tarihinde Konvansiyon (Cumhuriyet/Anlaşma) Meclisi dağıtılarak yerini Direktuvar [Directoire] Kurulu'na bıraktı (Price 2012; 158).

1795 Anayasası, bir önceki dönemde tek kişi egemenliğinin ortaya çıkan olumsuz yönleri dikkate alınarak hazırlanmıştı. Bu anayasaya göre yürütme yetkisi, Meclis tarafından seçilen beş üyeli Direktuvar Kuruluna bırakılıyordu. Yasama yetkisi ise yine Meclis'in elinde bulunuyordu. Söz konusu meclis ikili bir yapıya sahip olup, ilki Beşyüzler Meclisi ve ikincisi senato niteliğindeki İhtiyarlar Meclisi'ydı. Ancak, bu yeni rejimden krallık taraftarları ve Cumhuriyetçiler pek memnun kalmadılar. Bu nedenle de, Direktuvar Kurulu'na karşı ülke içinde birçok ayaklanma yaşandı. Fakat bu ayaklanmalar Toulon Kahramanı genç General Napolyon Bonaparte (1769-1821) tarafından şiddetli bir biçimde bastırıldı (Yeliseyeva 2009; 81-82).

Direktuvar Kurulu, ülkenin iç idaresinde yeterince etkin olamadı. Özellikle dışarıda, İtalya ve Mısır'daki savaş meydanlarında alınan yenilgiler, ülke içinde kurulduğu tarihten itibaren halk tarafından benimsenmeyen Direktuvarlık Kurulu'nun nüfuzunu ve saygınlığını yitirmesine yol açtı. 9 Ekim 1799 tarihinde, Mısır'da Osmanlı kuvvetleri karşısında yenilen Napolyon Bonaparte, gizlice Mısır'ı terk edip, Paris'e geldi ve hükümet aleyhtarları ile birleşerek 9 Kasım 1799 tarihinde Direktuvarlık Kurulu'nun Fransa üzerindeki yönetimine son verdi (Yeliseyeva 2009; 84-86; Aulard 2011; 953-956).

SIRA SİZDE

İnsan ve Yurttaş hakları beyannamesi ne tür yenilikler getirmiştir?

NAPOLYON DÖNEMİ VE FRANSIZ İHTİLALİ'NİN SONUÇLARI

Napolyon Bonaparte, 10 Kasım 1799 tarihinde Direktuvar Kurulu'nu kaldırdıktan sonra, yerine üç konsülden oluşan bir geçici hükümet kurdu. Böylelikle Fransa'da Konsüllük (Consulat) Dönemi başladı. Birinci konsül sıfatıyla yönetimi ele alan Napolyon Bonaparte, yeni bir anayasa hazırlatarak, Cumhuriyet temelli ve dört meclisli bir siyasi yapı kurdu. Napolyon'un Konsüllük Dönemi (1799-1804); Fransa'nın tam bir "Baskı Cumhuriyeti"ne dönüştüğü dönemdi. Bir süre sonra Napolyon Bonaparte, Meclise baskı yaparak kendisini "Hayat Boyunca Konsül" seçtirdi ve 2 Aralık 1804 tarihinde de imparator ilan edildi (Price 2012; 163). Napolyon Bonapart'ın (1769-1821), kendisini 1804 yılında imparator ilan etmesiyle birlikte, Fransa'da 1792 yılından beri süren I. Cumhuriyet dönemi son buldu (Aulard 2011; 1069-1073).

Napolyon dönemine damgasını vuran gelişmelerin başında İngiltere, Avusturya ve Rusya koalisyonuna karşı yapılan savaşlar gelmektedir. İngiltere'yi denizlerde mağlup edebilmek için Fransızlar yüzlerce gemiden oluşan büyük bir donanmayı harekete geçirdiler. Fakat 1805 Ekim ayında İspanya kıyılarına yakın Trafalgar'da Fransız donanması ağır bir mağlubiyete uğradı (Uçarol 1985; 24). Karada ise Na-

polyon, Avusturya ve Ruslara karşı önemli başarılar kazandı. Aralık 1805’de müttefik Avusturya - Rus orduları Moravya’da Austerlitz yakınlarında bozguna uğratıldı. Bu başarı Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’nun sonu oldu. Avusturya artık Roma-Germen İmparatoru unvanını kullanmaktan vazgeçti, sadece Avusturya İmparatoru unvanını korudu. 1806 yılında Napolyon, Prusya ile mücadeleye girişti. Prusyalılar Fransız ordusu karşısında bir varlık gösteremediler. Seferin başlamasından kısa süre sonra Napolyon’un orduları Berlin’e girdi ve günümüz Almanya’sı üzerinde egemenliğini tesis etti (Roberts 2010; 433-434).

İngiltere karşısında Trafalgar mağlubiyeti dışında Napolyon, kazandığı zaferlerle kıta Avrupa’sında üstünlüğünü kabul ettirmişti. Napolyon, İngiliz sanayini sarsmak ve İngiltere’yi ekonomik olarak çökertmek için İngiliz mallarının Avrupa pazarlarına girmesini yasakladı. İngiltere’ye karşı uygulanan “Kara Ablukası” 1806 yılında Fransız yönetiminin bir kararname yayımlayarak, Fransa ya da müttefiklerinin toprakları üzerinde görülen İngilizlerin tutuklanacağı ve mallarına el konulacağı ilan edildi (Yeliseyeva 2009; 90).

1807’de Fransız ordularının kazandığı başarılar karşısında Rusya barış yapmak zorunda kaldı. Napolyon, Rusya ve Prusya ile Tilsit’te imzalanan barış antlaşmasıyla bütün fetihlerini muhataplarına resmen tanıttı. Ayrıca Ruslar, İngilizlere karşı uygulanan kara ablukasına da katılmayı kabul ettiler. Ülke sınırları daraltılan Prusya, yüklü bir savaş tazminatını da üstlendi (Uçarol 1985; 26).

İngiltere, kıta Avrupa’sında kendisine karşı uygulanan ablukaya denizleri Fransız gemilerine kapatarak cevap vermek istedi. İngiliz sanayisinin ürettiği ürünlerin kaliteli ve vazgeçilmez oluşu Avrupa’da ablukanın katı biçimde uygulanmasını imkânsızlaştırdı. Kaçakçılık, karaborsanın artması, ucuz ve kalitesiz ürünlerin piyasaya sürülmesi birçok sorunlara neden oldu. Bizzat Fransa bile İngiliz sanayisinin ürettiği mallara muhtaç durumdaydı. Bu nedenlerden dolayı bir süre sonra yasaklama yumuşatıldı. Dolayısıyla, kara ablukasından beklenen sonuç elde edilemedi. İngiliz dış ticareti ve sanayisi gelişip büyümeye devam ederken Fransız ticareti gündün güne zaafa uğruyordu. Bu arada Fransa içinde halk arasında hoşnutsuzluk da yayılmaya başladı. Bunalıma giren Fransız sanayisi nedeniyle yoksulluk ve işsizliğin artması, savaş giderlerini karşılamak için konulan ağır vergiler, köylüler arasında sürekli asker toplanması büyük sıkıntı ve şikâyetlerin başta gelen nedenleriydi (Yeliseyeva 2009; 90-91).

Napolyon’un Rusya’ya karşı 1812 yılında açtığı sefer kendisinin sonunu hazırladı. Rusya’nın İngiltere’ye yaklaşmasından endişelenip, Rusya’yı bertaraf etmek ve İngiltere’yi yalnızlaştırıp dize getirmek düşüncesiyle altı yüz bin kişilik bir orduyla Rusya’ya savaş açtı. Bu ordu Fransızlardan oluşan homojen bir yapıya sahip değildi. İtalyan, Alman, Leh v.b. milletlerden oluşan oldukça heterojen yapıda bir orduydı. Başlangıçta ilerleyen Napolyon’un ordusu 7 Eylül 1812’de Borodino’da ilk ağır mağlubiyeti yaşadı. Moskova’ya kadar ilerleyen Fransızlar şehri işgal ettiler-se de tutunamadılar. Uğranılan ağır bozgunlar, yorgunluk, açlık ve mevsim şartları altı yüz bin kişilik Fransız ordusunun perişan bir şekilde yok olup dağılmasına neden oldu. Napolyon, imparatorluğunu ayakta tutacak askeri gücünü yitirdi (Sander 1989; 172-173).

Rus birlikleri çekilen Fransızların ardından Prusya’ya kadar ilerledi. Rusya, İngiltere, Prusya, İsveç ve diğer bazı Avrupa devletleri Fransa’ya karşı birleştiler. Napolyon, büyük bir gayretle yeni ordu toplayıp tehlikeyi bertaraf etmek istedi. Bu sırada Rus birlikleri Berlin’e ulaştılar. 1813’de aceleyle toplanan Fransız ordusu Leipzig savaşında ittifak güçleri karşısında bir kez daha mağlup oldu. Bu savaşla

artık Avrupa'da Fransa'nın üstünlüğü sona erdi. Müttefikler, Fransızlara 1792 sınırlarına geri çekilmelerini önerdiler. Bu teklif reddedilince 30 Mart 1814'de koalisyon güçleri Paris'e girdiler. Bu durum karşısında Napolyon tahttan çekilmek zorunda kaldı. 20 Nisan 1814'de Korsika ile İtalya arasındaki Elbe adasına sürgüne gönderildi. Boubons hanedanı üyeleri Fransa'ya geri döndüler. Müttefikler bu hanedandan XVIII. Louis'nin (1814-1824) krallık tahtına çıkmasını uygun gördüler. Böylece Fransa'da meşruti monarşi yeniden kurulmuş oldu (Price 2012; 169).

Paris'te müttefiklerle Fransa arasında 30 Mayıs 1814'de barış antlaşması imzalandı. Fransız yönetimi 1792 sınırlarına çekilmeyi ve herhangi bir şart ileri sürmeksizin Viyana konferansına katılmayı kabul etti. Bourbon hanedanının tekrar yönetime gelmesiyle birlikte ülke dışına çıkmış olan aristokrat ve ruhbanlar geri döndüler. İhtilal sırasında kaybettikleri topraklara yeniden el koymaya kalkıştılar. Bu durum köylü ve burjuvanın tepkisini çekti. Bourbonlar ve aristokrasinin kin ve intikamla hareket edip şiddete yönelmesi üzerine halkın isyanı gecikmedi. Bu arada 1814 de toplanan Viyana kongresinde bir türlü karar alınamaması sabırsızlık yaratıyordu. Bu durumlardan yararlanan Napolyon, Elbe adasından çıkarak Güney Fransa'ya ulaştı ve buradan Paris üzerine yürüdü. Kral XVIII. Louis, Belçika sınırına kaçtı ve Napolyon yeniden imparatorluk tahtına oturdu. Napolyon'un yeniden iktidarı ele geçirmesi müttefikleri endişelendirdi. Onun, 1792 sınırlarına sadık kalacağını ve barışı koruyacağını açıklaması da bu endişeleri gideremedi. Müttefikler yeniden ordularını Fransa üzerine gönderdiler. 22 Haziran 1815'de Napolyon ordusu Bruxelles yakınlarında Waterloo'da mağlubiyete uğradı. Napolyon bir kez daha tahttan çekilmek zorunda kaldı (Price 2012; 171). Bu defa Sainte Hellen adasına sürgüne gönderilen Napolyon ölünceye kadar burada kaldı (1821). Kral XVIII. Louis yeniden tahta oturdu ve yeniden meşruti monarşiye dönüldü.

Harita 1.2

19.Yüzyıl Başında Fransa

Kaynak: R. Price, *Fransa'nın Kısa Tarihi*, Çev. Ö. Akpınar, İstanbul, 2012.

Fransız İhtilali'nin Sonuçları

Fransız İhtilali, binlerce yıllık bir inanç geleneği halini almış olan, adeta kaderin ya da ilahi bir yapının parçası olarak kabul edilen iktidar erkinin, Tanrı tarafından bir hanedana ya da bir insana bağışlanmış olması düşüncesini değiştirdi ve mutlak rejimlerin de yıkılabileceğini gösterdi. Fransız İhtilali ile Tanrı tarafından korunduğuna inanılan ve yeryüzünde tanrısallığın temsil edilmesi ilkesini temel edinen teokratik devlet düzeni yıkıldı. Teokratik mutlak monarşinin en önemli meşruiyet dayanaklarından birinin yıkılması, doğal olarak büyük bir yankı yarattı. Yüzlerce yıldır kiliseye karşı verilen fikri mücadele sonunda gelişen laik devlet ve laiklik ilkelere kazandı. üstünlük sayesinde siyasi ve toplumsal yaşamda din merkezli algılayış yerini ulusal, insancıl ve akılcı yaklaşımlara bıraktı.

Fransız İhtilali, söz konusu tarihe kadar dünyadaki her toplumda yer alan eşitsizlik temelinde oluşan hak ve yetkilere dayalı sınıflaşma yerine, sosyo-ekonomik mücadele ile kazanılan herkesin eşit olduğu yeni bir toplumsal yapı benimsendi ve eski feodal düzenden kalma bütün ayrıcalıklar, yetkiler ve haklar ortadan kalktı.

Fransız İhtilali'nin beraberinde getirdiği; millet, milliyetçilik, yurttaşlık, yurtseverlik, milli egemenlik, demokrasi, laiklik, adalet gibi çeşitli düşünce ve ilkeler; koalisyon savaşları esnasında ihtilal orduları tarafından bütün Avrupa'ya ve hatta dünyaya yayıldı. Yaklaşık 25 yıl süren Koalisyon Savaşları, Avrupa'yı siyasi ve sosyal ve ekonomik açıdan büyük oranda değiştirdi ve günümüz Avrupa'sının şekillenmesinde belirleyici rol oynadı. Fransız ihtilali, milletlerin hakları, milletlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olması (self-determinasyon), milletlerin eşitliği, halkoylaması, doğal sınırlar, tarafsız devletler hukuku gibi pek çok yeni ilke, kavram ve düşünceyi doğurdu. Bu ilkeler günümüzdeki modern halk ve milletlerin varlıklarını korumada yaşamsal öneme sahip oldu.

Fransız İhtilali, bir milletin tarihsel köklerini bularak, yeniden hayata tutunmasının ve gelişmesinin somut bir kanıtıydı. Bu bakımdan milletteşme ve ulus-devlet olma düşüncesinin hızla yayılmasını sağladı. Milliyetçilik akımı Avrupa'da ve dünyada daha sonraki süreçlerde, eski imparatorluk yapılanmalarının dağılmasına yıkılmasına yol açacaktır. Fransız İhtilali, beraberinde getirdiği eşitlik vaadi, değişim, genel oy hakkı vb. özellikleri ile demokrasilerin gelişmesinde önemli bir rol oynadı (Gökkaya 2010; 126-127).

Ancak Fransız İhtilali'nin getirdiği fikirlerin ve cumhuriyet rejiminin yerleşebilmesi için şiddet uygulanmıştır. Paris ve diğer şehirlerde, sınır bölgelerinde, Orta ve Güneybatı Fransa'da bu şiddet yoğunlaşmıştır. 23000 yetkisiz öldürme olayının yanı sıra yaklaşık 17000 "yasal idam" giyotinle gerçekleştirilmiştir. Sadece Fransa'nın Atlantik Okyanusu kıyılarında yer alan Vendée bölgesinde yaklaşık 200000 kişinin gerilla avaşı ve acımasız bastırma girişimleri sonucunda yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir (Price, s. 151). Ayrıca Fransız İhtilali'ni Fransa dışına yaymak için girişilen savaşlarda da 800000 Fransız askeri hayatını kaybetmiştir (Martin, s. 243). Fransa ile savaşan diğer ülkelerin kayıplarını da düşündüğümüz zaman 1789-1815 yılları arasında bir milyondan fazla insanın öldüğü söylenebilir.

Napolyon yönetiminin Fransa ve Avrupa'ya etkileri neler olmuştur?

SIRA SİZDE

4

Özet

18. yüzyılda Avrupa'nın genel durumu açıklayabilmek

Fransız İhtilali öncesi Avrupa'nın büyük bir bölümünü içine alan ve 1702 ile 1783 yılları arasında devam Veraset Savaşları yaşanmıştır. Fransız İhtilali öncesi merkezi monarşik devlet yapılarını tamamlamış ve ulus-devlet niteliğine geçmek üzere olan devletler Avrupa siyasi sahnesinde rekab halindedirler. Bu devletler arasında Bourbon hanedanı yönetiminde Fransa Krallığı, İngiltere ve İrlanda'da İngiliz Krallığı, İspanya ve Portekiz Kralıkları, Sicilya Adasında Napoli Krallığı, Roma ve Orta İtalya'da Papalık Devleti, Akdeniz ve Ege'de pek çok kolonisi olan Venedik Cumhuriyeti, Savoie Kontluğu, Milano, Piemonte, Ceneviz şehir devletleri, İsviçre Federasyonu, Habsburg hanedanı yönetimine Almanya'nın bir bölümü ile birlikte Avusturya-Macaristan, Berlin merkezli Prusya, Lehistan Krallığı, İskandinavya'da İsveç, Norveç, Danimarka ile Rusya Çarlığı ve Osmanlı Devletini sayabiliriz. Hristiyan Katolik Avrupa'da soylular, ruhbanlar halktan oluşan toplum yapısı Fransız İhtilali öncesi varlıklarını koruyordu. Ekonomi ise değerli madenlerin ülke içinde biriktirilmesini ve işlenmiş ürünün ihracatını esas alan merkantilist ekonomik politika başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin büyük bir kısmı tarafından tatbik ediliyordu. 1789 yılında Fransa'da ihtilal başladığında İngiltere, İspanya, Portekiz gibi devletler başlangıçta tarafsız kalmaya çalışırken, ihtilalin yaydığı fikirler kendi egemenliklerini tehdit etmeye başladığında Fransa ile mücadeleye giriştiler.

İhtilal öncesi Fransa'yı açıklayabilmek

İhtilal öncesinde Fransa'da güçlü bir monarşik yapı ve toplum düzenine hakim olan feodalite vardı. Ülke yönetiminde kral tek söz sahibiydi. Fransız toplumunda ise her alanda eşitsizlik söz konusu idi. Burjuva sınıfının giderek güçlenmeye başlaması ile bu toplumsal yapı içinde farklı düşünceler ortaya çıkmaya başladı. Fransa'daki ekonomik durum 18. yüzyılda siyasi ve askeri alanda özellikle Veraset Savaşlarında alınan yenilgilerle daha da kötüleşmeye başladı. Fransız İhtilalini oluşturan sebepler arasında Fransa'da

hakim olan siyasi ve sosyal düzene karşı çıkan hürriyet, eşitlik ve adaleti tüm insanlar için talep eden aydınların görüşleri önemli yer tutmuştur. Onların eserleri ile ortaya koyduğu ilkeler, ezilen geniş halk kitleleri arasında yayılmış ve Fransız İhtilali'ni başlatmıştır. Fransız halkını etkileyen aydınlar arasında Montesquieu, Voltaire, Jean Jacques Rousseau ve Diderot gösterilebilir. Bunun yanı sıra Amerika'da bağımsızlık için İngilizlerle savaşın başlaması, 1776 yılında "Bağımsızlık Bildirgesi"nin yayınlanması ve 1783 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin bağımsızlığını kazanması da Fransız İhtilali'nin hızlandıran nedenlerden olmuştur.

Fransız İhtilali'nin başlangıcını ve aşamalarını tartışabilmek

Fransa, 18. yüzyılın ikinci yarısında Amerikan Bağımsızlık Savaşında (1774-1783) İngiltere'nin karşısında yer aldı ve mali açıdan iflas etme noktasına geldi. Kral XVI. Louis zaten vergi ödeyemez duruma gelmiş olan halka yeni vergiler koymadığı için soylu-aristokrat sınıfa yeni vergiler getirmek istedi. Soylular ve ruhbanlar bu tasarıya karşı çıktılar. Kral XVI. Louis, bu soruna bir çözüm bulmak için danışma meclisi niteliğindeki Etats Generaux'yu toplantıya çağırdı. Fransız toplum sistemine göre üç gruba ayrılan Etats Generaux'da yapılan görüşmelerde oy verme konusunda temsilciler arasında sorun çıktı. Halk sınıfının temsilcileri halkın %96'sını temsil ettiklerini söylediler ve Milli Meclis adıyla yeni bir meclis kurdular. Tüm engellemelere rağmen Milli Meclis, ruhbanların ve soyluların katılımıyla Kurucu Meclis adını aldı. Egemenliğin halka ait olduğunu ve bu yüzden de Milli Meclisin onayı olmaksızın halktan vergi alınamayacağını ilan etti. Milli Meclis, Kurucu Meclis unvanını alarak aristokrat ve ruhban sınıflarının feodalite döneminden itibaren sahip oldukları ayrıcalıklara son vererek herkesin eşit olduğu ilkesini benimsedi ve İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesini yayınladı. Bu arada sokak gösterilerinde halk kitleleri ile aristokratlar arasında şiddetli çatışmalar yaşandı ve ülke genelinde yüz binlerce insan öldü. Kurucu Meclis bir anayasa hazırladıktan sonra kendini

feshetti ve seçim yoluyla Yasama Meclisi oluşturuldu. Fransız İhtilali'nin getirdiği fikirlere karşı Avusturya ve Prusya, Fransa'ya karşı savaş ilan ederek Koalisyon Savaşları Dönemini (1792-1815) başlattılar. Fransa'da 1792'de yapılan seçimlerde Konvansiyon Meclisi göreve başladı ve cumhuriyet ilan edildi. Kral ve kraliçe yargılanarak idam edildiler. İngiltere, İspanya, Hollanda, Napoli, Toskana ile bazı Alman Prenslükleri, Koalisyon Savaşında Fransa'ya karşı Avusturya-Prusya ittifakına katıldılar. Bunun üzerine meclise ve cumhuriyet rejimine karşı isyanlar görüldü. Robespierre ve yandaşları rejim karşıtlarını en sert biçimde cezalandırdılar ve ülkede şiddete dayalı bir diktatörlük oluştu. Robespierre'e karşı bir hükümet darbesi yapıldı. 1795 yılında Konvansiyon Meclisi dağıtılarak Direktuar kurulu oluşturuldu. Bu yönetime de 1799 yılında Napolyon tarafından son verildi.

Napolyon dönemi ve Fransız İhtilali'nin sonuçlarını açıklayabilmek

1799 yılında Direktuar Kurulu'nu kaldıran Napolyon geçici bir hükümet kurdu ve böylece Fransa'da Konsüllük Dönemi başladı. Yönetimi ele alan Napolyon yeni bir anayasa hazırlatarak cumhuriyet temelli ve dört meclisli bir siyasi yapı kurdu. 1804 yılında Napolyon'un kendini imparator ilan etmesiyle Fransa'da I. Cumhuriyet Dönemi son buldu. Bu dönem bir tedhiş cumhuriyeti olarak nitelendirildi. Napolyon döneminde İngiltere, Avusturya ve Rusya ile yapılan savaşlar önemli bir yer teşkil etmektedir. İngiltere, Prusya, Rusya, İsveç ve diğer bazı Avrupalı devletler Fransa'ya karşı birleşti ve 1814'te Paris'e giren koalisyon güçleri Napolyon'u tahttan indirip sürgüne yolladı. Yerine koalisyon güçlerinin de onayıyla XVIII. Louis geçti ve Fransa'da tekrar meşruti monarşi kurulmuş oldu. Ancak sürgünden kaçan Napolyon, Paris üzerine yürüyerek tekrar imparatorluk tahtına oturdu. 1815 Waterloo Savaşı sonucu koalisyon güçlerine yenildi ve tekrar sürgüne gönderildi. Fransız İhtilali ile iktidar erkinin tanrı tarafından bir kişi ya da hanedana bahşedildiği inancı değişmiş ve teokratik devlet düzeni yıkılmıştır. Laiklik kavramı ön plana çıkmış, siyasi ve toplumsal yaşamda ulusal, insancıl, akılcı yaklaşımlar önem kazanmıştır. Herkesin eşit olduğu yeni bir toplumsal yapı benimsenmiştir. İhtilal'in beraberinde getirdiği millet, milliyetçilik, yurttaşlık, laiklik gibi kavramlar koalisyon savaşları sayesinde Avrupa ve hatta dünyaya yayılmıştır. Ancak Fransız İhtilali'nin getirdiği fikirler ve cumhuriyet rejiminin yerleşebilmesi için şiddet uygulanmış ve Fransa genelinde yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Kendimizi Sınayalım

1. Fransız İhtilali öncesinde Avrupa'nın siyasi durumu ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- İngiltere hariç Kıta Avrupa'sında mutlak monarşi düzeni vardı.
- Rusya ve Avusturya-Macaristan bir imparatorluk görünümündeydi.
- Lehistan, Fransa, İspanya ve Portekiz krallıkla yönetiliyordu.
- İtalya ve Almanya siyasi birliklerini sağlamışlardı.
- Berlin de dahil olmak üzere günümüz Almanya'sının toprakları üzerinde Prusya önemli bir güçtü.

2. Fransız İhtilali öncesinde halk sınıfının (Tiers Etats) durumu ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Halk sınıfının büyük çoğunluğu köylülerden oluşmaktadır.
- Burjuvalar, halk sınıfının temsilcileri durumundadır.
- Halk sınıfı hem devlete hem de feodal senyörlerle vergi öder.
- Halk sınıfı ruhbanlar ve aristokratlar kadar yönetimde söz sahibi değildirler.
- Halk sınıfının temsilcileri kralın yetkilerini sınırlayabilmektedirler.

3. Aşağıdakilerden hangisi Fransız İhtilalinin nedenlerinden biri **değildir**?

- Kilisesinin yönetimde reform talepleri
- Aydınların halkı bilinçlendirmeleri
- Toplumun sınıflara ayrılmış olması
- Halk sınıfından ağır vergiler alınması
- Eşitlik ve hürriyet fikirlerinin yayılması

4. Aşağıdakilerden hangisi Fransız İhtilalinin çıkmasında rol oynayan fikir adamlarından biri **değildir**?

- Voltaire
- Bousbecque
- Montesquieu
- Diderot
- Rousseau

5. Fransız İhtilali öncesinde krala danışmanlık yapma işlevi gören ve uzun zamandır toplanmayan meclis aşağıdakilerden hangisidir?

- Konvansiyon
- Yasama
- Etat Generaux
- Constituant (Kurucu)
- Millet Meclisi

6. Fransız İhtilali döneminde Kurucu Meclis'in **en önemli** icraatı aşağıdakilerden hangisidir?

- Kralın ve kraliçenin tutuklanması kararını vermek
- İnsan ve yurttaş hakları bildirisini ilan etmek
- Cumhuriyeti ilan etmek
- Konsüllük yönetimini kurmak
- Engizisyonu kaldırmak

7. Fransız İhtilaline Avrupalı monarşi yönetimlerinin tepki göstererek müdahalede bulunmaları aşağıdaki gelişmelerden hangisini başlatmıştır?

- Halk hareketlerinin bütün kıtaya yayılmasını
- Fransa'da cumhuriyetin ilanını
- Koalisyon savaşlarını
- Kilisenin ve ruhban sınıfının etkinliğinin kırılmasını
- İmparatorluk yönetimlerinin güçlenmesini

8. Fransa'da meşruti monarşiye son verilerek I. Cumhuriyet'in kurulmasını sağlayan meclis aşağıdakilerden hangisidir?

- Konvansiyon (Anlaşma/Uzlaşma) Meclisi
- Kurucu Meclis
- Yasama Meclisi
- Etats Generaux
- Direktuar Yönetimi

9. Koalisyon Savaşları döneminde, Fransa'nın İngiltere'yi ekonomik alanda çökertmeyi hedefleyen politik uygulaması aşağıdakilerden hangisidir?

- Deniz ablukası
- Kara ablukası
- İnsan ve yurttaş hakları beyannamesi
- Compo Formia antlaşması
- Cumhuriyetin ilanı

10. Aşağıdakilerden hangisi Fransız İhtilali'nin sonuçları arasında gösterilemez?

- a. Siyasi ve toplumsal yaşamda ulusal, insancıl ve akılcı yaklaşımların yerleşmesi
- b. Mutlak teokratik rejimlerin çökmesi
- c. Feodal anlayış ve uygulamaların son bulması
- d. Milletlerin kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi ilkesinin yerleşmesi
- e. Kilise ve Ruhban sınıfının güçlenmesi

Okuma Parçası

“İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi”

Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul 2000, s. 222-224'den alınmıştır.

Ulusal Meclis halinde toplanan Fransız halkı temsilcileri, toplumların uğradıkları felaketlerin ve yönetimlerin bozulmasının yegane nedeninin; insan haklarının bilinmemesi, unutulmuş olması ya da hor görülüp kâle alınmamasına bağlı olduğu görüşünden hareketle; insanın doğal, devredilemez ve kutsal haklarının resmi bir bildirisi içinde açıklamaya karar vermişlerdir. Öyle ki, bu bildiri tüm toplum üyelerinin hiçbir zaman akıllarından çıkmasın, sürekli olarak onlara haklarını ve ödevlerini hatırlatsın. Öyle ki, yasama ve yürütme iktidarlarının faaliyetleri siyasal toplumların amacına uygun olup olmadığı her an denetlenebilsin ve bu iktidarlara daha çok saygı gösterilsin. Öyle ki, bundan böyle yurttaşların basit ve tartışma konusu olmayan ilkelere dayanan istekleri hep anayasanın korunmasına ve herkesin mutluluğuna yönelik olsun. Sonuç olarak Ulusal Meclis Yüce Varlığın huzurunda ve himayesinde aşağıdaki İnsan ve Yurttaş Haklarını kabul ve ilan eder:

Madde 1: İnsanlar, haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir.

Madde 2: Her siyasal toplumun amacı, insanın doğal ve zamanaşımı ile kaybedilmeyen haklarını korumaktır. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.

Madde 3: Egemenliğin özü esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz.

Madde 4: Özgürlük, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir. Böylece her insanın doğal haklarının kullanımı, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan sınırlarla belirlidir. Bu sınırlar ise ancak yasa ile belirlenebilir.

Madde 5: Yasa ancak toplum için zararlı fiilleri yasaklayabilir. Yasanın yasaklamadığı bir şey engellenemez ve hiç kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz.

Madde 6: Yasa, genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşların, bizzat ya da temsilcileri aracılığı ile yasanın yapılmasına katılma hakları vardır. Yasa ister koruyucu, ister cezalandırıcı olsun herkes için aynıdır. Tüm yurttaşlar yasa önünde eşit olduklarından, yeteneklerine göre her türlü kamu görevi, rütbe ve mevkiine eşit olarak kabul edilirler, bu konuda yurttaşlar arasında erdem ve yeteneklerinden başka bir ayırım gözetilmez.

Madde 7: Bir kimse ancak yasanın belirlediği hallerde ve yasanın öngördüğü şekillere uyularak suçlanabilir, yakalanabilir ve tutuklanabilir. Keyfi emirler verilmesini isteyenler, keyfi emirler verenler, bunları uygulayanlar ya da uygulatanlar cezalandırılır. Ancak yasaya uygun olarak yakalanan, yasaya uymaya çağrılan her yurttaş anında itaat etmelidir, direnirse suçlu olur.

Madde 8: Yasa ancak açık ve zorunlu olarak gerekliliği beliren cezaları koymalıdır ve bir kimse ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve usullüne göre uygulanan bir yasa gereğince cezalandırılabilir.

Madde 9: Her insan suçlu olduğuna karar verilinceye kadar masum sayılacağından, tutuklanmasının zorunlu olduğuna karar verildiğinde, yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır biçimde cezalandırılmalıdır.

Madde 10: Hiç kimse inançları nedeniyle, bunlar dini nitelikteki inançlar olsa bile, tedirgin edilmemelidir; meğer ki, bu inançların açıklanması, yasayla kurulan kamu düzenini bozmuş olsun.

Madde 11: Düşüncelerin ve inançların serbest iletimi insanın en değerli haklarından. Bu nedenle her yurttaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ve yayınlatabilir, ancak bu özgürlüğün yasada belirlenen kötüye kullanılması hallerinden sorumlu olur.

Madde 12: İnsan ve yurttaş haklarının güvenliği bir kamu gücünü gerektirir, bu nedenle bu güç herkesin yararı için kurulmuştur, yoksa bu gücün emanet edildiği kişilerin özel çıkarları için değil.

Madde 13: Kamu gücünün devamını sağlamak ve idarenin masraflarını karşılamak için herkesin bir vergi vermesi kaçınılmazdır. Vergi tüm yurttaşlar arasında olanakları oranında eşit olarak dağıtılır.

Madde 14: Tüm yurttaşların bizzat ya da temsilcileri aracılığı ile verginin gerekliliğini belirlemeğe, vergilemeyi serbestçe kabul etmeye, vergi gelirlerinin kullanılmasını gözlemeye ve verginin miktarını, matrahını, tahakkuk biçim ve süresini belirlemeye hakkı vardır.

Madde 15: Toplumun, tüm kamu görevlilerinden, görevleriyle ilgili olarak hesap sormak hakkı vardır.

Madde 16: Hakların güven altına alınmadığı kuvvetler ayrılığının yapılmadığı bir toplumda Anayasa yoktur.

Madde 17: Mülkiyet dokunulmaz ve kutsal bir hak olması nedeniyle, yasa ile belirlenen kamu ihtiyacı açıkça gerekmedikçe ve adil ve peşin bir tazminat ödenmedikçe, kimse bu haktan yoksun bırakılamaz.

Kendimizi Sıneyalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “18. Yüzyılda Avrupa’nın Genel Durumu” konusunu yeniden okuyunuz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “İhtilal Öncesi Fransa” konusunu yeniden okuyunuz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Fransız İhtilalinin Nedenleri” konusunu yeniden okuyunuz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise “Fransız İhtilalinin Nedenleri” konusunu yeniden okuyunuz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise “Fransız İhtilalinin Başlangıcı ve Aşamaları” konusunu yeniden okuyunuz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise “Kurucu Meclis” konusunu yeniden okuyunuz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Fransız İhtilaline Avrupalı Devletlerin Tepkisi” konusunu yeniden okuyunuz.
8. a	Yanıtınız yanlış ise “Konvansiyon Meclisi” konusunu yeniden okuyunuz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise “Napolyon Dönemi” konusunu yeniden okuyunuz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise “Fransız İhtilalinin Sonuçları” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Avrupa'da mutlak teokratik yönetim anlayışı hâkimdi. Birçok mutlak egemen konumunda olan krallık ve imparatorluk vardı. Fransa, İspanya, Prusya, Lehistan, İsveç, Portekiz gibi ülkeler krallık halindeyken Rusya, Avusturya ve Tuna'nın güneyine hükmeden Osmanlı bir imparatorluk görünümündeydi. Almanya ve İtalya'da siyasi birlik yoktu. Birçok kontluk ve dukalık gibi küçük devletçikler vardı. İngiltere ise kıta Avrupası devletlerinden farklı olarak meşruti monarşiyle yönetiliyordu. Hristiyan Katolik Avrupa'da soylular, ruhbanlar halktan oluşan toplum yapısı Fransız İhtilali öncesi varlıklarını koruyordu. Ekonomi ise değerli madenlerin ülke içinde biriktirilmesini ve işlenmiş ürünün ihracatını esas alan merkantilist ekonomik politika başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin büyük bir kısmı tarafından tatbik ediliyordu.

Sıra sizde 2

İhtilal öncesi Fransız toplumunda feodal toplum düzeninin getirdiği eşitsizlik söz konusu idi. Burjuva sınıfı ekonomik alanda güçlenerek feodal toplum yapısını değiştirmek istiyordu. Montesquieu, Voltaire, Jean Jacques Rousseau eserleriyle insanlara eşit olmanın ve özgürlüğün erdemlerini anlatıyorlardı. Veraset Savaşlarında ve Amerikan Bağımsızlık Savaşına verilen destekle Fransız ekonomisi çökmüş, geniş halk kitleleri yoksulluk ve açlık sınırına gelmiştir. Amerikan Savaşına katılan Fransız askerlerinin yurtlarına dönmesinden sonra Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilkelerini Fransa'da yaymaları ve bu bildirgenin içerdiği fikirlerin Fransız aydınlarının fikirleriyle örtüşmesi Fransız İhtilali'ni hazırlayan nedenler olmuştur.

Sıra Sizde 3

İnsanlar ve toplumlar arasındaki eşitlik, dine dayalı egemenlik yerine halk egemenliği düşüncesi, devlete karşı tüm toplumun temel haklar ve sorumluluklar bakımından eşitliğinin savunulması, din ve vicdan özgürlüğü ilkesi, Fransız İhtilali'nin getirdiği temel yeniliklerdir. İnsan ve yurttaş hakları beyannamesiyle feodalitenin izleri silinmiştir. Temel haklar ve yükümlülüklerde insanların eşit olduğu düşüncesi kabul edilmiştir. İnsanlar arasında sınıf ayrımı ortadan kaldırılmış, siyasi, sosyal ve ekonomik alanda eşitlik ilkesi benimsenmiştir. Bunların sonucu olarak Fransa'da Milli Meclis kurularak İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi yayınlanmış ve 1792 yılın-

da Cumhuriyet ilan edilmiştir. Kral ve kraliçe yargılanarak idam edilmiştir. Meclise ve cumhuriyet rejimine karşı görülen isyanlar sert biçimde cezalandırılmıştır. Bu durum diktatörlüğün oluşmasına ve karşı darbeye zemin hazırlamıştır. 1795'de Direktuvarlar Kurulu oluşturulmuş, bu yönetim de 1799 yılında Napolyon tarafından sona erdirilmiştir.

Sıra Sizde 4

Napolyon, Fransız ihtilalinin getirdiği yeni şartlarda iktidarı ele geçirmiş ve I. Cumhuriyete son vererek imparatorluğunu ilan etmiştir. Onun iktidarı döneminde ihtilalin getirdiği yeni fikirler ve anlayışlar ortadan kalkmamış aksine güçlenmiştir. Fransa'nın Avrupalı devletlere karşı yaptığı Koalisyon Savaşları, Fransızlar arasında milliyetçilik anlayışının daha da kökleşmesini sağlamıştır. Avrupa'nın genelinde Napolyon yönetimindeki Fransa'nın üstünlüğünü kabul ettirmesi, ihtilal fikirlerinin ve ihtilalin getirdiği yeni akımların Avrupalı diğer halklar arasında da daha çabuk yayılmasını sağlamıştır. Ancak 1815 yılında Waterloo Savaşında Napolyon yenilerek Fransa'nın ihtilalini zorla diğer ülkelere ihraç etme dönemi de kapanmıştır. Bu süreçte ihtilalin getirdiği fikirler ve cumhuriyet rejiminin yerleşebilmesi için Fransa içinde şiddet uygulanmış, dışarıda da diğer devletlerle savaşa girilmiştir. Bunun sonucu olarak yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Armaoğlu F., (2007), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Aulard A., (2011), *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi. Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804*, 3 cilt, TTK, Ankara.
- Carpentier J. - Lebrun F., (1987), *Histoire de France*, Editions du Seuil, Paris.
- Davies N., (2006), *Avrupa Tarihi*, çev. Ed. M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Gökkaya A. Kürşat - Yeşilbursa, C. Cahit, (2008), *Yeni ve Yakın Çağ Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul 2000
- Kayiran M., (1991), *Tarih. Avrupa Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- Martin, Jean Clément, (2006) *Violence et Révolution. Essai sur la naissance d'un mythe nationale*, Paris, Le Seuil.
- Price R., (2012), *Fransa'nın Kısa Tarihi*, çev. Ö. Akpınar, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Roberts J. M., (2010), *Avrupa Tarihi*, çev. F. Aytuna, İnkılâp Yay., İstanbul.
- Sander O., (1998), *Siyasi Tarih - İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tanilli S., (1989), *Dünya'yı Değiştiren On Yıl - Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)*, Say Yayınları, İstanbul.
- Tilly C., (2005) *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, çev. Ö. Arkan, Literatür yay., İstanbul.
- Uçarol, R., (1995), *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Yelisseyeva, N. V., (2009), *Yakın Çağlar Tarihi*, Çev. Ö. İnce, Yordam Kitabevi, İstanbul.

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Viyana Kongresi ve yeni fikir akımlarını irdeleyebilecek;
- 19. yüzyılın ilk yarısında Orta ve Doğu Avrupa'yı yorumlayabilecek;
- 19. yüzyılın ilk yarısında Güney ve Batı Avrupa'yı tartışabilecek;
- Sanayinin gelişmesi ve toplumsal etkilerini açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Viyana Kongresi
- Avrupa'da yeni yapılanmalar
- Germen (Alman) Konfederasyonu
- Kutsal İttifak
- Fransa
- İngiltere
- Rusya
- Avusturya
- Prusya
- İspanya
- İtalya
- Liberalizm
- Sanayi Devrimi
- Makineleşme

İçindekiler

19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa (1815-1848)

VIYANA KONGRESİ VE YENİ FİKİR AKIMLARI

Avrupa 1815 yılına geldiğinde nüfusu iki yüz milyona ulaşmıştı. Rusya elli milyonluk nüfusuyla Avrupa'nın en kalabalık ülkesiydi. Osmanlı Devleti, Austurya İmparatorluğu ve Fransa otuzar milyonluk nüfuslarıyla Rusya'yı takip ediyordu. İngiltere'nin on dokuz milyon, İspanya'nın ise on üç milyon nüfusu vardı. Avrupa'nın kalan nüfusu ise İtalya ve İskandiavya'da yaşıyordu. (McEvedy, s. 92-93) Fransız İhtilali ile ortaya çıkan cumhuriyet rejimi ve özgürlükçü düşüncelerin kısa süre sonra Napolyon'un önderliğinde yayılmacı diktatörlüklere dönüşebildiği görülmüştü. Ancak İngiltere örneği kısmi demokrasilerin illa da anarşi ya da istibdadla sonuçlanmayacağını da ispatlamaktaydı. Viyana Kongresi ile birlikte Avrupa yeni bir yapılanmaya gidildi. Utrecht Anlaşmasının (1712-13) ardından gerçekleşen hanedan savaşları Avrupa'da bazı güç dengelerini değiştirmiştir. Bunun sonucu olarak Fransa'ya karşı onu ablukaya alan ittifaklar kurulmuştu. Fransız İhtilali (1789) ve Napolyon Bonapart'ın (1815) icraatları 18. yüzyıl ittifaklarını kökünden sarsmış ve Napolyon'un başarısızlığı yeni bir güçler dengesinin oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Viyana Kongresi kıta Avrupa'sında Fransa'ya karşı uygulanan güçler dengesini yeniden şekillendirmeyi amaçlamaktaydı. Germen konfederasyonu ve Polonya'nın paylaşımı konusunda ihtilaf içinde bulunan Prusya, Avusturya ve Rusya aralarındaki sorunları gidermek için Viyana Kongresini önemli bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Viyana Kongresi

Avusturya şansölyesi (başbakanı) Prens Meternich (1773-1859)'in katkısıyla toplanan Viyana Kongresi (18 Eylül 1814-9 Haziran 1815), Avrupa'daki çok uluslu devlet yönetimlerini liberal ve milliyetçi akımların olumsuzluklarından korumak amacıyla dayanışma stratejisi geliştirmeyi hedefliyordu.

Viyana Kongresi öncesi Rusya, Polonya'yı, Prusya da Saksonya'yı ilhak ettiler. Polonya-Saksonya meselesi Avrupa'da tekrar yeni bir savaşı gündeme getirdi. Kongrede Avusturya'nın temsilcisi olan Metternich ile İngiltere'nin temsilcisi olan diplomat Castlereagh (1769-1822), bu ilhak hareketine karşı çıkmışlardır. Fransa, kendisi karşısında oluşturulmuş olan ittifakın parçalanmasından istifade etmek ister. Viyana Kongresine Fransa adına katılan Dış İşleri Bakanı Talleyrand (1754-1838), bu krizden Fransa'nın güçlü çıkması amacıyla yararlanır. Bunun sonucu olarak Fransa, İngiltere ve Avusturya aralarında fikirbirliği oluşturarak Rusya ve Prusya'ya

karşı Ocak 1815'de gizli bir anlaşma imzaladılar. Napolyon'un tutuklu olduğu Elbe adasından kaçarak Fransa'ya geri dönmesi üzerine Polonya ve Saksonya meselesinin çözümüne hız verilir. 9 Haziran 1815'de tamamlanan Viyana Kongresi ile taraflar uzlaşır. Kongreye Avusturya adına Metternich, Büyük İngiltere adına Castlereagh (1769-1822), Rusya adına Çar I. Aleksandır ile Rus Dış İşleri Bakanı Nesselrode (1780-1862), Prusya adına dış işleri görevlerini de yürüten Devlet Bakanı Hardenberg ile yardımcısı W.v. Humboldt ve Fransa adına da Talleyrand katılmıştır.

Viyana Kongresi Avrupa'da beş büyük devlet olarak bilinen Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya arasındaki güç dengesini yeniden düzenler. Kongrede alınan kararlar gereğince Fransa'nın hudutları 1792 yılındaki sınırlarına çekilir. Fransa'nın kongrede oluşturulan sınırları, kuzeydoğuda Yeni Birleşik Hollanda ile güneyde ise Savoie'nin katılımıyla güçlenen ve Güney İtalya'nın büyük bir kısmını elinde tutan Sardinya-Piemonte Krallığı toprakları ile çevrildi. Viyana Kongresi ile oluşturulan Hannover Krallığı ile de Fransa'nın doğu sınırları çizilmiş oluyordu. İngiltere ise, Fransa'nın rekabet halinde olduğu Piemonte, Prusya, Hannover, Yeni Birleşik Hollanda ile ittifak oluşturuyordu. Böylece Fransa, İngiltere ile üst düzey ilişkileri olan devletçikler tarafından çevrelenmiş olacaktır. Viyana Kongresi ile birlikte İngiltere sahip olduğu Malta, Seylan gibi yerlerdeki hükümlanlığını diğer Avrupa devletlerine de kabul ettirmiştir.

Prusya, Viyana Kongresi ile Saksonya üzerindeki hâkimiyetini kaybeder. Buna karşılık olarak Ren Vilayetini ve Vestfalya'yı alır. Ren Vilayetini alınca Fransa ile sınırdas olur ve Vestfalya üzerinden Katolik Almanya ile irtibata geçer. Protestan mezhebinin ağırlıklı olduğu Prusya Krallığı böylece Katolik Almanlarla da münasebet tesis etmeye başlayacak ve ileride oluşturulacak Alman birliğinin lideri konumuna yükselecektir. Prusya, Katolik Almanların bölgelerine hâkim olunca Katolik Almanların koruyucusu olan Avusturya ile daha sık karşı karşıya gelecektir.

Rusya, Viyana Kongresi ile birlikte Polonya üzerinde bazı haklar elde ederek Avrupa kıtasının önde gelen güçleri arasında yer almaya başlar. Avusturya ise Galisya, Kuzey İtalya ve Dalmaçya'daki varlığının kabul edilmesine karşın Silesia ve Habsburg hanedanına ait olan Belçika'dan feragat etmek zorunda bırakılır. Alman toprakları üzerindeki hükümlanlığını yitirse de bu bölgede Prusya'ya alternatif bir güç olarak liderlik vasfını devam ettirmeye çalışır.

İsviçre, Viyana Kongresi sonrası da tarafsızlığını muhafaza eder. Bu tarafsızlığı diğer güçler tarafından garanti altına alınır. Viyana Kongresi gereğince İsviçre 22 kantondan oluşan bir konfederasyona dönüşür. Norveç ile ittifak oluşturur. Böylece Fransa'nın doğu yönünde yeniden kıta içine girmesi engellenir (Kinder-Hilgemann, s. 317).

Viyana Kongresi ile oluşturulan yeni Avrupa'yı büyük ölçüde İngiltere'nin iradesi belirlemiştir. İngiltere bu dönemde tarım ve sanayide Avrupa kıtasının diğer ülkelerinin çok önüne geçmiştir. Viyana Kongresinin sonuçlandığı 1815 yılı devlet gelirlerine bakıldığında İngiltere'nin yetmiş milyon, Fransa'nın otuz iki milyon, Rusya ve Avusturya'nın onar milyon, Prusya'nın yedi milyon, Hollanda'nın altı milyon, İspanya ve Napoli'nin her biri üç buçuk milyon sterlin iken Bavyera, Danimarka, Papalık, Portekiz, Savoie, Saksonya, İsviçre ve Osmanlı Devleti'nin geliri ise bir milyon ile iki milyon sterlin arasındaydı. Amerika'nın yıllık geliri ise dört milyon sterlindi. İngiltere'nin 1815 yılındaki demir işleme kapasitesi bir milyon tona çıkmıştı ve bu rakam diğer Avrupa ülkelerinin toplamından fazlaydı. Kömür üretimi de on beş milyon tona ulaşmıştı ve bu miktar Avrupa'nın geri kalanın beş katıydı. İngiltere şehirleşme konusunda da kıta Avrupa'sındaki pek çok ülkenin

önüne geçmişti. Londra, sadece Avrupa'da değil, dünyada da nüfusu bir milyonu geçen ilk şehir oldu. 1815 yılında İngiltere nüfusunun %40'ı tarımda çalışırken sanayi ve ticarete istihdam edilenlerin oranı %60'a ulaşmıştı. (McEvedy, s. 92-95)

Yeni Fikir Akımları

Fransız İhtilali (1789) öncesi başlayan birey ve insan aklının üstünlüğüne dair gerek fikir akımları gerekse ideolojik yaklaşımlar gelişen sanayi ve burjuva sınıfı ile birlikte etkinliğini artırmıştır. İnsan aklının ön plana çıkarılması bilimsel keşifleri ve yenilikleri tedrici bir şekilde çoğaltmıştır. Bilimsel keşifler insanın refah düzeyini ve yaşam koşullarını hızla iyileştirmiştir. Bu durum kilise ile bilim arasında Avrupa'da bazı gerginliklerin yaşanmasını da birlikte getirmiştir.

Avrupa'nın mutlakyetçi devlet yapısı anlayışı 1815 Viyana kongresi sonrasında cumhuriyetçi Fransa'ya karşı zafer kazanır. Ancak bu durum Fransız İhtilali ile başlayan ve insan özgürlüğünü temel alan yeni fikir akımlarının çıkmasına engel olamaz. Özellikle gelişen sanayi ve nüfus içinde güç kazanan işçi ve burjuva sınıfları, muhafazakâr kanadın dayandığı Hristiyan dinini ve öğretilerini irdelemeye başlar. Kilisenin desteğindeki kraliyet yapısını sarsmak amacıyla sermaye kaynaklı unsurlar sosyal yapılanmada kilise sisteminin etkinliğini kırmaya çalışır. İşçilerin sendikaları ve üniversiteler, kilisenin sosyal birleştiriciliğine alternatif yapılar olarak ortaya çıkar. Bu ortamda Fransız Devrimi karşıtı olan Auguste Comte (1798-1857) *pozitivizm* (olguculuk) kavramını geliştirir. Ona göre Fransız Devrimi eski düzenin geleneksel kalıplarını parçalamış, darmadağın bireylerden oluşan bir yığın oluşturmuştur. Birey yaşadığı toplumdan koparılmış, toplumun ise birlik ve bütünlüğü bozulmuştur. O zaman yapılacak iş, her şeyi yeni baştan düzenlemek olmalıdır. (Göze, s. 231-232)

Bilimi ve gelişmeyi önemseyen Comte bu kavramların devletler için de önemli olduğunu düşünüyor ve "gelişmelere ayak uyduramayan meşru bir düzen kalıcı olamaz..." diyordu. Bilimin ve ilerlemenin devlet düzenini güçlendirmeye yönelik kullanılması lüzumluluğuna inanıyordu. Bu nedenle modern toplumları bilimsel verilerin temelleri üzerine inşa etmek gerektiğini savunuyordu. Comte, insanların eşitliği ilkesine inanmaz, aydın bir azınlığın etkin rolüne inanır. Asıl olan birey değil, toplumdur. Bundan dolayı siyasetin amacı her bireyi iktidara bağlı bir sosyal görevli haline sokmaktır. Pozitif siyaset tam ve mutlak bir itaati de gerektirmektedir. (Göze, s. 233)

Dünyayı yönlendirmek amacıyla bilginler ve sanayiciler kuram ve uygulamayı birleştirirler. Her bilimsel disiplinin kendinden önceki birikimlerin üzerine inşa edildiği bir sistemle 1830-1842 yıllarından itibaren bilimde hızlı bir ilerleme görülür. Matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, sosyoloji gibi bilimsel sahalar kendi iç dinamikleri ile geliştirilir ve araştırılır. Thomas Buckle (1821-1862) tarihin, bir bilim dalı olarak gelmesinde ve bilimsel metotlarının oluşumunda ilkeler koyar. Joseph Ernest Renan ((1823-1892) "İsa'nın Yaşamını" insani ve doğal yaklaşımlarla yeniden betimler. David Friederich Strauss (1808-1874) 1835 yılında yayınladığı "İsa'nın Yaşamı" adlı eserinde İncil'de anlatılanların efsanevi olaylar olarak değerlendirir. Bruno Bauer (1809-1882) İsa'nın tarihi varlığını bilimsel çalışmalarda küçümser. Bu ekolün üyelerinden olan Ludwig Feuerbach (1804-1872) eserlerinde dinin insan ürünü olduğu ve bilimsel dünyayı açıklamada ve sırlarını keşfetmede yetersiz kaldığını vurgular. Pozitivizm (olguculuk) kuramı ile başlayan gelişmeler Karl Marx (1818-1883) ve Ludwig Büchner (1824-1899) ile birlikte "maddecilik" olarak gelişimini ve din karşıtı sosyal sınıfların oluşturulmasına hizmet eder. Jean-

Baptiste Lamarck (1744-1829) ve Charles Darwin (1809-1882) gibi bilim adamları dinin insanın varlığı üzerindeki kuramlarını sarsacak “evrimcilik” teorisi ile zihinleri etkiler. Dini sorgulayan ve mutlakiyetçi yapıya karşıt olan grupların yönetim üzerinde etkileri artmaya başlar (Kinder-Hilgemann, s. 343). Bu dönemde başlıca bilimsel buluşlar arasında Wöhler’in 1828’deki üre sentezi, Michael Farady’nin 1833’deki elektrolizi keşfi, Moritz von Jacobi’nin 1834’deki elektromotoru, Samuel Colt’un 1835’deki revolveri, Samuel Morse’un 1837’de yazıcı telgrafı, Louis Daguerre’in 1839’daki fotoğraf makinesi, Justus von Liebig’in 1841’deki tarım kimyası, William Morton’un 1846’daki eterle narkozu, Haucock’un 1848’deki apandisit ameliyatı sayılabilir. Bu buluşlar, Avrupa’da yeni endüstriler ve istihdam alanları oluşturmakla beraber insan aklının ve ortaya koyduğu somut ürünlerin önemini artırmıştır (Kinder-Hilgemann, s. 343).

Kilise ve bundan güç alan monarşiler kamu üzerinde nüfuz sahibi olan bu gelişmeler karşısında bilim ve bireysel aklın yetenekleri ile iş birliği yoluna gitmek suretiyle gidişatı paralize etmeyi başarmıştır. Oluşturulan kraliyet akademileri, finansmanlarıyla ve bilimsel buluşların ancak mutlak ilahi gücün esin kaynağı sayesinde gerçekleştiğini belirterek kilise söylemleri ile de örtüşmeyi başarmışlardır. Bununla birlikte bilimsel buluşların üretimi ve geliştirilmesi, asalete ve kilise hiyerarşisine bağlı olmayan sıradan bireylerin katkısı ile olmuştur. Bundan dolayı bu bireylerin yönetime iştirakine engel olunamamıştır. Özellikle İngiltere’de Thomas Newcomen’in eski buhar makinesini geliştiren James Watt’ın buharlı makinesi buhar gücünün sanayide daha fazla kullanımını mümkün kılmıştır. 1801’de Amerika’da buharlı gemiler nehirler üzerinde çalışmaya başlar. Richard Trevithick 1801’de ilk buharlı arabayı yapar ve 1804’de de buharla çalışan bir treni yürütür. 1825 yılına gelindiğinde İngiltere’nin Durham şehrinde George Stephenson’un geliştirdiği lokomotif demiryolu hattında çalışmaya başlamıştı. İngiliz donanması hala ahşap gemileri büyük ölçüde kullanıyordu. Ancak kömür, demir ve buharın yeni bir dünya oluşturmakta olduğunu 19. yüzyılın bilim adamları uzak görüşlülükle fark edebiliyorlardı.

SIRA SİZDE

Viyana Kongresi ve yeni fikir akımlarını açıklayınız.

19.YÜZYILIN İLK YARISINDA ORTA VE DOĞU AVRUPA

Viyana Kongresinde Fransa’nın kıta Avrupa’sına müdahalesini kolaylaştıran ve çok parçalı bir yapıya sahip olan Germen Konfederasyonu yeniden ele alındı. Prusya, Avusturya ve Rusya arasındaki ihtilafın giderilmesi için de Kutsal İttifak adı altında yeni bir yapılanma ve güç birliği oluşturuldu.

Germen (Alman) Konfederasyonu

Fransa için kıta Avrupa’sının ortasında yer alan ve irili ufaklı 39 hükümler devlet ya da devletçığın yer aldığı Almanya, zayıf bir müdahale alanı olarak dikkat çekmekteydi. 18. yüzyıl sonunda gücünü ve etkinlik sahasını iyice belirginleştiren Prusya, kuzeye ve Orta Avrupa’dan Ren nehri kıyısına kadar uzanan alandaki ufak tefek devlet oluşumlarına otoritesini kabul ettirdi. Avusturya bu bölge üzerinde söz sahibi gibi görünse de bu kırılgan saha üzerindeki dış müdahale varlığını korumaktaydı. Alman konfederasyon sahası üzerinde kraliyet ailelerinin evlilikleri ya da stratejik anlaşmalar da müdahaleye dış zemini hazırlamaktaydı. İngiltere’nin güdümü altındaki Hannover, Danimarka’nın kontrolündeki Holstein ve

Hollanda'nın etkili olduğu Lüksemburg'un Alman konfederasyon sahasında yer alması sorunu derinleştirmekteydi. Prusya ve Avusturya ise bölgenin gerçek güç aktörleriydi ve liderliği birbirlerine bırakmaya pek de hevesli değillerdi. Avusturya ve Prusya arasındaki bu uzlaşmaz politika daha önceleri sorun teşkil ettiği gibi Prusya'nın 1871 yılında bölge üzerinde egemenliğini tesis etmesine kadar da varlığını koruyacaktır. Fransa'nın özellikle Napolyon Bonapart'ın Alman konfederasyonun yer aldığı alan üzerinden kıta Avrupa'sının derinliklerine hatta ötesine yani Moskova'ya (1812 seferi) kadar uzanması Avrupalı devletlerin en azından bir bölümünü bu kırılğan sahanın güçlendirilmesi yönünde hareket etmelerine neden olmuştur. (Kinder-Hilgemann, s. 317)

Bundestag diye adlandırılan Frankfurt'taki konfederasyon meclisi, Avusturya başkanlığında toplanarak Alman konfederasyonu ile ilgili kararlar alabilmekteydi. Alman konfederasyonunu oluşturan her bir devletin bağımsızlıkları tanınmış, ancak zayıf bağlarla da olsa bir konfederasyon içinde toplanmıştı. Alman konfederasyonu içinde yer alan devletlerde Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlükçü ve ulusal akımları önlemek için Avusturya Başbakanı Meternich'e geniş yetkiler verilmiştir. Buna rağmen konfederasyon içerisindeki pek çok devlette meşruti yönetimler kurulabilmiştir. Alman konfederasyonunun en önemli icraatı 1834 yılında Prusya'nın önderliğinde bir gümrük birliğinin kurulması olmuştur. Bu olay 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşecek olan Alman birliği yönünde atılmış en önemli adım olarak kabul edildi. (Dursun, s. 513) Alman konfederasyonunun bir anayasa ile de yürütülmesi birlik fikrine de hizmet etmiştir. Ayrıca bir konfederasyon ordusunun kurulması da önemli olmuştur. Bununla birlikte konfederasyonu oluşturan 38 devlet (1817 yılından sonra 39 devlet) Kutsal Roma İmparatorluğunun sınırları ile aynı hudutlara sahipti. Bu devletlerden 34'ü monarşi ve dördü de özgür şehir konumundaydı. Konfederasyon içinde İtalyanlar ve Çekler gibi başka etnik unsurlar da vardı. 1837 yılına kadar İngiltere kralı, Hannover hükümdarı olması nedeniyle konfederasyona katılan prenslerden biriydi. Konfederasyonun ortak bir devlet başkanı, idari ve yürütme organı, ortak hukuk sistemi yoktu. (Fulbrook, s. 106)

Alman konfederasyonuna üye ülkeler arasında demiryolları yapımına başlanır. Bu amaçla 1837-39 Leipzig-Dresden demiryolu hattı açılır. Alman konfederasyonunda lokomotif rolü oynayan Prusya'nın girişimleri İngiltere'ye bağlı olan Hannover'de anayasanın ihlali sürecine neden olur. Hannover kralı Ernst August, İngiltere ile olan şahsi birliği lağveder. Konfederasyon anayasasını uygulamadan kaldırması da konfederasyonda gelişmekte olan dayanışma ruhunda çatlamalara yol açar. Fransa'nın kontrolü altında kalan Ren kıyısındaki Alman konfederasyonu üyelerinin arazilerinin doğrudan Fransa'ya 1840 yılında bağlanmaya çalışılması birliğe yönelik ikinci büyük darbe olmuştur (Kinder-Hilgemann, s. 325). Bununla birlikte 1815'ten 1848'e kadar uzanan dönem Almanya konfederasyonu için kültürel, siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmeler bakımından bir geçiş dönemi olmuştur. (Fulbrook, s. 109)

Kutsal İttifak (Eylül 1815)

Eylül 1815'de liberal akımlar karşısında monarşik sistemleri korumak amacıyla Kutsal İttifak kurulur. Ortodoks Rusya, Katolik Avusturya ve Protestan Prusya'nın hükümdarları "Kutsal Kitap" altında Hristiyan geleneğine uygun dışa karşı dayanışmayı taahhüt ederler. Bu ittifak, kırılğan bir durumda olan Alman konfederasyonunun birlikteliği açısından önem taşır. Alman konfederasyonunu şekillendirecek olan iki büyük aktör devlet yani Avusturya ve Prusya'nın Kutsal İttifak çatısı al-

tında ihtilaflarını gidermeleri Alman konfederasyonun geleceği açısından önem taşıyor. Papa, İngiltere ve Osmanlı sultanı dışındaki bütün Avrupalı hükümdarlar bu ittifaka destek verirler. İngiltere Kutsal İttifaka katılmamakla beraber, Başbakan Castlereagh'ın katkılarıyla (1815-1822 yılları arasındaki kongrelerde) denge politikasını destekler. Viyana kongresi kararlarının pekiştirilmesine yönelik yapılan kongreler Metternich ve Çar I. Aleksandır'ın katkılarıyla gerçekleştirilir. Aachen kongresinde (1818) Fransa Kutsal İttifaka dâhil edilir ve bu birliktelik dışı karşı dayanışma meyvesini 1827 yılında Osmanlı donanmasına karşı gerçekleştirilen Navarin baskınında verir (Baskına İngiltere, Fransa, Rusya ortak filosu katılmıştır). Bununla birlikte Kutsal İttifak ülkeleri liberal fikirler yüzünden iki büyük kampa ayrılmış durumdadırlar. Mutlak oligarşi taraftarı muhafazakâr doğu bloğu ülkeleri olan Avusturya, Prusya ve Rusya idari anlamdaki geleneksel çizgiyi devam ettirme taraftarıdır. Batı bloğunda yer alan Fransa ve İngiltere ise monarşi yapılanması çerçevesinde liberal fikirler ekseninde zayıf ve güçsüz devletlerin koruyucusu sıfatıyla yenilikçi fikirlere açık bir idari yapıyı benimser (Kinder-Hilgemann, s. 323).

Avusturya

Avusturya, Kutsal İttifak çizgisinde monarşik yönetimleri muhafaza siyasetini sürdürür. Rusya'nın Osmanlı karşısındaki başarıları ve Romanya'da ki kazanımları Avusturya'yı Karadeniz'e egemen olma noktasında güçlü bir rakiple karşı karşıya getirir. Ayrıca Sırbistan'ın Rusya'nın himayesinde bulunması, Avusturya'yı Osmanlı'ya karşı yalnızca Dalmaçya ve Bosna-Hersek cihetinde sınırlı bir kazanıma sürükleyecektir. Kontrolü altındaki İtalya ve Alman Konfederasyonu'nda da ciddi problemlerle karşı karşıya kalan Avusturya birbiri ardına gerçekleşen isyanlarla mücadele eder. Avusturya, Macaristan ve Polonya konusunda isyanlarla karşılaşsa da Rusya ile olan ittifakı bu bölgelerdeki kayıplarını engeller.

Viyana Kongresi ile Avusturya, Napolyon savaşları döneminde kaybettiği topraklarını ve nüfuzunu geri kazanma fırsatı elde etti. Lombardia-Venedik bölgesini ilhak edip Parma, Modena ve Toskana'ya arşidükler yerleştirerek İtalya'daki en etkili devlet konumuna geldi. Habsburg hanedanından gelen idareciler, 1812 yılı itibarıyla Sardinia, Modena (IV Francis), Toskana (III Ferdinand), Sicilya-Napoli (I. Ferdinand) ve Piemonte (I. Victor Emmanuel) krallıklarında yönetici duruma geldiler ve ülke yönetimlerini Avusturya'nın hegemonyasında gerçekleştirdiler. Bu arada Bourbon hanedanından gelenler ise İspanya (VII. Ferdinand) ve Fransa'da (XVIII. Lui) egemen oldular (Thomson, s. 102).

1812-1815 sonrasında Avusturya konumunu İtalya'da güçlendirirken Alman konfederasyonu üzerinde de söz sahibi olmanın yollarını aramıştır. Avusturyalı diplomat Metternich konfederasyonda yerel hanedanlara dayanarak ulusal birliğin oluşmasını engellemeye çalıştı. Böylece Avusturya, Avrupa'daki mutlakîyetçi yapının kalesi konumuna yükseldi. Kutsal İttifak sayesinde 1830'lara kadar liberal ve ulusalcı düşünceler bastırılmaya çalışıldı. Bu amaçla oluşturulan Aachen (1818), Troppau (1820) ve Verona (1822) kongreleri sayesinde Alman ve İtalyan ulusalcı ve liberalleri kontrol altında tutuldu. Özellikle Kutsal İttifak sayesinde 1821'de Rieti ve Novara'da İtalyan liberaller ezildi (Büyük Larousse; 2/1069).

I. Ferdinand 1835 yılında Avusturya tahtına çıktığında ülke yönetimini üstlenecek güçte değildi. Bu dönemde başbakan Metternich ile içişleri bakanı Kolowrat arasındaki görüş ayrılıkları ülke yönetiminde sorunlara neden oldu. Macarlar, 1840'da Macarcanın resmi dil olarak tanınmasını sağlayarak ulusalcı fikirlere yöneldiler. Avusturya yönetimi altındaki Çekler, Macarları izledi ve güney Slavları ara-

sında birliği savunan “illyriacılık” görüşü yaygınlaştı. Metternich ulusalcı fikirlerin bağımsızlık yanlısı ümitlerine sekte vurmak amacıyla 1846’da Krakow merkezli Polonya Cumhuriyeti’ni Avusturya topraklarına kattı. Metternich, yönetim ve orduda Katolik ve soylu sınıftan gelen muhafazakâr gelenekleri ayakta tutuyor ve liberal ulusalcı yaklaşımları polis baskısı ve sansürle engellemeye çalışıyordu.

Metternich’in bütün çabalarına rağmen Avusturya monarşisi 1812 yılından sonra kazandığı gücü ve genişleyen sınırlarını aşırı baskı rejimi ile daha fazla sürdürmedi. Paris’i örnek alan işçi, burjuva ve halk kitleleri 13 Mart 1848’de Viyana’da ayaklandılar. Metternich kaçtı ve imparator daha uzlaşmacı bir anayasa sözü verdi. Avusturya’nın kontrolü altında bulunan İtalya, Macaristan ve Prag’da devrimci ayaklanmalar meydana geldi. İmparator I. Ferdinand 15 Mayıs 1848 ayaklanmasında ülke dışına çıkmak zorunda kaldı. General Windischgratz komutasındaki birlikler isyanları kanlı bir şekilde bastırmaya çalıştılar. Bazı milletvekillerinin idamı ve ayaklanmacıların ezilmesi sonrasında Ferdinand yeğeni Franz-Joseph lehine tahttan çekildiğini açıklayarak sorunu gidermeye yönelik bir adım atmış oldu. İtalya’daki devrimci ayaklanmalar 1848-1849 tarihlerinde bastırılmaya çalışıldı. Radetzky’nin komuta ettiği birlikler İtalyan yurtseverleri ve Sardinya Kralı Carlo Alberto komutasındaki Piemonte ordusunu Custoza’da 25 Temmuz 1848’de bozguna uğrattı. Piemonte Devleti’nin Novara’daki Avusturya’ya karşı 24 Temmuz 1849 tarihli ayaklanma girişimi önledi. İtalya yeniden Avusturya’ya bağlanmıştı. Ancak bu arada Macaristan’da Kossuth, cumhurbaşkanı seçilmiş ve Avusturya ile bir yıl sürecek kanlı bir çatışmaya girmişti (Büyük Larousse, s. 1069). Bu dönemde Osmanlı Devleti’, Macar, İtalyan ve Leh direnişçilere destek vermiştir. İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti’ni desteklerken Rusya ve Avusturya Osmanlı’ya karşı Kutusal İttifak programına sadık kaldılar. Ancak gerek Romanya gerekse güney Slav bölgelerindeki Avusturya’nın itibar kaybı, Rusya açısından olumlu bulunmuş ve böylece Osmanlı toprakları üzerindeki Rus emelleri önündeki en büyük engel olan Avusturya, 1848-1849 ayaklanmaları nedeniyle saha dışına itilmişti.

Prusya

Prusya, Ren konfederasyonunun Napoleon tarafından kurulması ile birlikte Rusya ile ittifaka girişmiş fakat Fransa tarafından mağlup edilmişti. Berlin 27 Ekim 1806’da Fransızlar tarafından işgal edildi. Tilsit Anlaşması (1807) ile Prusya’nın elinde yalnızca dört eyalet kaldı. Bunlar Prusya, Pomeranya, Brandenburg ve Silezya eyaletleri idi. Viyana Kongresi (1814-1815) esnasında Prusya yeniden kurularak İsveç Pomeranya’sı, Saksonya’nın kuzey yarısı, Vestfaliya ve Rheiland’ı aldı. Prusya, Almanya’nın özellikle maden bakımından en zengin bölgelerini içine alan bir German Devleti haline geldi.

Prusya kralı III. Friedrich Wilhelm (1797-1840), ülkesinin güvenliğini Avrupalı büyük güçlerle ittifak yapmak suretiyle sağlar. 1818 yılında çıkartılan vergi ve gümrük yasası, kalıcı gelirlerin elde edilmesini kolaylaştırır. Avusturyalı Metternich’in karşı çıkmasına rağmen 1828 yılında sınırlı gümrük birlikleri tesis edilir. Prusya Maliye Bakanı Motz (1775-1830), sınırlı gümrük birliğinden yola çıkarak 1834 yılında Alman Gümrük Birliği’ni oluşturur. 1840’da Fransa’nın Ren sınırındaki bölgeleri talep etmesi, hem Alman konfederasyonu hem de Prusya’nın acil tedbirler almasını zorunlu kılar. Prusya’da milliyetçilik duygusu yükselmeye başlar. Milliyetçilik duygusu şarkılarda ve oluşturulan milli marşta kendini hissettirir. Alman konfederasyonunun koruyucusu sıfatıyla Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm (1840-1861) göreve çağrılır. 1842’de Köln Katedrali’nin inşası gibi bazı etkinlikler-

le Alman konfederasyonunda milli birlik korunmaya çalışılsa da anayasa üzerinde bir uzlaşma gerçekleşmez. (Kinder-Hilgemann, s. 325).

Prusya'nın yönetimi altındaki Gümrük Birliği (Zollverein-1834) öteki kuzey Alman devletleriyle birleşmeyi hazırladı. III. Frederich Wilhelm (1797-1840), söz verdiği anayasayı Kutsal İttifak'ın itirazı nedeniyle gerçekleştiremedi. Eski Prusya soylularından gelen aileler II. Frederich döneminden beri devlet yönetiminde egemendiler. 1817 yılında Protestan kiliselerinin birleştirilmesi bazı tepkilerin ortaya çıkmasına neden oldu. Prusya kralı IV. Frederich Wilhelm (1840-1861), 1844'te genel af ilan ederek oluşan gerginliği sonlandırdı. Berlin'de meydana gelen 1848 ayaklanmaları liberal bir anayasanın çıkarılmasında etkili oldu (Büyük Larousse, s. 9597).

Prusya Osmanlı-Rus savaşı sonrasında uluslar arası alanda kendini daha çok hissettirir. 1829 Edirne Barış anlaşması sırasında Prusya iki devlet arasında arabulucu olarak ortaya çıkar ve 1828-29 Osmanlı-Rus savaşını sona erdirir. Edirne Anlaşması ile birlikte Rusya, Tuna'nın kuzeyinde nüfuz sahibi olur ve Yunanistan (Mora) konusunda koruyucu devlet konumunu sürdürür. Yunanistan'ın bağımsızlığı 1830 yılındaki Londra konferansında tanınır ve ilk Yunan devlet başkanı Yannis Kapodistrias'ın öldürülmesinden sonra Yunan tahtına Alman kökenli I. Otto von Wittelsbach 1832 yılında kral olarak geçer. I.Otto 1844'de anayasayı yürürlüğe koyarak da Yunanistan'ı 1862 yılına kadar yönetir (Kinder-Hilgemann, s. 323).

Rusya ve Osmanlı Devleti

1774 yılındaki Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsız hale gelen Kırım'ı Rusya 1783 yılında ilhak eder. Bu durumu kabullenmek istemeyen Osmanlı Devleti, Avusturya ile ittifak kurarak Rusya ile 1787-1792 yılları arasında savaşır. 1792 tarihli Yaş Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını kabul etmek zorunda kalır. Karadeniz sahillerinden sonra Polonya'nın bir kısmını topraklarına katan Rusya'nın ekonomisi rahatlar. (Beydilli, s. 263) Viyana kongresi tertip edildiğinde Rusya'nın başında çar Aleksandır (1801-1825) bulunuyordu. Ancak Rus çarı I. Nikolay (1825-1855) döneminde 1830 yılında Polonyalılar Varşova isyanını çıkararak Rusları Polonya'dan kovarlar. Bunun üzerine Rus ordusu 1831'de Polonya üzerine sefere çıkar ve Paskyeviç (1782-1856) komutasında Varşova'yı ele geçirir. Polonya topraklarında ruslaştırma politikası uygulanır ve isyancılar sert bir şekilde cezalandırılır. Polonya 1832'de alınan kararlarla bir Rus vilayeti düzeyine indirgenir. Rus mezaliminden kaçan binlerce özgürlük taraftarlarının çoğu Paris'te toplanır. Polonyalı mülteci göçmenler aristokrat Beyazlar (Czartoryski) ve devrimci Kızılar (Lelewel) olarak iki büyük grup halinde Rusya'ya karşı özgürlük mücadelelerini yabancı topraklarda sürdürürler (Kinder-Hilgemann, s. 329). Rus çarı Nikolay, Rus resmi ideolojisini otokrasi, Rus milliyetçiliği ve Ortodoksluk üzerine inşa eder. Bu politika Rusya'nın Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde devlet politikası haline getirilir. Nikolay, 1828 yılında sansür kanunu çıkararak bu ideolojiye aykırı yayın yapan bütün basın kuruluşlarını denetim altına alır. (Acar, s. 220-222)

Maliye Nazırı olan General Kangrin Rus parasının değerini artırmak için köklü önlemler aldı. Kâğıt paraların değerini gümüş paralarla eşit düzeye getirdi ve Rusya'da 1833-1843 yıllarındaki mali düzenlemelerle yalnızca gümüş ve kâğıt para geçerli kılındı (Kurat, s. 320-321). Rus çarı I. Nikolay, 1826-1828 yılında İranla savaştı ve Gürcistan ile İran Azerbaycan'ını Tebriz'e kadar kontrolü altına aldı. Osmanlı ile ilişkilerin gerilmesi üzerine İran'la Revan (Erivan) şehri ve civarı ile Aras nehrinin sol tarafını Rusya'ya bırakan Türkmen Çayı Anlaşması 1828 yılında yapıldı.

Osmanlı ordusunun 1825-1826'da yenilenmesi aşamasında uğradığı zaafiyet Rusya tarafından değerlendirilmek isteniyordu. Bu arada Mora'daki Yunan isyanı etkinliğini sürdürmekteydi. Rus, Fransız ve İngiliz ortak donanması Osmanlı ve Mısır gemilerinin demirli bulundukları Navarin'e geldiler ve Osmanlı donanmasını taciz ettiler. Bir savaş ilanı mevzu bahis olmadığı için Osmanlı ve Mısır ortak donanması bu tacizlere kayıtsız kalmaya çalıştıysa da ani bir saldırıya maruz kalarak 20 Ekim 1827'de imha edildiler. Osmanlı'nın yapılan bu uluslar arası hukuka aykırı eylemin protestosu Rusya'nın savaş ilanı ile cevaplandırıldı. General Dibiç komutasındaki Rus ordusu, Tuna'yı geçerek Varna'yı işgal etti. Ancak Ruslar, Şumnu'da ağır kayıplar verdilerse de savunma hatları kırılarak 20.000 kişilik bir ordu ile İstanbul önlerine gelindi. Doğuda da Paskeyevîç komutasındaki ordu Kars ve Erzurum'u düşürmüştü. Yeni ve düzenli bir ordunun oluşturulamadığı Osmanlı tarafı barış istedi. Tuna'nın sol sahili, Karadeniz boyları ve Ahıska gibi bazı toprak kayıplarının yanı sıra savaş tazminatı ve bazı hükümler hakkının yitirilmesi ile 1829 yılında Edirne Anlaşması imzalanmış oldu (Kurat, s. 324-325).

Osmanlı için ise bu defa Mısır meselesi baş göstermiş ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 1832 yılında Kütahya önlerine kadar ilerlemişti. Osmanlı, kendi iç isyanında başarısızlığın verdiği çaresizlikle Rus Çarı I. Nikolay'dan yardım talep etti. Rus Çarı 12.000 kişilik bir orduyu derhal Boğaziçi'nin Anadolu sahiline çıkartarak bu talebe olumlu bir karşılık verdi. Rus Birlikleri, Mısır meselesinin hallinden sonra geri çekilmeden önce 8 Temmuz 1833 tarihli Hünkâr İskelesi Anlaşması ile Osmanlı üzerindeki nüfuzlarını arttırmaya yöneldiler. Bu durum İngiltere'nin kaygılarını arttırdı ve Rusya'nın Osmanlı'yı ilhakını önlemek amacıyla 1840 yılında Londra Mukavelenamesi, İngiltere, Avusturya, Fransa, Rusya ve Prusya arasında imzalandı. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü beş devletin garantisi altına alındı (Kurat, s. 326). Fakat I. Nikolay, Osmanlı Devleti'nin bir gün Rusya'ya katılacağını planlıyordu. I. Nikolay bu konudaki politikasında ısrar etmeyi 1853-1856 Kırım Savaşına kadar sürdürdü.

19.yüzyılın ilk yarısında Orta ve Doğu Avrupa'yı değerlendiriniz..

SIRA SİZDE

19.YÜZYILIN İLK YARISINDA GÜNEY VE BATI AVRUPA

İtalya

İtalya 1815 Viyana Kongresinin değiştirdiği güç dengesinden etkilenir. Fransa'ya ait hâkimiyet bölgesi Fransa'nın elinden alınır ve bir kısmı Avusturya'ya bir kısmında da 1799 yılından itibaren bağımsız bir İtalyan devleti olan Piemonte (Sardinya) tesis edilir (David Thomson, s. 52-53). İtalya'daki yabancı işgalinin sona erdirilmesi amacıyla milliyetçi gizli Carbonari cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, 1769'dan beri İtalya'daki yabancı nüfuz bölgelerine karşı Napoli'de mücadele vermiştir. Carbonari cemiyeti Nola ayaklanmasını (1820) çıkartarak Avusturya imparatoru I. Ferdinand'ın nezdinde İtalya'daki Avusturya varlığına ilk tepkiyi verir. Cemiyetin bu mücadelesi, Avusturya - Fransa ve İspanya nüfuzu altındaki İtalyan halkı arasında olumlu karşılır ve milli birlik ve bilinçlenme kuzey İtalya'ya da sıçrar. Güney İtalya ve kuzey İtalya'da Avusturya karşıtı ayaklanmalara müdahale kararı Laibach kongresinde (1821) onaylanır. Milli birlik yolundaki ayaklanmalar şiddetle bastırılır ve elebaşları tutuklanır. İtalyan halkı arasında Habsburg yönetimine karşı takınılan tavır yoğunluk kazanır (Kinder-Hilgemann, s. 323).

Avusturyalılara karşı İtalya'nın bağımsızlığını savunan ve bu amaçla Genç İtalya örgütünü kuran Giuseppe Mazzini Ceneviz'de bir doktor ve profesör babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Mazzini on yaşlarındayken Ceneviz Piemonte Krallığı'nın kontrolü altına girdi. Carbonari Cemiyeti'nin 1820-1821'de yenilgisinden sonra Ceneviz pek çok Piemonte'li liberalle dolmuştu ve Mazzini, İtalyan'ın birliği ve özgürlüğü için çaba harcayan bu sığınmacılardan etkilendi. Mazzini ve arkadaşları Dante ve Machiavelli'den etkilendiler ve devrimci romantizmini İtalyan yurtseverliği ile kaynaştırdılar. Mazzini, Carbonari teşkilatına katıldı ve 1831'de Genç İtalyanlar hareketinin içinde yer aldı. Mazzini, 1848 ayaklanmasında hem İtalya hem de Fransa'da önemli roller üstlenmiştir (Thomson, s. 143-145).

1831 yılında Avusturya'nın hâkimiyeti altındaki İtalyan topraklarından Modena, Parma ve Romagna'da isyanlar başlar. İtalyan milliyetçilerinin Fransa'dan beklediği dış yardım gelmez. Fransa, Ancona'nın 1831-1838 yılları arasında ele geçirilmesinin dışında ciddi bir destek göndermez. Avrupalı devletlerin İtalyan devrimine kayıtsızlıklarını Avusturya kendi lehine kullanır ve İtalyan milliyetçilerini sindirir. Bu durum sürgünde bulunan Cenevizli Giuseppe Mazzini (1805-72) için aradığı fırsatı verir. İtalya'nın dış destekle değil içerde girişilecek bir mücadele ile bağımsızlığa kavuşacağı tezini savunur. Milli birlik amacıyla 1832 yılında "Giovane Italia" (Genç İtalya) cemiyetini kurar (Kinder-Hilgemann, s. 329).

İspanya

19. yüzyılın ilk yarısına Fransa'nın işgali altına giren İspanya 1815 Viyana Kongresinden sonra tekrar bağımsızlığını elde eder. Ancak Viyana Kongresi sonrasında İspanya ve Portekiz'in Amerika kıtasındaki sömürgeleri İngiltere'nin eline geçmeye başlar. Venezuelalı Francisco de Miranda (1754-1816) önderliğinde kurulan örgütler Amerika'da İspanya ve Portekiz egemenliğine karşı mücadele başlatılır. İngilizler bu mücadeleye destek verirler. İspanya kralı VII. Fernando'nun (1813-1833) Amerika'daki sömürge topraklarında eski sistemi yeniden tesis etmek üzere giriştiği askeri operasyonlar başarısızlıkla sonuçlanır. Simon Bolivar (1783-1830) ve Jose de San Martin (1778-1850) gibi özgürlük yanlıları eskiden İspanya toprağı olan Güney Amerika'da bağımsızlıklarını ilan ederler. İspanya ve Portekiz, kolonilerinde ortaya çıkan asilere karşı Kutsal İttifak'tan yardım talebinde bulunur. Ancak Amerika Birleşik Devletleri 1823'de yayınladığı Monroe doktrini ve "Amerika Amerikalıdır" sloganıyla Avrupalıların Kutsal ittifak adı altında Amerika'ya müdahale etmelerine engel olur. Bağımsızlığını ilan eden Amerika'daki devletleri A.B.D. ve İngiltere derhal tanır. İspanya bağımsızlık yanlılarına karşı tek başına mücadelede etkili olamaz. Venezuela, Kolombiya 1817-1820, Şili 1817-1818, Peru ve Meksika 1821 yılında bağımsızlığını ilan eder. Brezilya veliaht kralın Portekiz'e geri dönmemesi ve Brezilya'da kalması nedeniyle bağımsızlığını savaşı kazanarak yeğâne koloni toprağı olarak anılır (Kinder-Hilgemann, s. 331). 1826'da Amerika kıtasında İspanya'ya ait son koloni toprağı da yitirildi. İspanya'nın artık 1895'lerde Amerika Birleşik Devletlerine kaptırılacak olan Küba ve Filipinlerin dışında deniz aşırı gelir sağlayacak bir kaynağı kalmamıştı. Sömürge topraklarının kaybı İspanya'da iktisadi bunalımı hızlandırdı. Çaresiz kalan yönetim kilise mallarına el koymak zorunda kaldı. Ekonomiyi düzeltmek için başvuru vergi gelirlerini artırma girişimleri de sosyal yapının bütün katmanlarınca hoşnutsuzlukla karşılandı ve gerilimi tırmandırdı. Mali kaynak sağlamak amacıyla kapital sahibi liberallere müracaat edilmek zorunda kalındı. Liberal kanat bu sayede yönetim üzerinde yeniden nüfuz sahibi oldu. Ülke yönetiminde 1834 ve sonrasında Liberaller ile Mutlakiyetçiler sürekli çatışır hale geldiler.

VII. Fernando ölünce yerine kardeşi Don Carlos İspanya tahtına geçti. Ancak Maria Cristina'nın naipliği altındaki II. Fernando'nun kızı Kastilyalı İzabela, Don Carlos'un otoritesine boyun eğmedi ve iç çatışma başladı. İzabela çatışmanın galibi olarak tahta çıktı ve ülkeyi 1844'den 1868 yılına kadar yönetti. II. İzabel 1868 yılında General Prim'in komuta ettiği askeri bir darbe ile tahttan indirildi (Büyük Larousse, s. 5824).

Fransa

Fransa'nın askeri cephelerde başarısız olması üzerine Napolyon, Elbe adasına gitmeyi kabul eder. Bundan sonraki sorun Fransa'yı kimin yöneteceği olur. 1789 Fransız İhtilali'nden sonra yıkılan krallıklara nasıl tekrar eski hanedanlar gelip yönetmeye başladıysalar Fransa'da cumhuriyet öncesi Fransa hanedanı olan Bourbonlar tarafından idare edilmeye başlandı. Bourbon hanedanından XVIII. Lui, 24 Nisan 1814'de İngiltere'den dönerek Fransız tahtına oturdu. Fransa'da 1814-1830 yılları arasındaki dönem, Bourbon hanedanının restorasyon dönemi olarak adlandırıldı.

XVIII. Lui'nin eski rejimi yani mutlak monarşiyi Fransa'da tekrar kurcağından ve cumhuriyetçilerle hesaplaşmaya gireceğinden endişe eden geniş bir kesim de bulunuyordu. XVIII. Lui, bu kaygıları dikkate almak zorunda kalarak anayasal ve parlamenter bir monarşi ile ülkeyi yöneteceğini deklare etti. 1814'de İngiltere'yi örnek alarak iki parlamentolu bir yapı ile ülkeyi yönetmek istedi. Bir ayan meclisi bir de temsilciler meclisi oluşturdu. Bununla birlikte XVIII. Lui de XIV. Lui gibi "tanrı hakkından" dolayı kral olduğuna inanıyordu. Halkın egemenliği prensibini asla kabul etmedi ve ihtilalin simgesi olan üç şeritli bayrağı krallığın simgesi olan beyaz bayrakla değiştirdi ve milli marş "Marseillaise"i yasakladı. Ancak kral, eski rejimi tamamen ihya etmesinin mümkün olmadığını da biliyordu. Tahta çıktıktan bir ay sonra "Charte" denilen anayasayı çıkarttı. Halk savaştan ve Napolyon rejiminden yorulmuştu. Bundan dolayı Bourbon hanedanının restorasyonunu direnmeden kabul etti. Ancak Bourbonlara karşı halkın harekete geçmesi için birkaç ay yeterli idi. Özellikle Katolik kilisesi lehine alınan kararlar Katolik olmayanları harekete geçirdi. Ayrıca 12000 subayın emekliğe yarım maaşla sevk edilmesi de ülke içerisindeki hoşnutsuzluğu arttırdı. Bu arada Napolyon Fransa'ya geri döndü. 1 Mart 1815'de 700 askerin eşliğinde Napolyon Cannes yakınlarında Provence'a ulaştı. Üç hafta sonra Paris'e geldi. Napolyon gelmeden önce kral XVIII. Lui, Belçika'ya kaçtı. Napolyon, liberal burjuvazi ile anlaşarak Charte benzeri bir anayasayı kabul etti. (Malet-Isaac, s. 206-208) 9 Haziran 1815'de sonuçlandırılan ve Fransa'ya dayatılmak istenen Viyana Kongresinin kararlarını kabul etmek istemeyen Napolyon 18 Haziran 1815'de İngiltere ve Prusya'dan oluşan kuvvetlere karşı Brüksel yakınındaki Waterloo'da ağır bir yenilgi alır. Fransa'ya döner fakat Paris müttefikler tarafından işgal edilir. Napolyon iktidardan uzaklaştırılarak Güney Amerika ile Afrika kıtası arasında Atlas Okyanusunda yer alan St. Helena adasına sürgüne gönderilir. Napolyon'un Mart ayından Haziran ayına kadar süren bu son iktidarı "yüz gün" dönemi olarak adlandırılır. Napolyon 1821 yılında St. Helena'da ölür.

XVIII. Lui tekrar Paris'e döner ve ikinci Bourbon restorasyonu dönemi başlar. Fransa, Waterloo yenilgisinden sonra 20 Kasım 1815'de müttefiklerle imzaladığı İkinci Paris Antlaşmasıyla Savoie bölgesini bırakmak zorunda kalır. Ayrıca savaş tazminatı öder. Bu anlaşma Fransa'nın XV. yüzyıldan beri anavatanlarındaki ilk toprak kaybı olur. Kral Lui, ılımlı bir anayasal monarşi kurmaya çalışır. Sadece belli bir miktarın üzerinde seçmenin oy kullanabileceği seçimler gerçekleştirilir. An-

cak XVIII. Lui, 1820 yılında tahtın varisi olan kardeşi X. Şarl'ın oğlu Berry dükünün öldürülmesi üzerine ılımlı politikasından uzaklaşmaya başlar. Fransa'nın güney ve batı bölgeleri arasında siyasal kutuplaşma şiddetlenir. Lui döneminde Fransa adına sağlanan başarı ise 1823'de İspanya'daki ayaklanmaya karşı yapılan askeri müdahale olur. Bu başarı rejimin itibarını önemli ölçüde artırır. (Price, s. 194)

1824 yılında tahta X. Şarl geçer. Şarl, eski rejime dönüş taraftarı bir kraldı. Bundan dolayı soyluların gücünü arttırırken liberallerinkini ise azaltmak yönünde bir politika izledi. Bu politikasında kiliseden destek alabilmek için dinsel saygısızlık suçlarına ağır cezalar getirdi. Ancak muhalifler çekirdek kadrolarını her zaman muhafaza etmeyi başardılar. 1825 yılında hükümet yanlısı gazeteler yirmi bin satarken muhaliflerin gazeteleri bunun iki katıydı. 1819 yılında kötü hasatların da etkisi ile Fransa'da gıda fiyatları arttı, işsizlik ve sefalet yaygınlaştı. 1830 yılında yapılan seçimlerde 270 liberale karşı 145 hükümet yanlısı parlamentoya girebildi. Ancak Şarl, Temmuz ayında yeni meclis daha toplanmadan fesih kararı aldı. Yaşanan anlaşmazlığa sokaklar tepki verdi ve Temmuz ayında Paris'te isyan çıktı. İsyanı bastırmak üzere gönderilen askerlerin göstericilere katılması üzerine kral Şarl 31 Temmuzda torunu lehine tahttan çekildi. Henüz reşit olmayan kral Lui Filip (1830-1848) adını aldı ve parlamentonun gücünü krala karşı arttıran anayasa değişikliğini kabul ederek tahta oturdu. Böylece Temmuz Meşrutiyeti (1830-1848) denilen süreç başlamış olur. Lui Filip üç renkli Fransız bayrağını kabul eder. Temmuz Devrimi Batı Avrupa'da meşruti monarşi yönetimleri içinde burjuva egemenliğine yol açar.

Lui Filip, monarşik bir rejim içinde ülkenin kalkınması ve halkın refahı üzerine bir politika inşa etti. Oy verebilmek için ön şart olan vergi miktarını düşürdü. Buna rağmen alt-orta sınıf ile köylülerle işçilerin büyük çoğunluğu yine oy veremeyen grup içinde kaldı. Ekonomide özellikle demiryolu inşaatına önem verildi. 1833 yılında bölgesel diller yerine Fransızcanın kullanımını teşvik eden bir ilköğretim yasası çıkarıldı. Bununla birlikte zorunlu eğitim hala gündemde değildi. 1840'lardan itibaren ekonomideki kapitalist dönüşüm şiddetlenmeye başladı. İşçiler daha fazla ücret, daha kısa işgünü ve istihdamı tehdit eden makinelerin yasaklanmasını isteyerek sokaklara döküldüler. Geçimlerine yetecek bir ücreti temel insan hakkı olarak kabul edilmesini istediler. Paris'te cumhuriyetçi basın canlandı. 1840 yılında Napolyon'un bedeninden kalanlar Paris'e getirilerek Invalides anıtına gömüldü. 1845-46 yıllarında ciddi ekonomik kriz yaşandı. 1846 yılında yapılan seçimlerde muhalefet büyük şehirlerde kayda değer bir destek aldı. 1847 yılında tüm erkek vatandaşların oy kullanılması talep edildi. Bu arada 1846/47 yıllarında yaşanan patates hastalığı gıda fiyatlarındaki artışı körükler. Bozulan ekonomi karşısında sanayi işçileri ücret artışı ve iş güvencesi taleplerinde bulunurlar. Bu durum işçilerin ve köylünün Şubat devrimine yol açtı. 1848 yılında da Paris'te kitlesel protesto gösterileri başladı. Özellikle işçilerin yaşadığı mahallelerde barikatlar kurularak gösteriler isyana dönüştürüldü. 24 Şubat 1848 yılında belediye binasında toplanan kalabalık, tanınmış cumhuriyetçi siyasetçilerden ve gazetecilerden oluşan geçici bir hükümetin kurulduğunu ilan etti. Böylece Fransa'da İkinci Cumhuriyet dönemi başlamış oldu. (Price, s. 200-205)

İngiltere'de Liberal Hükümet

İngiltere'de 1815-1830 yılları Tory olarak da bilinen Muhafazakâr Partinin iktidarda olduğu dönemdir. Bu dönemde ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır. Denizaşırı topraklardan gelen ucuz tahıl İngiltere içindeki üreticiyi güç duruma düşürür.

Toprak sahipleri Tory Partisi kabinesinin desteği ile 1815 yılında Tahıl Himaye Gümrük Yasasını çıkartmayı başarır. Ancak bu durum işçileri ve geçim durumlarını etkiler. Manchester'daki huzursuzluklar 1819'da bir katliamla son bulur. Kral IV. George (1820-1830) döneminde Napolyon savaşları sonrası İngiltere, etkili olacak bir mali bunalım daha yaşanır. Dışişleri Bakanı Canning'in (1770-1827) 1822 yılında yönetime gelmesi ile kargaşalıklar giderilir. Yerel sendikalar 1824'de yasal olarak tanınır.

İngiliz kralı IV. William (1830-1837), göreve başladığında İngiltere'de 1848 yılına kadar yönetimde etkili olacak liberal politikalar uygulama imkanı bulur. Çünkü Fransa'daki 1830 yılı Temmuz Devrimi esnasında Grey'in başkanlığındaki Whig olarak da adlandırılan İşçi Partisi kabinesi iktidara gelir. Parlamento reformu sayesinde 1832 yılından itibaren ev sahiplerinin oy kullanmasına onay çıkar ve oy oranı yarı yarıya artar. Bu durum seçimlerin daha düzenli yapılmasını ve geniş bir kamuoyu desteğini parlamentoya taşır. Parti adları Muhafazakar ve Liberal olarak değiştirilir. Çalışma şartlarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler 1833 yılında devreye girer. Çocukların fabrikalarda sekiz saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanır. Aynı yıl kölelik kaldırılır ve yerel yönetimlere daha fazla özerklik tanınır. Kraliçe Victoria 1837 yılında kral IV. William'ın vefatı üzerine on sekiz yaşında iken iktidara gelir ve İngiltere'yi 1901 yılına kadar yönetir (Maurous, s. 88).

19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de işçi hareketleri görülür. Çünkü sanayi devriminin en hızlı yaşandığı ve en fazla işçiye talep duyulduğu ülke bu dönemde İngiltere olur. İşçi hareketinin liderliğini William Lovett (1800-1877) yürütür. 1836 yılında çalışan insanlar cemiyetini kurar. Magna Charta'ya (1215) atıfta bulunan Lovett herkese oy hakkı ister. Bu istekler reddedilir. Böylece siyasi nitelikli ilk işçi hareketi 1838 yılında İngiltere'de ortaya çıkar.

İngiltere politikalarının en dramatik sonuçlarından biri İrlanda'da yaşanır. İrlanda'da 1845-1846 yıllarında patateslerde meydana gelen bir hastalık neticesinde ortaya çıkan kıtlık sonrasında bir milyona yakın insan hayatını kaybeder. İngiltere'nin İrlanda'ya uyguladığı tahıl yasağı nedeniyle Osmanlı Devleti'nin İrlanda'ya yardım girişimleri de İngiltere tarafından engellenmeye çalışılır. Yine de üç Osmanlı gemisi Dublin limanına girerek tahıl yükünü boşaltmayı başarır (Erler, s. 124). Kıtlığın pençesindeki İrlanda'dan bir milyondan fazla insan Amerika'ya göç eder ve İngiliz karşıtı huzursuzluğu bu topraklara taşırlar. İrlanda'daki İngiliz varlığına karşı İngiltere karşıtı dalganın artışında kıtlık yıllarındaki tahıl ticareti üzerindeki bu ambargocu İngiliz politikasının önemli bir rolü vardır. 1846 yılında hem işçiler hem de kıtlıktan etkilenen İrlanda halkı üzerinde olumsuz etkileri olan tahıl ambargosu başbakan Sir Robert Peel kaldırılır.

19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de sanayi kesimi büyük bir zafer kazanır. Buna rağmen muhafazakâr kanadın mutlak destekçisi olan kırsal nüfusun ana geçim kaynağı olan tarım büyük darbe alır ve çöker. Fabrikalarda uygulanan aşırı çalışma şartları iyileştirilmeye devam eder ve çalışma saatleri 1847 yılında günde on saatle sınırlandırılır. Bütün Avrupa'da ciddi değişikliklere yol açan 1848 devrimi İngiltere'de fazla bir tahribata yol açmaz (Kinder-Hilgemann, s. 326).

SANAYİNİN GELİŞMESİ VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

James Watt'ın 1785 yılında buhar gücünü mekanik yardımı ile makineleştirmesi sayesinde hayvan, rüzgar ve suya bağımlı insanın, üretim kapasitesi hızla arttı. Makineleşme beraberinde iki doğal kaynağı önceki zamanlarla mukayese edildiğinde çok daha önemli hale getirdi. Bunlar demir ve kömürdü. Demir, makinelerin mekanik aksamını yapmak için kullanılırken kömür ise makinelerin hareket etmesini sağlayan buharın üretimi için kullanılıyordu. Sanayileşmeyle birlikte artık kömür ve demir doğada en fazla aranan ve tüketilen rezervlerin başında gelmeye başlamıştır. Yer altı rezervleri yönünden kömür ve demir yataklarına sahip olan İngiltere, Fransa'ya karşı küresel rekabette önemli bir üstünlük kazanmıştır. İngiltere'de giderek artan sayıda kırsal kesim insanı makineleşmenin iki temel kaynağı olan kömür ve demirin bol miktarda temini için maden ocaklarında istihdam edilmeye başlanır. Makineleşmeyle birlikte gelişen tekstil, silah sanayisi ve ev eşyaları üretim atölyeleri artık daha fazla sayıda insanla üretim kapasitesini artırmayı hedefliyordu. Özellikle tekstil gibi ağır işçiliğin gerekli olmadığı alanlarda nüfusun atıl kalan kesiminde yer alan kadın ve çocuklar da daha düşük ücretlerle istihdam ediliyorlardı. İngiltere'de 1838 yılında dokuma fabrikası işçilerinin yalnızca yüzde yirmi üçü erkekti ve geri kalan işçiler kadın ve çocuklardan oluşuyordu (Hobsbawm, s. 63). Kırsal kesimde tarımsal iş gücünde yoğunlaşan nüfus, nispeten daha iyi ve düzenli ödemelerin yapıldığı endüstri kentlerine akın etmeye başladı ve sanayi kentlerinin nüfusu arttı. Bu nüfus artışı endüstriyel kentlerde fiyat ve emlak pahalılığının yanında bir dizi sosyal ve gündelik tüketime mahsus sektörün gelişmesine olanak tanıdı (Thomson, s. 116).

Başlangıçta küçük atölyelerde gerçekleştirilen üretim mahalli ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla gerçekleştirilirken 1800 sonrasında fabrikasyon üretime geçilmiştir. Ev eşyaları, silah sanayi, tekstil sanayi ve gündelik tüketim malzemeleri gibi alanlarda yerel ihtiyaçların hatta kısa sürede ülke ihtiyaçlarının üzerinde üretim başlamıştır. Üretim sektöründe benzer mamullerde iş yapan girişimciler rekabeti ve üretimi hızla arttırdı. Bol ve ucuz üretimi gerçekleştirebilen sermaye sahipleri fiyat ve üretim miktarı ile rekabet edemeyen rakiplerini piyasada devre dışı bıraktılar. Denetimsiz gerçekleşen bu rekabet ortamında üstünlük, üretimi arttırmak için çok insan çalıştırmak ve ucuz mamulü piyasaya sürmek için işçi ve hammaddeye daha az ücret ödemek gibi iki rasyonel iş dünyası yasasına bağlanmıştır.

Ürünün daha ucuza üretilmesinde uygulanan düşük ücret ve fazla çalışma süreleri, kalabalıklaşan şehirlerdeki hayat pahalılığının sorgulanmasına neden olmuştur. Napolyon savaşları bir anlamda vahşi kapital üretimin ücretli kesim tarafından sorgulanmasını ötelemiştir. Gerek Fransa gerekse İngiltere'de ve kıta Avrupa'sında cereyan eden savaşlar sırasında ücretli kesim, vatanperverlik söylemleri altında zor hayat şartları ve düşük ücret ile çalışmaya zorlanmıştır. Çalışma şartlarının ya da düşük ödemelerin eleştirisini yapanlar, gerek devlet erki gerekse mahalli baskı ile karşı karşıya kaldılar ve kapitalizmin oluşturduğu eşitsizlik ve haksızlıklar karşısında susmaya zorlandılar.

Viyana Kongresi ve Kutsal İttifak (1815) gibi Avrupa'nın güvenlik ve barışını teminat altına alan köklü siyasal yaptırımlar gittikçe kötüleşen çalışma şartlarına köklü bir çözüm getirememiştir. Özellikle 1830 yılında gelişen buhar gücü mekanizmasının üretim sektöründen nakliyat alanına geçişi daha fazla miktarlarda üretim ve tüketimi sağlamıştır. 1830'lu yıllardan sonra maden ocakları ile kömüre dayalı buhar gücüyle üretim yapan fabrikalar arasındaki ulaşım problemi hızla giderilmeye baş-

landı. İngiltere’de açılan su kanalları ve demiryolları ile nakliyat çok daha hızlı ve ucuz hale geldi. Bu durum maden ocaklarının daha fazla işlenmesine ve işçinin dur durak bilmeyen bir tempoyla talep dengesine ayak uydurmak için üretim yapmasına neden oldu. Özellikle Amerika’dan temin edilen pamuk vesaire endüstriyel ürünlerin buharlı gemiler sayesinde 1838 yılından sonra daha ucuza ve büyük miktarda nakli üretimi arttırdı. Gelişen ve ucuzlayan nakliyat sahası işçi üzerindeki iş yükünü artırırken işçiye olan ihtiyacı da yükseltti (Thomson, s. 116).

Buhar gücüyle artış kaydeden üretim, ucuz nakliyat ve büyük miktarda mamulün pazarlara transferi sayesinde büyük karlar elde eden ve sermayesini güçlendiren şirketlerin artışına neden oldu. Demiryolu, buharlı gemi işletmeciliği ve deniz aşırı ticaret kapasitesine sahip mamul üretimi yapan fabrika sahipleri, güçlü sermayeler oluşturmaya başlayarak ülke yönetiminde daha fazla söz sahibi olmaya başladılar. Mevcut aristokratik rejimler, burjuva ve sanayi sınıfının güçlenmesi ile oluşan sorunları irdelemek ve çözüm aramak yerine güçlü devlet erkinin yasal yaptırımlarını kullanarak meseleleri çözümsüzlüğe bıraktılar. İngiltere dışındaki Batı Avrupa ülkelerinde 1870’lere kadar nüfus endüstriyel kentlerde yoğunluk kazanmamıştır. Lakin İngiltere’deki aşırı endüstriyel üretim kırsal kesim nüfusunu hızla fabrikaların konuşlandığı kent merkezlerine 19. yüzyılın ilk yarısında çekmeye başlamıştır. İngiltere, sanayileşmenin yol açtığı kentsel alanlardaki sosyal sorunlara 1815 yılı itibariyle yönetsel anlamda akılcı ve çözüm üreten bir yapılanmaya girmiştir (Thomson, s. 117).

Endüstrinin üretim sektöründen pazarlama aşamasına kadar pek çok yeni uğraş alanı yaratması yeni bir orta sınıf oluşturmuştur. Orta sınıfın içinde gücünü birleştiren ya da yeni teknik gelişmelere öncülük edenler sınıf atlayarak burjuva sınıfını oluşturmaktaydılar. Toprak sahipleri nasıl muhafazakâr yapının korunmasını kendi zenginlik kaynaklarının devamlılığı olarak yorumluyorsa endüstriyel sektörden beslenenler de teknolojik gelişmeyi aynı gerekçelerle desteklemekteydiler. Batı Avrupa’da 1815 yılı itibariyle teknolojik gelişmeyi destekleyen liberal görüşlere açık endüstri sayesinde varlığını hissettiren sermaye sahipleri oluşmaya başlamıştı. Geleneksel yönetim ve belirlenmiş sınıflara alternatif olarak gelişen bu yapı azınlıktı ve kökleşmiş sınıf aristokrasisinin küçümsemesine maruz kalmaktaydı. Yine de endüstri ve sanayi sayesinde söz sahibi olan çekirdek aileler etkinliklerini arttırıyorlardı.

Avrupa’daki sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan endüstri sınıfı, gerek üretim gerekse pazarlama sektörlerinde yaşanan 1816-1817, 1819 ve 1825-1826 krizleri sayesinde liderlerini belirleyebilmiştir. Eski aristokratlar, toprağa bağımlı soyluların gelirlerini hızla aşan bu yeni sınıfı, kırsal alandaki tarımsal üretim modelini destekleyen ve dış ticareti sınırlayan yasalarla engellemeye çalışmışlardır. Ancak endüstri sınıfı kırsal alandaki atıl kalan milyonlarca kas gücünü sanayileşen sektörlerle çekerken kırsaldaki üretimin düşmesine neden olmuş ve artan gıda ihtiyacı da daha ucuz ve bol dış kaynaklarla temin edilir olmuştur. Endüstri toplumunun taleplerine direnenler ise ya iç isyanlarla ya da gelişmiş endüstriye sahip İngiltere ve Fransa gibi devletlerle mücadele etmek ve kaybetmek zorunda kalmışlardır.

Geleneksel yapı ile idare edilen ülkeler, sermayesini ve nüfuzunu hızla arttıran ve “burjuva” diye adlandırılacak olan orta sınıfın taleplerinin yanı sıra endüstriyel sermayenin ortaya çıkardığı işçi sınıfının taleplerine de çözüm üretmek zorunda kalmışlardır. Endüstri patronları istihdam ettikleri işçi sınıfı ile kısa sürede çıkar çatışması içine girmişler, işçi sınıfının basit gıda talepleri, ücret ve çalışma şartlarının iyileştirilmesine yönelik talepleri ülke yöneticilerini endüstri patronları ile masaya

oturmaya zorlamıştır. Bu uzlaşma arayışları içinde sanayi sermayedarları, işçi sınıfının ücretlerini ya da çalışma şartlarını iyileştirmek yerine, toprak sahiplerinin aleyhine gelişen tarımsal ithalat serbestiyetisini ve daha ucuz gıda teminine yönelik politikaları ülke yönetimlerine kabullendirmişlerdir. İşçi sınıfının lehine sermaye karşıtı bir yapılanma oluştuğunda da sanayi patronları, teknolojilerinin oluşturduğu fabrikaları yurt dışına çıkarmakta ve her halükarda ucuz işçi ve gıdanın bulunduğu topraklarda konuşlanarak merkezi yönetimin baskısından kurtulup sermaye zenginliklerini katlamaya devam etmişlerdir. Geleneksel yönetimlerdeki kral ve tebaa ilişkisi şeklindeki yöneten ve yönetilen ilişkisi endüstrinin şekillendirdiği yeni toplumlarda devlet ve vatandaş olarak yeniden belirlendi. Batı Avrupa bu yeni yönetim modelini İngiltere’de test etti ve devleti oluşturan hükümetler seçim yoluyla vatandaşın tercihinine göre politik farklılıklar oluşturdu. Böylelikle 19. yüzyıl Batı Avrupa’sında milliyetçilik, liberalizm, demokrasi ya da sosyalizm tabanlı oluşturulan hükümetlerin oluşturduğu devlet ve vatandaş modelleri ülkelerin gelişimini ve geleceklerini şekillendirdi (Thomson, s. 118-119).

Sanayinin gelişimi pek çok Avrupa ülkesinde sosyal yaşantı üzerinde olduğu kadar ekonomik açıdan da değişimlere neden oldu. Bourbon hanedanı yönetimindeki Fransa, 1818 yılından sonra hızla endüstrileşti. Ülkenin su kanalları ve kara taşımacılığı geliştirildi. Fransa’da mevcut olan 1.200 km uzunluğundaki su kanalının üzerine 1818-1830 yılında 900 km daha eklendi. Böylece büyük miktarlardaki kömür kadar fabrikasyon mamullerinin de taşınması daha ucuza ve kolaylıkla halledilir hale geldi. İngiltere ise su kanallarından Fransa kadar yararlanmasa da Manchester gibi gelişmekte olan endüstri kentlerinde bu teknikten kısmen de olsa yararlandı. Ancak gerek kara gerekse su kanalları üzerindeki taşımacılıkta Fransa’dan hiç de iyi durumda değildi ve gelişmekte olan demiryolu teknolojisine büyük bir hevesle odaklandı. İngiltere’de 1835-37 yıllarında başlayan demiryolu yapımı 1843-1847’de toplam 6.000 millik bir demiryolu ağına ulaştı. Demiryolu nakliyesi konusunda İngiltere, Avrupa’da öncü durumuna geldi (Hobsbawm, s. 101).

Bu dönemde bazı ülkelerin askeri gereklilikleri ya da köklü yönetimleri sayesinde kara taşımacılığı gelişmişti. Prusya kara yolu taşımacılığında Batı Avrupa’nın en iyileri arasındaydı. Devletin bilinçli politikası sayesinde Prusya, 1816 yılında 420 millik olan kara yolunu 1831’de 902 mile çıkarmıştır. Rusya ise taşımacılıkta kışın donan yazın ise sığlaşan doğal akarsu kaynakları ile ihtiyacını gidermeye çalışıyordu. Kara yollarının durumu ise felaketti. Toprak üzerinde oluşturulan bu yollar bakımsızdı, bahar ve sonbahar aylarında çamura dönüşüp nakliyatı güçleştiriyordu. Çar I. Aleksandır zamanında 1809’da Fransız mühendisleri, Rusya’ya getirilerek bazı çalışmalarla ulaşım sorunu halledilmeye çalışıldıysa da yetersiz oldu. Rusya demiryolu sayesinde sorun olan ulaşım ağını ancak 1840-1870 yılları arasında gerçekleştirdiği yatırımlarla çözebildi. (Thomson, s. 160-161).

Endüstriyel ekonominin en fazla geliştiği ülkeler olan İngiltere, Fransa ve Hollanda’da ulaşım ve üretim arasındaki sorunlar hızla giderilerek gelişme sağlandı. İngiltere tekstil üretiminde oldukça iyiydi. Yine de 1830 yılında İngiltere ve İskoçya’da 60.000 sanayi tezgâhının yanı sıra faaliyette olan 240.000 el tezgâhı mevcuttu. Fransa ise iş gücünün ucuzluğundan yararlanarak ahşap el tezgâhlarına daha fazla bağımlıydı. Sanayi tezgâhları bilinmekle beraber üretimlerinin masraflı olması bunların başlangıçta kullanımını sınırlamıştı. Ancak 1820’lerde Alsace’da kullanılmaya başlanan sanayi tezgâhları 1830’larda Fransa’da 2.000 gibi bir rakama ulaşmıştı. Bu rakam İngiltere’nin ne kadar gerisinde kaldığını açık bir şekilde izah etmektedir. Viyana Kongresi (1815) sonrasında Fransa’nın zengin kömür maden ya-

takları sayesinde büyük miktarlarda gerçekleştirdiği kömür üretimi hızla düştü. Fransa'nın kömür yataklarının önemli bir kısmı önce 1815'de Hollanda'ya sonra da 1830 yılında Hollanda'dan ayrılan Belçika'nın kontrolüne geçti. Fransa 1815 yılında 900.000 ton yıllık kömür üretimi yaparken bu üretimi 1830'da yaklaşık 2.000.000 tona çıkarmıştı. Ancak 1830'da bağımsızlığını kazanan Belçika'nın yıllık üretimi Fransa'nın üç katı yani 6.000.000 tona yaklaşmıştı. Bu da Viyana Kongresi (1815) ile Hollanda'ya bırakılan Fransız topraklarının ne denli önemli bir endüstriyel enerji kaynağı olduğunu gösterir. Bu durum kıta Avrupa'sında Fransa'yı kontrol etmek isteyen İngiltere'nin de başarılı olduğunu gösterir. Fransa'nın kömür üretimindeki kaybına karşın İngiltere önlenemez bir yükseliş içindeydi. İngiltere'deki kömür üretimi, 1815-1829 yılları arasında 15.000.000 tondan 30.000.000 tona çıkmıştı. Bu neredeyse tüm kıta Avrupa'sında üretilenden daha fazla bir endüstriyel enerji kaynağıydı ve İngiltere'nin endüstrisini geliştirmek için fazlasıyla yeterliydi (Thomson, s. 161).

Avrupa'da sanayinin gelişmesi ve toplumsal etkilerini değerlendiriniz.

SIRA SİZDE

4

Özet

Viyana Kongresi ve yeni fikir akımlarını açıklayabilmek

1815 yılında tamamlanan Viyana Kongresi ile Fransız İhtilali'nin fikirlerini yayımlamaya çalışan Napolyon Fransa'sı cezalandırılmıştır. Bu amaçla Fransa'nın kuzeybatı, doğu ve güney sınırlarında Yeni Birleşik Hollanda, Hannover Krallığı ve Sardinya-Piemonte Krallığı gibi devletler oluşturulmuştur. Avusturya, Rusya ve Prusya, Avrupa'nın yeni büyük devletleri olarak tescil edilmiştir. Avrupa'nın bu yeni şekillenmesinde İngiltere'nin büyük etkisi olmuştur. 19. yüzyılın başında sahip olduğu parlamenter meşruti sistemini kuvvetlendirerek muhafaza etmeyi başaran İngiltere aynı dönemde bilim alanında da önemli bir hamle yapmıştır. Özellikle sanayide enerji olarak kullanılan kömürün çıkartılması, demirin işlenmesi ve buharlı makinenin sanayide ve demiryollarının kullanımında diğer Avrupa ülkelerinin önüne geçmiştir.

19. yüzyılın ilk yarısında Orta ve Doğu Avrupa'daki gelişmeleri açıklayabilmek

1815 yılındaki Viyana Kongresinde ile İngiltere'nin baskısı ile Fransa'nın doğusunda güçlü devletler oluşturulmak istenir. Bu amaçla Avusturya'nın liderliğinde 38 irili ufaklı Alman devletinin oluşturduğu Germen konfederasyonu kurulur. Bu konfederasyon, Rusya, Avusturya ve Prusya'nın öncülüğünde kurulan kutsal ittifakla desteklenir. Aynı konfederasyon içinde yer almalarına rağmen Avusturya ve Prusya arasındaki Orta Avrupa'daki rekabetten Prusya güçlenerek çıkar. Prusya, 19. yüzyılın ilk yarısında oluşturduğu gümrük birliği ile Alman devletlerini tek bir siyasi otorite altında birleştirilmesi konusunda önemli bir mesafe kat eder. Avusturya ise Kuzey İtalya'da yer alan Lombardia ve Venedik bölgesinde Habsburg hanedanını kurmayı başarır. Rusya ise 19. yüzyılda Kırım'ı alarak Karadeniz'e ve Polonya'nın bir kısmını ilhak ederek Orta Avrupa'ya kadar uzanır. Orta Avrupa devletleri ve Rusya'nın kuvvetlenmesinin bedelini Osmanlı Devleti, Balkanlar'da toprak kaybederek ödemeye başlar.

19. yüzyılın ilk yarısında Güney ve Batı Avrupa'yı açıklayabilmek

İtalya 19. yüzyılın ilk yarısına Avusturya işgali ile girer. Kuzey İtalya'da Habsburg hanedanına mensup kişilerin yönettiği şehir devletleri oluşturulur. Ancak bu Giuseppe Mazzini yönetimindeki Carbonari cemiyeti İtalya'nın dış destekle değil, içeriden girişilecek bir mücadele ile bağımsızlığına kavuşacağını savunarak Avusturyalılara karşı milliyetçi direnişi başlatırlar. Viyana Kongresi sonrası İspanya ise özellikle Amerika'daki sömürge topraklarının büyük bir kısmını kaybeder. Fransa'da tekrar monarşiye dönülür. 1814-1848 yılları arasında Burbon hanedanı altında meşruti monarşi Fransa'da uygulanır. Ancak 1848 isyanı ile Fransa'da İkinci Cumhuriyet kurulur. 19. yüzyılın ilk yarısında sanayi devriminin en hızlı geliştiği ülke İngiltere olur. Kötü çalışma koşulları ve düşük ücretler İngiltere'de sendikal işçi hareketinin başlamasına neden olur. İrlanda'da ise patates ürününün hasılatındaki sorunlar ve İngilizlerin tahıl ambargosu yüzünden 1845-46 yıllarında kıtlık ve açlık yaşanır. Bir milyondan fazla insan Amerika'ya göç etmek zorunda kalır.

Sanayinin gelişmesi ve toplumsal etkilerini açıklayabilmek

19. yüzyılın ilk yarısında buhar makinasının sanayide yoğun kullanımı ile hızlı bir şehirleşme süreci yaşandı. Şehirlerde büyük sermaye sahibi burjuva kesimleri oluştu. Onların kurdukları fabrikalarda işçi ihtiyacı ortaya çıktı. Böylece köyden kente göç olayı hızlandı. Düşük ücretler, aşırı çalışma saatleri ve şehirdeki yaşam koşulları işçi sınıfının oluşumunu ve örgütlenmesini getirdi. Ulaşım sektöründe yeni su kanallarının inşası, kara yollarının yapılması, demiryollarında lokomotifli trenlerin çalıştırılması ve buharlı gemilerin kullanımı nakliye ve üretimi kolaylaştırdı. 19. yüzyılın ilk yarısındaki bu gelişmelerden en fazla istifade eden ülke İngiltere oldu.

Kendimizi Sınayalım

1. 1815 yılında tamamlanan Viyana Kongresinin asıl amacı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Cumhuriyet rejimini yaygınlaştırmak
 - b. İtalya'nın birliğini sağlamak
 - c. Monarşik rejimleri korumak
 - d. Almanya'nın birliğini sağlamak
 - e. Rusya'yı Avrupa işlerinden uzak tutmak
2. Kutsal İttifak'ın oluşmasına öncülük eden devletler aşağıdakilerden hangisinde birlikte ve doğru olarak verilmiştir?
 - a. Rusya, Avusturya, Prusya
 - b. İtalya, İspanya, İngiltere
 - c. Fransa, İngiltere, Osmanlı Devleti
 - d. Hollanda, Belçika, Portekiz
 - e. Polonya, İngiltere, Prusya
3. Viyana Kongresi sonrasında birbirinden bağımsız 38 devleti bir araya getiren konfederasyonun adı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Avusturya Konfederasyonu
 - b. Prusya Konfederasyonu
 - c. Germen (Alman) Konfederasyonu
 - d. Frank Konfederasyonu
 - e. Ren Konfederasyonu
4. 1834 yılında Alman Gümrük Birliği Konfederasyonu aşağıdaki ülkelerden hangisinin öncülüğünde gerçekleşmiştir?
 - a. İtalya
 - b. Prusya
 - c. Rusya
 - d. İngiltere
 - e. Fransa
5. 1840 yılında Londra Mukavelenamesi ile toprak bütünlüğü garanti altına alınan ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Osmanlı
 - b. Prusya
 - c. Fransa
 - d. Norveç
 - e. İngiltere
6. Waterloo Savaşından sonra Avrupa'da Bourbon hanedanının yönetiminde olan ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Fransa
 - b. Avusturya
 - c. Prusya
 - d. Napoli Krallığı
 - e. Rusya
7. 1815 yılında yaşanan Waterloo Savaşı sonrası aşağıdaki ülkelerden hangisinde Habsburg hanedanından gelen bir yönetici vardı?
 - a. Danimarka
 - b. Fransa
 - c. İngiltere
 - d. Rusya
 - e. Napoli Krallığı
8. Endüstriyel kalkınma açısından gerekli olan demir ve kömür madenleri diğer Avrupa ülkeleri ile mukayese edildiğinde **daha bol** miktarda bulunan ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. İtalya
 - b. Fransa
 - c. Avusturya
 - d. İngiltere
 - e. İspanya
9. Buhar makinası aşağıdakilerden hangisi tarafından geliştirilmiştir?
 - a. Samuel Morse
 - b. James Watt
 - c. Moritz von Jacobi
 - d. William Morton
 - e. Justus von Liebig
10. Pozitivizm (Olguculuk) kuramı ile bilimsel yenilikleri destekleyen bireysel aklın gücünü savunan düşünür aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Auguste Comte
 - b. Karl Marx
 - c. Thomas Buckle
 - d. Ludwig Büchner
 - e. David F. Strauss

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Viyana Kongresi” konusunu yeniden okuyunuz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Kutsal İttifak” konusunu yeniden okuyunuz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Germen (Alman) Konfederasyonu” konusunu yeniden okuyunuz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “Geç Dönem Ortaçağda (1300-1453) Doğu Avrupa” konusunu yeniden okuyunuz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Rusya ve Osmanlı Devleti” konusunu yeniden okuyunuz.
6. a Yanıtınız yanlış ise “Fransa” konusunu yeniden okuyunuz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “İtalya” konusunu yeniden okuyunuz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Sanayinin Gelişmesi ve Toplumsal Etkileri” konusunu yeniden okuyunuz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Sanayinin Gelişmesi ve Toplumsal Etkileri” konusunu yeniden okuyunuz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “Yeni Fikir Akımları” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

1815 yılında tamamlanan Viyana Kongresi ile Fransa'nın kıta Avrupa'sında etkin olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Fransa küçültülerek 1792 yılındaki sınırlarına dönmek zorunda bırakılmıştır. Viyana Kongresinde İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Rusya, Avusturya ve Prusya, Avrupa'nın yeni büyük devletleri olarak tanınmıştır. Auguste Comte'un pozitivizm kuramı çerçevesinde Avrupa'da bilimsel buluşlar artmış ve bunlar devletlerin idarecileri tarafından siyasi otoriteleri ve güçlerini arttırmak için kullanılmıştır.

Sıra Sizde 2

Viyana Kongresi 19. yüzyılın ilk yarısında Orta Avrupa devletlerini Fransa'ya karşı güçlendirmek ister. Bu amaçla Germen konfederasyonu ve Kutsal İttifak kurulur. Avusturya, Kuzey İtalya'yı alarak güçlenirken Prusya ise Alman devletler birliğini gümrük birliği ile oluşturmaya çalışır. Rusya, Kırım ve Polonya'yı ilhak ederek 19. yüzyıla daha güçlü girerken Osmanlı Devleti ise Balkanlar'da toprak kaybetmeye başlar.

Sıra Sizde 3

19. yüzyılın ilk yarısına İtalya, Viyana Kongresi ile kendi topraklarında kurulmuş olan Avusturya hakimiyetine karşı bağımsızlık mücadelesiyle girer. Bu mücadelede milliyetçi Carbonari örgütü önemli rol oynar. İspanya, bu dönemde Amerika'daki sömürgelerini kaybeder. Fransa tekrar meşruti monarşiye geri dönüş yapar. İngiltere ise parlamenter meşrutiyet sisteminde liberal politikalar uygulayarak sanayi devrimi ile hızla kalkınır.

Sıra Sizde 4

Buharlı makinanın sanayide yoğun olarak kullanılması demir ve kömür madenlerinin üretimini arttırdı. Ulaşım da karayolunu yanı sıra demiryollarının ve buharlı gemilerin kullanılmaya başlaması 19. yüzyılın başında Avrupa'daki sanayi üretimini arttırdı. Devlet yöneticilerini etkileyecek büyük sermayeye sahip şirketler ortaya çıktı. Sanayileşmek, işçi sorunları ve hızlı kentleşmek gibi yeni sorunları da beraberinde getirdi. Başta İngiltere olmak üzere şehrin varoşlarında oluşan işçi sınıfının sorunlarına seçme hakkı genişletilerek parlamento içinde çözüm bulunmaya çalışıldı.

Yararlanılan Kaynaklar

- Acar, Kezban, *Rusya Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Beydilli, Kemal, "Rusya/Tarih", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul 2008, s. 253-265.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları.
- Dursun, Davud, "Almanya/Tarih", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2., İstanbul 1989, s. 510-520.
- Erlar, Mehmet Yavuz, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kıtık Olayları*, İstanbul: Libra Yayınevi, 2010.
- Fulbrook, Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul 2000.
- Hobsbawm, E.J., *Sanayi ve İmparatorluk*, çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, Ankara 1998.
- Kinder, Herman-Werner Hilgemann, *Dünya Tarihi Atlası*, c. 2 (Fransız Devriminden Günümüze Kadar), ODTÜ Yayıncılık, ed. Hüseyin Bağcı, Ankara 2006.
- Kurat, A. N., *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.
- Malet et Isaac, *Histoire, Les Révolutions 1789-1848*, c. 3, Paris 1960.
- Maurous, Andre, *Disraeli*, London: Penguin Books 1937.
- McEvedy, Colin, *Modern çağ Tarih Atlası: 1483'ten 1815'e Avrupa*, çev. Ayşen Anadol, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Price R., (2012), *Fransa'nın Kısa Tarihi*, çev. Ö. Akpınar, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Thomson, David, *Europe Since Napoleon*, Cambridge: Pelican Book, 1965.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 19. yüzyıl Avrupa tarihinin genel özelliklerini ve 1848 olaylarını irdeliyebilecek;
- Kırım Savaşını, İtalya ve Almanya'nın birliğini sağlamasını yorumlayabilecek;
- 19. yüzyılda etkili olan siyasi akımları tartışabilecek;
- 1877-78 (93) Osmanlı-Rus Harbini ve Berlin Antlaşmasını açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Nüfus hareketleri
- Sanayileşme
- Üretim
- 1848 İsyanları
- Kırım Savaşı
- Prusya
- Almanya
- İtalya
- Fransa
- Liberalizm
- Milliyetçilik
- Sosyalizm
- Rusya
- 93 Harbi

İçindekiler

19. Yüzyılın İkinci Yarısında Avrupa (1848-1878)

19. YÜZYIL AVRUPA TARİHİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE 1848 OLAYLARI

19. Yüzyıl Avrupa Tarihinin Genel Özellikleri

Avrupa'da 19. yüzyılda meydana gelen değişikliğin hızı daha önceki yüzyıllarda görülmemiştir. Fransız düşünür Daniel Halevy bu yüzyıl için "tarihin hızlanması" kavramını kullanır. Gerçekten de 19. yüzyıl boyunca nüfusu yaklaşık yüz doksan milyon olan Avrupa asrın sonuna gelindiğinde dört yüz yirmi milyona ulaşmıştır. İngiltere bu yüzyıla on milyon nüfusla girerken 1900'de ise nüfusu otuz altı milyona ulaşmıştır. Fransa da yüzyıla yirmi yedi milyon ile başlayıp kırk milyon ile tamamlamıştır. Almanya nüfusunu bu asırda iki kat çoğaltarak elli milyonun üzerine çıkmıştır (Roberts, s. 438). Batı Avrupa'daki bu hızlı artışa rağmen Doğu Avrupa ve Balkanlardaki nüfusta ise gerçek anlamda bir artış olmamıştır. Bunun sebebi Batı Avrupa'da 1815 ila 1848 yılları arasında ve yine 1871 ila 1914 senelerinde büyük kayıplı savaşların yaşanmamasıdır. Buna karşılık Doğu Avrupa ve Balkanlarda Macar, Polonya isyanlarının sert bir şekilde bastırılması ile Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda büyük kayıplar verilmiştir.

19. yüzyılda Avrupa'da bir üretim patlaması yaşanmıştır. Bu üretim fazlalığının nedenleri arasında bir önceki yüzyılda buhar makinesinin bulunması, tarım tekniklerinde yeni metotların geliştirilmiş olması ve bilimdeki ilerlemelerin payı olmakla birlikte üretime ivme kazandıran olay ise 1848 yılında California'da ve 1851 yılında Avusturya'da altın madenlerinin işletmeye açılarak altının Avrupa'ya getirilmesi olmuştur. Bu tarihten sonra yıllık yirmi ton olan altın üretimi yüz elli tona çıkmıştır (Seignobos, s. 357). Sanayiciler ve bankacılar ihtiyaç duydukları krediyi altın madenleri vasıtasıyla temin edince endüstri ve ticarete 19. yüzyılın ikinci yarısında çok hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Demir ve çelik sanayii 1848'den önce çok yavaşken elde edilen sermaye ile demir yolları inşaatının artmaya başlaması ile üretim patlaması yaşandı. 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa'nın bütün devletlerinde ülkelerini baştan başa geçen demiryolu ağları inşa edildi. Trenler insan ve yük nakliyesinde kullanıldığı gibi posta pulunun icadı ile birlikte bütün dünyada haberleşme için de kullanıldı. Tren yolu daha güvenli ve hızlı olduğu için haberleşmenin yaygınlaşmasını sağladı. Haberleşmeyi kolaylaştıran diğer bir unsur ise karadan ve denizaltından döşenen kablolarla elektrikli telgrafın kullanılması oldu. İlk buharlı gemi 1809'da denize indirildi ve kısa sürede yelkenli gemilerin yerini

aldı. Bu dönemde yaşayan bir insan, saatteki hızı yedi sekiz kilometreyi aşmayan at sırtındaki seyahatten, saatte yetmiş seksen kilometre hız yapabilen tren ile yapılan yolculuğa geçti (Roberts, s. 445-446).

Demirin eritilerek üretilmesinde ve buhar makinesinin çalıştırılmasında daha güçlü bir yakıtı ihtiyaç duyuldu. Bu amaçla odun kömürü yerine fosil yakıtlar yani linyit ve taş kömürü gibi enerji kaynakları yoğun olarak kullanılmaya başlandı. Kömürün kullanımı ve demirin üretiminde başlangıçta İngiltere'nin açık bir üstünlüğü varken daha sonra Almanya da üretimini artırarak İngiltere'yi yakalamıştır. İngiltere'de Middlands bölgesi, Kuzey Fransa ve Lorraine bölgesi, Almanya'da da Ruhr bölgesi kömürün en çok çıkartıldığı alanlar olmuştur. İngiltere'den sonra Almanya, Fransa, İsviçre ve Belçika'da kısa sürede kendi kendine yeten bir ekonomiye sahip oldular. Pek çok tarihçi, sanayileşmenin Avrupa tarihindeki yeri için Germen kavimlerinin Avrupa'ya göçünden sonra görülen en çarpıcı değişim olduğunu söylemişlerdir (Roberts, s. 443).

19. yüzyılın sonlarına doğru Amerikalı ve Avrupalı mucitlerin sayesinde şehirler, elektrik lambaları ile aydınlatılıp telefonlar yoluyla iletişimin kurulduğu yerler haline geldi. Sanayideki bu hızlı artış Avrupa'da şehirlere doğru bir göç hareketini ve buna bağlı olarak işçi sorunları ile sendikaları da gündeme getirmiştir. İngiltere'de sendikacılık işçi ve işverenin ortak haklarını koruyarak makul bir maaş üzerinde ilerlerken Fransa ve İspanya gibi ülkelerde ise sosyalizmin sisteme eleştirel bakışındaki bazı düşüncelerinin tesiri altında anarşik bir yaklaşımla kurulmuştur. Bunun sonucu olarak İngiltere, sürekli olarak sanayi üretimini arttırmıştır.

Tablo 3.1

Kaynak:

Bu tablo **Davies, Norman**, *Avrupa Tarihi*, çev. M.A.Kılıçbay, *İmge Kitabevi*, Ankara 2006, s. 1356'dan alınmıştır.

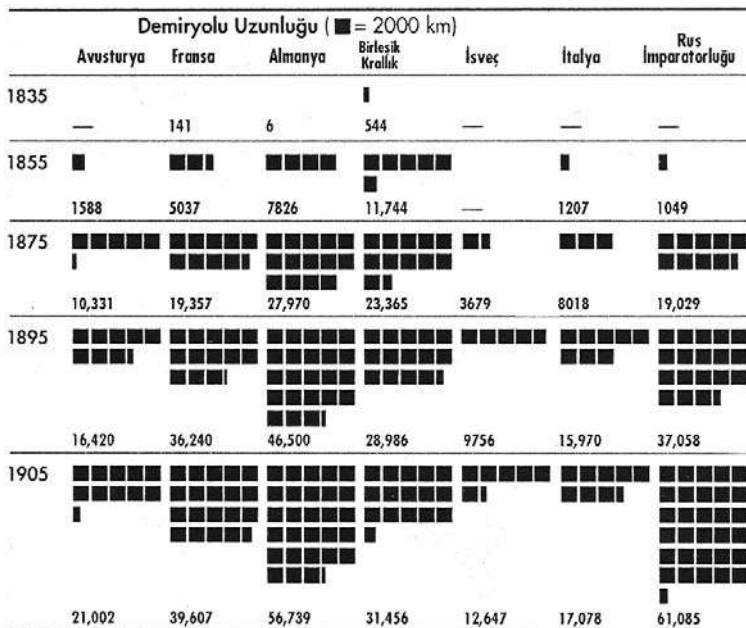
Seçilmiş Endüstrileşme Göstergeleri, 1800-1914

	Taşkömürü üretimi (■ = 10,000,000 ton)						
	Avusturya	Fransa	Almanya	Birleşik Krallık	İsveç	İtalya	Rus İmparatorluğu
1815	95,000	882,000	1,300,000	16,200,000	—	—	—
1850	877,000	4,434,000	5,100,000	50,200,000	26,000	34,000	300,000
1875	4,471,000	16,957,000	47,800,000	135,400,000	64,000	117,000	1,700,000
1900	10,990,000	33,404,000	142,650,000	228,800,000	252,000	480,000	16,160,000
1913	16,460,000	40,844,000	277,330,000	292,000,000	364,000	701,000	36,050,000

19. yüzyılda Avrupa'da görülen önemli değişikliklerden birisi de siyasi alanda olmuştur. 1789 Fransız İhtilali ile cumhuriyet kurulmuş olmasına rağmen Avrupa'nın genelinde 1815 Viyana Kongresi ile monarşik rejimlere geri dönülmüştür. 1848 ihtilalleri sonrası anayasaya dayalı monarşik rejimler yaygınlaşmıştır. Meşrutiyet diye de adlandırılan bu yeni sistemde genelde İngiliz parlamento sistemini örnek alan meclislerin, Avrupa ülkelerinde kurularak yönetimin vazgeçilmez unsuru haline gelmesi gözlemlenmektedir. İngiltere'de daha önce görülen siyasi partiler 19. yüzyılda muhafazakar, liberal ve radikal demokratlar olarak yasal statüler kazandılar. Parlementolardan çıkan hükümetler, krala ve halka karşı sorumlu oldular. Başlangıçta önce asillere sonra zenginlere, şehirlilere ve mütemekkin erkeklerle birkaç dereceli aşamada verilen seçme hakkı, yüzyılın sonunda seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya seçtikleri tek dereceli seçimle tüm yurttaşlara tanınmaya başlandı. Avrupa'da iktidarı belirleyen bir unsur olarak seçmen kitlesinin oluşumunda 1789 yılında Fransa'da serflikin resmen yasaklanarak feodal sistemin lağvedilmesinin önemli payı oldu. 1850'de Prusya'da Rusya sınırındaki köylülerin toprağa bağımlılığı ve angarya ortadan kaldırıldı. 1861 yılında da Rusya'da serflik yasaklandı. Anayasa ve meclise dayalı meşrutî monarşiler Fransa gibi bazı ülkelerde cumhuriyete dönüşmüş olmasına rağmen günümüzde de meşrutî monarşiler Avrupa'da yaygın yönetim şekli olarak varlıklarını korumuşlardır.

Tablo 3.2

Kaynak:
Bu tablo **Davies,**
Norman, *Avrupa*
Tarihi, çev.
M.A.Kılıçbay, İmge
Kitabevi, Ankara
2006, s. 1357'den
alınmıştır.

Avrupa, 19. yüzyılda bir tarım devrimi de yaşamıştır. Liebig'in çalışmaları ile Almanya'da icat edilmiş olan kimyevi gübreler tarımsal üretimin artışına neden olmuştur. Ortaçağa göre 18. yüzyılda Avrupalı çiftçiler bir tohumdan iki buçuk kat daha fazla ürün almaya başlamışlardır. Bu süreç 19. yüzyılda katlanarak devam etti. Patates, pancar gibi ürünlerin yaygınlaşması ile beslenme alışkanlığında önemli değişiklikler oldu. Tarlanın sürülmesinde ilk buharlı makinelerin kullanımı İngiltere'de yüzyılın başında gerçekleştirildi. Asrın sonunda ise tüm Avrupa ülkelerine yayıldı. Serfliğin kaldırılması ve feodal sistemden vazgeçilmesi ile doğrudan toprak

sahibi olan insanların sayısı arttı, bu durum verimliliğin artmasını sağladı. 19. yüzyılın ikinci yarısında gezici sergiler yeni tarım makinelerini tüm kıtaya tanıttı. Demiryolları ve buharlı makineler sayesinde üretilen tarım ürünlerinin çok uzak bölgelere taşınma imkanı ortaya çıktı. Bu durum tarımsal üretimi arttırdığı gibi tüketimi de arttırdı. 1861 yılından sonra Avrupa'nın kırsalında ücret veya yiyecek karşılığında çalışan tarım işçileri görüldü. Bunun sonucu olarak köylülerin yaşayışında iyileşme kaydedildi. Kırsaldaki iyileşmenin sonucu olarak devletler, İngiltere'de olduğu gibi tarım üretimini yüksek gümrük vergileri ile koruma politikalarından vazgeçti. Böylece pek çok ürünün ekiminden vazgeçildi, tarım nüfusu azaldı ve şehirlere göç hızlandı. 1800 yılında Londra'nın nüfusu dokuz yüz bin, Paris altı yüz bin ve Berlin yüz yetmiş bin iken 1900 yılında bu rakamlar sırası ile dört milyon yedi yüz bin, üç milyon altı yüz bin ve iki milyon yedi yüz bine çıkmıştır (Roberts, s. 451). Londra, Paris, Berlin, Viyana, St.Petersburg ve İstanbul bu tarihten çok önce nüfusu bir milyonu aşan Avrupa şehirleri idi. Avrupa'daki nüfus artışı o kadar fazla idi ki 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletlerine yirmi beş milyondan fazla insan göç etmiştir (Davies, s. 829-830).

Avrupa'da 1848 Olayları ve Nedenleri

Avrupa'da Şubat 1848'den 1849 yılının yaz aylarına kadar süren yaklaşık bir buçuk yıllık dönemde muhafazakar monarşik rejimler, kısa süreliğine de olsa yıkılmıştır. İşçi sınıfı ve halk liberal meclislerin kurulmasını sağlayarak iktidarları bir anayasa çerçevesinde halkı yönetmeye zorlamışlardır. 1848 Devrimi olarak da adlandırılan bu olaylar, Fransa'da başlamış ve kısa sürede Avusturya-Macaristan, Hollanda, İsviçre, Danimarka, Prusya (Almanya) ve İtalya'ya sıçramıştır. 1848 İhtilalinin sebepleri arasında 1815 yılında Viyana Kongresi ile Avrupa'da kurulan muhafazakar yönetimlerin baskıcı idaresine tepki, kötü hasatlar ve kıtlık, uzun saatli kötü çalışma koşulları altında işçilerin çalıştırılması ve liberal anayasal isteklerin iktidarlar tarafından dikkate alınmaması sayılabilir.

Avrupa'da 1840'lı yıllar pek çok ülke için ekonomik sıkıntı, kıtlık ve felaket yıllarıydı. İrlanda'da 1845 ile 1849 yılları arasında temel yiyecek maddesi olan patatese bulaşan mantar küfü yüzünden ürün alınamadı. Bu kıtlığa sebep oldu. Tarlalar ve evler cesetlerle doldu. 1 milyondan fazla insan açlıktan öldü. Sağ kalanlar çeteler kurarak taşra kentlerini yağmaladılar. Bu soruna çözüm bulmak zorunda olan İngiliz John Russell başbakanlığındaki hükümet, "mücadele ettiğimiz fiziki açlık belası değil, halkın bencil, ahlaksız ve kavgacı karakterinin belası" diyerek açlıktan sağ kalmayı başaran insanları suçladı. (Davies, s. 878-879)

Aynı yıllarda Avrupa'da sanayileşme sonucu sayıları hızla artan işçiler, çalışma süreleri, çalışma koşulları ve ücretleri konusunda yönetimleri çeşitli kararlar almaya zorlamaya başladı. 1844 yılında işçilerin çalışma koşullarını iyileştirmek için İngiltere'de fabrika yasası çıkartıldı. 1847 yılında ise 18 yaşından büyük bir kişi için herhangi bir günde on bir saatten fazla ve haftada 63 saatten fazla çalıştırılmayacağı belirlendi. Bu çalışma süresi 18 yaşından küçükler için günde 10 saat haftada da 58 saat olarak belirlendi. 1831 yılındaki fabrika mevzuatına göre ise çocuklar günde 12 saatten fazla çalıştırılmıyordu. (Alatlı, c. IV, s. 1489-1490) Bu yasalarla o gün için işçiler yeni haklar kazanıyordu. Ancak yeni yasa ile bile insanlar günün yarısını çalışmakla geçirmek zorundaydılar. Kalan yarısını ise uyumak, beslenmek ve diğer ihtiyaçlarını gidermek için uğraşmaktaydılar. Bunun anlamı, insanlar fabrika ve uyku arasında yaşıyorlardı. Eğer uykusunu almayan bir işçi ertesi gün fiziksel olarak randımanlı çalışabilseydi, günün yarısı da kendisine bırakılamayabilirdi.

Bu çalışma koşulları altındaki işçiler, yönetimlerden rahatsızdılar. İngiltere’de 1838-1848 yılları arasında hazırladıkları charter (sözleşme)’lardan dolayı çartizm diye adlandırılan bir işçi hareketi başlamıştır. Çartistler, hazırladıkları sözleşmelerle 1838 yılında 21 yaşını geçen erkeklerin oy kullanma hakkı elde etmelerini talep etmişlerdir. Bu sözleşmeye bir buçuk milyon insan imza atmıştır. Üç milyon insanın imza attığı 1842 sözleşmesinde ise çartistler seçme hakkının yanı sıra düşük vergi, işçi ücretlerinin artırılması ve çalışma saatlerinin azaltılmasını talep etmişlerdir. 1830 ile 1848 yılları arasında Avrupa’da “sanayi”, “demokrasi” kelimeleri kadar “sosyalizm”, “işçi sınıfı” ve “proletarya” sözcükleri de kullanılmaya başlamıştır. (Eley, s. 109) 1848 yılında daha sonraki sosyalist hareketlerde adı çok daha sık duyulacak olan Karl Marks ve Freidrich Engels’in işçi hakları üzerine Komünist Manifestosu yayımlandı. Daha sonra komünizmin ilk belgesi olarak nitelendirilecek ve 21 Şubat 1848 tarihinde yayımlanan bu belgede sermaye sahibi şehirli kesim (burjuva) ile alt sosyal tabakayı oluşturan işçi sınıfının (proletarya) sürekli çatışma halinde olduğu iddia ediliyordu.

1848 Olayları ve Fransa

Avrupa’nın genelinde görülen bu sorunlara ilave olarak Fransa’da ortaya çıkan ekonomik bunalım sonucu 22 Şubat 1848’de Paris’te 1848 İhtillalleri başladı. Fransa’da 1830 yılı olaylarından sonra liberal düşüncelerinden dolayı Cumhuriyetçiler ve Bonapartçılar tarafından destek verilerek kral yapılan Lui Filip, beklentilere cevap verememiştir. Bu kesimler, Lui Filip’e desteklerini keserken kral da iktidarını zengin burjuvaziye dayandırdı. Sanayileşme ile birlikte burjuvazi toplumun ege-men sınıfı olurken bir işçi sınıfı da ortaya çıkmıştır. Bu sınıfın çözülemeyen pek çok sorunu mevcuttu ve kral bu sorunları çözmek yerine sermaye sahibi burjuvadan yana tavır takındı ve işçilere karşı şiddet kullandı. Bunun üzerine Fransa’da liberaller ve sosyalistler, krala karşı birlikte mücadeleye başladılar. Onları bu mücadelesinde cumhuriyetçiler, meşrutiyetçiler ve Bonapartçılar da destekledi. Çıkan isyan sonucu kral Lui Filip ülkeden kaçtı ve 24 Şubat 1848 tarihinde Fransa’da İkinci Cumhuriyet ilan edildi. (Uçarol, s. 123)

Bundan sonraki bir yıl boyunca monarşik rejimler, ya yıkıldılar ya da anayasal monarşik rejimlere dönüştüler. Fakat 1848 Devrimi 1789 Fransız İhtilali kadar başarılı olamadı ve bir yıl sonra eski rejimler tekrar işbaşına geldi. Bunun sebebi Fransa’da krala karşı birlikte hareket eden muhalif grupların iktidarı ele geçirdikten sonra birbirleriyle mücadeleye girişmeleri oldu. Fransa’da 4 Mayıs 1848’de kurucu meclis iş başı yaptı. 12 Kasım 1848’de İkinci Cumhuriyetin yeni anayasası kabul edildi. Yasama ve yürütme güçleri birbirinden ayrıldı. Yasama 3 yıllığına seçilecek meclise, yürütme ise halk tarafından bir defaya mahsus olmak üzere 4 yıllığına seçilecek cumhurbaşkanına bırakıldı. Bakanları da cumhurbaşkanı belirleyecekti. Kurucu meclis 10 Aralık 1848’de cumhurbaşkanlığı Napoleon Bonapart’ın kardeşinin oğlu olan Lui Napoleon’u cumhurbaşkanı olarak seçti. Napoleon, 14 Aralık 1851’de halk oylaması ile cumhurbaşkanlığı süresini 10 yıla çıkarttı. 14 Ocak 1852’de hazırlanan yeni anayasada yetkilerini arttırdı. 21 Kasım 1852 tarihinde de plebisitle imparator oldu. Böylece Fransa’da ikinci imparatorluk ya da III. Napoleon dönemi (1852-1870) başlamış oldu. III. Napoleon, Fransa’yı tekrar Avrupa ve dünya düzeninde güçlü kılabilmek için bağımsızlık hareketlerine destek verme politikasını benimsedi.

Avusturya ve 1848 Olayları

1848 olaylarından en çok etkilenen ülkelerden birisi de Avusturya olmuştur. Avusturya, çok uluslu ve mezhepli bir monarşik yapıya sahip olduğundan 1848 olayları bu imparatorluğu hem rejimi açısından hem de içinde yaşayan ulusların bağımsızlıklarına yönelik fikirler açısından tehdit etti. Viyana Kongresi sonrası Avrupa'da kurulmuş monarşik yönetimlerin egemenliğine yönelik statükonun mimarı olan Avusturya başbakanı Metternich, 13 Mart 1848'de Viyana'da "anayasa ve özgürlük" diyerek halk ayaklandığında istifa etti ve İngiltere'ye kaçtı. Bunun üzerine Avusturya imparatoru I. Ferdinand (1835-1848) anayasayı kabul etti ve Macarların imparatorluğa bağlı kalması şartıyla ayrı bir hükümet kurmalarını onayladı. Ancak olaylar hız kesmedi ve imparator kaçmak zorunda kaldı. Fransa'da olduğu gibi Viyana'da da kurucu meclis 2 Temmuz 1848'de çalışmalarına başladı. Macarların dışında imparatorlukta yaşayan bütün azınlıklar bu mecliste temsil edildi. Derebeylik vergileri kaldırıldı. Meclis daha sonra imparatoru geri çağırdı. İmparator, Viyana'ya gelecekte meclisi dağıttı. Avusturya'da 1848 İhtilali şekil değiştirerek imparatorluk içindeki ulusların bağımsızlık mücadelesine dönüştü. Bu uluslar arasında Macarlar, 1848 yılında tam bağımsızlıklarını kazanarak cumhuriyet ilan ettiler. Bunun üzerine Avusturya, Macaristan'ın bağımsızlığına itiraz eden Rusya ile birlikte hareket ederek Macaristan bağımsızlık hareketini kanlı bir şekilde 1849 yılında bastırdı ve Macaristan tekrar Avusturya'ya bağlandı.

İtalya, Almanya ve 1848 Olayları

1848 İhtilali ortaya çıktığı zaman Kuzey İtalya doğrudan Orta İtalya ise dolaylı olarak Avusturya'nın egemenliği altındaydı. Bundan dolayı 1848 İhtilali İtalya'da Avusturya hakimiyetinden kurtulmak ve ulusal birliği temin etmek şeklinde ortaya çıkmıştır. Metternich'in İngiltere'ye kaçmasından sonra Piemonte Krallığının öncülüğünde İtalyanlar Avusturya'ya karşı isyan başlatmışlardır. 1849 yılının Mart ayında Piemonte orduları Lombardiya bölgesine girmişlerdir. Fakat Avusturya ordularına yenildiler. Viyana'da 1848 öncesi yönetim tekrar kurulunca İtalya'da da eski Avusturya hakimiyeti yeniden tesis edildi. 1848 olayları, İtalyan Birliğinin kurulması ve Avusturyalılara karşı başarı sağlanabilmesi için büyük devletlerin yardımına ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarttı. (Uçarol, s. 125-126)

1848 yılında Almanya otuz sekiz küçük devletten oluşan ve siyasi birliği olmayan bir bölgeydi. Bu devletlerden en güçlülerinden birisi Prusya idi. 1848 İhtilali Almanya'da Metternich'in Avusturya başbakanlığından çekilmesinden sonra 18 Mart 1848'de Berlin'de başladı. Berlin, Prusya'nın başkentiydi ve kral IV. Friedrich Wilhelm (1840-1861) isyancıların anayasa taleplerini kabul etti ve halka bir anayasa sözü verdi. 1848 olayları Prusya'nın dışında Cermen Konfederasyonu içinde yer alan diğer Alman Devletlerine de yayıldı. Frankfurt'ta bir kurucu meclis oluşturuldu ve 28 Mart 1849'da Alman Anayasası kabul edildi. Almanya İmparatorluğuna Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm 1840 tarihinde seçilmişti. (Uçarol, s. 127) Fakat bu bölgede birleşik bir Almanya'nın kendi etkisini azaltacağını düşünen Avusturya, bu gelişmelere müdahale etti. Prusya'nın içindeki muhalif grupları Wilhelm'e karşı örgütledi. Dengesiz bir hükümdar olan ve sonrasında deliliği ortaya çıkan Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm, Alman imparatoru ünvanını ret ederek Alman ulusal birliğinin kurulmasını yaklaşık çeyrek asır geciktirmiş oldu. (Fulbrook, s 120)

1848 İhtilali Hollanda, İsviçre ve Danimarka gibi ülkelerde yeni anayasaların yapılmasını sağladı. Bu anayasaların uygulamaya geçmesiyle İskandinavya ülkele-

rinde demokratik yönetimler kuruldu. İngiltere’de işçiler daha geniş haklar elde etmek için mücadele ettiler, ancak başarısız oldular. 1848 İhtilali sonucunda liberal düşünceler Avrupa’da yayılmıştır. Avrupa’daki bir çok hükümdar tahttan uzaklaştırılmış ya da anayasaları kabul ederek mutlakiyetçi monarşik yönetimden meşruiyete geçmişlerdir. Bir buçuk yıl sonra muhafazakarlar yönetimleri ele geçirip eski idarelerini kurmuş olmalarına rağmen yönetim anlayışında halkın isteklerini dikkate almak önemli bir ilke olarak yerleşmiştir. Macarlar hariç 1848 hareketini kendi bağımsızlıklarını temin etmek ya da ulusal birliklerini sağlamak amacıyla kullanmak isteyen girişimler ise başarısız olmuştur.

19. yüzyıl Avrupa’sının genel özelliklerini ve 1848 olaylarının sonuçlarını açıklayınız.

KIRIM SAVAŞI, İTALYA VE ALMANYA’NIN BİRLİĞİNİ SAĞLAMASI

Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması

İngiltere, Fransa, Osmanlı Devleti ve Piemonte’nin birlikte Rusya’ya karşı 1853-1856 yılları arasında gerçekleştirdiği harbe Kırım Savaşı denir. Rusya’ya 4 Ekim 1853’te Osmanlı Devleti’nin savaş açmasıyla ve daha sonra 27 ve 28 Mart 1854 tarihinde İngiltere ve Fransa’nın da Osmanlı Devleti’nin yanında savaşa girmesiyle Kırım Harbi başlamış oldu. Savaşın 1856 senesine kadar süreceğini ve çok geniş bir coğrafyaya yayılacağını ve bir Avrupa savaşına girildiği başlangıçta yeterince anlaşılmamıştır. Savaşın görünen nedenleri arasında Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Kudüs’deki kutsal yerler sorunu ile Osmanlı Devleti’ndeki Ortodoks ve Katolik tebaanın Rusya ve Fransa tarafından himaye edilme teşebbüsleri başta gösterilir. Ancak savaşın gerçek nedenleri arasında 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve 1815 Viyana Kongresi sonrası Rusya’nın Avrupa’da üstün bir konuma gelmesinin diğer devletler nezdinde yarattığı rahatsızlık vardır. Rusya Avrupa’daki bu üstünlüğünü Napolyon’un girişimlerini savaş yoluyla engellemesi ile sağlamıştır. Özellikle 1838 tarihli Osmanlı-İngiliz ticaret antlaşması ve 1850 gümrük tarifi antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde geniş ticari haklar elde etmiş olan İngiltere’nin, Rusya’nın Orta Asya’dan Hindistan’a doğru Karadeniz üzerinden de Akdeniz’e doğru ilerleme siyasetinden duyduğu rahatsızlık bu ülkeyi savaşın temel aktörü haline getirmiştir.

Kırım Savaşı bir Avrupa savaşı olarak yeni teknolojilerin kullanıldığı ve gelecekteki harplerin nasıl olacağını gösteren bir örnek olmuştur. Savaş boyunca telgraf, askeri amaçlı demiryolları, buharlı ve zırhlı gemiler, on binlerce asker ve muazzam miktardaki mühimmat ve malzemenin Karadeniz, Baltık ve Pasifik’teki Rus limanları gibi binlerce kilometre uzaklara taşınması olayları gözlemlenmiştir. (Beydilli, s. 169) Kırım Savaşı’nı fiilen başlatan olay 22 Haziran 1853’te Rus askerlerinin Prut Nehri’ni aşarak Osmanlı toprağı olan ve Memleketeyn diye anılan Eflak ve Boğdan’a girmesi olmuştur. Osmanlılar, İngiliz ve Fransız donanmasının yardım amacıyla Çanakkale Boğazı’na gelmelerine müsaade eder. Bu desteği alan Osmanlı kuvvetleri Ekim 1853’te Balkanlar’dan ve Kafkaslar’dan Ruslar’a karşı saldırıya geçer. Fransız ve İngiliz donanması da İstanbul Boğazı’ndan Karadeniz’e ulaşır. Bunun üzerine Rus amirali Naimov komutasındaki bir Rus filosu 30 Kasım 1853’te Sinop’ta bulunan Osmanlı filosuna baskın yapar. 12 Mart 1854’te İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti’yle bir ittifak anlaşması imzalayarak 27 Mart 1854’te Rusya’ya karşı savaş ilan ederler. Savaşa 30 Eylül 1854’te Osmanlı’nın iznini alarak savaş sonuna

kadar Eflak ve Boğdan'ı geçici olarak işgal edecek olan Avusturya da katılmıştır. Çünkü Avusturya, burayı ele geçirerek Rusya'nın Balkanlar'a inmesine mani olmak istiyordu. Savaşın başında Balkanlar ve Kafkaslarla sınırlı olan cephele Rusya'nın Doğu beyazıt'ı ele geçirmesi ve müttefik kuvvetler karşısında direnç göstermesi üzerine savaşın Kırım'a taşınmasına karar verildi. Ağır kayıplardan sonra Kırım Yarımadası'nda bulunan Sivastopol'un 8 Eylül 1855'te düşmesiyle müttefiklerin başarısı sağlandı. Bu başarının elde edilmesinde İtalya'nın birliğini sağlamak konusunda öncülük yapan ve Piemonte olarak da anılan Sardunya Krallığı'nın savaşa müttefikler lehinde katılmasının rolü oldu. Sardunya savaşa katılarak İtalya'nın birliğinin sağlanmasında Avusturya ile girişeceği mücadelede İngiltere ve Fransa'nın yardımını sağlamayı umuyordu. On beş bin İtalyan askerinin Kırım'a gönderilmesi kabul edildi (Uçarol, s. 202). Sivastopol'un düşmesine rağmen Rusya ileri hareketine devam ederek Kars Kalesi'ni 26 Kasım 1855'te ele geçirdi. Buna rağmen 1855 yılının sonlarından itibaren Avrupa siyasetinden izole edilmiş olan Rusya, Avusturya'nın yaptığı barış teklifini 16 Ocak 1856'da kabul etti. Böylece 25 Şubat 1856 tarihinde Paris Antlaşması'nın görüşmeleri başladı. Kırım Savaşı yaklaşık yedi yüz yirmi bin Rus askerine karşılık, dört yüz bini Fransız, üç yüz bini Osmanlı, iki yüz elli bini İngiltere ve kalanları Sardunya ve diğer gönüllülerden oluşan takriben bir milyonluk müttefik ordusu katılmıştır. Savaş sonunda Ruslar yaklaşık iki yüz yirmi bin ölü ve yaralı verirken, Osmanlılar yüz yetmiş beş bin, Fransızların doksan beş bin, İngilizlerin yirmi bir bine yakın ölü ve yaralı kaybı olmuştur.

30 Mart 1856 tarihinde imzalanan Paris Antlaşmasının esasları müttefikler tarafından savaş esnasında belirlenmiştir. Bu antlaşma Memleketeyn üzerinde Rus işgalinin sona ermesi, Tuna Nehri'nin uluslararası ulaşımına açılması, Karadeniz'in tarafsız ve silahsız hale getirilmesi ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyan ahalinin siyasi ve dini hakları üzerine 34 maddeden oluşmuştur. Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Avrupa hukuku içinde Avrupa devletler sisteminin eşit bir üyesi olarak kabul edildi. 1774 Küçük Kaynarca, 1826 Akkırman, 1829 Edirne ve 1841 Boğazlar Antlaşmasıyla Osmanlı'ya karşı üstünlük sağlayan Rusya bu konumunu Paris Antlaşmasıyla kaybetti. Bununla birlikte savaş sırasında Londra ve Paris borsalarından alınan üç milyon İngiliz lirası ve beş milyon sterlinlik dış borç ile Osmanlı Devleti bir borçlanma batağının içine sürüklenmiş, yabancıların mali kontrolüne düşmüştür (Uçarol, s. 207). Paris Antlaşmasıyla Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısında bazı konularda taviz vermesi, Fransa'nın 1870 yılında Prusya'ya yenilmesiyle sona ermiştir. Rusya, bu savaş daha sona ermeden Paris Antlaşmasının Karadeniz'le ilgili maddelerini tanımayacağını ilan ettikten sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinin başlatarak antlaşmayla garanti altına alınan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü de parçalamış oldu.

İtalya'nın Birliğini Sağlaması

Avrupa'da 19. yüzyıl boyunca pek çok yeni devlet ortaya çıkmıştır. Bu yeni devletler arasında Belçika, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Bulgaristan, İtalya ve Almanya'yı sayabiliriz. Bu devletlerden İtalya ve Almanya ülke birliklerini tesis edebilmek için başta Avusturya olmak üzere diğer Avrupa devletleriyle savaşmışlardır.

İtalya, M.S. 4. yüzyılda başlayan Cermen istilalarından sonra bir daha siyasi bir birlik içinde bir araya gelmemiştir. İtalya'nın bu durumu ortaçağ, yeniçağ ve yakınçağ boyunca devam etti. 19. yüzyılın başında İtalya'da küçük devletlerin yanı sıra yabancı hanedanların başında olduğu küçük şehir devletleri varlıklarını sürdürüyor-

du. 1815 yılındaki Viyana Kongresi'nde İtalya'nın bu parçalanmışlığının devamına karar verilmiştir. İtalya'daki bu küçük devletler arasında başkenti Torino olan ve zaman zaman Sardunya olarak da adlandırılan Piemonte Krallığı, Toskana, Modena, Parma Dukalıkları, Lukas Prenslığı, Roma Kilise Devleti, Napoli-Sicilya Krallıkları vardır. Fransız İhtilalinden sonra İtalya'daki bu krallıklar arasında milliyetçilik fikirleri yayılmıştır. Napolyon 1796 yılında İtalya'yı işgal etmiş ve Fransız hakimiyeti 1814 yılına kadar İtalya'da devam etmiştir. 1815 Viyana Kongresi'nde Fransız işgalinden önceki hanedanlara, küçük şehir devletleri geri verildi. Bu hanedanların büyük bir kısmı Avusturya yönetici ailesi olan Habsburg hanedanına mensup kişilerden oluşuyordu. Napoli-Sicilya Krallığı ise İspanyolların elindeydi ve merkezi Roma şehri olup Orta İtalya'yı elinde bulunduran Papalık da mevcuttu.

İtalya'nın bu parçalanmışlığına son vererek İtalya'nın birliğini sağlamak amacıyla 1807 yılında Carbonari tarafından gizli bir örgüt kuruldu. Bu örgüt arasında rejimin ne olacağı konusunda fikir ayrılığı olmasına rağmen bağımsız İtalya fikri, müşterek noktayı oluşturuyordu. 1820 yılında Piemonte ve Napoli'de, Avusturya hakimiyetine karşı isyan başladı. Avusturya kendisine yardıma gelen Rus ordularıyla İtalya'ya girdi ve bu hareket bastırıldı (Uçarol, s. 232.). 1830 ve 1848 yıllarında Avrupa'nın genelinde görülen isyanlar sırasında Modena, Parma ve Papalık yönetimindeki hareketler de yine etkisiz hale getirildi. 1848 isyanları sonucunda Piemonte Kralı Şarl Alberto bir anayasayı kabul etti. Diğer İtalyan devletleri de anayasal yönetimlere geçtiler. 1849 yılında Piemonte ordusu Avusturyalıların kontrolündeki Lombardia bölgesini ele geçirdi. Ancak Novare'da yapılan savaşta İtalyanlar yenildi. Kral Şarl Alberto tahttan çekildi. Yerine oğlu II. Vittorio Emanuele (1849-1878), Piemonte kralı oldu.

İtalyanlar 1849 yılına kadar bağımsızlık mücadelelerini ve tek İtalya oluşturma faaliyetlerini dış yardım almaksızın yürütmüşlerdir. Ancak alınan başarısızlıklar dış yardımın zorunlu olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1852 yılında İtalya'nın birliğini sağlayacak olan Kont Cavour, kral II. Vittorio Emanuele tarafından Piemonte başbakanlığına getirildi. Cavour'un politikası Fransa Kralı III. Napolyon'un desteğini alarak Avusturyalıları karşı İtalyan bağımsızlık mücadelesini yürütmekti. Avrupa devletlerinin desteğini alabilmek için Cavour, 1855 yılında Ruslara karşı Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin yanında onbeş bin askerle Kırım Savaşı'na katılma kararı aldı. Fransa İmparatoru III. Napolyon da ülkesinin doğusunda gelişen Pan-Cermenizm ve Pan-Slavizm hareketlerine karşı Latin ulusları arasında bir birlik kurarak denge oluşturma politikası gereğince Piemonte Krallığı'na İtalya'nın birliğinin sağlanmasında destek verdi. Bunun üzerine İtalya'nın birliği için daha önceden mücadeleye girişmiş olan Danielle Manin ve Giuseppe Garibaldi de gelecekte birliğini sağlamış İtalya'nın rejiminin cumhuriyet mi yoksa meşruti monarşi mi olacağı şeklindeki tartışmaları bırakarak Cavour'a destek verdiler (Lee, s. 93.). Böylece İtalya'nın birliğinin Piemonte Krallığı'nın altında sağlanacağı anlaşıldı.

1859 yılında Piemonte ve Fransa, Avusturya'ya karşı savaşa girdiler. Avusturya, Magenta ve Solferino'da yenilgiye uğratıldı, Lombardia ve Venedik'ten çıkarıldı. 10 Kasım 1859'da Zürih Antlaşması ile Lombardia bölgesi Piemonte'ye bırakıldı. Bunun üzerine 1860 yılında Toskana, Parma, Bologna kendi istekleriyle Piemonte'ye katıldılar. Venedik ve Roma hariç Kuzey ve Orta İtalya, Piemonte'nin önderliğinde birleşmiş oldular. Ancak 1860 yılında Piemonte, Fransa'ya Torino Antlaşması ile Nice ve Savoie'yi bıraktı. Garibaldi liderliğinde toplanan gönüllüler Mayıs 1860'da Sicilya'ya gittiler. Buradaki İspanyol egemenliğine son verdiler, Napoli'yi ele geçirek buraları Piemonte'nin liderliğindeki İtalyan birliğine kattılar. Bu şekilde Ro-

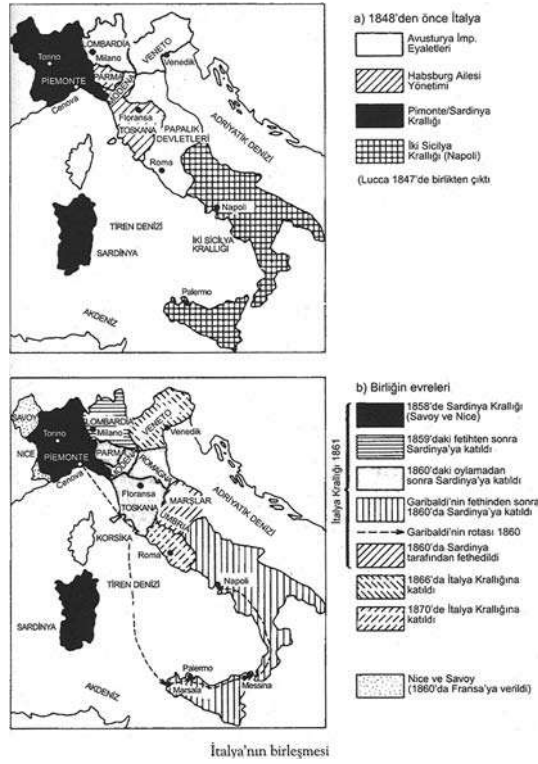
ma ve Venedik hariç tüm İtalya birleşmiş oldu. 1861 yılında Torino'da ilk İtalyan meclisi açıldı ve daha önce Piemonte kralı ünvanı taşıyan II. Vittorio Emmanuele, İtalya Kralı olarak kabul edildi. 1861 yılında Kont Cavour ölmesine rağmen İtalya, Avusturya'nın Prusya ile giriştiği savaştan istifade ederek 3 Ekim 1866'da imzalanan Viyana Antlaşması ile Venedik'i ve 1870 yılında Fransa ile Prusya arasında yapılan Sedan Savaşı'nın oluşturduğu siyasi ortamdan yararlanarak 20 Eylül 1870'de Fransa'nın himayesindeki Papalık'ın hakimiyetindeki Roma'yı İtalya'ya katarak İtalya'nın birliği sürecini tamamladı. Böylece Roma Devleti'nin yıkılışından yaklaşık on dört asır sonra İtalya 19. yüzyılda tekrar birliğini sağlayabildi.

Harita 3.1

İtalya'nın Birliğini Sağlama Süreci

Kaynak:

Bu harita Lee, **Stephen. J.**, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, çev. Savaş Aktur,, Ankara: Dost Kitabevi, 2002, s. 95'den alınmıştır.

Almanya'nın Birliğini Sağlaması

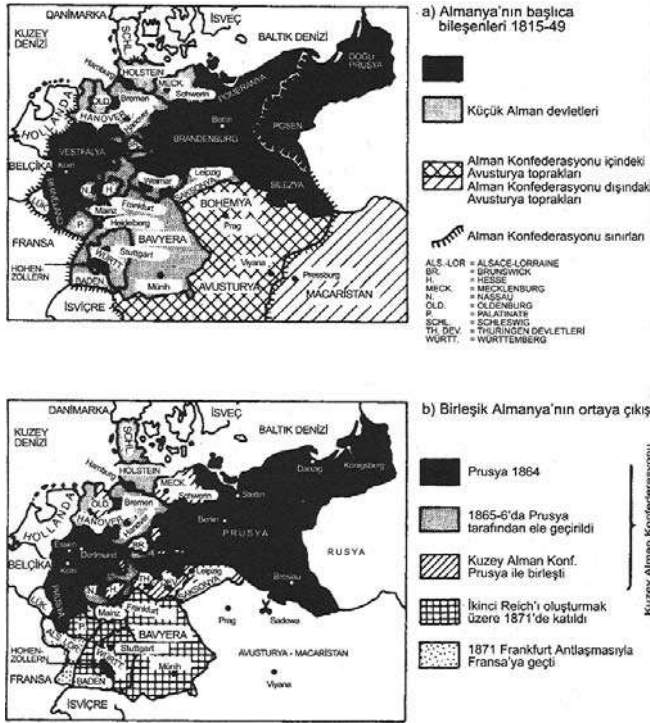
Büyük Şarلمان'nın kurduğu Kutsal Roma İmparatorluğu'nun 843 yılındaki Verdun Antlaşması ile parçalanmasından sonra Doğu Frankya olarak adlandırılan kısmında Aachen şehri merkez olmak üzere I.Otto tarafından 962 yılında Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu kurulmuştu. Bu imparatorluğa 1806 yılında Napolyon son vermiştir. Almanlar bu dönemi "Birinci Reich" yani ilk devlet diye adlandırırlar (McEvedy, s. 29.). Ancak bu dönemde tek bir Alman devletinden değil, pek çok küçük Cermen kökenli Alman devletçiklerinden söz etmek mümkündür. 1815 yılındaki Viyana Kongresi'nde Almanca konuşuyor olmasına rağmen imparatorluk geleneğinden gelen Avusturya, Almanya birliği fikrine çok sıcak yaklaşmamıştır. Avusturya'nın dışında Almanya'nın birliğini sağlayabilecek diğer bir Cermen devleti de Berlin merkezli Prusya Krallığı gözükmüyordu. Fransız İhtilali sonucunda ve cermenistik çalışmaların hız kazanmasıyla taraftar bulan Alman milliyetçiliği de Avusturya'nın öncülüğünde büyük bir Almanya'dan ziyade Prusya'nın liderliğinde küçük ulusal Almanya'yı tercih ediyordu (Uçarol, s. 240.).

Harita 3.2

Almanya'nın
Birliğini Sağlama
Süreci

Kaynak:

Bu harita Lee,
Stephen. J.,
Avrupa Tarihinden
Kesitler 1789-1980,
çev. Savaş Aktur,
Ankara: Dost
Kitabevi, 2002, s.
108'den alınmıştır

Almanya'nın birleşmesi

Prusya kendi sınırları içindeki iç gümrük birliğini 1818 yılında uygulamaya koydu. Bu icraat Alman birliğine giden ilk adım olarak kabul edildi. Prusya gümrük birliğini diğer Cermen kökenli devletlere önererek bir Alman ortak gümrük birliği kurmak istemiştir. 1836 yılına gelindiğinde otuz sekiz Alman devletinden oluşan Cermen Konfederasyonu'nda yer alan Avusturya ve Bohemya hariç diğer tüm devletler "Zollverein" diye adlandırılan Alman gümrük birliğine dahil olmuşlardır. 1830 ve 1848 yıllarında Avrupa'da görülen isyanlar sırasında Prusya, anayasalı monarşik yönetime geçmiş ve 1849'da Frankfurt'ta toplanan Alman Parlementosu da Prusya kralına Alman imparatoru tacı sunmuştur. Ancak Avusturya'nın tepkisinden çekinen Prusya bu unvanı kabul etmemiştir. Prusya'nın ekonomik durumu 1815-1848 yılları arasında iyileşir. 1850 ila 1860 yılları arasında İngiltere'den sonra kıta Avrupa'sında ilk sanayi devrimini başaran ülke Prusya olur. Almanya'nın birliğini sağlaması yolundaki faaliyetler 1862 yılında I. Wilhelm'in (1861-1888), başbakanlığa Otto von Bismarck'ı getirmesiyle hızlanır.

Bismarck bu göreve gelmeden önce Prusya'nın Petersburg ve Paris elçisi olmuştur. İç politikada özgürlüklere karşı anti-liberal, dış politikada ise Alman birliğinin kurulmasına yönelik bir politika takip etmiştir. Başbakanlığa getirildiği ilk yılda askeri yasa tasarısının bütçe komisyonunda reddedilmesi üzerine Bismarck komisyon üyelerine, "Almanya, Prusya'nın liberalizmi ile değil, gücüyle ... ve günün sorunlarına tartışmalar ve çoğunluk kararlarıyla değil ... kan ve demir çare olacaktır." demiştir (Lee, s. 101.). Bismarck "kan ve demir" ifadesiyle Almanya birliğinin Prusya'nın askeri gücü ve sanayisiyle yapabileceğini söylemek istemiş-

tir. Gerçekten de Bismarck, Almanya'nın birliğini sağladığı 1871 yılına kadar savaş politikası ve görevden ayrıldığı 1890 yılına kadar da barış politikasından yana tavır takınmıştır.

Bismarck göreve başladığı zaman Almanya'nın bir grup küçük devletlerden ve iki ana güç olan Avusturya ve Prusya'dan oluştuğunu biliyordu. Almanya, Prusya'nın önderliğinde birleşilecekse ilk aşamada Avusturya'nın Almanya'dan uzaklaştırılması gerektiğine inanıyordu. Ondan sonra Fransa ile mücadele edilmeliydi. Ancak Bismarck 1863 yılında Danimarka Krallığı'nın Cermen Konfederasyonu içinde ve Baltık Denizi kıyılarında yer alan Schleswig, Holstein ve Lauenburg'i işgal etmesiyle karşılaştı. Prusya bu savaşta ve daha sonra yapacağı harplerde, Prusya Savaş Akademisi'nin yöneticisi olan Carl von Clausewitz tarafından geliştirilen stratejiyi uyguladı. Bu strateji Napolyon'un seferlerinin incelenmesi neticesinde üretilmişti. Strateji, istenilen yeri savaşla ele geçirmek değil, fakat düşmanın silahlı kuvvetlerini hızla yok etmeyi amaçlayan yıldırım hareketine dayanıyordu (Seignobos, s. 350.). Bu stratejinin uygulanabilmesi için çok hızlı hareket edebilen ordulara ve ulaşım yollarına ihtiyaç vardır. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğuna da askeri uzman olarak hizmet etmiş olan Prusya Genelkurmay Başkanı Moltke kale inşası için istenen fonları daima reddetmiş, para harcamak için demiryollarının daha uygun olduğunu söylemiştir. Seferberlikte titizce hazırlanmış tren tarifeleri Moltke'nin stratejik planlamasının köşe taşıydı ve Alman ordusunun hem 1866'da, hem de 1870'de savaşa çok iyi başlamasının sebebi trenlerin dakiklığıydı (McEvedy, s. 30.). Bismarck, diplomasi yoluyla Avusturya'nın da desteğini alarak Danimarka'ya karşı savaşı başlattı ve kısa sürede Danimarkalıları yendi. 30 Ekim 1864'de Viyana Antlaşması ile Danimarka, Schleswig, Holstein ve Lauenburg Dukalıklarını, Prusya ve Avusturya'ya bıraktı. 1865 tarihli Gastein Antlaşması ile Schleswig ve Lauenburg Prusya'da, Holstein de Avusturya'da kaldı (Uçarol, s. 243.).

Bismarck için Almanya'nın birliği yolunda bundan sonraki hamle Avusturya'nın devreden çıkarılmasıydı. Bismarck bunun için Fransa İmparatoru III. Napolyon ile temas kurar ve ona Fransa sınırındaki bazı bölgeleri vaat eder. Bismarck 1866 yılında İtalya'nın da Prusya'yı desteklemesi koşuluyla Venedik'in İtalya'ya bırakılmasını kabul eder. Rusya, Balkan meselesinde sürekli önüne çıkan Avusturya'yı zayıflatmak için tarafsız kalır. Moltke'nin stratejisi ile 1866 yılında Könningratz Savaşında Avusturyalılar yenildi. Temmuz ayı ortasında Prusya ordusu Avusturya'nın merkezi Viyana önlerine geldi (Kaya, s. 222.). 23 Ağustos 1866'da imzalanan Prag Antlaşması ile Prusya'nın başkanlığında Kuzey Alman Konfederasyonu kuruldu. Böylece Avusturya'nın Alman devletleri üzerindeki tesiri kırıldı. Avusturya yönünü doğuya çevirerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu oluşturdu. Kuzey Almanya Konfederasyonu'na giren Alman devletleri bağımsızlıklarını ve anayasalarını korudular. Fakat dış politikada ve askeri konularda federal hükümete bağlı kaldılar. Bu hükümetin başı da Prusya kralı idi. Federal meclis ve millet meclisi kurularak 1867 yılında Kuzey Almanya için bir anayasa yapıldı. Böylece Almanya birliğinin yaklaşık yarısı gerçekleştirilmiş oldu (Uçarol, s. 246.).

Danimarka ve Avusturya'yı yenme başarısını gösteren Prusya, İspanya Kraliçesi İsabell'a'nın bir darbe ile görevden uzaklaştırılması ve yerine Prusya kraliyet hanedanı olan Hohenzollern'den birinin getirilme meselesi ve buna Fransa'nın karşı çıkması yüzünden en büyük rakip olarak gördüğü Fransa ile 1870 yılında savaşa girişti. Fiilen 2 Temmuz'da başlayan savaş 1 Eylül 1870 tarihinde Sedan'da yapılan meydan savaşında son buldu. Fransızlar kesin bir yenilgiye uğratıldı. İmparator II-I. Napolyon'un da dahil olduğu seksen bin kişi esir alındı. Bunun üzerine Paris'te

ayaklanma baş gösterdi ve III. Napolyon tahttan indirilerek üçüncü cumhuriyet ilan edildi. Fakat Prusya orduları ilerlemelerini durdurmada ve Paris Versailles Sarayı'na kadar ilerlediler. 10 Mayıs 1871 tarihli Frankfurt Antlaşması ile Alsace-Lorraine (Alsas-Loren) bölgesi Prusya'ya bırakıldı ve Fransızlar beş milyar Fransız frangı ödemeyi kabul ettiler.

Sedan zaferinden sonra Almanya'nın birliğinin sağlanmasına engel olabilecek herhangi bir siyasi güç kalmadı. Versailles Sarayı'nın Aynalı Salonu'nda Prusya Kralı I. Wilhelm Alman imparatoru olarak kabul edildi. Böylece Almanya birliğini sağlanarak "İkinci Reich" kurulmuş oldu. Rusya, Fransa'nın en fazla asker göndererek katıldığı Kırım Savaşından sonra Avrupa işlerine karışmayarak 15 yıl içinde Fransa'nın Almanya ve İtalya gibi Avrupa'da kalıcı ve güçlü iki komşu devletle sınırdaş olmasının ortamını da hazırladı. Versailles Sarayı'nda yapılan antlaşmayı Fransa onur kırıcı olarak algıladı. Bunu Birinci Dünya Savaşı'nın çıkış sebepleri arasında göstererek Almanya için Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran Versailles Antlaşması'nı Aynalı Salon'da Almanya'ya imzalatarak mücadelenin bitmediğini göstermiş oldu.

Kırım Savaşı sonrası İtalya ve Almanya'nın birliklerini sağlamalarını açıklayınız.

19. YÜZYILDA ETKİLİ OLAN SİYASİ AKIMLAR

Liberalizm

19. yüzyıl boyunca Avrupa tarihine etki eden temel siyasi akımlar ağırlıklı olarak liberalizm, milliyetçilik ve sosyalizm olmuştur. Özgürlükten yana tavır takınmak anlamındaki liberalizmin kökenleri aydınlanma dönemine kadar uzanmakla birlikte bu akım adını 1812 yılında anayasa için İspanyol monarşisine karşı mücadele veren İspanyol Liberales grubundan alır. Liberalizm fikirleri kendini daha önce Amerika devriminde, İngiliz parlamentosunun gelişiminde ve Fransız devriminin anayasallaşma sürecinde göstermiştir. Liberalizmin siyasi ve iktisadi olmak üzere iki yönü vardır. Siyasi olarak liberalizm cumhuriyete karşı değildir. Bununla birlikte çoğu liberal, insafli bir meşruti monarşiye istikrarı destekleyen bir etken olarak sıcak bakmıştır. Liberaller, hukukun üstünlüğünü savunarak anayasal usullere, bireysel özgürlüklere, dini hoşgörüyü ve insanın evrensel haklarına vurgu yapıyor, mülkiyet hakkının olmazsa olmaz olduğunu iddia ediyorlardı. İktisadi liberalizm, serbest ticaret kavramını savunuyor, gümrük duvarları gibi koruyucu iktisadi yaklaşımlara karşı çıkıyordu. Liberaller varlıklı insanın, herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın sanayi ve ticari etkinliklerle uğraşma hakkını savunuyordu. Liberalizm, eski esnaf loncalarından yeni sendikalara kadar tüm kolektivist örgütlenmelere karşı mücadele ediyordu (Davies, s. 849.).

Liberalizm siyasi olarak baskısı düşüncelere karşı çıkıyordu. Özgürlük ve hoşgörüyü üstün tutarak anayasal ve istikrarlı monarşik rejimlere olanak verse de tıpkı cumhuriyet rejimlerinde olduğu gibi bu rejimlerde de demokrasiye ulaşmayı önemsiyordu. Liberalizm pek çok Avrupa devletinde genel oy hakkına dayalı seçimler sonucunda palementoların iş başına gelmesini sağlamıştır. (Le Goff, s. 73.) Kadınlara seçme, seçilme hakkı elde edilmesini savunmuş, ancak bunu 19. yüzyılda değil 20. yüzyılda başarabilmiştir. Liberal düşüncenin ikinci yanı ekonomiktir. Malların fiyatlarının arz-talep yasası uyarınca serbestçe belirlenmesini, piyasanın kendi kuralları içinde işlemlerini, üretim ve ticari yasaları ekonominin kendi kurallarının belirlemesini savunur. Bunun sonucu olarak liberalizm şirketlerin, zengin-

lerin ve bankaların çıkarlarını koruyup, çalışanları piyasa yasaları karşısında feda eder, işsiz bırakır, büyük bir bölümünü ise yoksulluk hatta sefaletle sürükleyebilir. 19. yüzyılda Avrupa'da pek çok işçi ailesi liberalizmin bu kurallarını uygulayan yönetimler tarafından sefaletin kucağına atılmıştır (Le Goff, s. 73.).

Liberalizm, İngiltere'de monarşik rejimi tehdit etmeden ekonomiye hakim asil sınıf tarafından tatbik edilmiştir. Bunun sonucu olarak liberalizm üzerine verilen pek çok eser İngiltere'de üretilmiştir. Fransa'da ise liberalizm şiddet yoluyla etkili olabildi. Fransız İhtilali sonrası Fransa'da yeniden kurulan monarşik yönetimler liberal fikirlerin etkisiyle ortaya çıkan 1830, 1848 ve 1870 yıllarındaki isyanlarla yıkılarak tekrar cumhuriyete geçildi. İspanya'da liberalizm 1812 ile 1876 yılları arasında yedi anayasanın kabulünü sağladı. Portekiz'de anayasa 1826'da kabul edildi. İsviçre'de 1848, Avusturyada 1849, Prusyada 1850, İtalya'da 1861, Almanya 1871 ve Osmanlı Devleti'nde de 1876 yılında liberallerin savunduğu anayasalar kabul edildi. Ancak liberal fikirleri kabul eden her devlet bunu iktisadi alanda da tatbik etmedi. Prusya 1818'de siyasal liberalizmi benimsemesine rağmen gümrük birliği uygulamasına geçti. 1852 yılında Avusturya tüm Orta Avrupa ve Kuzey İtalya için gümrük birliği kurmaya çalıştı. İngiltere ise liberalizmin ekonomik yönünü sıkı sıkı tatbik etti. Serbest ticarete karşı konulan tahıl yasalarını 1846 yılında yürürlükten kaldırdı. Bunun sonucunda 1845-1849 yılları arasında İrlanda'da yaşanan patates kıtlığında bir milyona yakın insan öldü. Bir milyondan fazla kişi göç etmek zorunda kaldı. 1847 yılında sağ kalmayı başaran insanlara yaşayabilmeleri için üç milyon porsiyon çorba dağıtıldı. 1848 yılında patates üretiminde yine kıtlık yaşanınca İrlanda kökenli insanlar kitleler halinde göç ettiler. Toprak ağaları onlara gitmeleri için para ödediler. Ağzına kadar dolu gemi ambarlarında telef oldular. New York ile Montreal'in rıhtımlarında kitleler halinde öldüler. Ateş, mide krampları ve İngiliz düşmanlığı ile yeni kıtada tutunmaya çalıştılar (Davies, s. 878-880.).

Milliyetçilik

Belirli bir coğrafyada ortak kültürel veya etnik kökene sahip toplulukların çıkarlarının üstün tutulması gerektiğine dair oluşturulan fikir koleksiyonuna milliyetçilik denilmiştir. Bu siyasi akım en büyük yükselişini Fransız devrimi ile yaşamaya başladı. 19. yüzyılda Avrupa'daki toplumsal ve siyasal gelişmeleri belirleyen temel özelliklerden birisi oldu. 19. yüzyıla hakim bu siyasal akımın gelişmesi neticesinde son iki yüz yılda yüzden fazla yeni ulus devlet kurularak geleneksel yapılanmalar parçalandı (Özcan, s. 84.). Avrupa'da feodal yapılardan mutlak monarşilere geçerken kimlik homojenleşmesi de yaşanmıştır. Fransız İhtilalinden sonra bir bakıma ulus olgusu ile devletin özdeşleşmesi söz konusudur. Avrupa'daki milliyetçiler uygarlık ve kültür arasındaki ayrıma dikkat çektiler. Onlara göre uygarlık antik dünyadan ve Hristiyanlıktan miras alınan düşünce ve geleneklerin bir toplamıydı ve ortak mirastı. Kültür ise insanların günlük yaşamlarında ortaya çıkmıştı. Kültür, belirli bir ulusa özel her şeyden oluşurdu. Konuşma biçimleri, folklorları, dini inançları kendine özgüdür. Avrupa'da 19. yüzyıl öncesi uygarlık yüceltilmiş, kültür ise aşağılanmıştı. 19. yüzyılda ise milliyetçiler tam tersini yaptılar. Ulusal kültürleri yüceltiler, ortak medeniyeti de aşağı gördüler. Bunun sonucu olarak çok dilli kozmopolit Avrupa elitleri ve aydınları zayıflarken kendilerini yalnızca Fransız, Alman, İngiliz veya Rus olarak gören yarı eğitilmiş kitleler, fikir ve siyasi hayatta güçlendiler (Davies, s. 867-868.).

Milliyetçilik, iki karşıt versiyonuyla oluştu. Bunlardan ilki sivil ya da devlet milliyetçiliği olarak adlandırılırken, diğeri ise popüler yada etnik ulusçuluk olarak

isimlendiriliyordu. Devlet ulusçuluğu var olan devletin egemen kurumları tarafından destekleniyordu. Bunun sonucu olarak devlet kurma süreci ulus kurma ile tamamlanıyordu. Devlet ulusçuluğu en iyi olarak tanımlanan değerlerin, siyaset yoluyla topluma yansıtılmasını savunan ve çoğu devlet memuru olan seçkin bir kitlenin içinde ortaya çıkmıştır. Onlara göre ulus devlet, vatandaşların büyük çoğunluğun ortak bir kimliğin farkında olduğu ve aynı kültürü paylaştığı bir devlettir (Davies, s. 859.). Devlet milliyetçilerine göre ulus bir ruhtur ve iki şeyden oluşur. Birisi geçmişten gelen zengin anıların ortak mirasıdır. Diğeri ise var olan uzlaşma, bir arada yaşama arzusudur. Bu uzlaşmaya varmak için ulusun bir çok üyesi, onları bölen baskıları ve adaletsizlikleri unutmak zorunda kalacaktır (Davies, s. 859.).

Egemen elit sınıf tarafından yönlendirilen devlet milliyetçiliğine göre, devletler bir ulusu oluşturabilir, ancak milletler bir devleti kuramazlar. Lord Acton bu durumu “Bir devlet bazen bir ulus yaratabilir, ama bir ulus için bir devlet yaratmak doğaya karşı çıkmaktır.” sözleriyle açıklamıştır. Devlet milliyetçiliği uygulamalarıyla İngiltere’de Britanya, Amerika’da da Amerikan ulusu oluşturulmuştur. Avrupa’da bu anlayışa uygun olarak Fransız, İtalyan, Alman milletleri oluşturulmuştur.

Popüler yada etnik milliyetçilik ise hükümetlerin siyasetine karşı olan toplulukların taleplerinden ortaya çıkmıştır. Popüler ulusçuluk var olan düzeni yıkmadan önce kitle desteğini tabanda aramıştır. Bu tabanda desteği sağlayabilmek için eğitim ve ortak kültürü teşvik edilir. Bunu sağlamak için ortak tarih bilincini ortaya koyan çalışmaları destekler, dil reformunu teşvik eder, folklorik unsurların çalışılmasını ister. Din milli duyguları kutsamak ve Avrupa’da pek çok yerde etnik gruplar arasında engeller oluşturan bir unsur olarak görülmüştür. Mesela Katolik Hırvatları, Ortodoks Sırpardan ayırmak, Litvanyalıları Ruslaştırmak, Polonyalıları Almanlaştırmak konularında din ve ona bağlı olarak gelişen mezhep ayrılığı uluslararası bir engel olarak ve ulusçuluğu geliştiren bir unsur olarak algılanmıştır. Irkçılık da popüler milliyetçiliği besleyen bir unsur olmuştur. Ari ırk tanımı ilk defa 1848 yılında kullanılmıştır. Rusya’da milliyetçilik “panslavist” söylemi adı altında ırkçı bir görünüm kazanmıştır. Milliyetçiliği besleyen diğer bir unsur ise sanat ve edebiyat dalında oluşturulan eserler olmuştur (Davies, s. 859-869.).

Milliyetçilik terimi 1890 yılından sonra olumsuz bir kavram olarak da anılmaya başlandı. Aşırı ulusalcı tutkuların çatışmaları ateşlediği bir gerçektir. Eski “özgürleştirici ve birleştirici” milliyetçilik zamanla “bütünlükçü ulusçuluk” adlı hoşgörüsüz tutumuna da bürünebilmiştir. Milliyetçilik akımları sonucunda, Avrupa’da Fransız İhtilali ile Rus devrimi arasındaki dönemde Osmanlı, Rus Çarlığı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları yıkılmış, bu imparatorluklardan onlarca ulusal devlet ortaya çıkmıştır.

Sosyalizm

Latince yoldaş ve dayanışma anlamındaki “socius” kelimesinden gelen sosyalizm de milliyetçilik gibi kolektivizm taraftarı bir düşünce akımıdır. Özel mülkiyetin ve gelir dağılımının, fertlerin sadece kendi menfaatlerini korumaları suretiyle veya kapitalizm şartlarında piyasa güçlerinin serbest işleyişi yoluyla belirlenmeyip toplumun denetimine bağlı tutulduğu toplumsal örgütlenme sistemine ve ideolojisine sosyalizm denilmiştir (Görgün, s. 382.). Sosyalizm, ekonomik liberalizm ile mücadele eder. Toplumu ilerletmeyi, toplumsal adalet ve eşitliği sağlamayı amaçlar. Siyasal bir ideoloji olarak sosyalizmin oluşturulması 1815 yılındaki Viyana Kongresi ile 1848 İhtilalleri sonucunda Marx’ın yayımladığı “komünist manifestosu”nun arasındaki 33 yıllık dönemde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte sosyalizmin ana ilkele-

ri Marx'ın başladığı ancak arkadaşı Engels tarafından tamamlanan ve 1867 ile 1894 yılları arasında yazılan "kapital" adlı eserde ifade edilmiştir. Marx klasik Alman felsefesini, Fransız sosyalizmini ve İngiliz siyasal düşüncesini bir araya getirerek kendi sosyalizm anlayışını oluşturmuştur. Ona göre üretim araçları kamu mülküdür ve tarihsel olarak kapitalizmden sonra kaçınılmaz şekilde sosyalizm gelecektir. Marxizm diye de anılan bu düşünce sosyalizmin uçlarında yer alan bir biçimdir. Maddi çıkarlar için yapılan mücadelenin ve toplumsal sınıflar, özellikle de emekçi sınıfı ile burjuva arasındaki çatışmaların tarihsel evrimin yasası olduğunu varsayar (Le Goff, s. 73.). 1789 Fransız İhtilali ile Batı Avrupa'da eski mutlakiyetçi yönetimlerin yıkılarak liberal düşüncede yönetimlerin kurulması ve sanayileşmenin başlaması sosyalizm fikrine yakınlık duyan bir işçi kitlesinin Avrupa'da oluşmasını sağlamıştır. Bu süreçte toprağa bağlı kölelik anlamına gelen serflik sisteminin ilga edilmesi, burjuvanın oluşması, köylülerin fabrikada çalışmak üzere şehirlere göç etmesi ve buralarda kötü çalışma şartları altında hayatlarını devam ettirmesi sosyalist düşünceye rağbetin artmasını sağlamıştır. Sosyalizmin İngiltere'deki gelişimi sanayi devriminin oluşturduğu sosyo-ekonomik şartlarda ve işçi kitlelerine göre gerçekleşmiştir. Kıta Avrupa'sında ise toplumun meselelerine uygulanacak bir alternatif olarak gelişti. İngiliz sosyalizmi ekonomik sorunlara çözüm karakteri taşıırken Fransız sosyalizmi ise hürriyet, adalet, eşitlik, demokrasi gibi Fransız İhtilalinin getirdiği kavramlar etrafında şekillendi (Görgün, s. 383.).

Sosyalistlere göre istismarcılara ve vurgunculara karşı sadece bireyin değil toplumun da bir bütün olarak korunması gerekiyordu. Devletin kaynaklarının birleştirilerek yoksullara, güçsüzlere de verilmek üzere zenginliğin eşit dağılmasını savunuyorlardı. Bunu temin edebilmek için gerekirse bireysel haklar ikinci derecede görülebilirdi. Sosyalistler devletin bu sosyal eşitliği sağlaması gerektiğine inanıyorlardı. Devletin bu politikasını sadece iç sınırlarında değil uluslar arası ilişkilerde de tatbik etmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Uluslar arası bir dayanışma hissi ve enternasyonal örgütlenme onları milliyetçiliğin doğal muhalifleri haline getirdi. 19. yüzyıl boyunca sosyalizme inananlar gümrük birliği, kooperatifler ve sendika gibi kolektif örgütlenme biçimlerinden yararlandılar. Sendikalar grev ve pazarlık hakkı elde edebilmek için işçileri örgütlediler. İngiltere'de 1834'de, Fransa'da 1864'de ve Almanya'da 1869'da işçi sendikaları kuruldu (Davies, s. 881-882.). Avrupa'da ilk sosyalist partiler 1860'lı yıllarda kuruldu. 1864'de ilk enternasyonal düzenlendi. 1890'da Avrupa'nın en güçlü sosyalist partisi olan Alman Sosyal Demokrat Parti kuruldu. Ancak sosyalistler iktidara gelme metodları konusunda fikir ayrılığına düştüler. İhtilalci sosyalistler şiddete başvurarak iktidara gelmeyi savunurken toplumsal eşitliği ve barışı önemseyen sosyalistler yasal siyasal partiler yoluyla iktidara gelmek için mücadele ettiler.

1877-78 (93) OSMANLI-RUS HARBİ VE BERLİN ANTLAŞMASI

1856 yılında sonuçlanan Kırım Savaşı sonucunda Rusya 1815 Viyana Kongresiyle Osmanlıya karşı Avrupa'da elde ettiği siyasi üstünlüğünü kaybetmiştir. Rusya'nın bu üstünlüğü kaybetmesinde Avrupa devletlerinin Rusya'nın hızlı gelişiminden duydukları rahatsızlık etkili olmuştur. Özellikle Rusya'nın Balkanlar yoluyla Ege ve Akdeniz'e, Orta Asya yoluyla da İngiliz sömürgesi olan Hindistan'a inme girişimleri İngiltere tarafından bir tehlike olarak algılanmıştır. Rusya, Paris Antlaşmasını im-

zalamış olmasına rağmen iktidara gelen Çar II. Aleksandr döneminde dikkatini iç meselelere vererek yeniden Avrupa'da güçlü Rusya'yı oluşturmak için uğraştı. Bu amaçla Rusya'da reform programı uyguladı. 1861 yılında serf yani toprağa bağlı köle durumundaki köylülere özgürlükleri verildi. 1864 senesinde Batı tarzı yargı yasaları kabul edildi. Yerel meclisler kuruldu. Okur-yazarlık oranını artırıcı çalışmalar yapıldı. Almanya'yı örnek alarak Rusya'da üniversiteler kuruldu. Rusya, Batı'daki Rus karşıtlığı yüzünden dikkatini Kafkaslara çevirdi ve Çerkezlerle meskun Kafkas topraklarını işgal etti.

Rusya'nın Batı Avrupa'ya ve Balkan meselelerine dönmesi 1870 yılındaki Fransa-Prusya (Almanya) savaşından sonra gerçekleşti. Alman Konferderasyonu Prusya'nın liderliğinde birleştiren Almanya, Fransa'ya karşı kesin bir üstünlük sağladı ve 28 Ocak 1871 tarihinde Paris, Almanların eline geçti. Almanların bu başarısında Krupp çeliğinden üretilen teknik özellikleri yüksek toplar ile kuyruktan dolma tüfeklerin kullanımı önemli rol oynadı. Bu fabrikanın yer aldığı Essen kasabası 1800 yılında dört bin nüfusa sahip iken yüzyılın sonunda üç yüz bin kişiye yükselmiştir (Kerr, s. 111.). Avrupa'nın en güçlü devletleri arasında kabul edilen Fransa ve Almanya'nın savaşması, Fransa'nın Almanya tarafından yenilmesi ve daha sonra I. ve II. Dünya Savaşı'nın anlaşmazlık konuları arasında yer alacak olan Alsace-Lorraine bölgesinin iki ülke arasında sürekli savaş riskini oluşturması Avrupa'da Rusya karşıtı oluşan ittifakın parçalanmasına neden oldu. İngiltere'de ise Türk dostu olarak da tanınan muhafazakar partiden Başbakan Benjamin Disraeli'nin 1868'de başbakanlıktan uzaklaşması ve yerine liberal partiden Osmanlı'ya çok sıcak bakmayan William E. Gladstone'nun gelmesi Rusya'ya Balkan işleriyle daha yakından ilgilenme fırsatı sunduğu gibi Osmanlı Devletiyle de savaşabilme cesaretini verdi. Ayrıca kamuoyunda Kırım Savaşında İngiliz askerlerinin Karadeniz'de savaşırılması ve verilen kayıplar oranında istenilen sonuçların alınmamasının sorgulanması da tekrar iktidara gelen başbakan Disraeli yönetimindeki İngiltere'yi çıkabilecek bir Osmanlı-Rus savaşında tedbirli olmaya sevk etti.

Rusya, Osmanlı Devleti ile girişeceği savaşta Batı kamuoyunun desteğini almak ya da en azından tarafsız kalmasını temin edebilmek amacıyla Osmanlı Devletine karşı Balkanlardaki gayrimüslim isyanları teşvik etti. Bu ayaklanmalar sırasında Hristiyan tebaanın Müslüman Osmanlı yöneticileri tarafından katledildiğine dair propaganda amaçlı haberler üretti. Yakın zamanlara kadar ders kitaplarında okutulan ve Bulgarların Batak'da Türkler tarafından katliama uğratıldığı şeklindeki olayların aslında gerçek olmadığı, propangandaya yönelik olduğu ancak günümüz tarihçileri tarafından ortaya konulabildi (A. Kayapınar s. 106-107). Benzer durum Osmanlı'ya karşı gerçekleştirilen Sırbistan ve Karadağ isyanlarında da görüldü. Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya'nın desteğini alarak Osmanlı Devleti'nden Sırbistan ve Karadağ'a toprak verilmesini, Bulgaristan'a muhtariyet tanınmasını, Bulgaristan'da Bulgarcanın resmi dil olarak kabul edilmesini, genel af ilan edilmesini 23 Aralık 1876 tarihinde istediler. Bu istekler Osmanlı Devleti tarafından reddedilince 31 Mart 1877 tarihli Londra Protokolü'yle tekrarlandı. Osmanlı Devleti bu istekleri kabul etmeyince Rusya 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etti (Aydn, s. 498).

Osmanlı kayıtlarında bu savaş Rumî takvime göre 1293 yılında başladığı için 93 harbi olarak anılır. Savaş tıpkı daha önceki Kırım Savaşı gibi Balkan ve Doğu Anadolu cephelerinde gerçekleşmiştir. Balkanlardaki Rus kuvvetlerinin komutanlığını Grand Dük Nikola yaparken Doğu Anadolu'daki cephenin komutanlığını General Melikof üstlenmiştir. Osmanlıların Balkanlardaki ordusuna serdar-ı ekrem Abdul-

kerim Paşa bakarken doğudaki Osmanlı birliklerinin başına ise Ahmet Muhtar Paşa getirilmiştir. Ruslar yaklaşık yüz altmış bin kişilik bir ordu ile önce Romanya topraklarını geçti ve Tuna nehrini aşarak önce Zıstovi daha sonra da Tırnova ve Niğbolu'yu ele geçirdi. Stratejik önemdeki Şıpkı geçiti Rusların eline düştü. Padişah bunun üzerine Karadağ'daki birlikleri ile Bulgaristan'a gelen ve eski Zağra ile çevresini Ruslardan geri alan Süleyman Paşa'yı Tuna ordusunun komutanlığına getirdi. Savaş başladığında Vidin'de bulunan Osman Paşa, Plevne'ye gelerek burada Rus ilerleyişini durdurmayı başardığı gibi Rusların büyük kayıplar vermesine neden oldu. Ancak Ruslar 10 Aralık 1877'de Plevne'yi ve Osman Paşa'yı esir aldılar. Rus kuvvetleri hızla Edirne üzerine yürüyerek 20 Ocak 1878'de burayı işgal ettiler. Doğu cephesinde ise Ruslar 18 Kasım 1877'de Kars'ı ele geçirmişlerdi. Bunun üzerine Sultan II. Abdulhamit, Rus çarı II. Aleksandr'a barış için görüşme teklifinde bulundu. Görüşmeler sürerken Rus kuvvetleri o zaman Ayastefanos olarak bilinen Yeşilköy'e kadar ilerlediler. 3 Mart 1878'de sınırları Ege denizine kadar ulaşan ve Büyük Bulgaristan diye anılan Bulgaristan devletinin kurulması, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya bağımsızlık verilmesi, Bosna-Hersek'e muhtariyet tanınması ve Ruslara savaş tazminatı ödenmesi gibi maddeleri içeren Ayastefanos Antlaşması imzalandı (Aydın, s. 498-499). Namık Kemal, 93 Harbi'ni anlattığı "Vatan yahut Silistre" adlı eseriyle Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'yı unutulmazlar arasına alırken "Tuna vilayetini kaybedersek Rumeli'yi elde tutamayız" öngörüsüyle daha sonra olacak olaylar için de doğru bir tahminde bulundu.

Ayastefanos Antlaşması sonrası Rusya'nın Balkanlarda Slav kökenli devletler oluşturması ve Bulgaristan kanalıyla Ege Denizine ulaşması Avrupalı diğer güçleri rahatsız etti. Rusya'ya karşı tavrı takınan ülkelerin başında İngiltere ve Avusturya gelmiştir. Rusya'nın elde ettiği gücü azaltabilmek amacıyla İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmadan önce İngiltere'nin Osmanlı'nın yanında tavrı alabilmesi için 4 Haziran 1878'de Kıbrıs adası İngilizlere devredildi. Berlin Antlaşması için toplanan kongreye Alman Başbakanı Bismarck başkanlık yaptı. Bu antlaşma ile Ayastefanos'da kurulan Bulgaristan devletinin sınırları küçültüldü. Bosna-Hersek Avusturya'nın kontrolüne bırakıldı. Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlıkları kabul edildi. Kars, Ardahan ve Batum, Rusya'ya savaş tazminatı olarak bırakıldı (Gencer, s. 516-517).

93 Harbi sonunda Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde fethettiği ve Müslümanlarla meskun olan toprakların büyük bir kısmı kaybedildi. Sayıları yüz binlere ulaşan muhacirler İstanbul'a ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı. Benzer duruma bu savaş öncesi ve sonrası Kafkaslarda yaşayan Müslümanlar da maruz kaldı. Osmanlı Devleti bu muhacirleri iskan etmek için yeni köyler kurdu. Bu köyler Abdulhamit'in adına izafeten Hamidiye diye adlandırıldılar (Aydın, s. 499).

Özet

19. yüzyıl Avrupa tarihinin genel özelliklerini ve 1848 olaylarını açıklayabilmek

Avrupa 19. yüzyıl boyunca nüfusunu iki kattan fazla arttırmıştır. Bunun nedenleri arasında teknolojik gelişmelere bağlı olarak ekonomideki iyileşme kadar Batı Avrupa’da nispi bir barış döneminin yaşanmış olmasının da payı vardır. 1848 yılında California’da ve 1851’de Avustralya’da altın madenlerinin işletilmeye açılarak altının Avrupa’ya getirilmesi ile refah seviyesinin artmasına bağlı olarak üretim ve tüketim artmış, fiyatlar buna bağlı olarak yükselmiştir. Bu yüzyılda Avrupa’da demir ve kömür üretimindeki artış ile orantılı olarak Batı Avrupa demiryolları ile donatılmıştır. Sanayileşme ve refahın yükselmesine bağlı olarak 19. yüzyıl boyunca Avrupa’daki pek çok şehir bir milyonun üstünde bir nüfusa sahip olmuştur. Bu sırada 1848 olaylarının etkisiyle pek çok Avrupa ülkesinde köylülerin toprağa bağımlı ve angaryalara tabi serf durumu ortadan kaldırılmış, kimyevi gübrenin bulunmasıyla tarım üretiminde bir patlama yaşanmıştır. Yapılan demiryollarıyla üretilen tarım ürünlerinin çok kısa sürede uzun mesafelere nakledilmesi mümkün olabilmıştır. 1848 olayları sonucunda Avrupa’daki mutlak monarşik rejimler yıkılarak anayasaya ve meclise dayalı meşruti monarşiler ile cumhuriyet rejimi Avrupa’da kalıcı hale gelmiştir.

Kırım Savaşını, İtalya ve Almanya’nın birliğini sağlamasını açıklayabilmek

Rusya’nın 1774 yılındaki Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra başlayan Avrupa’daki üstünlüğü 1815 senesindeki Viyana Kongresiyle resmileşmiştir. Rusya’nın bu derece kuvvetlenerek Balkanlar yönünde Akdeniz’e ve Orta Asya yoluyla Hindistan’a ulaşma girişimleri başta İngiltere olmak üzere Fransa, Avusturya, Osmanlı Devleti ve Piemonte’de rahatsızlığa sebep olmuştur. 1853-1856 yılları arasında Balkanlar, Doğu Anadolu ve Kırım’da gerçekleşen savaşlar sonucunda Rusya, Paris Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmayla 1871 yılına kadar Rusya dikkatini Avrupa’dan Kafkasya’ya çevirmek zorunda kalmıştır. Rusya’nın Avrupa işlerinde uzakta kalmasının Batı Avrupa’daki yansıması İtalya ve Almanya’nın birliğini sağlaması olmuştur. İtalya, 19. yüzyılın

ilk yarısında küçük şehir devletlerinden oluşan ve büyük bir kısmı Avusturya’nın işgali altında olan dağınık bir ülke görünümündedir. Başkenti Torino olan Piemonte Devletinin başbakanlık görevine 1852 yılında gelen Kont Cavour’un faaliyetleri ve Danielle Manin ve Guiseppe Garibaldi’nin destekleriyle İtalya’nın birliği sağlanmıştır. Piemonte, bu birliğini sağlama faaliyetlerinde önce kendi imkanlarıyla daha sonra da Fransa’nın desteğini alarak Avusturya birliklerini ülkesinden çıkararak İtalya’nın birliği yolunda 1861 yılında büyük mesafe kat etmiştir. İtalya, birliğe dahil olmayan Venedik’i 1866 senesinde Avusturya-Prusya arasındaki savaştan istifade ederek, Roma’yı da Fransa ile Prusya arasında 1870 yılında Sedan Savaşının oluşturduğu siyasi ortamdan yararlanarak ülkesine katmış ve böylece İtalya’nın birliğini sağlamıştır. Almanya’nın da birliğini sağlama faaliyetleri 1862 yılında başbakan olan Bismarck döneminde hızlanmıştır. Almanya denilen ülke 19. yüzyılın ikinci yarısına girildiğinde otuz sekiz Cermen devletinden oluşan ve siyasi olarak parçalanmış bir coğrafyadır. Bu devletlerden birisi olan Prusya 1836 yılında “Zollverein” denilen gümrük birliğini kurarak diğer Cermen devletlerinin önüne geçmiştir. Bu durum Almanca konuşan diğer bir ülke olan Avusturya’nın tepkisini çekmiştir. Prusya, Almanya’nın birliğini sağlama yolunda 1864 yılında Danimarka, 1866’da Avusturya ve 1870 yılında Fransa ile savaşmıştır. Bu savaşların tamamında hızlı sevk ve idare edilen Prusya orduları zafere ulaşmıştır. 1871 yılında Prusya’nın liderliğinde Almanya’nın birliği sağlanmıştır.

19. yüzyılda etkili olan siyasi akımları açıklayabilmek

19. yüzyıl boyunca Avrupa’da görülen siyasi akımlardan liberalizm, milliyetçilik ve sosyalizm diğerlerine göre daha etkili olmuştur. Liberalizmin siyasi ve ekonomik olmak üzere iki yönü vardır. Siyasi liberalizm, hukukun üstünlüğünü savunarak anayasal usullere, bireysel özgürlüklere, insan hak ve hürriyetlerine, dini hoşgörüye ve mülkiyet hakkına önem verir. Liberalizmin iktisadi yönü ise varlıklı insanların müteşebbis haklarının sınırlandırılmaması gerektiğini, serbest ti-

caret kavramını, koruyucu iktisadi yaklaşımlardan uzak durulması gerektiğini savunur. Liberalizmin siyasi yaklaşımı demokratik rejimlerin kurulmasını ve güçlenmesini sağlarken ekonomik yaklaşımı ise şirketlerin, zenginlerin, bankaların çıkarlarını koruyup, çalışanları piyasa yasaları karşısında feda ederek işsiz bırakarak toplumun geniş bir kesimi için de sefalet ortamı oluşturabilir. Milliyetçiliğin de devlet milliyetçiliği ve popüler milliyetçilik olmak üzere iki versiyonu söz konusudur. Devlet milliyetçiliğinde en iyi olarak tanımlanan değerler, pek çoğu devlet memuru olan seçkin kitle tarafından topluma aktarılmaya çalışılır. Popüler milliyetçilik ise mevcut düzenden şikayet eder ve gücünü tabandan almaya çalışır. Bu amaçla tarih bilincini, dil reformunu ve folklorik çalışmaları önemser. Halkları özgürleştirici ve birleştirici bir unsur olarak 1890 yılına kadar tamamen olumlu gözle bakılan milliyetçiliğe bu tarihten sonra zamanla tüm milleti “bütünlükçü ulusçuluk” adı altında tek bir tipte oluşturma girişimleri karşısında olumsuz olarak algılayan yaklaşımlara da rastlanmıştır. 19. yüzyılda Avrupa’daki hızlı sanayileşme bir işçi kitlesinin oluşmasına da sebep olmuştur. Sanayinin ağırlıklı olarak büyük şehirlere yakın yerlerde olması taşradan kente doğru yoğun bir göçe de sebep olmuştur. Şehre yeni gelen ve işçi olarak fabrikalarda çalışan bu insanlar kötü mekanlarda ve yetersiz çalışma koşulları altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. İşçilerin durumlarındaki bu rahatsızlık Avrupa’da 1830 ve 1848 isyanlarına yansımıştır. 1848 yılında “komünist manifestosu” ve 1867-1894 yılları arasında Kapital adlı eserler kaleme alınmıştır. Sosyalizm, özel mülkiyetin ve gelir dağılımının fertlerin sadece kendi menfaatlerini korumaları suretiyle veyahut serbest piyasa ekonomisi yoluyla değil, toplumun denetimine bağlı olması gerektiğini savunan kolektif anlayışlı bir düşüncedir. Bu anlayışa göre sadece bireyin değil, toplumun da bir bütün olarak korunması gerekiyordu. Bu amaca uygun olarak işçi kitleleri sendikaların altında örgütlenerek siyasi yelpazede işçi haklarını ön planda tutan partilere oyların kanallı edilmesine çalışılmıştır.

1877-78 (93) Osmanlı-Rus Harbini ve Berlin Antlaşmasını açıklayabilmek

1856 yılında sonuçlanan Kırım Savaşından sonra dikkatini Batı Avrupa’dan kendi iç meselelerine çeviren Rusya, 1870 yılındaki Fransa-Prusya Savaşına kadar köylülerin serflüğünün sona erdirilmesi, demiryolları yapımı, Alman ekolünde üniversiteler açmak gibi kendi ülkesindeki reform hareketleriyle uğraştı. Ancak 1871 yılına gelindiğinde İtalya’nın ve Almanya’nın birliğini sağlayarak Avrupa’nın yeni siyasi güçleri olması ve Fransa’nın ve Avusturya’nın eski gücünü kaybetmesi Rusya’yı Balkan meseleleriyle tekrar ilgilenmeye sevk etti. Osmanlı Devleti de kendi topraklarında çıkarılan Bulgar ve Sırp isyanları gibi gayri-Müslim ayaklanmalarda batı kamuoyu karşısında yıpratılarak batının desteği kesilmeye çalışıldı. Bunun sonucu olarak 93 Harbi denilen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında diğer Avrupa devletlerinin müdahalesi olmadan Rusya ve Osmanlı Devleti savaştı. Plevne’de Gazi Osman Paşa’nın etkili savunmasına rağmen Ruslar, Tuna nehrini geçerek Edirne’yi işgal ettiler ve İstanbul Yeşilköy’e kadar geldiler. Doğuda da Kars’ı işgal ettiler. Balkanlardan ve Kafkaslardan yüz binlerce muhacir İstanbul ve Anadolu’ya göç etti. Yeşilköy’de Ege Denizine kadar ulaşan Bulgaristan’ın kurulmasını Sırbistan, Karadağ ve Romanya’ya bağımsızlık verilmesini, Bosna-Hersek’e muhtariyet tanınmasını kabul eden Ayastefanos Antlaşmasını imzaladılar. Büyük devletlerin Rusya’nın bu kadar tesir sahibi olmasından rahatsızlık duymaları üzerine 13 Temmuz 1878’de Berlin Antlaşması imzalandı. Antlaşma öncesi İngiltere’ye Kıbrıs verildi. Ayastefanos Antlaşmasından farklı olarak Berlin Antlaşması ile Bulgaristan’ın sınırları küçültüldü, Kars, Ardahan ve Batum, Rusya’ya verildi.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi 19. yüzyıl Avrupa'sının genel özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Nüfusu iki kat artması
 - b. Amerika ve Avustralya'dan bol miktarda altının Avrupa'ya aktarılması
 - c. Buharlı makine için enerji olarak kömür kullanılması
 - d. Avrupa Birliği düşüncesinin uygulama alanı bulması
 - e. Uzun demiryolları inşa edilmesi
2. 1847 yılında 18 yaşından küçük işçiler için günde on saat, haftada 58 saat çalışma süresi belirleyen ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. İngiltere
 - b. Fransa
 - c. Prusya
 - d. Danimarka
 - e. Avusturya
3. Aşağıdakilerden hangisi 1848 olaylarının sonuçlarından biri **değildir**?
 - a. Toprağa bağlı serfliğin kaldırılması
 - b. Anayasaların kabul edilmesi
 - c. Meclislerin kurulması
 - d. Liberal düşüncelerin yayılması
 - e. Tüm Avrupa'da cumhuriyet rejimine geçilmesi
4. Osmanlı Devleti'nin Hristiyan müttefikleri olan İngiltere, Fransa ve Piemonte ile birlikte, Rusya'ya karşı 1853-56 yılları arasında gerçekleştirdiği savaş aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Kırım Savaşı
 - b. Sedan Savaşı
 - c. 93 Harbi
 - d. Könningratz Savaşı
 - e. Waterloo Savaşı
5. Aşağıdaki antlaşmalardan hangisi Kırım Savaşını sonlandıran antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Frankfurt Antlaşması
 - b. Berlin Antlaşması
 - c. Paris Antlaşması
 - d. Versailles Antlaşması
 - e. Ayastefanos Antlaşması
6. İtalya'nın birliğini sağlamada önemli rol oynamış Piemonte başbakanı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Danielle Manin
 - b. Otto von Bismarck
 - c. Kont Cavour
 - d. Şarl Alberto
 - e. Giuseppe Garibaldi
7. Almanya'nın birliğini sağlamada kullandığı gümrük birliğine ne ad verilir?
 - a. Könningratz
 - b. Holstein
 - c. Schleswig
 - d. Sedan
 - e. Zollverein
8. Siyasi yönüyle kitlelere özgürlük ortamı sağlarken iktisadi olarak yoksulluklara da sebep olabilen ideoloji aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Milliyetçilik
 - b. Liberalizm
 - c. Sosyalizm
 - d. Romantizm
 - e. Meşrutiyet
9. Aşağıdakilerden hangisi 93 Harbinin sonuçlarından biri **değildir**?
 - a. Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanması
 - b. Romanya'nın bağımsızlığını kazanması
 - c. Bulgaristan Prenslığı'nin kurulması
 - d. Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunması
 - e. Rusya'nın tekrar 1815 Viyana Kongresindeki konumuna gelmesi
10. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbini sonlandıran antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Frankfurt Antlaşması
 - b. Berlin Antlaşması
 - c. Paris Antlaşması
 - d. Versailles Antlaşması
 - e. Küçük Kaynarca Antlaşması

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “19. Yüzyıl Avrupa Tarihinin Genel Özellikleri” konusunu yeniden okuyunuz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da 1848 Olayları ve Nedenleri” konusunu yeniden okuyunuz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “19. Yüzyıl Avrupa Tarihinin Genel Özellikleri ve 1848 Olayları” konusunu yeniden okuyunuz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması” konusunu yeniden okuyunuz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması” konusunu yeniden okuyunuz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “İtalya’nın Birliğini Sağlaması” konusunu yeniden okuyunuz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “Almanya’nın Birliğini Sağlaması” konusunu yeniden okuyunuz.
8. b Yanıtınız yanlış ise “Liberalizm” konusunu yeniden okuyunuz.
9. d Yanıtınız yanlış ise “1877-1878 (93) Osmanlı-Rus Harbi ve Berlin Antlaşması” konusunu yeniden okuyunuz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “1877-1878 (93) Osmanlı-Rus Harbi ve Berlin Antlaşması” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Avrupa 19. yüzyılda demografik olarak nüfusunu 190 milyondan 420 milyona çıkartmıştır. Amerika ve Avustralya’da işletmeye açılan altın madenlerinden elde edilen altının Avrupa’ya aktarılmasıyla bankacılık ve kredi sorunları aşılarak üretim patlaması yaşanmıştır. Buhar makinesinin özellikle demir üretiminde yoğun olarak kullanılmasıyla enerji kaynağı olarak kömürün de kullanımı artmıştır. Üretilen demir sanayide olduğu kadar demiryollarının yapımında da kullanılmıştır. Sanayileşmeye bağlı olarak artan üretim ile Avrupa 19. yüzyılda refah seviyesini daha önceki asırlarda görülmemiş şekilde artırmıştır. Zenginleşen Avrupa ülkelerinin başına İngiltere geliyordu. Sanayileşme aynı zamanda kötü çalışma koşulları, köyden şehre göç ve plansız şehirleşmeyi de birlikte getirmiş, işçi olarak çalışan ve mevcut düzenden memnun olmayanlar 1830 ve 1848 yıllarında isyanlar çıkartmışlardır. Bu olayların etkisiyle mutlak monarşik rejimler yıkılırken yerini anayasa ve meclise dayalı meşruti sistemler almıştır. Taşrada ise daha önce toprağa bağlı serf durumundaki köylüler özgürlüklerine kavuşmuşlardır.

Sıra Sizde 2

1853-1856 yılları arasında Rusya’ya karşı Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Piemonte’nin gerçekleştirdiği harp Kırım Savaşı olarak bilinir. Baltık Denizi kıyıları, Pasifik, Doğu Anadolu, Balkanlar ve Karadeniz Kırım’da meydana gelen çatışmalardan sonra Rusya, Paris Antlaşmasıyla 1774 Küçük Kaynarca ve 1815 yılındaki Viyana Kongrelerinde Avrupa’da elde ettiği üstün konumunu kaybeder. İtalya’nın birliğinin sağlanması için mücadele 1807 yılında kurulan Carbonari cemiyetine kadar uzanmakla birlikte asıl gelişme Piemonte başbakanı olan Kont Cavour’un görevde kaldığı 1852-1861 yıllarında İtalya birliği hızlanmıştır. İtalya, Piemonte’nin öncülüğünde önce Avusturyalılara daha sonra da Fransızlara karşı verdiği savaşla ülkenin bütünlüğünü sağlamıştır. 1866 Avusturya-Prusya ve 1870 yılındaki Fransa-Prusya arasındaki savaştan istifade ederek hemen hemen bugünkü İtalya sınırlarına ulaşmıştır. Almanya’nın birliği ise Prusya’nın liderliğinde gerçekleşmiştir. 1836 yılından itibaren gümrük birliği yoluyla Almanya’nın birliğini sağlamaya çalışan Prusya, 1862 yılında Bismarck’ın başbakan olması ile birlikte bu amacını savaş yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1864 yılında Danimarka, 1866 Avusturya ve 1870 yılında Fransa’yı yenmeyi başaran Prusya 1871 yılında Almanya’nın birliğini temin etmiştir.

Sıra Sizde 3

19. yüzyıl boyunca Avrupa’da pek çok siyasi düşünce akımı görülmekle birlikte bunlardan liberalizm, milliyetçilik ve sosyalizm diğer siyasi akımlara göre daha etkili olmuştur. Liberalizm gelişme alanını önce İngiltere’de bulmuş, daha sonra Fransa ve Almanya gibi diğer ülkelerde uygulama imkanı kazanmıştır. Liberalizm siyasi alanda hukukun üstünlüğünü, insan hak ve hürriyetlerini, dini hoşgörüyü ve mülkiyet hakkını savunurken iktisadi alanda ise sermaye sahiplerini piyasa yasaları gereği çalışanlar karşısında korumayı amaçlıyordu. Milliyetçilik başlangıçta devlet eliyle ve seçkin elitler tarafından topluma, ortak kültürün aktarılması olarak düşünülmüştür. Daha sonra popüler milliyetçilik adıyla dil, din ve ırk birliği gibi kavramlarla daha önceki dönemde halkları özgürleştirici ve birleştirici olma unsurunu kaybederek bütünlükçü ulusçuluk anlayışıyla tek tip ulus oluşturmaya çalışmıştır. Sosyalizm ise 19. yüzyıl Avrupa’sında yoğun sanayileşme, göç ve kötü şehirleşme şartları altında işçilerin haklarını ön planda tutan bir düşünce

akımı olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalizm, mülkiyetin ve gelir dağılımının sadece serbest piyasa ekonomisiyle değil, toplumun denetimine bağlı olarak belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla sendikalar gibi kolektif örgütlenme biçimine önem vermiştir.

Sıra Sizde 4

1870 yılındaki Prusya-Fransa arasındaki Sedan Savaşından sonra İtalya ve Almanya'nın birliği tamamlanmıştır. Bu Batı Avrupa'daki güç dengelerini bozmuş, Fransa'yı zayıflatmıştır. Rusya, bu durumdan istifade ederek Kırım Savaşı sonrası 1856 tarihli Paris Antlaşmasında Avrupa siyasi dengesinde kaybettiği üstünlüğünü tekrar ele geçirebilmek için savaş politikasına geri dönmüştür. Genişleme alanı olarak Balkanlardaki Osmanlı topraklarını kendisine hedef olarak belirleyen Rusya, Osmanlı tebaası olan Bulgar-Sırp gibi Slav kökenli halkları isyana teşvik etmiştir. Osmanlının bu isyan girişimlerini bastırması karşısında Rusya, batı kamuoyu önünde Müslümanların Hristiyanları katletmesi şeklinde bir propaganda metodu uygulamıştır. Rusya, bu siyaseti ile Batı Avrupa devletlerinin Kırım Savaşında olduğu gibi Osmanlı Devletine destek vermesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Bunu başardığı zaman Rusya 1877 yılında Doğu Anadolu ve Rumeli cephelerinden Osmanlı Devletine saldırmıştır. Gazi Osman Paşa'nın Plevne'de başarılı savunmasına rağmen Ruslar, Plevne ve Edirne'yi ele geçirerek İstanbul Yeşilköy'e kadar gelmişlerdir. Burada Büyük Bulgaristan'ı içine alan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşmasıyla Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsız olmuşlar, Bulgaristan küçültülerek resmen kurulmuştur. Bosna-Hersek'e Avusturya nüfuzu altında muhtariyet tanınmıştır. Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşmasının görüşmeleri öncesi İngiltere'nin desteğini alabilmek için Kıbrıs'ı bu ülkeye bırakmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alatlı, Alev (der.), *Batı'ya Yön Veren Metinler*, c. IV, İstanbul: Melisa Matbaacılık, 2010.
- Aydın, Mahir, "Doksanüç Harbi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 498-499, İstanbul 1994.
- Beydilli, Kemal, "Paris Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 34, s. 169-172, İstanbul 2007.
- Davies, Norman, *Avrupa Tarihi Doğu'dan Batı'ya Buz Çağı'ndan Soğuk Savaş'a Urallar'dan Cebelitarık'a Avrupa'nın Panoraması*, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Eley, Geoff, *Demokrasiyi Kurmak Avrupa Solunun Tarihi*, 1850-2000, çev. A. Y. Güney, İstanbul 2008.
- Fulbrook, Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Gencer, Ali İhsan, "Berlin Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, s. 516-517, İstanbul 1992.
- Görgün, Hilal, "Sosyalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.37, s. 382-388, İstanbul 2009.
- Kaya, Önder, *Roma İmparatorluğu'ndan Hitler Almanyası'na Avrupa Tarihi Üzerine Yazılar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2001.
- Kayapınar, Ayşe, "Bulgar Tarihçilerinin Kompro Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan'daki Türk Azınlığına Etkileri" 89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç, ed. N. Ersoy Hacısalıhoğlu-M. Hacı Salıhoğlu, İstanbul 2012.
- Kerr, Gordon, *Charlemagne'dan Lizbon Antlaşması'na Avrupa'nın Kısa Tarihi*, çev. Cumbur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.
- Le Goff, Jacques, *Gençlere Avrupa Tarihi*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Lee, Stephen. J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, çev. Savaş Aktur, Ankara: Dost Kitabevi, 2002.
- McEvedy, Colin, *Yakınçağ Tarih Atlası 1815'ten 2000'e Avrupa*, çev. Ayşen Anadol, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Özcan, Azmi, "Milliyetçilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.30, s. 84-87, İstanbul 2005.
- Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2010.
- Seignobos, Charles, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları, 1960.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995.

4

Amaçlarımız

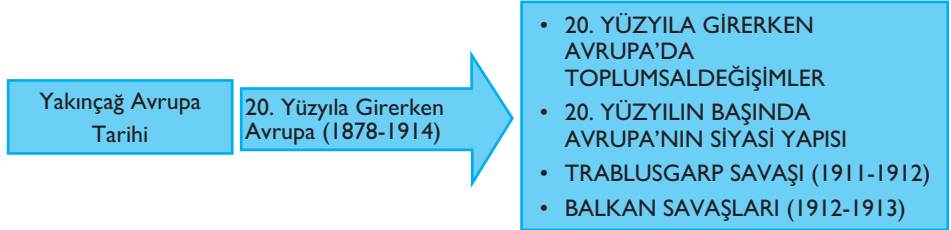
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 20. yüzyıla girerken Avrupa'da toplumsal değişimleri irdeleyebilecek;
- 20. yüzyılın başında Avrupa'nın siyasi yapısını yorumlayabilecek;
- Trablusgarp Savaşını (1911-1912) tartışabilecek;
- Balkan Savaşlarını (1912-1913) açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- İcatlar
- Sanayileşme
- Demografi
- İttifak Devletleri
- İtilaf Devletleri
- Almanya
- İtalya
- Fransa
- İngiltere
- Rusya
- Trablusgarp Savaşı
- Balkan Savaşları

İçindekiler

20. Yüzyıla Girerken Avrupa (1878-1914)

20. YÜZYILA GİRERKEN AVRUPA'DA TOPLUMSAL DEĞİŞİMLER

Avrupa'da, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1912-13 Balkan Harpleri hariç, 1871 yılından 1914 yılına kadar savaş meydana gelmemiştir. Avrupa'da savaşın görülmesi durumu 1815-1848 yılları arasında da geçerlidir. 1848 yılından sonra görülen ihtilallerin bastırılmasında şiddet yaşanmış olmasına rağmen, Avrupa'da 1853-56 Kırım Savaşı ve 1861 ila 1871 senelerinde İtalya ve Almanya'nın birliklerini sağlamak için giriştikleri savaşların dışında Avrupa kıtası barışı koruyabilmiştir. Başka bir ifadeyle Avrupa 19. yüzyılın yaklaşık üçte ikisini savaşız geçirmiştir (Roberts, s. 555). Avrupa devletleri komşularıyla bu yüzyılda az savaşa girmelerinin yanı sıra, iç düzende de hükümetler muhaliflere karşı son derece güçlenmiştir. Bunun nedeni hükümetlerin seri ateşli tüfek, ağır makineli tüfek gibi, isyancıların elinde olmayan yeni silahlara sahip olmalarıydı. Ayrıca hükümetler ordu ve polis mevcudunu arttırmış, telgraf ve telefon gibi yeni iletişim araçlarını kullanarak olaylara hızlı bir şekilde müdahale etme gücü kazanmıştı. Merkezi hükümetler, Avrupa'da bu sistemi kurduktan sonra 1848 İhtilali gibi olaylara rastlanmadı. Çünkü olaylar gelişmeden merkezi hükümetin polis ve ordu kuvvetleri bu olayları erkenden haber alarak yeni üstün silahlarıyla bastırma kabiliyetine sahip oldular (Seignobos, s. 368).

Avrupa'da sağlanan bu barış döneminde büyük toplumsal değişmelere şahit olunmuştur. Her şeyden önce bu değişimin öncü gücü bilimin, teknolojiye uygulanmasıyla ortaya çıkan sanayi ve tarım üretimindeki artıştır. Bu konuda sanayi, üniversitelerle iş birliğini artırırken büyük sanayi kuruluşlarına sahip şirketler kurdukları laboratuvarlarla üretimi daha fazla artırabilme gayreti içine girmişlerdir. Avrupa bu dönemde o kadar çok üretmiştir ki, hammadde ihtiyacını ya antik dönemden beri bilinen ancak yeterince kullanılmayan maden yataklarından sağlamış, ya da sömürgecilik yoluyla elde ettiği dünyanın değişik yerlerinden hammaddeyi Avrupa'ya naklederek sağlamıştır. Endüstriye hammadde üreten madenler arasında demir, bakır, kurşun, gümüş, cıva, nikel, manganez ve alüminyum cevherlerini sayabiliriz. Ayrıca maden kömürü ve petrol gibi yakıtlar da enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tarım alanında da fosfat, potasyum nitrat gibi madenler, üretimi artırmak için kullanılmıştır. Altın stoku bütün dünyada 1850 yılında on iki milyar olarak tahmin edilirken, bu stok 1910 senesinde dört kat artmıştır. Kimyevi

gübrelerle toprağın verimi artırıldıktan sonra Avrupa'da hububat, şeker pancarı, patates ve yem bitkilerinin üretiminde daha önce görülmedik bir verimliliğe ulaşmıştır. Mayaların keşfi, alkol ve şarapların imali için yeni bir metot geliştirilmesine sebep olurken, mikropların keşfi ise bitki ve hayvan hastalıklarının tedavisini hızlandıran usullerin bulunmasını kolaylaştırdı. Hayvan türlerinin ve damızlıklarının ıslahı ve tohumların melezleştirilmesi yoluyla daha verimli ürünler elde edilmeye başlandı. Maden endüstrisinin ilerlemesine bağlı olarak tarımda daha önce kullanılan ahşap malzemenin yerini biçerdöver, harman ve tohum ekme makineleri gibi metalden yapılmış aletler almaya başladı. Bu durum tarımda el emeğine olan ihtiyacı azalttığı gibi üretimin de artmasına neden oldu (Seignobos, s. 380-81).

Fransa 1871 yılında üçüncü cumhuriyete geçtiği zaman ilköğretim laik, parasız ve zorunlu oldu. Bu uygulama tüm Avrupa ülkeleri tarafından örnek alındı. 19. yüzyıl Avrupa'sı bütün çocukların okula gidip okuma-yazma öğrendiği ilk kıta oldu. Öğretmenlik mesleği önemli hale geldi. 19. yüzyılda Avrupa'da bulunan üniversiteler programlarını yenilediler. Özellikle İrlandalı tarihçi John Bagnell Bury'nin yaklaşımları ile tarih bir bilim kabul edilerek başta Cambridge olmak üzere üniversite programlarında okutulmaya başlandı. Wilhelm Humboldt Berlin'de modern ve yeni metotları takip eden, uluslararası kimlikli bir üniversite kurdu. 19. yüzyıl boyunca bilim alanındaki buluşları arasında Fransız fizyolog Claude Bernard'ın deneysel tıp bilimini, Louis Pasteur'ün mikroplar ve kuduz aşısını, Michael Faraday'ın elektroliz ve elektromanyetizmini, Max Planck'ın 1900 yılında modern fiziğin temeli olan kuantum kuramını, Sigmund Freud'un ruh çözümlemesini (psikanaliz) sayabiliriz. Pek çok değişik alanda çalışan bir çok meşhur bilimadamı, yapılan sempozyum ve kongrelerle kendi çalışmalarını diğer bilimadamlarıyla paylaşmaya başladılar ve böylece Avrupa çapında bilimsel bir ağ oluşmaya başladı. 19. yüzyılda spor alanında da gelişme görülmüştür. Önceleri aristokratik bir kimlik taşıyan spor yavaş yavaş daha demokratikleşerek bireysel spor yaygınlaşmaya başladı. Avrupa kıtasında uluslar arasında spor karşılaşmaları düzenlendi. Asrın sonunda pek çok Avrupa ülkesinde spor kulüpleri kurulmaya başlandı. Pierre de Coubertin'in öncülüğünde 1896 yılında Atina'da yapılan organizasyonla antik dünyadan bu tarihe kadar yapılmayan olimpiyat oyunları tekrar organize edildi (Le Goff, s. 71-72).

19. yüzyılın sonunda görülen olaylardan biri de işçi hakları ve sosyal güvence kurumlarındaki ilerlemedir. 1885 yılında İngiltere'de sendikalar yasal olarak kabul edildi. 1864 yılında Fransa, grevi bir hak olarak yasallaştırdı. Fransa'da 1884 yılında sendikalar kuruldu. 1906 yılında da çalışma bakanlığı oluşturuldu. (Le Goff, s. 74) İş kazaları, hastalık ve yaşlılıkta sosyal güvenceyi temin edebilmek amacıyla önce İngiltere'de ve onu takiben Almanya'da sosyal sigortalar ihdas edildi. Yoksullara, ihtiyarlara yardım, hastanelerin inşası, yolların ve ilkokulların yapımı, halka açık parkların oluşturulması, evlere su getirilmesi, cadde ve sokakların aydınlatılıp temiz tutulması ve ucuz konut yapımı gibi faaliyetler sosyal devletin görevi olarak kabul edilip icra edildi (Seignobos, s. 375-376). Bu masrafların karşılığı olarak da devlet emlak ve menkul kıymetler üzerinde vergi koyarak, bu yetmediği zaman da borçlanmaya giderek masrafları karşılamaya çalıştı.

Sanayi ve teknolojideki ilerlemeler ulaşım sektörüne yansdı. Avrupa'nın büyük bir bölümü şose ve demir yollarıyla donatıldı. Büyük limanlar arasında tarifeli vapur seferleri düzenlenmeye başlandı. Muhafazası güç olan et, sütü ürünler, sebze,

meyve ve çiçek gibi ürünler yeni ulaşım ağları sayesinde büyük şehir piyasalarında tüketilmeye başlandı. Peynir, yağ, zeytin yağı ve konserve gibi belli bir ürün üstüne çalışan fabrikalar ve sanayi kuruluşları ortaya çıktı. Bu fabrikalar üretimlerini düzenli ve sürekli yapabilmek için çiftçiden daha fazla ürün talep etmeye başladı. Çiftçi ile sanayici arasında bu ürünleri temin eden toptancı tüccar aktif olarak rol oynamaya başladı. Böylece tarımda da yalnız bir tek ekim veya hayvan yetiştirme usulü yaygınlaşmaya başladı. Mekanığın, fiziğin, hidrolik basıncın, dinamitin ve elektrikle işleyen matkapların icadı sayesinde ağır sanayi oluşmaya başladı. Çelik üretiminde yeni metotlar bulundu. Lokomotifler, dokuma makineleri, gemilerin yapımı hızla artmaya başladı. Madenden binalar, köprüler yapılmaya başlandı. 1889 yılında tamamlanan Eyfel Kulesi çeliğin estetikle uyumunun bir göstergesi olarak Paris'in simgesi oldu.

Maden kömürünün damıtılmasından kok kömürü, kok kömüründen de hava gazı imalatına geçildi. Bu gaz şehirlerin aydınlatılmasında ve evlerin ısıtılmasında büyük yer tuttu. Patlamalı motorların icadıyla motorlu gemiler, daha sonra da otomobil ve 1903 yılında uçaklar yapılmaya başlandı. Elektrikli telgrafı telefonun icadı izledi. Denizaltı yapımı gerçekleşti. Artık insanoğlu karada otomobil ve demir yoluyla, denizde motorlu gemiler ve denizaltıyla, havada da uçakla seyahat edebiliyordu. Dünya küçülmüş ve iletişim hızlanmıştı. Buna paralel olarak şehirlere de göç hızlandı. 1910 yılında İstanbul bir milyon, Hamburg bir milyon üç yüz bin, Moskova bir milyon sekiz yüz bin, Viyana iki milyon iki yüz bin, Berlin üç milyon dört yüz bin, Paris dört milyon ve Londra da yedi milyon üç yüz bin nüfusa ulaşmıştı (McEvedy, s. 41).

Üretim fazlalığı ve ulaşım kolaylığı pek çok ürünün fiyatını düşürdü. Ürün çeşitliliğini bir arada toplayan ve sonra süpermarket diye adlandırılan mağazalar açılmaya başlandı. Sürümünden kazanmak olarak ifade edilen küçük bir karla seri satış metodu gelişti. Dikiş makinesinin yaygınlaşması sonucu çamaşır ve giyime ulaşmak ve satın almak kolaylaştı. Kadınların toplum içindeki görevleri azalmaya başladı. Katı yakıtla ısınma esnasında ona ulaşmakta ve yakmakta vakit kaybeden kadın havagazı ısınmasıyla bir tür konfora ulaşmıştı. Şehir şebeke suyunun evlere ulaşması, rahatlığı arttıran bir unsur olmuştu. Süpermarketlerin açılmasıyla kadın istediği ürünü çok çabuk ve uygun fiyata bulabiliyor, ailenin beslenmesi için gerekli olan yemeklere daha az zaman harcıyordu. Dikiş makinesinin ürettiği elbiseler de çeşitlenmiş ve ucuzlamıştı. Gelişen sanayi de aylık ücreti daha düşük olan kadın işçiyi tercih ediyordu. 1914 yılına gelindiğinde daktilografik, sekreterlik, santral memurluğu, fabrika işçiliği, mağaza tezgahtarlığı ve öğretmenlik gibi kadınların ağırlıklı olarak icra ettiği meslekler ortaya çıktı. Bu durum kadının ekonomik olarak da güçlenmesini sağladı. Kadınlar kendi geçimlerini sağladıkça toplumdaki sosyal rollerini ve aile yapısını gözden geçirmeye başladılar. Kadının asıl görevinin çocuk doğurmak ve kocasının yanında yer almak şeklindeki yargılar tartışmaya açıldı. Doğum kontrol metotları yaygınlaştı ve Avrupa'nın nüfusu günümüze kadar uzanan bir trendle azalmaya başladı. Kadınlar siyasi hayatta da yer alabilmek için mücadeleye giriştiler. Bununla birlikte 1914 yılında Finlandiya ve Norveç dışında genel seçimlerde kadınlara oy kullanma hakkı tanıyan hiçbir Avrupa ülkesi yoktu (Roberts, s. 561-563).

20. YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA’NIN SİYASİ YAPISI

Avrupa’nın 19. ve 20. yüzyıllarda hızla değişmesinin ana sebebi 1775 yılından sonra İngiltere’de görülen sanayi devrimidir. 1850’lerden sonra Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve İtalya gibi ülkeler yoluyla kıta Avrupa’sına sanayi devrimi intikal etti. Kıta Avrupa’sında sanayi devrimi önce Belçika, Almanya ve Fransa’da görülmüş, daha sonra da Güney ve Orta Avrupa’ya doğru yayılma eğilimi göstermiştir (Uçarol, s. 288). 19. yüzyılda hızla sanayileşen Almanya bölgesi Prusya’nın liderliğinde birleşmiş ve Avrupa’da dengeler bozulmuştur. 1871 yılında İtalya ve Almanya’nın birliklerini tamamlaması ve güçlü iki devlet olarak Avrupa sahnesinde yer almaları bundan sonraki Avrupa’nın siyasi gelişmelerinde etkili olacaktır.

19. yüzyıl ekonomik olarak “güneşin batmadığı imparatorluğu” kuran İngiltere’nin yüzyılı olarak başlamıştı. Ancak Napolyon liderliğindeki Fransa 1815 yılına kadar tüm Avrupa’ya askeri üstünlüğünü kabul ettirebilmek için savaflara girişti. Fransa’nın bu faaliyetleri İngiltere ve özellikle Rusya tarafından durduruldu. 1815 Viyana Kongresiyle Rusya Avrupa’nın en güçlü askeri güçlerinden biri haline geldi. Rusya bu durumunu 1856 yılında tamamlanan Kırım Savaşına kadar sürdürdü (Beydilli 1991, s.145). Bu tarihten sonra Avrupa’da oluşan denge politikasından istifade eden Cavour liderliğindeki İtalya ve Bismarck önderliğindeki Almanya bağımsızlıklarını elde ettiler. Prusya’nın 1871 yılında Fransa’yı yenerek bağımsızlığını kazanması 1856 yılında Paris Antlaşmasıyla Avrupa’da kurulan dengeyi bozdu. Rusya bu fırsattan yararlanarak 1877-78 yılında Osmanlı Devletine savaş açarak Balkanlar’ı ve Türk Boğazlarını ele geçirmeye çalıştı. Rusya’nın aşırı derecede hem Orta Asya’da, Kafkaslarda hem de Balkanlar’da bu derece güçlenmesinden rahatsız olan başta İngiltere olmak üzere Almanya ve Fransa, Berlin Antlaşmasıyla Rusları belli bir süre Balkan politikasından uzak tutmayı başardılar.

Birliğini sağlayan Almanya, savaş politikasını bırakarak 1890 yılına kadar barış politikası takip etti. Ancak iktidara gelen II. Wilhelm (1888-1918), başbakanlık görevindeki Bismarck’ı azlederek Almanya’nın takip ettiği realpolitikı terk ederek dünya çapında yayılmacı bir politika anlamına gelen weltpolitikı uygulamaya başladı. Almanya’nın bu politikaya geçtiği süreçte dünya topraklarının neredeyse yüzde sekseni birkaç Avrupa devleti arasında paylaştırılmış durumdaydı. Almanya ile birlikte sömürgecilik yarışına İtalya ve Belçika da katılacaktır (Özcan, s. 300). Almanya bu politikasıyla sömürgecilik yarışına katılarak Ortadoğu’da Osmanlı toprakları, Afrika ve Büyük Okyanus’ta yeni sömürge alanları aramaya başladı. Bu faaliyete girişmeden önce de hem İngiltere’ye karşı hem de dünyanın uzak noktalarına ulaşabilmek için güçlü bir donanma kurma politikası takip etti ve bunu başardı. 20. yüzyıla girerken sanayi alanında demir ve kömür üretiminde Almanya, İngiltere’yi yakalamış, demiryolu uzunluğunda onu geçmiş ve Avrupa’nın en güçlü devleti haline gelmişti. Ancak 1910 yılında İngiltere ve Almanya’nın toplamından daha fazla demir, çelik, kömür üreten Amerika Birleşik Devletleri dünyanın yeni gücü olarak 20. yüzyıla giriyordu (McEvedy, s. 40).

Almanya’nın bu kadar güçlenmesi ve 19. yüzyılın son çeyreğinde yeni kurulan İtalya’nın da sömürge yarışına katılması Avrupa’da bloklaşmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. 20. yüzyıla girildiğinde Almanya’nın öncülüğünde Avusturya-Macaristan ve İtalya’nın katılımıyla ittifak bloğu oluşmuş, bunun karşısına ise İngiltere’nin liderliğinde Fransa ve Rusya’dan oluşan itilaf bloğu meydana gelmiştir. 1789 Fransız İhtilalinin yaydığı fikirlerle 19. yüzyılda yeni ulusal devletler ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan bu yeni ülkeler arasında Yunanistan, Sırbistan,

Karadağ, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'u sayabiliriz. Bu ülkelerin ortak özelliği bağımsızlıklarını Rusya'nın yardımıyla elde etmiş olmalarıydı. Ayrıca Avrupa'da Belçika, Macaristan, İtalya ve Almanya da yeni kurulan ülkelerdi.

İngiltere

1282 yılından beri ülkenin bir parçası olarak kabul edilen Galler ile birlikte 1707 yılında İngiltere, İskoçya ile birleşerek Britanya adını aldı. 1800 yılında ise İrlanda'yı Britanya'ya katan İngiltere bu tarihten sonra resmi olarak Birleşik Krallık olarak anılmaya başladı. İngiltere 19. yüzyılda tüm Avrupa'da yayılacak olan parlamenter sistemi çok erken dönemde kendi ülkesinde tatbik ediyordu. İngiltere siyasi hayatında 17. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısında göreceğimiz siyasi partiler, parlamentoda yer alıyordu. Bu partiler arasında tüccar ve sanayicilerin desteklediği ve 1678 yılında kurulan, günümüzde ilkelerine liberal partinin sahip çıktığı Whig Partisi ile büyük toprak sahiplerinin desteklediği ve aynı yıl kurulan ve günümüzde muhafazakâr parti olarak devam eden Torry Partisini sayabiliriz. Ayrıca bu iki köklü partinin yanında İşçi Partisi ilk defa 1906 seçimlerinde parlamentoya girme başarısı göstermiştir (Özcan, s. 298-299). 20. yüzyıla İngiltere, 19. yüzyıl boyunca 64 yıl iktidarda kalan İngiltere kraliçesi I. Viktorya'nın (1837-1901) yönetiminde girdi. İngiltere 1742 yılından 1924 yılına kadar seçim yoluyla iktidara gelen liberal ve muhafazakâr parti liderlerinin başkanlığında yönetildi. 1924'ten sonra İşçi Partisi de iktidara geldi. 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere muhafazakâr partiden Benjamin Disraeli ve liberal partiden William E. Gladstone gibi başbakanlar döneminde üstünlüğünü tüm Avrupa'ya kabul ettirme başarısını gösterecekti. Böylece İngiltere anayasa ve parlamentoya dayalı meşruti monarşi rejimi içinde demokrasinin kökleştiği ilk Avrupa ülkesi olma özelliğini kazandı. Bunun yanı sıra İngiltere dünyanın ilk sanayileşen ülkesi ve en güçlü devleti oldu (Özcan, s. 298).

İngiltere 19. yüzyılın ikinci yarısında, çok önceden başlamış olduğu sömürgeciliğini en üst noktaya ulaştırdı. Bu yüzyılın sonuna gelindiğinde İngiltere'nin sömürge toprakları altı buçuk milyon metrekareye ulaşmış, toplam nüfusu da dört yüz milyonu bulan ve elli beş sömürgeciye dönüşmüş bir imparatorluğa dönüşmüştü. İngiltere modern emperyalizm denilen bu süreçte devlet eliyle sömürge topraklarına hakim olma siyaseti izlemiştir. Bu politika sonucunda İngiltere'nin dünya sömürgeciliğindeki payı yüzde yirminin üstüne çıkmıştır. İngiltere'nin sömürgeleri arasında Hindistan gelirleriyle ayrı bir rol oynamıştır. Bundan dolayı Hindistan, İngiltere tacının elması olarak adlandırılmış ve Hindistan ile oraya giden yollar İngiltere tarafından koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 1704 yılında Cebelitarık ve Malta ele geçirildi, 1869 yılında Fransızların inşa ettiği Süveyş Kanalı'nın hisselerinin bir bölümü İngiltere tarafından satın alındı ve 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye bırakıldı. İngiltere 1882 yılında Mısır'ı, 1889'da da Sudan'ı işgal etti. Afrika'da ise Nijerya, Gambiya ve Gana ele geçirildi. Böylece İngiltere Kahire'den Ümit Burnuna kadar Afrika'nın büyük bir kısmında söz sahibi oldu (Özcan, s. 300).

Rusya'nın Orta Asya yoluyla Hindistan'a ve Uzak Doğu'ya ulaşma çalışmalarını da İngiltere, Japonya ile ittifak kurarak engelledi. Bu hızlı gelişmede 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz iç ve dış siyasetine tam anlamıyla hakim olan parlamentonun büyük bir rolü vardı. Bununla birlikte İngiltere 20. yüzyıla sanayi toplumunun ortaya çıkarttığı kültür ve sınıf çatışmalarının baskısı altında girdi. İşçi Partisi 1906 yılında ilk defa parlamentoya milletvekili vermeyi başardı. İngiltere'nin Osmanlıya yönelik politikası ise 19. yüzyılın ilk üç çeyreğinde Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün

korunmasından yana olmuştur. 1853-56 yılında Kırım Savaşında Rusya'ya karşı İngiltere Osmanlı Devletinin yanında yer almıştır. Ancak 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından sonra İngiltere, Osmanlı Devletinin parçalanmasını kaçınılmaz görmüş ve muhtemel bir Osmanlı dağılmasında kendisi için önem taşıyan yerleri doğrudan ele geçirme politikası takip etmiştir (Özcan, s. 306). İngiltere özellikle II. Abdülhamid'in Almanya ile yakın ilişkiler kurması üzerine 20. yüzyılın başında petrol ihtiva eden Osmanlı topraklarını ele geçirmek şeklinde bir siyaseti tatbik etmiştir. Almanya'nın 20. yüzyılın başında sanayi ve üretimde İngiltere'yi yakalaması ve bazı alanlarda geçmesi üzerine, İngiltere 19. yüzyıl boyunca sürdürdüğü yalnızlık politikasını 20. yüzyılın başında terk ederek, Fransa ve Rusya ile itilaf bloğunu oluşturmuştur.

Fransa

Kültürel olarak Latinleşmiş Frankların 5. yüzyılın sonlarından itibaren kurduğu Kutsal Roma İmparatorluğunun varisi iddiasıyla Fransızlar, 1789 yılında Fransız İhtilali'ni gerçekleştirdiler. 1815 yılına kadar Napolyon, Fransa'nın askeri üstünlüğünü tüm Avrupa ülkelerine kabul ettirmişti. Ancak 18 Haziran 1815 tarihinde Napolyon'un Waterloo'da yenilmesinden sonra Viyana Kongresiyle Fransa, Avrupa'daki üstünlüğünü kaybetti. Bundan sonraki dönemde de Fransa, İngiltere, Rusya ve önce Prusya adıyla var olan Almanya karşısında bir daha bu üstünlüğünü elde edemedi.

Fransız İhtilaliyle Fransa'ya yerleşen cumhuriyet rejimi sık sık kesintiye uğramıştır. İlk cumhuriyet 1804-1814 yılları arasında Napolyon tarafından imparatorluğa çevrilmiştir. İkinci cumhuriyet ise 1848 olaylarından sonra kurulmuş ve altı yıl devam ederek 1852 yılına kadar uygulanmıştır. Fransa'nın Sedan Savaşında 1870 yılında Prusya'ya yenilmesi üzerine üçüncü cumhuriyet kurulmuş ve 1940 yılına kadar devam etmiştir. Fransa imparatorluk adı altında sık sık monarşik rejimlere geri dönme girişiminde bulunmuş olsa da ihtilalin getirdiği cumhuriyet fikri her zaman taraftar bulmuş ve parlamento ile anayasa yürürlükte kalmıştır. Bu yönüyle Fransa, İngiltere'den sonra Avrupa'da parlamenter sistemin yerleştiği ülkelerden birisi olmuştur.

Fransa 18. yüzyılda Avrupa siyasetinde etkin bir role sahipti. Fransa bu gücünü 17. yüzyılın başında Güney Amerika'da Rio de Janeiro ve Kuzey Amerika'da Quebec'de oluşturduğu Fransız sömürgelerinden alıyordu. Ancak Fransızlar, 1763 Paris Antlaşmasıyla Amerika kıtasındaki pek çok sömürgesini İngiltere'ye terk etti. Fransa bundan sonra dikkatini Afrika'ya yönlendirdi. Senegal'i alarak Afrika kıtasında sömürge elde eden Avrupa ülkesi oldu. Afrika kıtasından toplanan köleler Kuzey ve Güney Amerika'daki sömürge topraklarına köle ticaretiyle satıldılar ve yerleştirildiler (Buzpınar, s.185). 1830 yılında Cezayir'in işgaline başlayan Fransızlar bu süreci 1847'de tamamladılar. Fransa 19. yüzyılın ilk yarısında deniz aşırı sömürgelerde üstünlüğünü İngiltere'ye kaptırdı. 1848 İhtilallerinden sonra Fransa'nın idaresini ele geçiren ve 2 Aralık 1852'de imparatorluk rejimine tekrar geçiş yapan Napolyon'un yeğeni III. Napolyon döneminde (1848-1870) Fransa, sanayisini geliştirerek ve istikrarı yakalayarak tekrar Avrupa'nın sayılı devletlerinden biri haline geldi (Özcan 1996, s. 180). Ancak Fransa 1870 yılında Sedan Savaşında Prusyalılara yenilince kömür ve demir madeni bakımından zengin Alsace-Lorraine (Alsas-Loren) bölgesini kaybetti. Yaklaşık on yıl içine kapalı bir siyaset izleyen Fransa, Bismarck Prusyasının yönlendirmesiyle Afrika'da tekrar sömürgecilik faaliyetlerine hız verdi. 1881'de Tunus'u ve yüzyılın sonuna kadar Mali, Niger, Çad ve Orta Afrika'yı ele geçirerek Fransız Batı Afrika'sı adıyla bir federasyon meydana getirdi. 20. yüzyılın başında da Fas'ı hakimiyeti altına aldı.

Osmanlı Devleti çok erken dönemden itibaren Fransa'yla iyi ilişkiler kurmuştur. Ancak Napolyon'un iktidara gelmesinden sonra ve Fransız İhtilalinin yaydığı fikirler Osmanlı tarafından zararlı olarak telakki edildiğinden 19. yüzyıldaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Fransa 1797 yılında Yedi Adalar olarak bilinen İyon Adalarına el koyduktan sonra 1798'de de Mısır'ı işgal etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, Hindistan'a giden yol üzerinde bulunan Mısır'ın Fransa'nın eline geçmesinden rahatsızlık duyan İngiltere'nin ve Rusya'nın ittifakıyla Mısır'ı geri almıştır. 1829 yılında Yunan İsyanı sırasında da Fransa bu harekete destek vermiştir. 1830 yılında Osmanlı toprağı olan Cezayir'i işgal etmiştir. Buna rağmen Fransa, Osmanlı Devletinin modernleşme faaliyetlerinde model olarak aldığı bir ülke olmuştur. Daha önce Paris elçisi olan Mustafa Reşid Paşa, Tanzimat Fermanının ilanında ve uygulanmasında aktif rol oynamıştır. 1853-56 yıllarındaki Kırım Savaşı esnasında da Fransızlar Osmanlı'nın yanında Rusya'ya karşı savaşa girişmiş ve yaklaşık doksan beş bin kişi kayıp vermişlerdir. Osmanlı sultanı Abdülaziz, 1867 yılında Fransa'ya gitmiş ve Paris milletlerarası sergisinin açılışında yer almıştır. Abdülaziz Londra, Viyana ve Budapeşte'yi de ziyaret etmiştir. Dönüşünde 1868 yılında Galatasaray Lisesi açılmıştır. Osmanlı anayasasının hazırlanmasında Fransız anayasasından istifade edilmiştir. Eğitim alanında Fransız modeli esas alınarak rüştiye, darülmualimin, darülfünun, tıbbiye, mühendishane gibi okullar açıldı. Bu okullarda Fransızca dersler verildi ve Fransa'ya öğrenci gönderildi. Pek çok alanda Fransızca yazılmış eserler Türkçeye çevrildi. Jön Türk hareketi de muhalefet dönemini Paris'te sürdürdü (Soysal, s. 184).

Fransa, 1870 yılında Alsace-Lorraine bölgesini Almanya'ya vermesini hiçbir zaman kabullenemedi. Bu olay daha sonra iki dünya savaşı çıkaracak olan Fransız-Alman rekabetini sürekli gündemde tuttuğu gibi, radikal milliyetçilik akımlarını da besleyen bir unsur olarak varlığını korudu. Fransa bu dönemde sanayisine önem verdi. Bunun sonucu olarak Fransa'da işçi hareketleri ve sendikalar güçlendi. Katoliklerin siyasete müdahalesi karşısında Fransız laik anlayışı gelişti. Dış siyasette sömürgecilik konusunda İngiltere'yle rekabet halinde olmasına rağmen Alman tehlikesi karşısında Fransa, Rusya ve İngiltere'nin oluşturduğu itilaf bloğunda yer almakta tereddüt etmedi.

Rusya

18. yüzyıla çar Büyük Petro (1682-1725) ile ve imparatorluk rejimiyle giren Rusya bu yüzyılın sonunda çariçe II. Katerina'nın hakimiyeti altında Osmanlı'yı yenmiş ve Kırım'ı 1783 yılında ilhak ederek Avrupa'nın yeni büyük gücü olmuştur. 1815 Viyana Kongresinden sonra 1853 yılında başlayan Kırım Savaşına kadar Rusya, Avrupa'nın en kuvvetli askeri gücüne sahip devleti haline geldi. Rusya'nın bu gücü elde etmesinde Napolyon komutasındaki Fransız ordularını yenmesinin büyük rolü vardı. Ancak Rusya, Kırım Savaşında Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devletine karşı yenilince, dikkatini Avrupa'dan Kafkaslar ve Orta Asya'ya doğru çevirdi. 1865 ila 1876 yılları arasında Türkistan, Taşkent, Semerkand, Buhara, Hive ve Fergana gibi Türklerle meskun Orta Asya toprakları Rus Çarlığı'nın eline geçti (Beydilli 2008, s.256). Rusya Çin'e ve Uzak Doğu'ya kadar yayılarak bu coğrafyada İngiltere'nin çıkarları ile çatışmaya girişti. İngiltere'nin desteklediği Japonya, 1905 yılında Ruslar'ı yenmeyi başardı. Rusya bunun üzerine dikkatini Balkanlar üzerine yoğunlaştırarak 1912-1913 yılları arasındaki Balkan Savaşının hazırlanmasında etkin oldu (Beydilli 2008, s. 264).

Rusya, Kırım Savaşı yenilgisinden sonra imparator II. Aleksandr (1855-1881) döneminde kendi iç işlerinde de bir takım reformlara girişti. 1861 yılında toprağa bağlı köle durumundaki serf köylülere özgürlükleri bağışlandı. 1864 yılında yargı yasası düzenlendi. Köy okulları açılarak kırsal kesimde okur-yazarlık oranı artırıldı. 1874 yılında her genç için zorunlu askerlik hizmeti getirildi. Alman üniversiteleri tarzında üniversiteler yapılandırıldı. Bu çalışmaların masraflarını Rusya 1867 yılında Alaska'yı Amerika Birleşik Devletleri'ne satarak karşılamaya çalıştı.

Osmanlı-Rus ilişkileri 18. yüzyılın sonunda Rusya'nın lehine gelişmiş, Osmanlı Devleti 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmış, 1783'te Kırım'ı Rusya'ya bırakmış ve Rusya'nın ordularıyla Edirne'ye kadar gelmesiyle 1829 yılında Yunanistan'a da bağımsızlık vermek zorunda kalmıştır. Mısır hıdivi Mehmet Ali Paşa'nın Kütahya'ya kadar ilerlemesi üzerine II. Mahmut, 1833 yılında Rusya ile Hünkâr İskelesi Antlaşmasını imzalamıştır. Kırım Savaşı sonrası Rusya ile ilişkilerde bir barış dönemi yaşanmıştır. Prusya'nın 1870 yılında Sedan Savaşında Fransa'yı yenerek Alman birliğini kurmasından sonra Rusya, Avrupa'nın dengelerinin değiştiğini görerek tekrar Balkan ve Avrupa işleriyle ilgilenmeye başladı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı'yı kesin bir yenilgiye uğrattı. Bu savaştan sonra Rusya daha önce Yunanistan, Sırbistan örneklerinde olduğu gibi Romanya, Bulgaristan ve Karadağ'ın bağımsızlığını kazanmasında temel unsur oldu. III. Aleksandr (1881-1894) döneminde Rusya, Rus milliyetçiliği ve panslavist akımlara destek verdi. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbinden sonra 1912 yılındaki Balkan Harbi ve 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşına kadar uzun bir süre Avrupa'da savaş yaşanmamıştır. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı'nın Rumeli'de ilk fethettiği topraklar olan Bulgaristan, Makedonya, Kuzey Yunanistan ve Sırbistan'ın bir bölümüyle birlikte, Arnavutluk da Balkan Savaşı'yla Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. Rusya'nın bu askeri başarılarında 1848-1871 yılları arasında nüfusunu yirmi milyon artırarak doksan milyona, 20. yüzyılın başında ise yüz yirmi milyona ulaşmasının ve askerlik hizmetini zorunlu hale getirmesinin önemli bir payı vardır (McEvedy s. 32-33). Romanov sülalesinden gelen Rus çarlarının sonuncusu olan II. Nikolay (1894-1917) döneminde işçi hareketleri hız kazanmış, çarlığın kötü yönetimi sonucunda da Sovyet İhtilalinin çıkmasıyla 1917 yılında Rus Çarlığı sona ermiştir.

Avusturya, Prusya ve Almanya

Köken olarak Cermenlere dayanan bu üç devlet de kendisinin Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğunun varisi olduğunu iddia etmiştir. 4. yüzyıldan itibaren Cermen istilaları sonucu 476 yılında yıkılan Roma İmparatorluğunun yerine Katolikliği benimseyen Frank Devleti kurulmuş ve 800 yılında Şarlman, Papa'nın elinden taç giyerek Cermen kabilelerinin büyük bir kısmını hakimiyeti altında birleştirmiştir. Şarlman'ın ölümü üzerine oğulları arasında 843 yılında Verdun Antlaşmasıyla imparatorluk üçe bölünmüş ve Doğu Frankia diye adlandırılan bölgede 962 yılında Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu kurulmuştur. Şarlman'ın imparatorluğunun batısı Fransa olarak varlığına devam ederken, doğusu ise Avusturya, Prusya ve Almanya adıyla varlığını sürdürecektir. I. Otto tarafından 962 yılında kurulduğu varsayılan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, resmi varlığını Napolyon'un bu imparatorluğa son verdiği 1806 yılına kadar sürdürecektir. Bu dönem Alman-Cermen tarihi, Avusturya ve Almanya'nın ortak tarihidir. Başlangıçta Katolik olan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun tebaası 16. yüzyılda Martin Luther önderliğinde gelişen Reform hareketleri sonucunda Katolik ve Protestan olarak ikiye ayrılmıştır. Avusturya Katolik olan Cermenler, Prusya ise Protestan Almanlar üzerinden kendi kimliklerini ve devletlerini oluşturacaktır.

Avusturya 19. yüzyıla uzun asırlardan beri ülkeyi yöneten Habsburg hanedanının idaresinde girmiştir. Bu dönemde İtalya'nın da Toskana, Parma, Modena Düklikleri Habsburg hanedanından gelen yöneticiler tarafından idare ediliyordu ve Venedik de Avusturya'nın hakimiyeti altındaydı. Avusturya başbakanı Metternich 1815 Viyana Kongresinde monarşilerin devam etmesine yönelik Avrupa düzeninin mimarı oldu. Onun baskıcı yönetimi 1848 İsyânlarına kadar devam etti. Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'da 1848 olaylarından sonra parlamento kurulması, anayasal rejime geçiş konusunda girişimler görülmüştür. Bununla birlikte I. Dünya Savaşının sonuna kadar Avusturya, Habsburg hanedanı yönetiminde monarşiyi sürdürmüştür.

Avusturya, Prusya'yla Almanya'nın birliği konusunda giriştiği yarış kaybetmiştir. Prusya'nın pek çok küçük Alman şehir devletini bir araya getirmek için oluşturduğu gümrük birliğine Avusturya muhalefet etmiş, bundan dolayı hem siyasi hem de sanayi bakımından Prusya'nın gerisinde kalmıştır. Bismarck'ın başbakanlığındaki Prusya'nın 1866 yılında Avusturya'yı ağır bir askeri yenilgiye uğratması üzerine Avusturya, Alman devletleriyle olan ilişkisini kesmiş, Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna dönüşmüş ve dikkatini Orta Avrupa ve Balkan meselelerine çevirmiştir.

19. yüzyıl ilk yarısında Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile ilgili münasebetleri arasında 1804 Sırp İsyânları, 1821 Mora İsyanı ve 1848 İsyânında Avusturya ve Rusya'nın zulmünden kaçan Macar ve Polonyalı mültecilerin Osmanlı ülkesine sığınmasını sayabiliriz. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşmasıyla Bosna-Hersek'te bir Avusturya-Macaristan idaresi kurulmuştur. Avusturya 1908 yılında da Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmiştir (Beydilli 1991, s. 176). Avusturya, Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarının paylaşımı konusunda Rusya ile amansız bir rekabete girmiş ve Prusya'nın da Rusya'yla olan ilişkilerini bu konu yüzünden olumsuz yönde etkilemiştir. Bundan dolayı Avusturya, I. Dünya Savaşına Prusya ve Osmanlı Devletinin de yer aldığı ittifak bloğunda savaşa girmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı sonunda Rusya'da Romanov hanedanı Osmanlı'da Osmanlı ailesi ve Avusturya'da Habsburg hanedanı tasfiye edilerek üç imparatorluk da ömrünü tamamlamıştır.

Prusya Devleti ise 1713-1871 yılları arasında Hohenzollern hanedanının idaresinde Berlin merkezli bir krallık olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Prusya'nın aslı Baltık dil gruplarına mensup olup, 10. yüzyıldan itibaren tarihi kayıtlarda da rastlanan Pruslar'a dayanır (Beydilli 2007, s. 354). Pruslar savaşçı bir kavim olarak bilinmekte olup, Hristiyanlığa geçişi 13. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak 14. yüzyıldan itibaren Prusyalıların büyük bir kısmı Almanca konuşmaya başlar. 16. yüzyılda da Protestanlık Prusya topraklarında yayılacak ve Katolik Avusturya'nın aksine, Prusya Protestanlık üzerine inşa edilecektir. Brandenburg Prensiği olarak da adlandırılan Prusya, 1701 yılında krallığa dönüşmüştür. Prusya 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başında sağlam kurumları, iyi işleyen bürokrasisi, katı disiplini ve hareket kabiliyeti yüksek ordusuyla Avrupa'nın askeri bir gücü haline geldi. 18. yüzyılın son çeyreğinde seksen üç bin askere sahip bir devlet olmuştur. Ancak Prusya'nın asıl yükselişi 19. yüzyılda sanayi devrimini takip etmesi ve üretim gücünden kaynaklanmıştır. 1871 yılına gelindiğinde Prusya kırk bir milyon nüfusuyla Rusya'dan sonra en kalabalık Avrupa ülkesi olmuştur. Onu otuz altı milyonluk nüfuslarıyla Avusturya-Macaristan ve Fransa, otuz bir milyonu aşan nüfusuyla İngiltere takip ediyordu (McEvedy, s. 33). Bismarck'ı başbakanlığa getiren I. Wilhelm (1861-1888) döneminde Prusya, 1866'da Avusturya'yı, 1870 yılında Fransa'yı yenerek 1871 yılında Almanya'nın birliğini sağlamış ve I. Wilhelm bu tarihten sonra Almanya İmparatoru sıfatını kullanmaya başlamıştır. (Dukes, s. 302-313)

1871 yılından sonra Alman birliğini sağlayan Prusya tarihi, Almanya tarihi olarak yazılmaya başlanmıştır. Almanya'nın ilk imparatoru I. Wilhelm'dir. I. Wilhelm döneminde Bismarck'ın barış politikası çerçevesinde Rusya ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurulup, Fransa'nın tecrit edilmesine yönelik Reelpolitik takip edilmiştir. Ancak 1888'de iktidara gelen II. Wilhelm (1888-1918), Bismarck'ı görevden alarak onun izlediği politikayı terk etti ve Weltpolitik olarak adlandırılan dünya politikası izlemeye başladı. Weltpolitikin esası Avrupa'da güçlenen Prusya'nın dünyada da üstünlüğü ele geçirme ilkesine dayanıyordu (Lee, s. 153-164; Dursun, s. 514). Bu amaçla Almanya, II. Wilhelm döneminde sömürgeci bir politika takip etti. Bu doğrultuda 1897 yılında Çin'de Kiao Çeu ele geçirdi ve 1899'da İspanya'dan Karoline ve Mariana adaları satın alındı ve Afrika'da Togo, Kamerun ile Güney Afrika'ya yerleşildi. II. Wilhelm Orta Doğu'da da sömürgeler elde edebilmek, İngiltere ve Fransa'yla rekabette güç kazanabilmek amacıyla Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. 1889 ve 1898 yıllarında II. Wilhelm iki defa İstanbul'u ziyaret etti. Dönemin padişahı Abdülhamid ile iyi ilişkiler kurdu. Başta Goltz Paşa olmak üzere 1883 yılından itibaren sayıları on binin üzerine çıkan Alman subay ve görevlileri Osmanlı ordusu içinde I. Dünya Savaşının sonuna kadar hizmet ettiler. İstanbul-Bağdat demiryolu ihalesini Almanlar aldı. Hamburg üzerinden Osmanlı Devleti'ne yapılan ithalat ve ihracatta önemli artışlar sağlandı. II. Wilhelm, Avusturya'yla kurduğu ittifaka Osmanlı Devletini de dahil etmek istedi. Ancak Osmanlı Devleti 1908 yılındaki II. Meşrutiyet sonrası Almanya'yla daha iyi ilişkiler kurmuş olmasına rağmen, I. Dünya Savaşının başlangıcına kadar ittifaka dahil olmadı. Almanya I. Dünya Savaşında İngiltere, Rusya ve Fransa'dan oluşan itilaf bloğuna karşı Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan oluşan ittifak bloğu içinde mücadele edecektir.

İtalya

Batı Roma İmparatorluğunun 476 yılında Cermen akınları sonucunda yıkılmasından sonra İtalya, 1860 yılına kadar yaklaşık on dört asır siyasi birlikten uzak bir coğrafya olarak kaldı. Roma'nın yıkılışından sonra İtalya'ya Vizigotlar, Hunlar, Vandallar, Lombardlar, Araplar ve Normanlar gelmiştir. Fakat bu kavimlerin hiç birisi İtalya'da kalıcı olamamışlar ve devlet kuramamışlardır. İtalya'daki bu durumdan yararlanan Papalık 756 yılında bağımsız bir devlete dönüşmüştür. Frank kralı Şarlman 800 yılında Papa'nın elinden tac giymiş ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğunun kurucusu kabul edilen I. Otto da Papa'nın elinden 962 yılında tacını almıştır. 9. yüzyıldan sonra Sicilya'da görülen Arap hakimiyeti 1091 yılında Normanların buraya gelmesiyle sona ermiştir. İtalya'da 15. yüzyılın sonuna kadar Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu altında bir Alman hakimiyeti söz konusudur. Bununla birlikte 13. ve 16. yüzyıllarda Cenova, Floransa, Milano ve Venedik gibi şehir devletleri Doğu'yla yaptıkları ticaretle zenginleşmişler ve İtalya'da Rönesans hareketinin başlamasını sağlamışlardır. Doğu ile ticareti küçük Amalfi başlatmış, Venedik ve Ceneviz geliştirmiştir (Turan, s. 248).

İtalya'nın hakimiyeti konusunda 16. yüzyılda Fransa'yla İspanya arasında bir rekabet yaşanmış ve Avusturya'nın idareci hanedanı olan Habsburg ailesine mensup İspanyol krallar Napoli bölgesi merkez olmak üzere İtalya'da hakimiyet kurmuşlardır. Ancak 1701-1713 yılları arasında İspanya'daki Veraset Savaşları sonucunda İtalya'da İspanyol hakimiyeti sona ermiş ve yerine Avusturya hakimiyeti başlamıştır. İtalya 1796 yılında Napolyon'un İtalya seferine kadar Habsburg hanedanlığı yönetimindeki Avusturya'nın hakimiyetinde kaldı. Napolyon İtalya'yı birleştirip İtal-

ya'da cumhuriyet ilan etti. 1806 yılında Venedik'i alarak Napolyon Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğuna da son verdi. Napolyon sonrası İtalya Fransız hakimiyetinde birbirinden bağımsız Napoli Krallığı, Sardunya Krallığı ve Papalık Devleti olmak üzere üçe ayrıldı. Ancak Napolyon rejiminin çökmesi üzerine İtalya'da 1814 yılında tekrar Avusturya hakimiyeti kuruldu. Avusturyalılar Fransızların kurduğu yönetimi dağıtınca İtalya'da tekrar küçük devletler ortaya çıktı. Bu dönemde İtalya'nın da Toskana, Parma, Modena Düklikleri Habsburg hanedanından gelen yöneticiler tarafından idare edilirken, Sicilya ve Napoli de İspanyol hakimiyeti ve Torino merkezli Sardunya Krallıkları oluştu. Venedik de Avusturya hakimiyetindeydi. 1848 olayları sonrası Fransızların desteğiyle Roma merkezli olarak 1849 yılında Papalık hükümeti yeniden kuruldu (Kavas, s. 246-247).

19. yüzyılda Risorgimento (yeniden diriliş) kavramı içinde İtalya'nın birliğini sağlamaya yönelik kurumlar oluşturuldu. 1807 yılında Carbonari, İtalya'nın İtalyanlar tarafından kurtarılmasını ve birleştirilmesini savunuyordu. İtalyanların 1849 yılından sonra yabancı işgallere karşı giriştikleri silahlı mücadele zaman zaman başarıya ulaşsa da, İtalya, Fransız ve Avusturya işgalinden kurtulamadı. İtalya'nın birliğini sağlamasında yabancı güçlerin desteğine ihtiyaç olduğunu düşünen Kont Cavour 1852 yılında Sardunya diye de bilinen Piemonte Devletinin başbakanlığına getirildi. Cavour yönetimindeki Piemonte müttefiklerin zor durumda bulunduğu bir anda Kırım Savaşına asker vererek katıldı. Bunun üzerine savaş sonrası İngiltere ve Fransa, İtalya'nın bağımsızlığından yana olan Cavour'a destek verdi. Kont Cavour 1861 yılında öldüğünde İtalya'nın büyük bir kısmını birleştirmeyi başarmıştı. 1866 yılında Avusturyalıların Prusya tarafından yenilmesinin oluşturduğu siyasi ortamdan yararlanarak İtalya birliğini diğer devletlere de kabul ettirdi. (Dukes, s. 264-265)

İtalya bu tarihten sonra sömürgecilik yarışına katıldı. 19. yüzyılda sömürgecilik Afrika, Güneydoğu Asya ve Pasifik'te yoğunlaşmıştı. İtalya bu sömürgecilik yarışında coğrafi yakınlıktan da istifade ederek Afrika topraklarına yöneltti. Ancak İtalya'dan önce Afrika'da İspanya, Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa sömürgeler oluşturmuştu. Şimdi ise birliklerini tamamlayan Almanya ve İtalya sömürge yarışında Afrika'da olmak istiyorlardı. İtalya, bu yarışta Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafından 1882'de kurulan ittifak bloğuna dahil oldu. Daha önce Afrika'da sömürge elde etmiş olan ülkelerle mücadelesinde sonuç alamayacağını anlayan İtalya, bu kıtada yer alan Osmanlı topraklarıyla ilgilenmeye başladı. 1880'de Somali ve Eritre'yi işgal etti. 1912 yılında da Trablusgarp'ı (Libya) Osmanlı Devleti'nden aldı.

20.yüzyılın başında Avrupa'nın siyasi yapısını açıklayınız.

SIRA SİZDE

TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912)

Trablusgarp Savaşının Nedenleri ve Sonuçları

Avrupa topraklarında gerçekleşmemiş olmasına rağmen Trablusgarp Savaşının baş aktörleri Avrupa devletleridir ve savaş 20.yüzyılın başında Avrupa'daki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Trablusgarp Savaşının temel nedeni olarak İtalya'nın sömürge arayışı ve zayıf Osmanlı Devletiyle mücadele edebileceği düşüncesi gösterilebilir. XIX. yüzyılın son çeyreğinde İtalya'nın sömürge arayışı politikası yoğunlaşmış, ancak askeri yönden zayıf olması ve siyasi açıdan yalnız olması sebebiyle emellerini gerçekleştirmek üzere İtalya'yı ittifak arayışına yöneltmiştir. Bundan dolayı, 1882 yılında İtalya, Avusturya-Macaristan ve Almanya arasında üçlü ittifak kurulmuştur.

1870 yılında birliğini kuran İtalya, yeni arayışlar içerisine girmiştir. Öncelikle İtalya, Avusturya-Macaristan sınırları içerisinde kalan ve İtalyanca konuşulan bölgeleri sınırlarına katmayı hedefliyordu. Ayrıca Dalmaçya kıyılarını da hakimiyeti altına alıp Adriyatik Denizini bir iç deniz haline getirmeyi planlıyordu. Ancak İtalya sadece çevresindeki bölgelerle ilgilenmiyordu, aynı zamanda kendisine daha uzak olabilecek bölgelere yönelik de hareketlere girişmişti. İtalya'nın artan nüfus, iş alanlarına, gelişmekte olan sanayisi hammaddeye ve pazara ihtiyaç duydu. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla da İtalya, sömürgecilik hareketlerine girişti. Dalmaçya kıyıları üzerindeki emelleri, onu büyük devletlerle karşı karşıya bıraktı. Bundan dolayı artık zayıf düşmüş olan Osmanlının elinde bulunan Kuzey Afrika topraklarına dikkatini çevirdi. Öncelikle Tunus'la ilgilendi, ancak Tunus 1881'de Fransa tarafından işgal edilmişti. (Uçarol, s. 421)

İtalya'nın Tunus'la Fransa'ya göre daha fazla ekonomik ve demografik bağlantıları vardı. Bu yüzden bir sömürge bölgesi olarak Tunus, Fransa ile İtalya arasında bir çatışma meselesi oluşturmuştur. İngiltere, Almanya ve Rusya, kendi çıkarları doğrultusunda İtalya'yı Akdeniz'de çeşitli bölgeleri ele geçirmesi konusunda destekliyorlardı. Ancak İtalya'nın Fransa ile münasebetlerini gerginleştirmek istememesi üzerine İngiltere ve Almanya, Fransa'yı Tunus'u alması için teşvik ettiler. İngiltere, 1878'de ele geçirdiği Kıbrıs konusunda Fransa'nın tepkilerini azaltmak amacıyla Fransa'yı Tunus'a yönlendiriyordu. Almanya ise, Fransa'ya 1870 yılında ele geçirdiği Alsace-Lorraine bölgesinin acısını unutturmak ve aralarındaki münasebetlerin de iyileşmesini istiyordu. Bundan dolayı da Fransa'nın yeni bölgelerle ve özellikle Tunus'la ilgilenmesi konusunda destek veriyordu. Fransa'nın Tunus'u işgal etmesine öncelikle Osmanlı Devleti karşı çıktı, ancak Avrupa devletleri ona cevap verme ihtiyacı bile duymadılar. Tunus'un işgaline tepki veren ikinci devlet ise İtalya idi. Ancak İtalya'da gösterdiği tepki ve protestolarına karşılık alamadı. Bu olay, İtalya'nın yalnızlığını ortaya koymuştu. İtalya, Avrupa'da yalnızlığını gidermek üzere harekete geçti. Öncelikle Almanya ile yakınlaşmanın yollarını aradı ve 1881 Temmuz'undan itibaren ittifak görüşmelerine girişti. Almanya, ittifak için İtalya'nın Avusturya-Macaristan'daki toprak emellerinden vazgeçmesi koşulunu getirdi. İtalya ise, Fransızların Roma'ya olası saldırısı durumunda Avusturya-Macaristan'ın yardım etmesini istedi. Bu tarihlerde Almanya'ya karşı Rus tehdidinin baş göstermesi üzerine Bismarck'ın arabuluculuğu sayesinde 20 Mayıs 1882'de İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan arasında Üçlü İttifak imzalandı. Geçerlilik süresi beş yıl olan ittifak antlaşması, imzacı devletlerin karşılıklı toprak bütünlüğünü tanımları, birbirleri aleyhine olan ittifaklarda yer almamaları, başka devletlerin saldırısı durumunda birbirlerine yardım etmeleri ile ilgili maddelere yer verilmekteydi. Üçlü İttifaka giren İtalya, sömürgecilik faaliyetlerine giriştiyse de müttefiklerden sömürge konusunda beklediği yardımı alamadı (Armaoğlu, s. 510-522).

Kuzey Afrika'da yer alan diğer bir Osmanlı eyaleti Mısır'da da İtalya'nın herhangi bir başarı elde etmesi mümkün değildi, çünkü burayı da 1882'de İngiltere ele geçirmişti. Bu durumda İtalya'nın Kuzey Afrika'da ilgilenebileceği tek yer hala Osmanlı Devletinin elinde bulunan Trablusgarp (Libya) eyaletiydi. Şubat 1887 yılında İtalya ile İngiltere arasında yapılan anlaşmaya göre; İtalya İngiltere'yi Mısır konusunda, İngiltere de İtalya'yı Trablusgarp'ta Fransa'ya karşı destekleyecekti. Yine bu antlaşma çerçevesinde İngiltere ve İtalya Akdeniz, Ege ve Karadeniz de statükonun korunması yönünde işbirliği yapacaklardı. Mart 1887 yılında İtalya ve İngiltere arasında yapılan anlaşmaya Avusturya'da dahil olmuştu. Ayrıca Mayıs 1887'de

İspanya ile İtalya arasında Akdeniz'de statükonun muhafazası için ayrı bir anlaşma imzalandı. 1882-1887 anlaşmalar dizisi sayesinde İtalya bir taraftan Almanya ve Avusturya'nın desteğini sağlarken, diğer taraftan İngiltere'nin desteğini temin etmiş oldu. Trablusgarp'dan önce İtalya dikkatini Habeşistan'a çevirmişti. 1885'ten itibaren Habeşistan'a girmek isteyen İtalya, 1894'te buraya saldırdı ve 1896'da Habeşler tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı.

Habeşistan yenilgisi İtalyanların tekrardan Trablusgarp ile ilgilenmesine neden oldu. Fakat bu arada İngiltere, İtalya'yı Akdeniz politikası konusunda desteklemekten vazgeçmişti ve Mart 1889'da Fransa ile anlaşma yapmıştı. Fransa, bu anlaşma sayesinde Trablusgarp'ın güneyine yerleşme imkanı elde etti. Fransa, İtalya ile Trablusgarp konusunda anlaşarak aralarındaki ilişkileri düzeltmeyi hedefliyordu. 14 Aralık 1900 yılında İtalya ile Fransa arasında anlaşma yapıldı. Bu anlaşma çerçevesinde İtalya, Fransa'nın Fas üzerindeki çıkarlarını tanıyacak, Fransa ise İtalya'yı Trablusgarp ve Bingazi konusunda destekleyecekti. Kuzey Afrika'da önemli etkiye sahip olan İngiltere'nin de desteğinin sağlanması İtalya açısından önemlidir. İngiltere ise İtalya'yı, Fransa'ya karşı Akdeniz'de bir denge unsuru olarak görmektedir. Bundan dolayı Mart 1902'de İngiltere ile İtalya arasında yeni bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma çerçevesinde Libya'da statüko değişikliği durumunda İngiltere, bu değişikliğin İtalya aleyhine olmaması için çaba sarf edecekti. İtalya ise Akdeniz'de İngiltere'nin çıkarlarını zedeleyebilecek herhangi bir anlaşmada yer almayacaktı. Haziran 1902'de, 1900 tarihli Fransa-İtalyan anlaşması genişletilmiştir. Yine aynı tarihte üçlü ittifakın yenilenmesiyle İtalya, Trablusgarp hakkındaki düşüncelerini Avusturya'ya tanıttı.

1882 yılından beri İtalya'nın yaptığı anlaşmalar ona, diplomatik yollardan büyük devletlerin onayını ve desteğini kazandırdı. İtalya, Trablusgarp da nüfus ve ekonomik açıdan pozisyonlarını sağlamlaştırmaya çalıştı. 20. yüzyılın başlarında İtalya bir taraftan Adriyatik'i kapalı deniz haline getirmeyi ve diğer taraftan da Trablusgarp'ı almak suretiyle Kuzey Afrika'da sömürge elde etmeyi planlıyordu. 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i sınırlarına dahil etmesiyle İtalya, Adriyatik hakkındaki düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kaldı. Avusturya'nın Balkanlara yayılması Rusya'yı rahatsız etmişti. Ayrıca Rusya, Boğazları açtırma konusunda da destek arıyordu. Bundan dolayı Rusya, İtalya ile yakınlaşma yoluna gitti. 24 Ekim 1909'da İtalya ile Rusya arasında Racconigi Antlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile taraflar Balkanlarda statükonun korunması için çalışacaklar ancak korunamaması durumunda her Balkan ulusuna eşit gelişme hakkı tanınacaktı. Ayrıca Rusya'nın Boğazlardaki çıkarları İtalya tarafından tanınırken, Rusya da İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi'deki çıkarlarını tanıyacaktı. İtalya ve Rusya arasında yapılan bu gizli anlaşma Osmanlı, Almanya ve Avusturya gibi devletleri rahatsız etti. Bu anlaşma aslında Osmanlı topraklarının bölüşülmesi üzerine yapılmıştı. Aynı zamanda İtalya'nın Üçlü İttifaktan uzaklaşması anlamına geliyordu. Racconigi anlaşması Almanya'yı, Balkan statükosu konusunda İtalya ve Avusturya'yı uzlaştırmaya yöneltmiştir. Neticede 19 Aralık 1909'da İtalya ile Avusturya arasında Balkan statükosu konusunda anlaşma yapıldı. İtalya, ayrı ayrı yapılan anlaşmalar sayesinde Avusturya ve Rusya gibi iki büyük devleti yanına çekmiş oldu. (Uçarol, s. 421-424)

19. yüzyılın ikinci yarısında İtalya'nın Trablusgarp'a yönelik girişimleri Osmanlılar tarafından pek de fark edilmedi. Ancak 1908 yılından sonra Osmanlılar bölgede daha aktif bir politika izlemeye çalıştılar. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu devirde karşılaştığı iç ve dış sorunlar Trablusgarp konusunda etkili önlemler almasını

engelledi. Diplomatik hazırlıklarını tamamlamış olan İtalya 1910 yılında Trablusgarp'a karşı harekete geçmeye hazırdı. Fakat bu tarihlerde ikinci Fas bunalımı gündemde olduğu için İtalya bir süreliğine beklemeye karar verdi. Bu arada İtalya'daki basın ve İtalyan hükümeti Trablusgarp konusundaki niyetini açıkça ifade etmeye başladı. 4 Ağustos 1911'de Osmanlı hükümeti Roma'ya bir nota göndererek İtalya'daki gelişmeleri protesto etti. İtalya hükümeti ise Trablusgarp'taki durumun değişmemesi halinde Osmanlı Devletine karşı sadece basın yoluyla değil başka yöntemlerle de harekete geçeceğini bildirdi. İtalya, Eylül 1911'de askeri hazırlıklarını da tamamlayarak savaş için bahane arayışlarına girişti. Fas bunalımının çözümlenmesi üzerine İtalya, Osmanlı Devletine ultimatoma vererek Trablusgarp ve Bingazi'deki İtalyanlara ve diğer yabancılara kötü muamele edildiğini ve bu bölgelerin uygarlık açısından geri bırakıldığını gerekçe göstermek suretiyle Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal etmeye karar verdiğini bildirdi. (Uçarol, s. 424-429)

İtalya, 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devletine savaş açarak Trablusgarp'a saldırmıştır. Daha sonra Tobruk, Derne ve Bingazi'yi işgal etmiştir. Donanması sayesinde denizleri kontrol altına almıştır. Osmanlı Devleti büyük devletlerden arabulucuk yapmalarını ve savaşı durdurmalarını istediye de, büyük devletler tarafsız kalacaklarını bildirerek savaşa müdahil olmadılar. Osmanlı Devleti bu tarihlerde sadece Trablusgarp ile değil Makedonya, Arnavutluk ve başka yerlerdeki ayaklanmalarla meşguldü. Bundan dolayı Trablusgarp'a çok fazla asker gönderememişti. Buna rağmen Mustafa Kemal'in de aralarında bulunduğu bir grup Türk subayı Trablusgarp'ın savunma hareketine katılmışlardır. İtalya, Osmanlı Devletinin çıkarttığı gümrük vergisi yasası ve Trablusgarp'taki yerli halkın da katılımıyla yapılan savunma neticesinde Trablusgarp'ta kesin bir başarı sağlayamadı. Denizlerde İtalya, bir takım girişimlerde bulunarak Osmanlı Devletini güç durumda bırakmak istedi. 23 Nisan-17 Mayıs 1912'de Oniki Ada'yı işgal etti, pek çok Osmanlı gemisini batırdı ve limanlarını bombaladı. 5 Kasım 1911'de İtalya, Trablusgarp'ı ülkesine kattığını duyurdu. Savaşın sürmesinin kendisini güç durumda bırakacağını anlayan İtalya, barışı temin etmek üzere büyük devletlerden müdahil olmalarını istemeye başladı. İtalya'nın asıl düşüncesi, diplomatik yollarla Trablusgarp meselesinin kendi lehine çözülmesiydi. 12 Temmuz 1912 tarihinde büyük devletlerin girişimiyle İtalya ve Osmanlı Devleti arasında İsviçre'de gizli olarak barış görüşmelerine başlanmış oldu. Bu arada henüz İtalya ile Osmanlı Devleti arasında barış görüşmeleri tamamlanmadan 8 Ekim 1912'de Balkan Savaşı başlamış oldu. Osmanlı Devleti iki cephe de savaşacak güçte değildi. Bundan dolayı Trablusgarp savaşını sonlandırmak üzere 15 Ekim 1912'de Uşi'de gizli ön barış ve 18 Ekim 1912'de de asıl ve açık barış anlaşması imzalanmış oldu. Bu gizli anlaşma dahil 11 maddeden oluşan Uşi Antlaşmasına göre Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Bingazi'yi boşaltacak ve buralara bağımsızlık verecekti. Oniki Ada, Osmanlı Devletine iade edilecek, ancak Balkan Savaşı esnasında Yunan işgali ihtimali karşısında İtalya'nın adalardaki varlığı geçici olarak devam edecekti. 18 Ekim 1912 Uşi Antlaşması, Osmanlı-İtalyan savaşını sona erdirmiş ve Osmanlı Devletinin Kuzey Afrika'daki son toprağını elden çıkartmıştır. Ege Adalarının büyük bir kısmına geçici de olsa İtalya yerleşmiş oldu. İtalya, Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirerek Kuzey Afrika'da sömürge toprağına sahip olmuş oldu. Şark meselesi konusunda İtalya'da büyük devletlerin safında yer aldı. (Uçarol, s. 424-429)

BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

Balkan Savaşları olarak adlandırılan olaylar 1912-1913 yıllarında yaşanan ve Osmanlı Devleti ile diğer Balkan ülkelerinin yer aldığı Birinci ve İkinci Balkan Savaşından ibarettir. I. Balkan Savaşı 8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913 tarihleri arasında ittifak oluşturan Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ gibi Balkan ülkelerinin Osmanlı Devletine karşı gerçekleştirdikleri savaştır. I. Balkan Savaşını sona erdiren olay, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile Selanik, Yanya, İşkodra, Manastır ve Edirne gibi Osmanlı tarihi için önemli olan şehirler ve Rumeli'de fethedilen ilk Osmanlı toprakları kaybedilmiştir. II. Balkan Savaşı ise 29 Haziran 1913-10 Ağustos 1913 tarihleri arasında Sırbistan, Yunanistan, Karadağ'ın eski müttefikleri Bulgaristan'a karşı yaptıkları savaştır. Bu savaşa 10 Temmuz 1913'te Bulgaristan'a savaş açan Romanya da dahil olmuştur. 19 Temmuz 1913'te Osmanlı ordusu da harekete geçerek 25 Temmuz'da Bulgarların elinden Edirne, Kırklareli ve Pınarhisar'ı almak suretiyle II. Balkan Savaşı'na müdahil olmuştur. II. Balkan Savaşı'nı sona erdiren olay 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşmasıdır.

Balkan Savaşlarını başlatan başlıca nedenler arasında; Osmanlı Devletinin siyasi ve askeri açıdan zayıf düşmesi, Hristiyanların Osmanlı'nın Avrupa eyaletlerinde karşılaştıkları sıkıntılar, Makedonya ve Trakya bölgesindeki halkın özerklik girişimlerinin başarısız olması, Makedonya ve Trakya'da Osmanlı Devleti'nin ıslahat yapmasını sağlayamayan büyük Avrupalı devletlerin çelişkili tavrı, Osmanlı Devleti aleyhine ulusal birlik kurma ve toprakları genişletme çabaları olarak gösterilebilir. Başka bir deyişle Balkan devletlerinin bölge üzerindeki emelleri, büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda bölgedeki toplumları yönlendirmesi Balkan Savaşlarının yaşanmasına yol açmıştır.

Balkan Savaşlarında asıl aktörler bilfiil savaşta yer alan Balkan ülkeleridir. I. Balkan Savaşında savaşanlar bir taraftan Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve diğer taraftan da Osmanlı Devletinden ibaretti. Bilfiil savaşta yer almayan ancak çıkarları gereği taraflardan bazılarını destekleyerek savaş sonucunda söz sahibi olan devletler de vardı. Bunlar arasında özellikle Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın istek ve beklentileri etkili olmuştur. Fransa ve İngiltere'nin de dolaylı etkisi vardır. Ayrıca Arnavutluk, Makedonya ve Bosna Hersek gibi doğrudan savaşta yer almayan ancak onların paylaşımını ve mukadderatını tayin etmesi bakımından savaşın konusu olan ülkeler vardı. İtalya ve Almanya'da Balkan meselesinde çıkarları olan ülkeler arasında yer almaktaydı. II. Balkan Savaşında savaşan taraflara Romanya da katılacaktır.

1789 yılında Fransız İhtilalinin yarattığı milliyetçilik anlayışı ve ulus-devlet kavramları, 19. yüzyıl boyunca Balkan uluslarının kendi ulusal devletlerini kurmak üzere Osmanlı Devletine karşı bağımsızlık mücadelesine girişmelerine neden olmuştur. Önce Sırbistan daha sonra Yunanistan, ardından Tuna Prenslikleri olarak adlandırılan Eflak ve Boğdan ve nihayet Bulgaristan bağımsız olmak üzere Osmanlı Devletine karşı isyana kalkışmışlardır. Batı Avrupa'nın yarattığı milliyetçilik kavramının etkisiyle Balkan devletleri 1870'te İtalya'nın ve 1871'de Almanya'nın kurduğu ulusal birliklerini örnek alarak, kendi ulusal birliklerini kurma hayallerinin peşine düşmüşlerdir. Bundan dolayı her bir Balkan ülkesi Ortaçağ'da kurulan büyük devletini yeniden canlandırabileceği düşüncesine kapılmışlardır. Balkan Savaşlarını doğuran sebeplerin asıl kökleri, 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşmasına dayanmaktadır. Balkan ülkelerinden Bulgaristan, şanlı özgeçmişine

vurgu yaparak ve özellikle Çar I. Simeon (893-927) döneminde kurulan Büyük Bulgaristan'a atıfta bulunarak, yeniden Büyük Bulgaristan kurulabileceği ülküsüne politik anlam kazandırmıştır. Aslında 3 Mart 1878 yılında imzalanan Ayastefanos Antlaşması, Bulgarların hayalini kurduğu bağımsız Büyük Bulgaristan Devleti'ni büyük ölçüde yaratmıştı. Bu anlaşma çerçevesinde Bulgaristan, Balkan Yarımadası'nın doğusunda Tuna ile Ege Denizi, Karadeniz ile Arnavutluk arasında Selanik dışında Makedonya bölgesini kapsayacak şekilde geniş sınırlara kavuşmuştu. (Kayapınar, s. 81-86; Uçarol, s. 342-343; Jelawich, c. 1, s. 365-378; 382-391)

Bu anlaşmayla Büyük Bulgaristan yaratarak Rusya'nın Balkanlardaki etkinliği artmıştır. Ancak başta Avusturya-Macaristan ve İngiltere olmak üzere büyük devletler Berlin Kongresinin toplanmasını sağladılar ve 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşmasının imzalanmasını sağladılar. Berlin Antlaşması 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşmasının yerine geçerli kabul edildi. Bu yeni antlaşmayla büyük Bulgaristan devletinin sınırları küçültüldü ve bağımsızlığı da sınırlandırıldı. Ayastefanos'un yarattığı büyük ve bağımsız Bulgaristan yerine üç bölge oluşturuldu. Bu üç bölge, Osmanlı egemenliğine bağlı otonom bir Bulgar prensliği, doğrudan Osmanlı egemenliğine tabi Doğu Rumeli ve ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı sınırları içerisinde bırakılan Makedonya'dan oluşuyordu. (Uçarol, s. 352-353.)

Berlin Antlaşması, Bulgaristan'ın uluslararası arenada ilk büyük şoku yaşamasına neden olmuştur. Ayastefanos'da kendisine verilen toprakların sadece %37,5'i muhafaza edilmek suretiyle Bulgaristan Prensliği oluşturuluyordu. Bulgaristan Trakya, Makedonya gibi toprakları kaybetmekle beraber Ege Denizi'ne çıkış ve stratejik Ege limanlarını da kaybetmiş oluyordu. Berlin Kongresinin ardından iktidara gelen bütün Bulgar hükümetleri, Trakya ve Makedonya'da yaşayan Bulgarları tek bir çatı altında birleştirme ve neticede Büyük Bulgaristan'ı kurma düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu düşünce ana hedef olmuş ve ulusal strateji haline gelmiştir.

Büyük Bulgaristan'ı kurarak bütün Bulgarları tek çatı altında birleştirme hayali Bulgaristan Krallığının 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca Balkan, I. ve II. Dünya Savaşlarında yer almasına sebep olacaktır. Balkan ülkeleri arasında Berlin kararlarına karşı ilk muhalif hareketi gerçekleştiren ülke Bulgaristan olmuştur. Bulgar prensliği 6 Eylül 1885'te Şark-ı Rumeli vilayeti ile birleştiğini ilan etmiştir. Tek taraflı gerçekleştirilen bu eyleme büyük devletler muhalefet etmemiştir. Bulgaristan'ın bu girişiminden rahatsızlık duyan ise Sırbistan olmuştur. Sırbistan, Avusturya-Macaristan'ın desteğini alarak, Bulgaristan'a saldırmıştır. Yapılan Sırp-Bulgar savaşında Bulgarlar, Sırp'ları yenilgiye uğrattılar. Sırbistan'ın içlerine kadar ilerleyen Bulgar ordusunun işgalinden ülkeyi kurtaran Avusturya-Macaristan'ın müdahalesi oldu. Bulgaristan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi 5 Ekim 1908 yılında gerçekleşti. 19 Nisan 1909 yılında İstanbul'da imzalanan iki anlaşmayla Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı.

Sırbistan, Bulgaristan'a benzer şekilde şanlı geçmişine özlem duyarak Ortaçağ'da Stefan Duşan tarafından kurulan Büyük Sırp devletini canlandırmayı hedeflemekteydi. Dolayısıyla Sırp'lar, Sırbistan'ın dışında kalan Sırp soyundan olanları kendi sınırlarına dahil etmeyi planlıyordu. Sırp'lar, ulus-devlet oluşturma yolunda Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden ilk ulus konumundaydılar. 1830'lu yıllara gelindiğinde otonom bir Sırp devleti oluşturuldu. 1878'de Ayastefanos Antlaşması ile Sırbistan'ın bağımsızlığı Osmanlı Devleti tarafından kabul edildi ve hudutları içerisine Niş dahil edilerek sınırları genişletildi. Berlin Antlaşması Sırbistan'ın sınırlarına kesinlik kazandırdı. Ancak Sırbistan, kendisine verilenlerle yetinmedi ve başka emeller gütmeye devam etti. Sırbistan'ın isteği Arnavutluk üzerinden Adriyatik Denizi'ne inmek ve

Makedonya'ya sahip olmaktadır. Bunun dışında Sırp, Bosna-Hersek'e ve Yeni Pazar sancağına da sahip olmak istiyorlardı. Bosna-Hersek ve Yeni Pazar 1878'de Avusturya-Macaristan'ın denetimine verilmişti. 1908'de Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i resmen topraklarına katmış oldu. (Hall, s. 6-7; R. Uçarol, s. 429)

Karadağlılar da Sırp gibi Stefan Duşan İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yer alan bölgeleri kendi ülkelerine katmayı tasarlıyorlardı. 3 Mart 1878'de yapılan Ayastefanos Antlaşmasıyla Karadağ'ın bağımsızlığı kabul edildi ve sınırları Adriyatik Denizi'ne kadar genişletildi. Ancak Berlin Antlaşması ile Karadağ'ın bağımsızlığı kabul edildiyse de sınırlarına kesinlik kazandırılmamış ve onların yeniden çizileceği belirtilmiştir. Karadağ, Hersek'deki kazanımlarından ve Yeni Pazar'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Sadece Arnavutluk bölgesinden bir miktar toprak alması kararlaştırılmıştır. Müslüman Arnavutların yaşadığı bölgelerin Karadağ'a verilecek olması Arnavut halkının 1878-1879 yılında tepki göstermesine yol açmıştır. Karadağ'a başka yerden toprak verme vaadi verilerek mesele çözülmemiş, ancak yatıştırılmıştır. Karadağ, Kuzey Arnavutluk, Bosna-Hersek, Yeni Pazar ve Kosova konusunda taleplerini sürdürmüştür. Yunanistan'a gelince bu ülke de Berlin Kongresi kararlarından memnun kalmamıştır. 1878 Berlin Kongresi esnasında Yunanistan, Epir, Teselya ve Girit'in kendisine verilmesini istemiştir. İngiltere, bu taleplere itiraz etmiş ve bunun üzerine Yunanistan lehine ayrıntıları kongreden sonra, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında tespit edilmek kaydıyla bir sınır düzenlemesi yapılmasına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin itirazı sebebiyle kararlaştırılan düzenleme 1881 anlaşmasıyla gerçekleşebilmiştir. 1881'de Yunan istekleri karşısında büyük devletler, Berlin Antlaşmasına bir ek yaparak Teselya ve Güney Epir'in bir kısmının Yunanistan'a verilmesini kabul ettiler. 1897'de Osmanlı-Yunan harbi yaşanmıştır. Savaşın ana sebebini Yunanistan'ın Girit, Ege Adaları ve Osmanlı denetimindeki topraklara saldırması oluşturmuştur. Bu savaştan Osmanlı Devleti galip çıkmasına rağmen, büyük devletlerin müdahalesiyle Osmanlılar, Teselya'yı Yunanistan'a bırakmak zorunda kalmışlardır. (Uçarol, s. 353, 364-472)

Yunanistan, diğer Balkan ülkeleri gibi Ortaçağ'da var olan ve 11. yüzyılda İmparator II. Vasil tarafından en geniş sınırlara ulaştırılan Bizans Devletini canlandırmayı hedefliyordu. 18. yüzyıldan beri haritalarla desteklenen ve topluma empoze edilen megalı idea, bu hedefe meşruluk kazandırmaktaydı. Bizans'ı yeniden kurmak, Trakya, Makedonya ve Epir gibi bölgelere sahip olmak megalı ideayı gerçekleştirmek anlamına geliyordu.

1878 Berlin Antlaşması diğer bir Balkan ülkesi Romanya'nın da bağımsız olmasını sağlamıştır. Ancak Romanya, Besarabya'nın bir kısmını Rusya'ya terk etmek zorunda kalmıştır. Besarabya'ya karşılık Berlin antlaşmasıyla Dobruca'nın bir kısmı verilmiştir. Ancak bu tarihten itibaren Romanya, Dobruca'nın diğer kısımlarına da sahip olmak istemiştir. Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl boyunca büyük olay ve kayıplara sahne olmuştur. 19. yüzyıl Osmanlı Devleti için isyanların yaşandığı ve Balkan ulus devletlerinin kurulmasıyla kopmaların meydana geldiği bir yüzyıldır. Sırp isyanı, Yunan isyanı, Tuna Prenslikleri'ndeki isyan, Kırım Harbi, 1876 Bulgar isyanı, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, 1897 Osmanlı -Yunan Harbi Osmanlı Devletini yıpratıcı olaylar arasında yer almaktadır. 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşmasının imzalanmasından sonra, Osmanlı Devleti Avrupa topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Bununla beraber Arnavutluk eyaletleri, Epir'in bir kısmı, Makedonya, Trakya ve Ege Adaları'nın büyük bir kısmı hala Osmanlı'nın elindeydi. 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti, Avrupa'daki bu topraklar sebebiyle yeniden pek çok olaya sahne olmuştur. 1903'de Makedonya'daki İllinden ayaklanması, 1908'de Jön

Türk İhtilali, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı, 1910'da Arnavutluk isyanı, 1911'de Trablusgarb Savaşı Osmanlı Devletini Balkan Savaşları öncesinde uğraştıran sorunlar olmuştur.

Balkan devletleri arasında ittifak kurma düşüncesi 1860'lı yıllara kadar götürülebilir. Fakat Balkan ulusları arasında Balkan Savaşları öncesine kadar kısa süreli işbirliği çalışmaları dışında herhangi bir birlik oluşturulamamıştır. Berlin Kongresi kararlarından memnun olmayan Balkan ülkeleri bu kararları değiştirmek için yollar arayacaklardır. Balkan ülkeleri arasında Berlin Kongresinin kararlarını yıkmak ve hayalini kurduğu ulusal birliğini kurmak düşüncesiyle ilk harekete geçen Bulgaristan olacaktır. Zaten Bulgar Prenslığının 1885 yılında Şark-ı Rumeli vilayetini kendi sınırlarına dahil etmesi, bu hareketin ilk basamağı olmuştur. Balkan birliği kurma projesi ile ilgili çalışmalar yeniden Aralık 1908 yılında gündeme gelmiştir. 1911'de meydana gelen Trablusgarb Savaşı, Balkan devletlerine Osmanlı idaresine karşı harekete geçmek üzere cesaret vermiştir.

Balkanlarda Osmanlı hakimiyetini sonlandırmayı hedefleyen Balkan ülkeleri arasındaki ittifak girişimleri 1912 yılı baharında ilerleme kaydetmiştir. Balkan ülkelerinin üçlü ittifak kurma girişimi 13 Mart 1912 yılında Bulgaristan ile Sırbistan arasında imzalanan Dostluk ve İttifak antlaşmasıyla başlamıştır. Bu anlaşmaya göre iki devlet "birbirlerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini tanıyacaklar ve biri saldırıya uğradığı zaman diğeri bütün gücüyle ona yardım edecektir." Ayrıca Bulgaristan ve Sırbistan, Osmanlı egemenliği altında olan toprakları işgal etmeye kalkışan büyük devletlere karşı birbirlerine yardım etmeyi ve Osmanlı Devletine karşı birlikte hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Bulgaristan ve Sırbistan 12 Mayıs 1912'de bir de askeri sözleşme imzaladılar. Ayrıca 1 Temmuz 1912'de iki ülkenin genel kurmayları bir anlaşma daha imzalamışlardır. İkinci ittifak anlaşması ise 29 Mayıs 1912'de Bulgaristan ile Yunanistan arasında yapılmıştır. Bu anlaşmayla her iki devlet Osmanlı Devletine karşı beraber hareket etmeyi taahhüt ediyorlardı. Ağustos 1912'de Bulgaristan ile bir anlaşma yapan Karadağ da anlaşmada yer aldı. Dört ülkenin yer aldığı Balkan Birliğinin kurulmasında Rusya önemli rol oynadı. Savaş hazırlıklarını tamamlayan Balkan müttefikleri Osmanlı Devletine karşı harekete geçmeye karar verdiler. 8 Ekim 1912'de Karadağ, 18 Ekim 1912 Bulgaristan ve Karadağ, 19 Ekim 1912'de Yunanistan Osmanlı Devletine savaş ilan etmiştir. I. Balkan Savaşı, 30 Mayıs 1913'de imzalanan Londra Barış Antlaşması ile sona ermiştir. Bu anlaşmayla Osmanlı Devleti Midye-Enez hattının batısındaki bütün Avrupa topraklarını kaybetmiş oluyordu. Bulgaristan ise Edirne ve Dedeoğlu başta olmak üzere Trakya'nın büyük bir kısmına sahip oluyor, Ege Denizine iniyor ve büyük bir devlet haline geliyordu. (Uçarol, 431-441; Jelawich, c. 2, s. 100-105; Hall, s. 12-18)

I. Balkan Savaşı'nın sonuçları II. Balkan Savaşı'nın nedenlerini oluşturacaktır. 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması, müttefik Balkan ülkeleri arasında çatışmalara yol açacaktır. Londra Antlaşmasından hiçbir Balkan ülkesi memnun kalmayacaktır. Özellikle Makedonya'nın bölüşülmesi temel sorunlardan birini oluşturacaktır. I. Balkan Savaşı sırasında Bulgaristan'ın büyümesi Sırbistan, Yunanistan ve Romanya'yı rahatsız etmişti. Bulgaristan Makedonya'nın bir kısmının Sırbistan'a verilmesinden memnun olmamıştı. Sırbistan'da da Makedonya'nın bazı bölgelerinin Bulgaristan'a bırakılması hoşnutsuzluk yaratmıştı. Yunanistan, Makedonya'dan daha büyük bir parça almak istiyordu. Ayrıca Bulgaristan'ın Ege Denizine inmiş olması da kendisini rahatsız ediyordu. I. Balkan Savaşında yer almayan Romanya ise Londra Antlaşmasının bölgede dengeyi bozduğunu öne sürerek, Bulgaristan sınırlarında kalan Dobruca'nın diğer kısımlarına da sahip olmak istiyordu. Çıkar ve taleplerin çatışması Balkan ülkelerini birbirlerine karşı savaşa sürükleyecektir. (Uçarol, s. 442)

II. Balkan Savaşı 29 Haziran 1913'de Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan'a savaş açmasıyla başlamıştır. 10 Temmuz 1913'te Romanya, Bulgaristan'a savaş açarak savaşa müdahil oldu. Osmanlı Devleti de 13 Temmuz 1913'te saldırıya geçerek Edirne, Kırklareli ve Pınarhisar'ı alarak Doğu Trakya'ya sahip olmuştur. II. Balkan Savaşını sona erdiren Bükreş Antlaşması 10 Ağustos 1913'te imzalanmıştır. Buna göre Bulgaristan, Dobruca'yı Romanya'ya bıraktı. Yunanistan, Epir, Selanik, Drama, Kavala ve Güney Makedonya'ya sahip oldu. Sırbistan, Manastır, İştıp, Üsküp, Priştine'yi aldı. Karadağ'ın kazancı Plevlye ve Cakova'yı almak oldu. Bulgaristan'a ise Makedonya'nın küçük bir kısmı ile Dedeağaç bölgesi verildi. Bu antlaşmanın en önemli sonucu, Bulgaristan'ı küçültmüş olması, I. Balkan Savaşı esnasında Osmanlı'dan alınan toprakların yeniden bölüşülmesi ve Osmanlı Devleti'nin Mideye-Enez hattını aşarak Edirne dahil Meriç'in doğusundaki Trakya topraklarına yeniden sahip olmasıdır. Balkan Savaşlarından en karlı çıkan devletler Sırbistan ve Yunanistan olurken en fazla kayıplar yaşayanlar ise Bulgaristan ve Osmanlı Devleti olmuştur. (Uçarol, s. 443)

Balkan Savaşları'nı (1912-1913) açıklayınız.

SIRA SİZDE

4

Özet

20.yüzyıla girerken Avrupa'da toplumsal değişimleri açıklayabilmek

Avrupa 20.yüzyıla teknolojinin sanayiye adaptasyonu sayesinde üretim patlamasıyla girmiştir. Hava gazı, süpermarketler, uçağın icadı, demiryollarının yaygınlaşması gibi icat ve gelişmelerin sıradan insanın yaşamına girmesi ile hayat kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Avrupa'da bu yüzyılda özellikle enerji kaynağı olarak kömür ve sanayi ürünü olarak demir-çelik üretiminde dünya tarihinde görülmemiş bir oranda artış söz konusudur. 19.yüzyılda kömür ve demir-çelik üretiminde İngiltere başı çekerken 20.yüzyıla girerken kıta Avrupası'ndan Almanya İngiltere'yi yakalamıştır. Avrupa'daki üretim fazlalığı ve ulaşım kolaylığı pek çok ürünün fiyatını düşürmüştür. Daha önceki yüzyıllarda elde edilmesi zor olan ürünlerle Avrupa'da 20.yüzyılın başında insanlar her an ulaşabilir hale gelmiştir.

20. yüzyılın başında Avrupa'nın siyasi yapısını açıklayabilmek

Avrupa'nın siyasi haritası 19. yüzyılın sonunda değişmiş, yeni devletler ortaya çıkmış ve 20. yüzyılın başında devletlerin sayısı artmaya devam etmiştir. İngiltere, 19. yüzyılda elde ettiği ekonomik ve siyasi üstünlüğü 20. yüzyıla da taşıma gayretindedir. 1870'den sonra birliğini sağlayan Almanya, İngiltere'den sonra kıta Avrupası'nda sanayileşmesini tamamlayarak İngiltere'yi yakalamış ve bazı alanlarda öne geçme başarısı göstermiştir. Fransa, 1870 yılında Sedan Savaşı sonunda kaybettiği Alsace-Lorraine bölgesini ele geçirebilmek için Almanya karşısı bloklar oluşturarak I. Dünya Savaşı'na kadar savaşa hazırlanmıştır. Rusya, 19. yüzyılın sonunda Almanya ile dost iken Almanya'nın II. Wilhelm ile 1890 yılından sonra dünya politikası izlemesi üzerine İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşma siyaseti izlemiştir. Avusturya, Balkan politikası konusunda Rusya ile karşı karşıya geldiğinden Almanya ile ittifak kurmuştur. Almanya gibi Avrupa'nın birliğini tamamlamış yeni devleti olan İtalya'da daha önceden başlamış olan sömürgecilik yarışına katılmış ve Avrupa'daki bloklaşmayı hızlandırmıştır.

Trablusgarp Savaşı'nı (1911-1912) açıklayabilmek

Trablusgarp Savaşı, birliğini 1870 yılında tamamlayan İtalya'nın sömürge arayışına girmesinden kaynaklanmıştır. Afrika'nın pek çok bölgesi diğer Avrupa devletleri tarafından sömürgeleştirildiğinden İtalya, Afrika kıtasında sömürgeleştirebileceği yer olarak Osmanlı Devletinin elinde bulunan Trablusgarp'ı (Libya) görmüştür. 20 Eylül 1911'de İtalya Trablusgarp'ı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti'nin denizden müdahalesini İtalya, donanması sayesinde önledi. Osmanlı subaylarının Trablusgarp'da yerel halkı örgütleyerek direnişe geçirmesi üzerine İtalya Oniki Ada'yı işgal etti. 8 Ekim 1912'de Balkan Savaşının başlaması üzerine Osmanlı Devleti Uşi Antlaşmasıyla Trablusgarp'ı İtalyanlara bıraktı.

Balkan Savaşlarını (1912-1913) açıklayabilmek

8 Ekim 1912 - 30 Mayıs 1913 tarihleri arasında Osmanlı Devletine karşı Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ I.Balkan Savaşını gerçekleştirmiştir. Bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti, Rumeli'nde fethettiği ilk toprakları kaybetmiştir. Elden çıkan şehirler arasında Selanik, Yanya, İşkodra, Manastır ve Edirne gibi Osmanlı tarihi için önemli olan yerler de vardır. Osmanlı'dan elde edilen toprak miktarı o kadar fazladır ki paylarına düşeni beğenmeyen Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ yanlarına Romanya'yı da alarak Bulgaristan'a karşı 29 Haziran 1913 - 10 Ağustos 1913 tarihleri arasında II. Balkan Savaşını başlatırlar. II. Balkan Savaşı sonucunda Bulgaristan küçülürken, savaşa taraf diğer Balkan devletleri toprak bakımından büyümüştür. Osmanlı Devleti ise Balkan devletleri arasındaki bu savaştan istifade ederek Edirne'yi tekrar topraklarına katmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. 1871 yılından sonra ilköğretimin parasız ve zorunlu olduğu **ilk** Avrupa ülkesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Fransa
 - b. İngiltere
 - c. Almanya
 - d. Avusturya
 - e. Rusya
2. Aşağıdakilerden hangisi 20. yüzyıla girerken Avrupa'da 1848 ihtilali gibi kitle olaylarının ortaya **çıkma-**
masının nedenlerinden biri **değildir**?
 - a. Merkezi güçlerin ağır ateşli silahlara sahip olması
 - b. Ordu ve polis mevcudunun artırılması
 - c. Telgraf ve telefon gibi yeni iletişim araçlarının kullanılması
 - d. Merkezi hükümetlerin yeni teknolojiyi kullanarak hızlı müdahale kabiliyeti kazanması
 - e. Ekonomik sıkıntı ve kıtlık yaşanması
3. İş kazaları, hastalık ve yaşlılıkta sosyal güvenceyi temin edebilmek için Avrupa'da **ilk** sosyal sigortalar kurumunu oluşturan ülke aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Fransa
 - b. İngiltere
 - c. Almanya
 - d. İtalya
 - e. Rusya
4. Almanya'nın birleşmesini sağlayan Prusya hanedanı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Habsburg hanedanı
 - b. Victoria hanedanı
 - c. Hohenzollern hanedanı
 - d. Saksonya hanedanı
 - e. Romanov hanedanı
5. 1678 yılında İngiltere'de kurulan Whig Partisi ve Torry Partisi 20. yüzyıla sırasıyla aşağıdaki isimlerden hangisiyle ulaşmıştır?
 - a. İşçi-Muhafazakâr
 - b. Sosyalist-Liberal
 - c. İşçi-Liberal
 - d. Liberal-Muhafazakâr
 - e. Sosyalist-Muhafazakâr
6. Fransa'da 1870 yılında III. Cumhuriyet'in kurulmasını sağlayan olay aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Fransız İhtilali
 - b. 1848 ihtilalleri
 - c. Waterloo Savaşı
 - d. Sedan Savaşı
 - e. Eyfel Kulesi'nin inşası
7. Trablusgarp Savaşını bitiren antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Uşi Antlaşması
 - b. Versailles Antlaşması
 - c. Bükreş Antlaşması
 - d. Paris Antlaşması
 - e. Berlin Antlaşması
8. Aşağıdaki devletlerden hangisi I.Balkan Savaşına **katılmamıştır**?
 - a. Bulgaristan
 - b. Karadağ
 - c. Romanya
 - d. Sırbistan
 - e. Yunanistan
9. Edirne ve Kırklareli I. Balkan Harbinde aşağıdaki devletlerden hangisi tarafından işgal edilmiştir?
 - a. Karadağ
 - b. Bulgaristan
 - c. Romanya
 - d. Sırbistan
 - e. Yunanistan
10. Aşağıdaki şehirlerden hangisi I. Balkan Harbinde **kaybedilmemiştir**?
 - a. Edirne
 - b. Selanik
 - c. Yanya
 - d. Manastır
 - e. Çanakkale

Kendimizi Sınavalım

1. a Yanıtınız yanlış ise “20. Yüzyıla Girenken Avrupa’da Toplumsal Değişimler” konusunu yeniden okuyunuz.
2. e Yanıtınız yanlış ise “20. Yüzyıla Girenken Avrupa’da Toplumsal Değişimler” konusunu yeniden okuyunuz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “20. Yüzyıla Girenken Avrupa’da Toplumsal Değişimler” konusunu yeniden okuyunuz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “Avusturya, Prusya ve Almanya” konusunu yeniden okuyunuz.
5. d Yanıtınız yanlış ise “İngiltere” konusunu yeniden okuyunuz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Fransa” konusunu yeniden okuyunuz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Trablusgarp Savaşı (1911-1912)” konusunu yeniden okuyunuz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Balkan Savaşları (1912-1913)” konusunu yeniden okuyunuz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Balkan Savaşları (1912-1913)” konusunu yeniden okuyunuz.
10. e Yanıtınız yanlış ise “Balkan Savaşları (1912-1913)” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

19. yüzyılın ilk yarısında sanayileşmesini tamamlayan İngiltere’yi yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Almanya yakalamıştır. Bu dönemde Fransa, Hollanda, Belçika gibi ülkeler de kıta Avrupası’nda sanayileşmesini tamamlayan ülkeler olmuştur. Avrupa’da bilim alanındaki ilerlemeler ve yeni icatlar sanayiye tatbik edilerek üretim artışı sağlanmıştır. Sanayi üretimi kadar tarım üretiminde de artış olmuştur. Üretim fazlalığından fiyatlar düştüğünden Avrupa’da pek çok insan daha önceki yüzyıllarda bulamadıkları ürünlere kolayca erişir hale gelmiştir. Demiryolu, gemiler ve uçak ile ulaşım hızlanmış ve dünya 20.yüzyılda küçülmüştür.

Sıra Sizde 2

1870 yılından sonra İtalya ve Almanya’nın siyasi birliklerini tamamlaması Avrupa kıtasındaki güç dengelerini değiştirmiştir. Almanya bu dönemde İngiltere kadar ekonomik ve askeri alanda kuvvetlenerek Avrupa’nın sömürgecilik yarışına katılmıştır. Avrupa’da Almanya merkezli Avusturya ve İtalya’nın katıldığı Üçlü İttifak kurulmuştur. Buna karşılık İngiltere, Fransa ve Rusya itilaf bloğunu oluşturarak üçlü ittifaka karşı mücadeleye girişmiştir. Bu rekabetin sonucunda Avrupa’da silahlanma yarışı hızlanmış, saldırgan milliyetçilik düşüncesi yaygınlaşmış ve Avrupa devletleri I. Dünya Savaşına hazırlanmışlardır.

Sıra Sizde 3

İtalyan coğrafyası 476 yılından beri süren siyasi dağınıklığına 1870 yılında son vererek İtalya’nın birliği sağlanmıştır. İtalya bu tarihten sonra Avrupa’daki sömürgecilik yarışına girişmiş ve Osmanlı Devletinin Kuzey Afrika’daki topraklarından Trablusgarp’a 1912 yılında saldırmıştır. Zayıf Osmanlı donanmasının Akdeniz’e açılmasına engel olan İtalya, Ege Denizi’nde de Oniki Ada’yı işgal etmiştir. I. Balkan Harbinin çıkması üzerine Osmanlı Devleti bu olup bitenleri kabul etmek zorunda kalmıştır.

Sıra Sizde 4

Rusya’nın Balkanlarda izlediği panslavist politika çerçevesinde Rusya’nın desteği ile 19.yüzyılda kurulan Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Bulgaristan 1912 yılında Osmanlı’ya karşı I.Balkan Harbini başlatmışlardır. Osmanlı Devleti bu savaşta elinde kalan son Rumeli topraklarını da kaybetmiştir. Elde edilen Osmanlı toprakları o kadar büyüktür ki I. Balkan Savaşına katılan devletler, Bulgaristan’a karşı savaş açarak II. Balkan Harbini başlattılar. Romanya’da kuzey cephesinden Bulgaristan’a saldırır. Bunun sonucunda 1913 yılında Bulgaristan I. Balkan Harbinde elde ettiği toprakları kaybeder.

Yararlanılan Kaynaklar

- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2007.
- Beydilli, Kemal, “Avrupa/Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 135-151, İstanbul 1991.
- Beydilli, Kemal, “Avusturya/Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 174-177, İstanbul 1991.
- Beydilli, Kemal, “Prusya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 34, s. 354-358, İstanbul 2007.
- Beydilli, Kemal, “Rusya/Tarih-Osmanlı Rus Münasebetleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, s. 253-265, İstanbul 2008.
- Buzpınar, Şit Tufan, “Fransa/Fransız Sömürgeciliği”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.13 s. 184-187, İstanbul 1996.
- Dukes, Paul, *A History of Europe 1648-1948: The Arrival, The Rise, The Fall*, MacMillan, 1994.
- Dursun, Davut, “Almanya/Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 510-520, İstanbul 1989.
- Hall, Richard C., *Balkan Savaşları, 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- Jelawich, Barbara, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, c. 1, İstanbul: Küre Yayınları, 2006.
- Jelawich, Barbara, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, c. 2, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Kavas, Ahmet, “İtalya/Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 446-448, İstanbul 2001.
- Kayapınar, L., “Makedonya'daki Etnik Grupların Türkiye ve Yunanistan Açısından Değerlendirilmesi”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, s. 3 (Şubat 2004), s. 81-102.
- Le Goff, Jacques, *Gençlere Avrupa Tarihi*, çev. Alp Tümertekin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- Lee, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980*, çev. Savaş Aktur, Ankara: Dost Kitabevi, 2002.
- McEvedy, Colin, *Yakınçağ Tarıh Atlası 1815'ten 2000'e Avrupa*, çev. Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- Özcan, Azmi, “Fransa/Tarih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.13 s. 178-181, İstanbul 1996.
- Özcan, Azmi, “İngiltere/Tarih-İngiliz Sömürgeciliği-Osmanlı İngiltere Münasebetleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.22 s. 297-307, İstanbul 2000.
- Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2010.
- Seignobos, Charles, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1960.
- Soysal, İsmail, “Fransa/Türk-Fransız İlişkileri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.13 s. 181-184, İstanbul 1996.
- Turan, Şerafettin, “İtalya/İslam Dünyasıyla İlişkileri ve Sömürgecilik Faaliyetleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 448-452, İstanbul 2001.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995.

5

Amaçlarımız

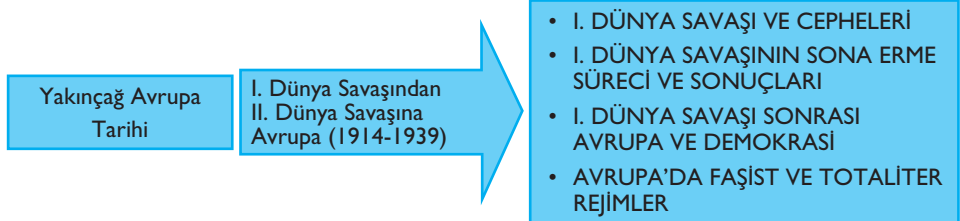
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- I. Dünya Savaşının sebeplerini irdeliyebilecek;
- I. Dünya Savaşının sona erme süreci ve sonuçlarını yorumlayabilecek;
- I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve demokrasiyi tartışabilecek;
- Avrupa'da faşist ve totaliter rejimler açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- I. Dünya Savaşı
- Panslavizm
- İttifak Devletleri
- İtilaf Devletleri
- Rus Devrimi
- Versay Antlaşması
- Milletler Cemiyeti
- Manda Rejimi
- Avrupa'da Demokrasiler
- Locarno Antlaşması
- Kellogg Paktı
- Totaliter Rejimler
- Benito Mussolini
- Adolf Hitler
- Josef Stalin
- İspanya İç Savaşı
- Francisca Franco

İçindekiler

I. Dünya Savaşından II. Dünya Savaşına Avrupa (1914-1939)

I. DÜNYA SAVAŞI VE CEPHELERİ

Giriş

“İki Dünya savaşı arası dönem”, olarak adlandırılan, 1914-1939 yılları arasında Dünya çok yoğun bir dizi askeri, siyasi ve sosyal olaylara sahne oldu. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla taşınan Avrupa ülkeleri arasındaki sorunlar 1914'te I. Dünya Savaşına yol açtı. Dört yıl süren savaşta milyonlarca insan hayatını kaybetti, bir o kadarı sakat kaldı. Silaha yatırılan paralar, tahrip edilen şehirler nedeniyle pek çok ülke ekonomik problemlerle karşı karşıya geldi. Savaş sonucunda yapılan barış antlaşmaları galip devletlerin ihtirasları doğrultusunda hazırlandığı için barışı tesis etmekten oldukça uzak kaldılar. Antlaşmalardan sonra hemen hemen bütün ülkelerde estirilen barış ve demokrasi, rüzgârları yerini kısa sürede kargaşa ve totalarizme bıraktı. Başta Almanya olmak üzere mağlup olan ülkelerdeki yaşam şartları gittikçe zorlaştı. Bu ülkeler gelirlerinin büyük bir bölümünü savaş tazminatı veya tamarat parası adı altında galip devletlere ödüyorlardı. Zor şartlar altındaki halk bunun sorumlusu olarak galip tarafı görmeye başladı. Karşı tarafa duyulan kin ve nefret giderek intikam duygularına dönüştü. Diğer bir yanda ise galip devletlerarasında olmasına rağmen istediğini elde edemeyen İtalya vardı. Mevcut şartlar ve halkın içinde bulunduğu durum Almanya'da faşist ideoloji benimseyen Hitler'i iktidara taşıırken, İtalya'da aynı ideoloji benimseyen Mussolini iktidara geldi. Rusya'da ise daha savaş sona ermeden Ekim Devrimi ile komünizm ideolojisi kurulmuştu. Ülkenin adı Sovyetler Birliği olarak değiştirildi. Sovyetler Birliği'nde önce Lenin arkasından Stalin inisiyatifi ele aldı. Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliğinin başında bulunan totaliter liderlerin izlediği politikalar dünyayı yeni bir savaşa sürükledi.

I. Dünya Savaşının Başlaması

Sanayi İnkılabı sonucunda yayılan sömürgecilik ve Fransız İhtilali sonucunda yayılan milliyetçilik, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları itibarıyla bütün dünyayı etkiledi. Sanayi inkılabı ile meydana gelen gelişmeler, sömürgelerden elde edilen hammadde kaynakları ile birleşince, büyük bir ekonomik güç ortaya çıktı. Savaş öncesinde İngiltere, Fransa ve Almanya'nın dış yatırımları, dünyadaki bütün dış yatırımların dörtte üçüne ulaştı. Fransız ihtilali ile yayılan milliyetçilik akımı ise milletleri güçlerini artırmaya yöneltti. Almanya-Fransa sınırında yer alan Alsace-Lorraine bölgesi anlaşmazlığından dolayı Orta-Avrupa'da Alman-Fransız rekabeti hız

Panslavizm: Rusya'nın, Slav kökenli bütün kavimleri bir bayrak altında toplama düşüncesine verilen isim veya bunu gerçekleştirmek amacıyla uyguladığı politikadır.

kazandı. Balkanlar'da ise Rusya'nın **Panslavizm** politikası Avusturya'yı rahatsız etti. Daha doğuya inildiğinde gücünü iyiden iyiye kaybeden Osmanlı Devletinin sahip olduğu topraklar üzerindeki çıkar çatışmaları Avrupa ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkları gün yüzüne çıkardı. Sonuçta menfaatleri birbiriyle örtüşen devletler yan yana gelerek bloklar oluşturdular. Yukarıda sıralanan sebepler, bloklara ayrılıp safalarını iyiden iyiye belirleyen Avrupa ülkelerini bir savaşın eşiğine getirdi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi olan Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi ise savaş ateşleyen kıvılcım oldu.

Haziran 1914'te meydana gelen bu suikast olayı, tarihte özel bir olayın, genel bir bunalıma, sonrada bir dünya savaşına nasıl yol açtığını gösteren örneklerin başında yer alır. (Kennedy, s. 296).

Suikastın nedeni Bosna-Hersek'in 1908'de Avusturya tarafından işgal edilmesinin Sırbistan nezdinde uyandırdığı tepki idi. Suikast karşısında Avusturya'nın tepkisi oldukça sert oldu. Avusturya altı yıl önce işgal ettiği topraklar üzerindeki hükümlanlık haklarını teyit etmek istiyordu. Sırlar ise buna karşılık bir oldubittiği kabul etmeyeceklerini göstermeye çalışıyorlardı. İmparatorluğunun geleceği açısından Sırp milliyetçiliğinin denetim altına alınması gerektiğini düşünen Avusturya savaşı göze aldı. Ancak Panslavist düşüncelerinden dolayı Rusya'nın Sırbistan lehine devreye gireceği düşüncesiyle, müttefiki Almanya'nın bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istedi. Almanya, ise muhtemel bir savaşta Avusturya'nın yanında yer alacağını bildirdi. (Armaoğlu, s. 103).

Almanya'nın desteğini sağlayan Avusturya 23 Temmuz 1914'te Sırbistan'a 48 saat süreli bir ultimatom verdi. Ultimatomda ağırlıklı olarak suikastın kovuşturulması, Sırp ordu ve idaresinde yer alan Avusturya karşıtı subay ve memurların azledilmesi yer alıyordu. Rusya'nın desteğini alan Sırbistan ultimatomu net bir cevap vermedi. Bunun üzerine Avusturya 28 Temmuz 1914'te Belgrat'ı bombalayarak Sırbistan'a savaş açtı. Sırbistan'a destek sözü veren Rusya 31 Temmuz'da seferberlik ilan etti. Rus seferberliğini bir savaş sebebi sayacağını açıklamış olan Almanya, Rusya'nın seferberliği durdurmasını istedi. Olumlu cevap alamayan Almanya, Rusya'ya savaş açtı. (Sander, s. 254-255; Armaoğlu, s. 103) Benzer bir durum Almanya ile Fransa arasında yaşandı. Almanya Fransa'ya karşı 3 Ağustosta savaş ilan etti. Bu hareketin bir parçası olarak Alman orduları Belçika'ya girdi. Bunu 4 Ağustosta İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi izledi. Savaş halkası 6 Ağustosta Avusturya-Macaristan'ın Rusya'ya savaş açmasıyla tamamlandı. Böylece I. Dünya Savaşı başlamış oldu. İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile müttefik olmasına rağmen 1914'te tarafsız kaldı. (Lee, s. 165) 1915 yılında ise İttifak Anlaşmasını feshederek İtilaf Devletlerinin yanında savaşa katıldı. Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan gibi ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda birer durum değerlendirmesi yaparak ilerleyen süreçte savaşa dahil oldular. Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun öncülüğünü yaptığı bloğa I. Dünya Savaşı boyunca İttifak bloğu denilirken İngiltere, Fransa, Rusya ve Sırbistan'ın oluşturduğu birliğe ise İtilaf devletleri denilmiştir. İtilaf ve İttifak devletleri, I. Dünya Savaşı boyunca Avrupa'da iki büyük cephede savaşmışlardır. Bunlardan birincisi Almanya'nın Fransa ve İngiltere'ye saldırısı ile açılan batı cephesidir. Diğerisi ise Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Rusya ve Sırbistan ile karşı karşıya geldiği doğu cephesidir. Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerin savaşa girmeleriyle cephe genişlemiştir.

Batı Cephesi

Savaş başlar başlamaz Almanya batı cephesi için hazırladığı **Schlieffen Planını** devreye soktu. Plan uyarınca Almanlar, Fransa'ya ulaşmak için önce Belçika'yı işgal edip daha sonra Fransa'ya girdi. Belçika, Almanlar tarafından işgal edildi. Ancak hiç beklemedikleri bir dirençle karşılaşmış olmaları onlara zaman kaybettirdi. Fransızlar birkaç karşı koyma teşebbüsünde başarılı olamayınca geri çekilmeye başladılar. Geri çekilen Fransız birlikleri Paris'in kuzeyindeki Marne Nehri üzerinde kuvvetli bir savunma hattı kurdu. Almanlar bu savunma hattını yarıp Paris'e girmek için 6-9 Eylül 1914'te üç gün süreyle şiddetli saldırılarda bulunsalar da Marne cephesini geçemedi. Bu gelişme Schlieffen Planının başarısızlığa uğraması anlamına geliyordu. (Clark, s. 9; Armaoğlu, s. 106)

Fransa ve Belçika savunması savaş sanatına yeni stratejiler kattı. I.Dünya Savaşında yeni silah ve mühimmatların kullanılmasıyla savunma, saldırıdan daha avantajlı konuma geldi. 1914 yılının sonunda batı cephesinde siper savaşı başladı. Savaş artık "yıpratma savaşı" niteliği kazandı. Bu durum karşısında maddi kaynakları daha güçlü olan tarafın savaşı kazanacağı ihtimali yavaş yavaş belirmeye başladı. (Sander, s. 258)

1915 ve 1916 yılları, batı cephesinde tarafların somut olarak birbirlerine kesin üstünlük sağlayamadığı uzun ve son derece kanlı muharebelerin olduğu yıllar olarak geçti. Muharebelerde; Fransa ve Belçika'da milyonlarca insan hayatını kaybetti. Savaş boyunca en çetin mücadele Verdun'da gerçekleşti. Alman başkomutanı Falkenhayn batı cephesini yıpratmak ve müttefikleri ağır kayıplara uğratmak için Verdun bölgesinden bir hücumla karar vermiş bulunuyordu. 1916 Şubatında başlayan Alman hücumu Hazirana kadar devam etti. Daha sonra Fransa devlet başkanı da olacak olan general Filip Petain tarafından savunulan Verdun, Almanlara teslim olmadı. Fransızların 275.000 kişi kaybetmesine karşılık Almanlar 240.000 kişi kaybetti. Alman başkomutanı Erich von Falkenhayn'ın hesapları tutmadı. Askeri birlikler yoğun yağmur altında, çamur içerisinde çarpıştılar. İttifak kuvvetleri 102 günde 400.000 yaşama mal olan savaşta sadece sekiz kilometrelik bir yol kat edebildi.

1914-1916 zaman aralığında istediği ilerlemeyi kaydedemeyen Almanya, Nisan 1917 itibarıyla batı cephesinde bir kez daha karşı harekâta geçti. Ancak İngiliz ve Fransızların karşı hücumları nedeniyle yine bir sonuç elde edemediler. 2 Nisan 1917 'de ABD'nin İtilaf Devletleri yanında savaşa katılması, savaşın seyrini İtilaf bloğu lehine çevirdi. 1918 yılına girildiğinde Paris yakınlarına kadar ilerleyen Almanlar, Temmuz ayı itibarıyla durduruldu. Ağustos sonlarında Amerikan askeri desteğiyle Fransız ve İngiliz birlikleri karşı hücumla geçtiler. Bu sırada Avusturya'nın 15 Haziran 1918'de İtalya'ya başlattığı saldırı da başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Nihayet Almanlar müttefikler karşısında Eylül 1918'de geri çekilmeye başladı. Bütün bu gelişmeler sonucunda Almanya 29 Eylül 1918'de Wilson İlkeleri doğrultusunda bir barışın yapılması hususunda ABD'ye müracaat etmeye karar verdi ve kararını müttefiklerine bildirdi. Almanya'nın bu kararı savaşın sonuçlanmasında önemli bir adım oldu.

Doğu Cephesi

Doğu cephesinde savaş Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a saldırısı ile başladı. Bu saldırı aynı zamanda I.Dünya Savaşını da başlatmıştı. Avusturya-Macaristan ordusu öncelikle Belgrat'ı ele geçirdi ise de Sırp lar şehri geri almayı başardı. Avusturya

Schlieffen Planı: Alman genelkurmay başkanı Count Alfred von Schlieffen tarafından daha 1900'de hazırlanan plana göre muhtemel bir savaşta topraklarının genişliği ve demiryollarının azlığı nedeniyle Rusya'nın düzenleyeceği seferberlik uzun sürecekti. Bundan dolayı Almanya öncelikle bütün gücüyle Fransa'ya saldırarak, Fransa'yı öngörülen altı haftalık sürede yenilgiye uğratacak. Fransa devreden çıkarıldıktan sonra ise Almanya Rusya'ya yönelecekti.

başlangıçta iyi bir sınav veremedi. Ruslar karşısında da yenilerek Galiciya'yı Ruslara kaptırdı. Buna karşılık Almanlar Polonya'da Rusları iki kez yenilgiye uğrattılar. (Armaoğlu, 1986, s. 106)

1915 yılına gelindiğinde ise ortak Alman- Avusturya hareketi Rusya karşısında başarılı oldu ve iki hafta içinde Rusya içlerinde 120 km. ilerlediler. Topyekun bir işgalden korkan Rusya müttefiklerine müracaat ederek yeni bir cephenin açılmasını istedi. Yeni cephe Osmanlı Devletinin sahip olduğu boğazlardı. Böylelikle Rusya müttefikleriyle doğrudan bir bağlantı kuracaktı. 1916 yılına girildiğinde batı cephesinde olduğu gibi doğu cephesinde de bir durgunluğa girildi. İtalya'nın İttifak devletleri yanında savaşa girmesi Bulgaristan'ın İttifak bloğuna katılmasıyla dengelendiği için, savaşın seyrinde önemli bir değişiklik gözlenmedi. Başlangıçtaki güç dengesi iki buçuk yıl sürdü, hiçbir taraf diğerine üstünlük sağlayamadı. (Sander, s. 261-272)

1917 yılına gelindiğinde bu gelişmeler çerçevesinde her iki tarafta birbirlerine karşı belirgin bir üstünlük sağlayamadı. Ancak aynı yıl içerisinde Rusya'da ihtilal çıktı ve Rusya savaştan çekildi. 15 Aralık 1917'de Rusya ile Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında Brest-Litovsk mütarekesi yapıldı. Daha sonra bu devletlerarasında 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalandı. Antlaşma sonucunda Sovyet Rusya, sahip olduğu Polonya, Baltık Devletleri, Ukrayna, Finlandiya ve Beyaz Rusya topraklarının bir bölümünü kaybetti. Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devletine geri verdi. Ayrıca Doğu Anadolu'nun tamamından çekileceğini taahhüt etti. Rusya'nın Savaştan çekilmesi Romanya'yı da etkiledi. Romanya, İttifak devletlerine savaştan çekileceğini bildirdi. 7 Mayıs 1918'de imzaladığı Bükreş Antlaşması ile savaştan çekildi. Böylece doğu cephesindeki savaş durumuna son verildi. Rusya ve Romanya'nın savaştan çekilmesi ile İttifak Devletleri doğu cephesinde büyük topraklar kazanarak, rahatladılar. Ancak 1918 sonbaharında doğu cephesinde ki bu tablo değişti. Ekim 1918'e gelindiğinde Osmanlı Devleti bir hayli zayıflamıştı. Zaten Ekim ayının sonunda Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla savaştan çekilecektir. Birlikte hareket eden Fransız ve Sırp kuvvetleri Bulgarları yenilgiye uğrattılar. (Uçarol, s. 507)

Denizlerde I. Dünya Savaşı

Savaş başladığında Alman donanmasının bir kısmı açık denizlerde bulunuyordu. Karşı tarafta ise İngiltere Dünyanın en güçlü donanmasına sahipti. Denizlerdeki mücadele öncelikle bu iki ülke arasında yaşandı. İlk olarak 1914'te bir Alman filosu **Falkland Adaları** açıklarında yok edildi. Alman-İngiliz deniz savaşının kıta Avrupasına bu kadar uzak bir coğrafyada yaşanması savaşın etki alanını göstermesi açısından oldukça önemlidir. İkinci deniz savaşı ise Jutland Savaşıdır. Danimarka'nın Jutland bölgesi açıklarında yapılan bu savaşta Almanlar 63.000 tonluk, İngilizler 114.000 tonluk gemi kaybettiler. İngiliz kayıpları 6617, Alman kaybı ise 2863 kişidir. Her iki taraf da ağır kayıplar vermelerine rağmen kendilerini galip ilan ettiler.

Jutland Savaşından sonra Alman donanması bir daha açık denizlere çıkamadığı için gerçekte savaşın galibi İngilizlerdi. Zaten bir müddet sonrada İngilizler, Alman donanmasını abluka altına aldılar. Alman donanması daha sonra Kiel Limanına çekilerek savaş sonunda müttefiklere teslim oluncaya değin burada kaldı. (Kingfisher, s. 391)

I.Dünya Savaşında yaşanan ilklerden birisi de deniz mücadelesinde görüldü. U-Boat veya Unterseeboot adı verilen deniz altılar Almanlar tarafından İngiliz ve Fransız deniz ablukalarını vurmak amacıyla savaş alanına sokuldu. Almanlar savaş

Falkland Adaları: Güney Atlantik'te bulunan içişlerinde bağımsız, İngiltere'nin denizasıırı toprağı olan adalar topluluğudur. Bölgede irili ufaklı iki yüzden fazla ada bulunmaktadır.

gemileriyle birlikte ticaret gemilerini de habersiz batırmaya başladı. Bu süreçte binlerce sivil yaşamını kaybetti. Tüm bu gelişmeler İngiltere ve tarafsızlığını sürdürmekte olan ABD'nin tepkisine yol açtı. (Sander, s. 260-261) Nitekim benzer gelişmeler ABD'nin Almanya karşısında savaşa girmesine yol açtı. Hatta savaşın gidişatını etkileyerek sonucu tayin etti.

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına Girişi ve Savaştığı Cepheler

Avrupa ülkeleri çıkarları doğrultusunda bloklara ayrıldığında Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'nın yanında İtilaf bloğunda yer almak istedi. Bu isteğini, 1911'de Maliye Nazırı Cavit Bey aracılığıyla İngiltere ve Fransa'ya bildirdi. Ancak her iki ülke de olumsuz cevap verdi. (Bayur, s. 509-510)

Birinci Dünya Savaşı başladığında, ise Osmanlı Devleti öncelikle tarafsız kaldı. İtilaf Devletleri de Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasından yana idi. Almanya ise 19. yüzyılın sonlarında kurduğu dostluğa güvenerek, Osmanlı Devletini kendi yanında savaşa çekmeye çalışıyordu. Böylelikle cephe genişletip, Balkanlar ve Kafkaslarda Rusya, sömürgelerine giden yolda ise İngiltere güç duruma düşürülebilirdi. Osmanlı Devletinin yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki iktidarı ise siyasi anlayışına uygun olarak savaşa girmek suretiyle kaybedilen yerlerin geri alınacağı düşüncesindeydi. Bu amaçla 2 Ağustos 1914'te Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması imzalandı.

Yapılan ittifaka göre Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaşta, öncelikle tarafsız kalınacak, ancak Rusya devreye girerse Almanya ve Osmanlı Devleti, Avusturya'nın yanında savaşa girecekti. Savaş başladığında Türk-Alman ittifakından haberi olmayan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devletinin tarafsızlığını sağlamak için çaba harcadılar. Ancak, Osmanlı Devletinin tarafsızlığa karşı ileri sürdüğü isteklerin en hafifi sayılabilecek olan kapitülasyonların kaldırılmasında dahi isteksiz davrandılar. Ege Adalarının geri verilmesi ve Mısır meselesinin Osmanlı lehine çözümü gibi konulara ise hiç yanaşmadılar. Özellikle İngiltere'nin tutumu Osmanlı Devletini Almanya'ya iyice yaklaştırdı. (Armaoğlu, s. 109)

Bu sırada Akdeniz'de bulunan iki Alman zırhlısı Goeben ve Breslau, 11 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazını geçerek Osmanlı Devletine sığındı. Osmanlı Devleti daha önce tarafsızlığını ilan ettiği için uluslararası hukuka göre bu gemilere savaş sonuna kadar el koyması gerekiyordu. Ancak, gemileri satın aldığını açıkladı. Yavuz ve Midilli adları verilen gemilere Osmanlı bayrağı çekildi. Böylece gemiler, komutanları Souchan ve mürettebatıyla birlikte Osmanlı donanmasına katıldı. Yavuz ve Midilli bir süre sonra Karadeniz'e açılarak, Rusya'nın Odesa ve Sivastopol limanlarını topa tuttu. Bu olay sonucunda 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Osmanlı Devleti bu devletlere karşılık vererek 12 Kasım 1914'te resmen savaşa katılmış oldu. (Uçarol, s. 467-469)

Osmanlı Devletinin savaşa girmesi, İttifak Devletlerinin gücünü artırdı. Balkanlar ve Kafkaslarda açtığı cephelerle Rusya'yı oyalayarak, doğu cephesini rahatlatı. Süveyş Kanalı harekatı ile de İngilizlerin sömürgelere giden yolu kapatılacak, itilaf devletlerinin Ortadoğu petrollerinden yararlanmaları önlenecekti. Ayrıca Almanlar, padişahın halife sıfatı ile Müslümanlar üzerindeki nüfuzundan yararlanmak istiyordu. Osmanlı Devleti savaş sırasında aynı anda çok geniş bir coğrafyada, Kafkas, Hicaz, Yemen, Mısır, Irak, Suriye, Filistin, Galicya, Romanya, Makedonya ve Çanakkale cephelerinde savaştı. Cephelerin büyük bir bölümünde kısmi bölgesel başarılar elde edilse de yenilgi kaçınılmaz oldu. Osmanlı Devleti Anadolu sınırlarına

geri çekilmek zorunda kaldı. Zafer ancak Çanakkale cephesinde elde edildi. Bu yönüyle Çanakkale cephesine ayrı bir sayfa açmak gerekir.

Çanakkale cephesi gerek savaşa yön vermesi ve gerekse sonuçları itibarıyla Osmanlı Devletinin savaştığı en önemli cephedir. İtilaf Devletlerinin Çanakkale'ye asker çıkarmalarının sebeplerini Boğazlar ve İstanbul'u almak suretiyle Osmanlı Devletini barışa zorlamak; Boğazları alarak İtilaf devletleriyle Rusya'nın bağlantısını sağlamak; Diğer Balkan devletleri üzerinde de etki yaparak bu devletleri İttifak bloğundan uzak tutup İtilaf devletleri yanında savaşa sokmaktı. (Armaoğlu, s. 113)

Bu amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla İngiliz-Fransız ortak donanması saldırıya geçerek, 19 Şubat 1915'te Kumkale ve Seddülbahir tabyalarını topa tuttu. İtilaf donanması gerçek hücumunu 18 Mart 1915'te yaptı. Türk kuvvetlerinin güçlü top ateşi ve Nusret mayın gemisinin daha önce Boğaz'a bıraktığı mayınlar nedeniyle büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Denizden Boğaz'ı geçemeyeceklerini anlayan itilaf kuvvetleri, Gelibolu Yarımadasına asker çıkardı. Amaçları, Çanakkale'yi karadan geçmekti. Ancak, burada da Türk askerinin güçlü savunmasıyla karşılaştılar. Mustafa Kemal komutasındaki Türk askerinin Anafartalar ve Conkbayırı savaşlarında gösterdiği başarı üzerine amaçlarına ulaşamayacaklarını anladılar. 19 Aralık 1915'ten itibaren Çanakkale cephesindeki askerlerini geri çekmeye başladılar. (Uçarol, s. 473)

Çanakkale Zaferinin Türk tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Burada yapılan mücadele, bir cephe savaşından ziyade müstakil bir savaş olarak değerlendirilir. Çanakkale'de kazanılan zafer Türk milletinin Balkan Savaşlarıyla kırılan direnme azim ve iradesini geri getirdi. Bu azim ve irade ileride Mili Mücadelenin temel dayanağı oldu. Ayrıca Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ve Almanya'nın yanında savaşa katılması ve Rusya'nın 1917'de savaştan çekilmesi gibi olaylarda Çanakkale Zaferinin yakın ve uzak siyasi ve askeri sonuçları olarak gösterilmektedir.

I. Dünya Savaşının bellibaşlı cepheleri hangileridir?

I. DÜNYA SAVAŞININ SONA ERME SÜRECİ VE SONUÇLARI

I. Dünya Savaşının sonuçlandırılmasında üç hukuki aşama vardır. Bunlar: Cephe-lerde çatışmaların geçici olarak durdurulması amacıyla komutanlar arasında varılan anlaşmalar yani "ateşkes"; savaşın durdurulması ve silahların bırakılması yolunda taraf devletlerin yetkilileri arasında varılan anlaşma yani "silah bırakışması" ya da "mütarekeler"; son ve kesin anlaşma yani "barış" ya da "sulh" antlaşmalarıdır. (Tanör, s. 21-22)

1917 yılına gelindiğinde hem ittifak hem de İtilaf devletlerinde, özellikle kamuoylarında savaşa karşı bir yorgunluk ve bıkkınlık baş gösterdi. Savaş uzadıkça her iki taraf içinde yaşam daha da güçleşiyordu. Yorgunluk ve bıkkınlığın ilk işaretleri ittifak kanadından Avusturya ve Bulgaristan'dan geldi. Savaşın başından itibaren doğu cephesinde Rusya karşısında bir varlık gösteremeyen Avusturya, 3 Kasım 1918'de barış istedi. Bulgaristan ise Makedonya cephesinde Fransa ve Sırbistan karşısında yenilerek savaştan çekildi. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Osmanlı Devletini olumsuz yönde etkiledi. Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaştan çekilen üçüncü ittifak devleti oldu. Hem batı hem de doğu cephesinde ittifak kanadının yükünü taşıyan Almanya uzun vadede finansal problemlerle karşılaştı. Nisan 1917'de ABD'nin itilaf bloğunda savaşa girmesi, bunu irili ufaklı birçok Avrupa ülkesinin izlemesi, Almanya açısından durumu daha da güç-

leştirdi. ABD savaş boyunca İtilaf Devletleri lehinde politikalar izlemişti. ABD şirketleri İngiltere ve Fransa'ya silah ve savaş malzemesi sattı. Buna karşılık Almanya, ABD karşıtı oluşumları destekleyerek Meksika ve Japonya ile işbirliğine girişti. Alman denizaltılarının ABD yolcu ve yük gemilerine saldırılar düzenlemesi ABD'nin fiilen savaşa girmesine yol açtı. ABD 2 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece Almanlar, batı cephesinde bütün dirençlerini kaybetmeye başladı.

Gerçekte Eylül 1918'de barış isteyen Almanya sürecin uzaması neticesinde 11 Kasım 1918'de Rethondes Mütarekesini imzalayarak teslim oldu. Almanya'nın teslim olması sonucunda I. Dünya Savaşı fiilen sona erdi.

	1913 Fiyatlarıyla Savaş Harcamaları (Milyar Dolar)	Seferber Edilen Toplam Kuvvetler (Milyon Olarak)
İngiltere	23.0	9.5
Fransa	9.3	8.2
Rusya	5.4	13.0
İtalya	3.2	5.6
ABD	17.1	3.8
Diğer Müttefikler	0.3	2.6
İtilaf bloğunun Toplamı	57.7	47.7
Almanya	19.9	13.35
Avusturya-Macaristan	4.7	9.00
Bulgaristan, Osmanlı Devleti	0.1	2.85
İttifak bloğunun Toplamı	24.7	25.10

Tablo 5.1
I. Dünya Savaşında Savaş Harcamaları ve Seferber Edilen Toplam Kuvvetleri (1914-1919) Gösterir Tablo

Tabloda yer alan rakamlardan anlaşılacağı üzere savaşın başlangıcında her bir devletin sahip olduğu güç ona birtakım başarılar getirmiştir. Almanya'nın başlangıçtaki başarıları bireysel gücünün sonucudur. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında güç ve dayanıklılık ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla, tarih boyunca uzun süreli ortaklık savaşlarında olduğu gibi savaşın sonucunu İtilaf bloğunun sahip olduğu toplam imkanlar ve güç belirlemiştir. (Kennedy, s. 320)

I. Dünya Savaşı, etkilerini bugüne kadar sürdüren önemli ekonomik, toplumsal ve siyasi sonuçlar doğurdu. Avrupa siyasi haritası yeniden çizildi. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları yıkıldı. Geçmişte Habsburg, Romanov ve Hohenzollern gibi Avusturya, Rus ve Alman hanedan imparatorluklarının birer parçasını oluşturan ülkelerde, Polonya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Yugoslavya, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya gibi ulus-devletler kuruldu. Almanya'nın geniş sömürge imparatorluğu İngiltere ve Fransa arasında paylaşılrken bir bölümü özerkliğini elde etti. Osmanlı Devletinin Yakın-Doğudaki toprakları Milletler Cemiyetinin uzaktan gözetimi altında birer İngiliz ve Fransız mandasına dönüştü. Bütün bunların sonucu İtilaf bloğunda yer alan devletlerin lehine yeni bir denge kuruldu. (Kennedy, s. 326)

Ekonomik açıdan dünyanın hemen her yerinde bir gerileme görüldü. Savaşa katılın ya da katılmasın bütün ülkeler I. Dünya Savaşından olumsuz yönde etkilendiler. Harabeye dönmüş yüz binlerce ev ve işyeri, tahrip edilen yollar, demir yolları ve telgraf hatları yerle bir olmuş ormanlar, patlamamış mermi ve mayınlardan dolayı tarım yapılamayan araziler düşünüldüğünde toplam bedel tahmin edilemeyecek boyutlara ulaşmaktadır. Dünya ekonomisi yıllarca süren büyümeden

sonra inişe geçti. İhracat hacmi savaş öncesine kıyasla yarı yarıya düştü. Enflasyonla düşen ulusal para değerleri ve giderek artan dış borçlar ülke ekonomilerini çöküntüye götürdü. Bu gelişmeler sonucunda Avrupa ekonomisi çökerken, iki endüstri devi ABD ve Japonya büyük bir gelişme içine girdi. Ekonomide ortaya çıkan bu durum siyasi yönden de Avrupa'yı geri plana attı. Ekonomide olduğu gibi yine ABD ve Japonya ön plana çıktı. Diğer yandan Rusya'da Bolşevizm devriminden sonra iki uzlaşmaz ideoloji komünizm ve liberalizm ile dünyanın iki düşman bloğa ayrılma süreci de şekillenmeye başladı. (Kennedy, s. 327; Sander, s. 282)

Savaşın toplumsal sonuçlarına gelince; bu alandaki yıkım çok daha büyük oldu. Toplum içinde yaş grupları ve cinsler arasındaki denge bozuldu. Çünkü, seferberlikler aile yaşamını altüst etti. Milyonlarca genç insan öldü ve doğum oranı düştü. Öte yandan silah fabrikalarında ve savaş hizmetlerinde çalışan kadınlar, daha önce görülmemiş biçimde iş pazarına girdi. Böylece kadınlar ekonomik bağımsızlıklarını kazandılar. Kadınlar başta oy verme ve seçilme istekleri olmak üzere temel haklarını elde etmeye başladılar. Bütün dünyada kadının toplum içindeki statüsündeki bu değişiklik, modern zamanların en sessiz ve dikkati çekmeyen en önemli devrimlerinden biri oldu. (Sander, s. 285-288)

Rus Devrimi

Rusya'daki yaşamı kökten değiştiren ve dünyanın diğer birçok ülkesini derinden etkileyen Rus devrimi, 6-7 Kasım 1917'de başladı. Ancak devrim Rus Ortodoks takvimi ile 24-25 Ekim 1917'de gerçekleştiği için Ekim Devrimi diye de anıldı. Devrime etki eden faktörler Fransız İhtilali'nden beri Avrupa'da yayılan fikirler ve **Marksizm** akımının etkileri olarak değerlendirilebilir. Ancak Rus devriminin gerçek nedeni Çarlık yönetiminin otokratik tutumu, durağan kırsal ekonomi, aç ve huzursuz olan kırsal kesimin mevcut düzene tepkisidir. Buna 1890'larda başlayan işçi hareketlerini de eklemek gerekir. 1905-1917 yılları arasında Rusya'da yaşanan olaylar ise devrime giden yolda son halkayı oluşturur. Bunlar I.Dünya Savaşında uğranılan kayıplar, eskiden olduğu gibi ekonomik yetersizlikler, köylü ve işçilerin içinde bulunduğu sıkıntılar ve yönetimdeki kargaşalar olarak sıralanabilir. I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan olumsuz gelişmeler başta Rusya olmak üzere bütün Avrupa'da devrimci etkiler meydana getirdi. (Bilge, 1992, s.10; Carr, 2005, s.47-48) Gelişen noktada Rus askeri ve halkını ilgilendiren yegâne konu bir an evvel ne pahasına olursa olsun barış yapılmasıydı. (Tilly, s. 302; Bilge, s. 10)

Bu gelişmeler Şubat 1917 devrimini ateşledi. Çarlık rejimi yıkıldı. Demokratik bir rejim kuruldu. Yönetimi, geçici hükümet ele aldı. Bu hükümet oldukça karışık dönemde apar topar iş başına gelmişti ve biran evvel kargaşaya son verip düzeni sağlaması gerekiyordu. Ancak daha işin başında olaylar, hükümetin aleyhine gelişti. (Lee, s. 194.)

1917 Şubat Devrimi, sürgündeki devrimcileri Sibirya'dan ve yurtdışından Petrograd'a (Saint Petersburg=Leningrad) getirdi. İşlerinden çoğu Sosyal Demokrat İşçi Partisinin iki kanadından **Bolşevik** ve **Menşeviklerden** olan bu sürgünler, Petrograd Sovyetinde hazır bir platform buldular. Geçici hükümetin prestiji azaldıkça işçiler ve ordu mensupları arasında Bolşeviklerin etkisi hızla arttı. Bu gelişmeler üzerine Geçici Hükümet orduda yıkıcı faaliyet yürüttükleri gerekçesiyle Bolşeviklere karşı saldırıya geçti. Bazı önde gelen Bolşevikler tutuklandı. Lenin ise Finlandiya'ya kaçtı çalışmalarını burada yürüttü. Eylül ayında sağcı general Kornilov'un başarısızlıkla sonuçlanan iktidarı ele geçirme girişiminden sonra Bolşevikler Petrograd ve Moskova'da çoğunluğu sağladılar. Lenin gizlice Petrograd'a gelerek par-

Marksizm: Alman iktisatçı Karl Marks ve arkadaşı Engels'in ortaya attıkları ve daha sonra Lenin'in geliştirerek uygulamaya, koyduğu felsefi, iktisadi, siyasi ve sosyal görüşlerin bütünüdür. Marksizm işçi sınıfını ve onun çıkarlarını ön planda tutarak bir işçi iktidarını hedefler.

Bolşevik ve Menşevik: Bolşevik; Rusçada çoğunluktan yana anlamına gelir. Menşevik ise bunun zıttı azınlıktan yana olan demektir. 1903 yılında düzenlenen Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi ikinci kongresinde Vladimir Lenin ve Julius Martov arasında partinin üyelik tanımı üzerine görüş ayrılığı ortaya çıkmıştı. Kongrede Lenin yanlıları çoğunlukta olduğu için Rusça çoğunluk anlamına gelen Bolşevik olarak, azınlıktaki Martov yanlıları da Menşevik olarak adlandırıldılar. Bolşevikler 1917 Ekim Devrimi ile iktidara gelerek Sovyetler Birliğini kurdular.

ti merkez komitesinin bir toplantısına katıldı. Lenin'in ikna ettiği komite bazı karşı çıkmalara rağmen iktidarın hemen ele geçirilmesi için hazırlıklar yapmaya karar verdi. Çoğunluğu fabrika işçilerinden meydana gelen Kızıl Muhafızlar Petrograd'daki kilit noktaları tutarak Kışlık Saraya yürüdüler. Geçici Hükümet herhangi bir direnç göstermedi. Hükümet üyelerinin bir bölümü tutuklandı. Başbakan Kerenski yurtdışına kaçtı. (Carr, s. 48-53)

Böylece Ekim 1917'de Bolşevikler Vladimir İljiç Ulyanov Lenin (1870-1924) önderliğinde İktidarı ele geçirdi. Marx ve Engels'in ideolojisini benimsemiş olan Lenin işçi devriminin ancak disiplinli iyi örgütlenmiş bir parti önderlik ederse mümkün olacağına inanıyordu. Zengin Rus toprak sahiplerinin mallarına el konuldu. Bankalar ve sanayi girişimleri devletleştirildi. İç meselelerini çözme endişesinde olan Lenin İttifak devletleri ile barışı sağlayacak olan Brest-Litovks Antlaşmasını imzaladı. Başkent Petrograd'dan Moskova'ya taşındı. Geniş araziler ekim alanı olarak köylülere bırakıldı. Fabrikaların kontrolü ise işçilere devredildi. Bankalar devlet denetimine alınarak kilise arazilerine el konuldu. (Kerr, s. 121)

Beyaz Ruslar (antikomünistler) bu hareketlere karşı çıktılar. 1918'den sonra Rus iç savaşı yaşandı. Beyaz Ruslar 1922'de Bolşevik Kızıl Ordusu tarafından yenilgiye uğratıldı. Yaklaşık 100.000 kişi öldürüldü. İki milyon kişi başka yerlere göç etmek zorunda kaldı. 1922'de başkenti Moskova olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kuruldu. (Kingfisher, s. 395)

Versay (Versailles) Antlaşması (28 Haziran 1919)

I. Dünya Savaşı sonundaki barış antlaşmalarının esasları daha önce 18 Ocak 1919'da imzalanan Paris Barış Konferansında ele alındı. Konferansa İtilaf bloğunda yer alan birçok ülkenin delegesi katıldıysa da belirleyici kararları ABD, İngiliz ve Fransız devlet adamları birlikte aldılar.

Şubat 1919'a gelindiğinde Milletler Cemiyeti önerisine İngiltere ve Fransa'dan evet cevabını alan ABD başkanı Wilson ülkesine döndü. Böylece bütün insiyatif İngiltere başbakanı Lloyd George ile Fransa başbakanı Georges Clemenceau'ya geçti. Bu açıdan bakıldığında Almanya ile yapılan Versay Antlaşmasına ve İttifak devletleri ile imzalanan diğer antlaşmalara Lloyd George ve Clemenceau'nun eseri demek pek yanlış olmaz. Bu şartlar altında hazırlanan ilk barış önerisi Almanya'ya sunuldu. Sunulan önerilere genel olarak bakıldığında, Almanya'dan açıkça savaşın suçlusu olduğunu kabul etmesi isteniyordu. Alman delegasyonu şartları kabul etmedi. Ancak İngiltere ve Fransa gelen itirazları dinlemedi. Versay Antlaşmasının şartları Almanlara bir ultimatom şeklinde imzalatıldı. (Armaoğlu, 1986, s.146) 440 maddeden oluşan antlaşma hükümleri özetle şöyleydi: Almanya Versay Antlaşmasıyla topraklarının büyük bir bölümünü kaybetti. Belçika'ya; Eupen, Malmedy ve Moresnet'yi, Fransa'ya; Alsaca-Loren ve Saar bölgesini bıraktı. Saar bölgesinde 15 yıl sonra **plesibit** yapılarak kesin sonuç belirlenecekti. Poznan ve Batı Prusya'yı alan Polanya denize ulaşıyordu. Danzig, Milletler Cemiyetinin gözetiminde serbest şehir olacaktı. Almanya bütün deniz aşırı topraklarından vazgeçti. Sömürgelerde **Manda Rejimi** kuruldu. Buralarda yönetim çoğunlukla İngiltere ve Fransa'ya bırakıldı. Alman donanması müttefiklere teslim edilecek, Almanya denizaltı ve uçak yapamayacaktı. Almanya'da zorunlu askerlik kaldırıldı. Alman ordusu 100.000 askerle sınırlandırıldı. Almanya tamirat borcu adıyla tazminata tabi tutuldu. Bu miktar 1921 yılı itibarıyla 56 milyar dolar olarak tespit edildi. Aynı yıl içinde 33 milyar dolara indirildi. (Uçarol, s. 512)

Plesibit: Uluslararası bir toprak probleminin çözülmesi, bir antlaşmanın uygulanması, bağımsızlık veya bir başka devlete katılma kararının alınması, iç politikaya ait bir problemde tercihlerin belirlenmesi gibi konularda vatandaşların "evet" ya da "hayır" şeklinde iradelerini belirtmeleri amacıyla yapılan oylamaya verilen isimdir.

Manda Rejimi: I. Dünya Savaşından sonra, az gelişmiş ülkeleri, kendilerini yönetecek bir düzeye erdirtirip bağımsızlığa kavuşturuncaya dek Milletler Cemiyeti adına yönetmek üzere kimi büyük devletlere verilen vekillik.

Sonuç olarak Almanya, Versay Antlaşması ile topraklarının yüzde 13'ünü, nüfusunun yüzde 12'sini, kömür rezervlerinin yüzde 16'sını, demir kaynaklarının yüzde 48'ini tarım alanlarının yüzde 15'ini ve fabrikalarının yüzde 10'unu kaybetti. (Lee, s. 204)

Almanya açısından doğurduğu bu ağır sonuçlar nedeniyle çeşitli siyasetçi, iktisatçı ve çağdaş diplomatlar tarafından Versay Antlaşmasının adil bir antlaşma olmadığı değerlendirilmiştir. Antlaşmanın iktisadi hükümlerine ilişkin en etkin eleştiri İngiliz delegasyonunda bulunan J. M. Keynes'ten geldi. Keynes antlaşmanın Almanya'nın kendini idame etme araçlarını yıkmaya yönelik olduğu için aklilikten uzak bulmaktadır. Keynes gelecekteki tehlikeyi sezerek ileride anlaşmazlıkların sınır sorunlarından ziyade yiyecek, kömür ve genel olarak ticari problemlerden kaynaklanacağını belirtti. Ona göre Versay, pratikte hiçbir şeyi uzlaştırmamıştır, bu yüzden kesinlikle gözden geçirilerek değiştirilmelidir. 1930'lu yıllara geldiğinde gelişen olaylar Keynes'i haklı çıkardı. Versay Antlaşmasının Nazizm'in yıkıcı gücüne katkıda bulunduğuna dair düşünce giderek arttı. İngiltere ve Fransa Versay'ın şartlarını yumuşatan girişimlerde bulundularsa da bu konuda Alman kamuoyunu tatmin etmek mümkün olmadı. Neticede 1933'te Naziler, Almanya'da iktidara geldi. (Lee, s. 205-207) Böylece Versay Antlaşması Bismark'ın kurduğu Almanya'yı yıkarak, yeni bir Avrupa düzeni kurdu. I. Dünya Savaşı sonucunda sözde bir barış antlaşması olan Versay'ın şartları II. Dünya Savaşının gerekçelerini hazırlamış oldu. I. Dünya Savaşının mağlupları olan devletlerden Avusturya-Saint Germain, Macaristan-Trianon, Bulgaristan-Neuilly ve Osmanlı Devleti de Sevr Antlaşmalarını imzaladılar.

SIRA SİZDE

2

I. Dünya Savaşının sebep ve sonuçlarını açıklayınız?

I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AVRUPA VE DEMOKRASİ

Alman Refahının Geri Dönüşü

Almanya'nın imzaladığı Versay Antlaşması'nın çok ağır olan hükümleri düşünüldüğünde, kısa bir zaman diliminde Almanya'nın toparlanamayacağı kolaylıkla tahmin edilebilir. Ancak bütün olumsuzluklara rağmen Almanya'nın bir takım avantajları vardı.

Almanya, Fransa'dan çok daha büyük bir nüfusa sahipti. Kaynaklarının büyük bir bölümünü kaybetmesine rağmen demir-çelik kapasitesi hâlâ Fransa'dan üç kat daha fazlaydı. İç ulaştırma ağı zarar görmemişti. Kimya ve elektrik tesisleri, üniversiteleri ile teknik eğitim veren kuruluşları da küçük aksaklıklara rağmen faaliyetliydi. 1919 yılından sonraki bir iki yıllık bitkin dönem atlatılınca Almanya yavaş yavaş kendine gelmeye başladı. (Kennedy, s. 338)

Savaş sonrası Avrupa'da yeni oluşan tabloda, ABD ve İngiltere'nin sergilediği yeni dış politika anlayışı da Almanya açısından olumlu sonuçlar doğurdu. Yeni Avrupa düzeninde; Rusya sahneden çekilmiş, Avusturya-Macaristan yok olup gitmişti. Geriye kalan İtalya ve Fransa idi. Ancak savaş onları da tüketmişti. Her ikisinin imkanları Almanya'nın daha gerisindeydi. İngiltere ve ABD ise uyguladıkları politikalar ile Fransa'nın Almanya'ya engel olma çabalarını giderek daha onaylamaz hale geldiklerini gösterdiler. Bir başka deyişle Almanya'nın büyümesini dizginlemek için gerekli olan güçler 1914 öncesine göre çok daha farklı ve çok daha az bir uyum içindeydiler. (Kennedy, s. 339,357)

1924'e gelindiğinde **Dawes Planı**'nın kabulü ile Almanya'nın tamirat borçları nispeten makul bir sisteme bağlanınca, ekonomik hayat düzelmeye başladı. Böylece Alman iç politikasına da bir istikrar geldi. (Armaoğlu, s. 237)

1928'e gelindiğinde Almanya'nın ekonomik verileri 1914'teki savaş öncesi verilerine ulaştı. 1929 Dünya ekonomik krizi Almanya'yı büyük ölçüde etkilese de bu etki Almanya'nın rakibi konumundaki bütün ülkeler için geçerliydi. Krizin etkileri çabuk aşıldı. Almanya değişen Avrupa haritası sonucu ortaya çıkan yeni jeopolitik şartları iyi kullandı. Savaştan sonra özellikle Doğu Avrupa'nın yapısı iyiden iyiye değişmişti. Doğu Avrupa'da artık on dört ülke yerine yirmi yedi ülke vardı. Fazladan 12.500 mil uzunluğunda yeni sınır oluşmuştu. Bu sınırlar fabrikaları ham maddelerden, demir fabrikalarını kömür alanlarından, çiftlikleri pazarlarından ayrı düştürmüştü. 1930'lardan sonra ekonomik istikrara kavuşan Almanya, Doğu Avrupa ülkeleri için doğal bir ticaret ortağı oldu. İngiltere ve Fransa'da Doğu Avrupa pazarında yer almak isteseler de bu konuda Almanya'nın tabi avantajları çoktu. Almanya her şeyden önce bu pazara daha yakındı. Kara ve demiryolu ile bölgeye bağlıydı. Bölgenin üretim fazlası ve çiftlik ürünlerini rahatlıkla alıyordu. Macar buğdayı ve Romanya petrolüne karşı, onların ihtiyaç duyduğu makineleri ve silahları veriyordu. Her iki tarafında para sorunu olduğu için ticaretin takas yoluyla yapılması işleri daha da kolaylaştırdı. (Kennedy, s. 340)

Alman refahının geri dönüşünde en önemli unsurlardan birisi de psikolojik faktörlerdir. Yukarıda sıralanan avantajların Almanya'nın eline geçmesi, Versay'ın getirdiği ağır şartlar altında ezilen Alman halkını daha çok çalışmaya sevk etti. Çünkü bu halk bir an önce eski gücüne ulaşip Versay'ın şartlarını ortadan kaldırmak istiyordu. Hatta bu şartları kendilerine reva gören ülkelere "hesap sorulması" düşüncesinde olanların sayısı hiç de az değildi. Siyasi iklim ise giderek buna uygun bir hal almaya başladı.

1920'lerde Barışçı Politikalar

I. Dünya Savaşı sonucunda yapılan antlaşmalarla Avrupa'da göreceli olarak bir barış ortamı sağlandı. Ancak antlaşmaların içeriğinden kaynaklanan pek çok sorun ortaya çıktı. Her şeyden önce Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesiyle ortaya çıkan yeni tablo pek çok devleti memnun etmedi. Çarlık Rusya'sının yıkılması sonucunda meydana gelen gelişmelerde buna dahil edilebilir.

Almanya'nın Versay Antlaşması sonucundaki tavrı öncelikle Fransa'yı endişelendirdi. Fransa Almanya karşısında yeni ittifaklar kurma yolunu tuttu. İngiltere bu gelişmeleri kaygıyla izledi. İtalya ise galip devlet olmasına rağmen, kendisine verilen sözler tutulmadığı için istediğini elde edememişti. (Uçarol, s. 523-524) Siyasal ve ekonomik gelişmeler yeni bir savaş ihtimalini artırdı.

I. Dünya Savaşı sonucunda dünya barışını sürekli kılacak, ülkeler arasındaki sorunların barışçı yollardan çözümü için çalışacak, uluslararası bir örgütün kurulması Wilson İlkelerinde yer almıştı. Bu konu Paris Barış konferansında da gündeme gelmiş gerekli çalışmalar yapılmıştı. Çalışmalar sonuç verdi Milletler Cemiyeti 28 Nisan 1919'da kuruldu. Cemiyet üyesi ülkelerin toplam sayısı 1919'da kırk bir idi. 1924'e gelindiğinde elliye ve 1934'te bu sayı altmışa yükseldi. Üye devletlerin sayısındaki artış genel olarak ülkelerin barıştan yana bir tavır sergilediklerini gösterir. Cemiyetin genel amaçları ve üyelerinin sorumlulukları özetle şöyle belirlenmiştir. "Uluslar arası güvenlik ve işbirliğini sağlamak için, savaşa başvurmamak, gizlilikten uzak ve adaletli ilişkileri sürdürmek, hükümetlerin uluslararası hukuk kurallarına uyması, antlaşmalardan doğan hükümleri yerine getirmek" Ancak ge-

Dawes Planı: Almanya'nın Versay Antlaşması uyarınca ödeyeceği savaş tazminatı sorununu çözmek amacıyla Amerikalı maliyeci Charles M. Dawes başkanlığındaki bir kurul tarafından hazırlanan rapor. Dawes Planı savaş tazminatını ödemeyeceğini açıklayan Almanya'nın borçlarını taksitlere bölüyor ve Almanya'ya 200 milyon dolarlık kredi açılmasını öngörüyordu.

nel bir dünya barışı amacıyla kurulan Cemiyetin daha kuruluşunda bir dizi anlaşmazlıklar gözlemlendi. Wilson ilkeleriyle bir yerde bir ABD fikri olan cemiyete, Avrupa politikalarından uzak durma prensibini benimseyen ABD katılmadı. Sovyetler Birliği zaten cemiyetin dışında tutulmuştu. Cemiyet İngiltere ve Fransa'ya kaldı. Cemiyetin misyonu konusunda dahi iki ülke arasında fikir ayrılığı vardı. Fransa, Cemiyeti Almanya'ya karşı bir güçler birliği halinde düşünürken, İngiltere Almanya'nın da içinde yer aldığı bir uzlaşma sistemi kurmayı düşünüyordu. Kuruluşundan 1930'lara kadar uluslararası sorunlarda etkili olan cemiyet daha sonra meydana gelen olaylar neticesinde gücünü kaybetti. (Uçarol, s. 525)

1919-1930 yılları arasında Avrupa'da barışı sağlamak ve korumak amacıyla Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu dışında diğer birtakım girişimler daha oldu. Bunlardan birincisi 1 Aralık 1925 tarihli Locarno Antlaşmasıdır. Fransa'nın Almanya'ya karşı olan güvensizliği Milletler Cemiyetinin kuruluşuna rağmen devam etti. Locarno Antlaşması bu güvensizliği ortadan kaldırma çalışmaları sonucunda imzalandı. Fransa'nın güven arayan çalışmalarının karşısında Almanya tamirat ve tazminat konusunda Fransa'dan bir esneklik bekliyordu. Bu amaçla Şubat 1925'te Fransa'ya gönderdiği bir nota ile karşılıklı bir güvenlik paktı kurulmasını önerdi. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler yumuşamaya başladı. Bu gelişmeler sonucunda Almanya ve Fransa'nın yanında İngiltere, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya arasında Locarno Antlaşması imzalandı. Katılan ülkeler arasında özellikle sınırların güvenliği konusunda karşılıklı kararlar alındı. Neticede bütün anlaşmazlıkların barış yoluyla çözümlenmesine karar verildi. Locarno Antlaşmasının en önemli sonucu şüphesiz Almanya'nın yeniden milletlerarası işbirliğine girmiş olmasıdır. Bunu 1926'da Almanya'nın Milletler Cemiyetine üye olması izledi. (Gürün, s. 128-129-Armaoğlu, s. 160).

ABD Dışişleri Bakanı tarafından gündeme getirilen ve onun adına izafeten Kellogg Paktı olarak adlandırılan girişim, barışı koruma adına atılan ikinci önemli adımdır.

27 Ağustos 1928'de kurulan Kellogg Paktını ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika ve Çekoslovakya imzaladı. Bu pakt ile taraflar savaşı ülke çıkarlarına alet etmeyeceklerini, anlaşmazlıkların çözümü için savaş yolunu seçmeyeceklerini, savaştan vazgeçtiklerini ve daima barışçı yolları kullanacaklarını karşılıklı olarak taahhüt ettiler (Armaoğlu, 1986, s. 222).

Sonuç olarak gerek Locarno Antlaşması gerekse Kellogg Paktı 1925-1930 yılları arasında Avrupa'da bir barış havası estirdi. Ancak anlaşmayı imzalayan devletlerin var olan birtakım çekinceleri barış havasının çabuk dağılmasına yol açtı. Bu arada 1929'da yaşanan ve bütün dünyayı etkileyen ekonomik kriz Avrupa'da hayatı etkilemiş, Locarno Antlaşması ve Kellogg Paktı ile dondurulan ülkeler arası sorunların yeniden hatırlanmasına ve büyük buhranların çıkmasına yol açmıştır.

Avrupa'da Demokrasiler (1919-1939)

Batı Demokrasisi veya klasik demokrasi anlayışı önce Batı Avrupa'da doğmuş oradan dünyaya yayılmıştır. Bu demokrasinin temel ilkesi siyasal liberalizmdir. Siyasal liberalizm ise en genel anlatımını 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin birinci maddesinde bulur. Buna göre; "insanlar hakları bakımından özgür ve eşit doğarlar ve öyle yaşarlar". Eşit haklara sahip bireyler, toplumda siyasal iktidarı kullanacak kimseleri de kendileri belirlemelidir. Bunun sonucu da hükümdarlık yerine cumhuriyet ve demokrasi, bir başka deyişle "temsili sistem" ve "seçim" esas alınır. Batı demokrasisi eşitlikçi, özgürlükçü ve çoğulcudur. Yalnız yurttaşları değil

yönetenleri de bağlar. (Tanilli, 2006, s.143-145) Batıdaki bu demokrasi anlayışı kolay elde edilmemiştir. Yüzlerce yıllık mücadele, inişli çıkışlı bir grafik, bunlara bağlı olarak elde edilen tecrübe sonucunda bu noktaya gelinmiştir.

Avrupa demokrasilerinin gelişimi açısından en sıkıntılı yılların 1919-1939 evresi olduğu söylenebilir. I. Dünya Savaşı sonunda batı demokrasisini temsil eden iki ülke Fransa ve İngiltere'dir. Ancak bu dönemde onların uyguladığı kapitalist demokrasi anlayışı yukarıda anlatılan eşitlikçi, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi anlayışından oldukça uzaktı. Öyle ki uyguladıkları siyasetle demokrasiden uzaklaşan ülkelere söyleyecek pek sözleri kalmamıştı. İngiltere 1919'dan, 1923'e kadar İrlanda'da sömürgeci bir savaş sürdürüp sonunda İrlanda topraklarının önemli bir bölümünü ele geçirdi. Bu durumda İngiliz demokrasisi yeniden canlanan Alman emperyalizmine itiraz edemezdi. I. Dünya Savaşı sonucunda uyguladığı siyasetle Avrupa'da yeni bir savaşın fitilini tutuşturmayla hazırlanan Fransa, demokratik yapıya sahip yeni bir uluslararası düzenin modeli veya muhafızı olamadı. Bu iki demokratik güç eş zamanlı olarak İspanya Cumhuriyetini 1936-1939 yılları arasında Franco'nun isyanında ve yaşanan iç savaşta kendi kaderine terk ettiler. Böylece Hitlerin artık herkes tarafından kaçınılmaz bulunan Avrupa düzenine karşı güvenilir demokratik güçler olmaktan çıktılar. (Confora, s. 183-184)

Savaş sonrasında Orta ve Doğu Avrupa'da demokrasi anlayışına gelince; 1919-1920 antlaşmaları buralarda büyük değişikliklere yol açtı. Her şeyden önce sınırlar değişti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılması üzerine yeni bağımsız devletler ortaya çıktı. Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya bağımsız birer devlet olurken Romanya ve Yugoslavya sınırlarını genişletti. Polonya ise yeniden inşa edildi. Rusya'daki Ekim Devrimi bu gruplara ve partilere bir canlılık getirdi. Bununla birlikte Macaristan dışında bunlardan hiçbiri başarılı olamadılar. (Tanilli, s. 241) Yeni kurulan bu devletler daha sonra parlamentarizmi benimsediler.

1918-1919 yıllarında bu devletlerin anayasalarının hazırlanmasında büyük bir çaba harcandı. Müttefik devletlerin görüşü geleceğin Avrupasında barış ve istikrarın, demokrasinin yayılmasıyla korunacağı yönündeydi. Sonuçta genel oy hakkını, önemli konularda referandum koşulunu ve başkanın seçimle işbaşına gelmesini içeren Batı demokratik düşüncesinin en gelişmiş özellikleri yeni rejimlerde birer kutsal kabul edildi. (Lee, s. 182)

Ancak parlamentarizm yalnız Çekoslovakya'da düzenli bir yol izleyebildi. Diğer ülkelerde ya kralcı müdahaleler ya da sonu diktatörlüğe varan hükümet darbeleri oldu. Ortaya çıkan yeni rejimler sosyal reformları ya sınırlandırdılar veya tümünden reddettiler. 1938-1939'a gelindiğinde Çekoslovakya'da ortadan kalktı. Polonya ise sapmalar içinde bocalayan bir politika uyguladı. Diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ise Almanya ve İtalya'daki faşizme yaklaştılar ve onlarla beraber II. Dünya savaşına sürüklendiler. (Tanilli, s. 242)

I. Dünya Savaşı sonucunda İtalya demokrasiden nasibini alamadı. Çünkü savaştan kısa bir süre sonra faşist bir yönetim altına girdi. Almanya'daki gelişmeleri ise şöyle sıralayabiliriz. Savaşın sonucunda yenilen hemen hemen her devlette demokratik anayasalar kabul edildi. Kısa süreli bir iç savaş sonucunda, Almanya'da da aynı gelişme oldu. 1918 Ateşkesinden sonra Alman İmparatorluğunun yıkılıp Cumhuriyetin kurulması bir olupbittiye getirilmişti ve halkın beklentilerinden uzaktı. Ancak kısa süren şaşkınlık dönemi atlatıldıktan sonra Alman Sosyal Demokratları yeni rejime sahip çıktı. Alman Ulusal Meclisi **Weimar**'da toplandı. Ulusal kurucu meclis için yapılan seçimler sonucunda, Sosyal demokratlar, merkez partisi ve Liberal demokratlardan oluşan bir koalisyon kurucu meclise egemen oldu. Wei-

Weimar: Almanya'da I. Dünya Savaşı sonucunda imparatorluğun yıkılması üzerine Kurucu Meclisin yeni Alman anayasasını oluşturmak amacıyla 1919 yılında toplandığı kenttir. Anayasa ile kurulan cumhuriyet Weimar adıyla anılır.

mar'da toplanan meclis çağına göre son derece Liberal bir anayasa hazırladı. Büyük ölçüde Amerikan, Fransız ve İsviçre anayasalarından esinlenerek hazırlanan Anayasa 31 Temmuz 1919'da kabul edildi. Böylece Almanya'da 1933'deki Hitler iktidarına kadar sürecek olan Weimar Dönemi başladı. (Sander, s. 307-308)

SIRA SİZDE

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki gelişmeleri açıklayınız?

AVRUPA'DA FAŞİST VE TOTALİTER REJİMLER

İtalya'da Faşizm

İtalya, I. Dünya Savaşında galip gelen devletlerarasında olmasına rağmen istediklerini elde edemedi. Bir başka deyişle müttefikleri İngiltere ve Fransa, İtalya'ya karşı verdikleri vaatleri yerine getirmedi. Bu durum İtalyan kamuoyunda büyük bir tepkiye yol açtı.

Bu tablodan yararlanan Benito Mussolini (1883-1945) 1919'da "Fascio di Combattimento" adı ile bir kurul oluşturdu. Kurul İtalyan ulusunda savaş azim ve iradesinin sürekliliğini sağlamaya çalıştı. (Üçok, s. 249) İşte bu çalışmaların sonucunda **faşizm** doğdu.

1921'de yapılan seçimlerde faşistler 35 milletvekili çıkardılar. Zaman geçtikçe faşistlerin taraftarları arttı. Çünkü parti Paris Barış Konferansında "küçük düşürülen" İtalya'yı yeniden güçlendireceğini, Roma İmparatorluğunu yeniden kuracağını vaad ediyordu. Mussolini başkanlığındaki faşistler İtalya'yı bulunduğu karışık ortamdan kurtarmak ve verdikleri vaatleri gerçekleştirmek amacıyla 28 Ekim 1922'de harekete geçti "Kara Gömlekliler" adı verilen Mussolini taraftarları Napoli'den Roma üzerine yürüdü. Hükümet çekilmek zorunda kaldı. Kral III. Vittorio Emanuel 30 Ekim 1922'de başkanlığa Mussolini'yi getirdi. Böylece İtalya'da faşist bir yönetim kurulmuş oldu. (Carocci, s. 23-34-Uçarol, s. 531)

İktidarı ele geçiren Mussolini faşist düzenin disiplin ve değerlerini yürürlüğe koydu. Yeni iş alanlarını yaratacağına dair bir sosyal program hazırladı. İtalyan halkının büyük bir bölümünü faşizmin ülke için en doğru seçim olduğuna ikna etti. Farklı düşünenler kısa sürede susturuldu. (Kerr, s. 125)

İçeride İtalyan yönetimini faşist temeller üzerine oturtan Mussolini, dış politika-da faşizmin emperyalist emellerin gerçekleştirmeye yöneldi. Öncelikle Balkanlar-da, Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk'u baskı altına aldı. Bu süreç Mussolini'nin 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u resmen işgal etmesiyle sonuçlandı. Mussolini İtalyan kralının aynı zamanda Arnavutluk kralı olduğunu ilan etti. (Armaoğlu, s. 174-Üçok, s. 253)

Diğer yandan Mussolini'nin Doğu Akdeniz ve Anadolu'yu da yayılma alanları arasında sayması Türk-İtalyan ilişkilerinde soğukluğa yol açtı. 1923 yılında Cumhuriyet ilan eden ve Atatürk liderliğinde hızlı bir kalkınma sağlayan Türkiye, 1934 yılında Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan Balkan Paktını oluşturarak İtalyan tehdidini önlemeye çalıştı. Mussolini'nin dış politikada önem verdiği bir diğer konu ise Akdeniz Egemenliği meselesidir. İtalya, Trablusgarp ve Habeşistan ile ilgilendi. Sonuçta 1936'da Habeşistan'ı ele geçirdi. Böylece yeni faşist İtalyan İmparatorluğu kurulmuş oldu. Mussolini'ye göre İtalya genişleyen bir devletti ve toplumsal bakımdan genişleyen bir devlet için emperyalizm vazgeçilmez bir zorunluluktur. O, İtalyan yayılmasını durdurmak adına bazı yaptırımlar uygulamaya çalışan Milletler Cemiyeti için ise "Milletler Cemiyeti, Frank ve Anglo-Sakson grubundan olan zengin devletlerin, dünyanın geri kalan kısmını sömürmek

Faşizm: İtalyanca "Fascio" sözcüğünden gelmektedir. Fascio; çubuk demeti bağı demektir. Mecazi anlamda birlik anlamında kullanılmaktadır. Siyasal düşünce olarak ise, faşizm; demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğretiye verilen isimdir.

için kurdukları bir kutsal ittifaktır” diyordu. Milletler Cemiyeti hakkındaki düşüncesini bu şekilde ortaya koyan Mussolini iki savaş arası dönemin büyük bir bölümünde Cemiyetin kararları dinlemeyerek ülkesini genişletmeye devam etti. İtalya dışında gelişen bazı olaylar, örneğin İspanya’da iç savaşın başlaması, Almanya ile Avusturya’nın anlaşmış olması İtalya ile Almanya’yı yakınlaştırdı. Bu yakınlık Roma-Berlin Mihver=Eksen denilen anlaşmayı doğurdu. (Sander, s. 313-Üçok, s. 252)

Mihver anlaşması, Almanya’yı yanına alan Mussolini’nin gücüne güç katması gerekirken bir yerde onun sonunu hazırlayan gelişmelerin başlangıcı oldu. Hitler tarafından kolayca savaşa ikna edilmiş olması, Yunanistan ve Kuzey Afrika’da alınan başarısızlıklar Mussolini’nin karizmatik kişiliğinde deprem etkisi yaptı. Daha savaştan önce Hitler’le kıyaslanmaya başlaması gözden düşmesine neden oldu. Bu konuda bardağı taşıran son damla Mussolini tarafından, Hitler doktrinlerinin özellikle Yahudi düşmanlığının ithal edilmesi oldu. İtalyan halkı buna büyük tepki gösterdi. Temmuz 1943 itibarıyla Mussolini o kadar gözden düştü ki, Genel Faşist Konsey ve kral tarafından iktidardan uzaklaştırıldı. (Lee, s. 218-219)

Almanya’da Faşizm

İki dünya savaşı arasında Almanya, Weimar Cumhuriyetinin anayasal demokrasisinden Naziler tarafından tarihte kurulan üçüncü Alman imparatorluğu olan Üçüncü Reich’in diktatörlüğüne geçti. Hitlerin iktidara gelmesi ve fikirlerini hayata geçirmesi ile gerçekleşen bu dönüşüm genelde “Nasyonal Devrim” olarak tanımlanır. (Lee, 2004, s. 229) Savaştan sonra ordunun dağılmış, savaş sanayinin durmuş olması, Almanya’da gittikçe artan bir işsizliğe neden oldu. Alman markının hızla değer kaybetmesi ekonomik hayatı altüst etti. Almanya’nın Versay Antlaşması uyarınca ödemek zorunda olduğu tamirat parası ise durumu daha da kötüye götürdü. Bu gelişmeler sonucunda Alman Hükümetinin güç duruma düşüp Nasyonal-Sosyalist Partinin iktidara gelmesi Alman tarihinin seyrini değiştirdi. (Üçok, s. 260).

Nasyonal-Sosyalist Parti 1918’de Münih’te kurulmuştu. 1919’da partiye üye olan Adolf Hitler kısa sürede partinin liderliğini ele geçirdi. Parti 1920’de Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi adını aldı. Hitler, hitabetteki gücünü de kullanarak Almanların ulusal duygularını uyandırıp milis birlikler örgütlemeye başladı. Hitler bir yandan işsizlere iş vaad ediyor, diğer yandan Yahudi düşmanlığını körükleyerek daha fazla taraftar elde etmeye çalışıyordu. Versay Antlaşmasının kaldırılmasından yana olduğu yönündeki propagandası ise en etkili olanlardandı. Nazi Partisi 1930 seçimlerinde 107 milletvekili çıkararak büyük bir başarı elde etti. Şartların Hitler lehine gelişmesi 1932 seçimlerinde, 608 üyeli Alman Parlementosu (Reichstag)’nun 230’nu kazanan Nazi partisini ülkenin en büyük partisi haline getirdi. Daha sonra meydana gelen birtakım gelişmeler sonucunda Cumhurbaşkanı Hindenburg 30 Ocak 1933’te başkanlığa Hitler’i atadı. Böylece Nazi Partisi iktidara gelmiş oldu. (Uçarol, s. 533)

Hitlerin parlamentodaki başarısı tüm dünyada yaşanan 1929 ekonomik krizine çok şey borçludur. Hitlerin güç alanının genişlemesi ve Weimar Cumhuriyetinin sistemli bir şekilde çöküşü 1933-1934 arasında “Nasyonal Devrim” tarafından tamamlanmış oldu. (Lee, 2004. S. 230)

Hitler yeni bir toplumsal sistem kurmayı amaçladı. Ari saflığı ve üstün Alman propagandası yaptı. Bunun için basın ve eğitimden yararlandı. Basın ile ideolojik uyumu sağlamak için çok ağır tedbirler aldı. Eğitimin amacı Nazi doktrinini benimsemiş, fanatik düzeyde bağlı, sorgusuz sualsiz itaat eden gençler yetiştirmekti. Eğitime ayrıca askeri nitelikli bir vurgu da yapıldı. Nazi gençliğine üye yapılan erkek

çocuklar sıkı bir biçimde disipline edildiler. Fiziki, zihni ve ahlaki olarak ulusa, ırka ve topluma hizmet etmek üzere Nasyonal Sosyalizmin ruhu ile eğitileceklerdi. (Lee, s. 239)

Hitler'in değerlerine uymayan değerlere göre yetiştirilen çocukların aileleri tarafından "ihmal edildikleri" ileri sürülüyordu. Bu durumda olan çocuklar ailelerinden kopararak, bakıcı ailelerin yanına verilebiliyordu. Örneğin 1938'de oğlunun Hitler gençliğine yazılmasına karşı çıkan bir babanın ailesi bölünmüştü. Yerel mahkemenin kararına göre "baba çocuğunun velayet hakkını kötüye kullanmıştı". (Mazover, 2008, s. 39)

Yüksek öğretimde araştırmalar "Alman" ya da "Ari" ırkının yükseltilmesi doğrultusunda yapıldı. Tüm doktrinleştirme sürecinin altında yatan, üstün olduğu olgusunu sorgulamayacak bir ırkın oluşturulmasıydı. Gelecekte kaçınılmaz olarak daha fazla toprağa ihtiyaç duyulacaktı. Savaşın bu amaç için doğal bir araç olarak kabul edilmesini sağlamak gerekti. Bu amaçla Alman ırkının saldırganlığı ve kendine güveni kitlesel mitingler ve 1936 Berlin Olimpiyatları gibi etkinlikler üzerine inşa edildi. (Lee, 2004, s. 239) Böylece Nazi propagandası Alman halkını savaşa hazırladı.

Nazi hareketinin üçüncü ve en fanatik uygulaması **Holokaust** oldu. (Stradling, 2003, s. 22) 1939'da Polonya, 1941'de Rusya'nın büyük bir bölümü işgal edildi. Avrupa Yahudilerinin büyük bir bölümü Auschwitz-Birkenou, Sobibor, Treblinka ve diğer kamplarda yok edildi. Soykırım Heydrich, Himmler ve Eichmann gibi Alman subay ve devlet adamları tarafından metodolojik olarak örgütlendi. Almanya 1933-1945 yılları arasında derin ve hızlı bir değişim yaşadı. Bu değişimi Nazi hareketi yapmıştı. Ancak onun da yetersiz olduğu birçok nokta vardı. Şöyle ki Nazi hareketi tamamen bir insanın kişisel karizması üzerine oturmuştu. Bu durum hareketi olumsuz yönde etkiledi. Hitlerin, Nazi Partisinin önüne geçmesi uzun vadede birtakım sorunlar doğurdu. Nazi anlayışı gelişme kapasitesine sahip sistematik bir ideoloji haline gelemedi. Partinin kuramına ilişkin bütün girişimler Hitlerin hissimna uğradı. Onun kişisel takıntılarına bağımlı kaldı. (Lee, s. 240; Le Goff, s. 81)

Holokaust: Nazilerin 1933-1945 yılları arasında Yahudilere karşı kademeli ve sistematik olarak giriştiği toptan yok etme hareketi.

Sovyetler Birliğinde Stalin ve Totaliter Rejim

Komünist partisi genel sekreteri olan Josef Stalin, Lenin'in 1924 yılında ölümü üzerine iktidarı tamamıyla ele geçirdi. Stalin dönemini üç başlık altında açıklamak mümkündür. Bunlar Stalin dönemi ekonomi ve sanayi anlayışı, dış siyaset ve onun döneminde hiç eksik olmayan baskı, şiddet ve nihayetinde totaliter rejimdir.

Sovyetler Birliği'nde 1927-1929'da yaşanan tahıl krizi Stalinizm olarak adlandırılacak olan düşüncenin doğmasına yol açtı. (Mazower, s. 136) Stalin'e göre, geniş kapsamlı sanayi gelişimini sağlamak ve güçlü bir ordu kurmak için yerli kaynaklardan sermaye üretmek gerekiyordu. Bunun içinde ya sermaye üretmeyi özendirerek ya da mevcut varlıkları yağmalanabilecek orta sınıf saf dışı bırakılacaktı. İkincisi tercih edildi. Rusya nüfusunun yüzde 78'i hâlâ tarım sektöründe olup ülke toprakların büyük bir bölümüne sahipti. Stalin'in gözünde devlet için para sağlamanın ve bununla eş zamanlı olarak tarımdan sanayiye geçişi sağlamanın tek yolu vardı. Tarımı kollektifleştirmek, köylüleri komünlere girmeye zorlamak, **Kulak-ları** ortadan kaldırmak ve fiyatları belirlemektir. Böylece devlet kırsal kesim üreticileri ile kentlerdeki tüketiciler arasına girdi. Her iki kesimden de çarlık rejiminin hiçbir zaman cüret edemediği oranda zorla para aldı. (Kennedy, s. 378; Goff, s. 81) 1930'larda yüz binlerce traktör, birçok ziraatçi ve sıkı denetim altında işleyen bir kooperatifler ordusu ile verimde toparlanma başladı. Ancak insan açısından ödenen bedel hesaplanamayacak kadar büyük oldu. (Kennedy, s. 378)

Kulak: Sovyetler Birliğinde, toprak sahibi olan nispeten zengin kimselere verilen isim.

Stalin döneminde sanayi alanında bir dizi beş yıllık planlar hazırlandı. Tarım alanında yapılan çalışmaları da kısmen içeren birinci beş yıllık plan 1928-1933 yılları arasında sanayiye canlandırdı. İkincisi (1933-1938) ağır sanayiye Kafkaslar, Sibiry'a gibi bölgelere yaydı. Büyük kanal ve demir yolu ağları gelişti. 1938'de uygulamaya konan üçüncü beş yıllık plan ise stratejik ve silahlanmaya yönelik sanayi kolları üzerine yoğunlaştı. Stalin'in ülkesi için olumlu başarıları ağır sanayi ile ilgiliydi. 1928 ile 1941 yılları arasında çelik ve kömür üretimi önceki yıllara oranla kat kat arttı. 1937 yılı itibarıyla Sovyetler Birliği dünyanın ikinci büyük ağır makine üreticisi oldu. Ancak gelişmelerin bir kısmı sadece dış görünümünden ibaretti. Bunlar halkın refahına yansımada. Sovyetler Birliği Avrupa iktisat tarihinde halkının yaşam standartlarına karşılık gelen bir iyileşme olmaksızın sanayi devrimini deneyen tek ülke oldu. (Lee, s. 294-296)

Stalin iktidarı boyunca bu dönemde kişisel gücünü artırmaya ve Rusya'da komünizmi pekiştirmeye çalıştı. Stalin'in en büyük korkusu kapitalist devletlerin yapacağı bir dış müdahale ile rejimin yıkılmasıydı. Bu amaçla dış politikayı böyle bir müdahale ihtimalini ortadan kaldıracak stratejiler üzerine kurdu. Bu stratejinin ana unsurları ise para, sermaye, ticaret ve diğer ülkeler tarafından diplomatik tanınma idi. Bunların elde edilmesi için ise genel olarak tarafsızlık ve saldırmazlık politikası izlendi. (Sander, s. 323)

Stalin'in II. Dünya Savaşı öncesinde dış politika siyasetini, Avrupa'nın kapitalist ve faşist devletleri arasında yaşanacak muhtemel bir savaştan yararlanmak üzere kurdu. Bu düşünceye göre her iki tarafta yıpranacak böylece Sovyetler Birliği kolayca komünist dünya ihtilali amacına ulaşacaktı. (Üçok, s. 258) Ancak olayların seyri sonucunda Sovyetler Birliği kendini II. Dünya Savaşının içinde buldu.

Stalin'in tüm yaklaşımı siyasi kaygılar üzerine kurulmuştu. Onu en çok ilgilendiren kendi iktidarını en iyi şekilde pekiştirecek araçların sürekliliğinin sağlanmasıydı. (Lee, s. 294) Stalin zamanında devletin uyguladığı şiddet zirveye ulaştı. Her şey diktatör Stalin'e ve onun yönettiği devlete bağlıydı. Stalin her yerdeydi ve her şeyi o yönetiyordu. Hiç kimse Stalin'in kapisinden kaçamıyordu. En sevdiği politbüro elemanı dahi, ansızın yargılanabiliyor, hatta asılabilirdi. Komünizm adına milyonlarca köylü aile Sibiry'a'ya sürüldü. Yolda ölmeyenler Sibiry'a'nın ücra köşelerinde yaşam mücadelesi verdiler. 1930'lu yılların başlarındaki büyük kıtlıkta milyonlarca Ukraynalı köylünün ölümünde de Stalin'in sorumluluğu büyüktür. Tutuklamalar ve infazlar Sovyet toplumunun her kesimini etkilemiş sayıları milyonları aşmıştı. 1937-1938'de "anti-sovyetik faaliyetler" gerekçesiyle tutuklanan kişi sayısı 1.548.366'ya ulaşmıştı, bunların 681.692'si kurşuna dizildi. Her düzeyde önde gelen devlet ve parti kadroları şiddete maruz kaldı. Aynı uygulama onların yerini alan ve arkadan gelenlere de yapıldı. Sovyet verilerine göre ordu mensupları arasında 37000 den fazla kara ve 3000 deniz subayı 1937-1938 yılları arasında kurşuna dizilmişti. Bu rakamlar II. Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında Nazilerce öldürülen Rus subaylarından daha fazlaydı. Sovyet sınırları içindeki etnik gruplar soykırım tehlikesi ile karşı karşıya idi. II. Dünya Savaşından hemen önce Sovyet-Polonya sınırının Sovyet kısmında yaşayan Polonyalılar aniden yok oldular. Sonra sadece kadınlar ve çocukların Kazakistan'a sürüldüğü ortaya çıktı. Erkeklerden hiçbir zaman haber alınamadı. Savaşın son yıllarında milyonlarca Kırım Tatarı, Kuzey Kafkas Çerkezleri Sibiry'a'ya göçe zorlandı. 1940'da Sibiry'a'ya sürülenler arasında binlerce Baltıklı vardı. Litvanya'dan 108.362 kişi sürgüne yollanmıştı. Moskova ve Leningrad'da yaşayan Yahudiler de hedef haline gelmiş, ileri gelenleri öldürülmüştü. Stalin'in Hitler'i dahi istatistiksel olarak gölgede bırakarak in-

sanlık tarihinin en kanlı katliamını gerçekleştiren diktatörlerden biri olduğu anlaşıldı. (Brzezinski, s. 19-23; Lewin, s. 138)

İspanya İç Savaşı (1936-1939)

İspanya İç Savaşı bir bakıma iki zıt ideolojinin faşizm ve sosyalizmin mücadelesidir. Savaşın nedeni, İspanya'nın 19. yüzyılın başlarından itibaren yaşadığı istikrarsızlıklara dayanır. 1936'da Fas'taki İspanyol birliklerinin komutanı olan Francisco Franco (1892-1975) kendisine bağlı birliklerle İspanya'ya geçti. Franco, Madrid'deki Halk Cephesi Hükümetine karşı sağcı ve kralcı bir isyan başlattı. Kısa sürede İspanya'nın güney ve batı kesimlerine hakim oldu. Valencia'ya çekilen cumhuriyetçi hükümet ayaklanmaya karşı direnmeye çalıştı. Böylece İspanya iç savaşı başlamış oldu. (Sander, s. 333)

İspanya iç savaşında Avrupa ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda ya doğrudan doğruya müdahil oldular ya da "karışmazlık" politikası izlediler. İspanya iç savaşında sağ eğilimli olanlar milliyetçiler, sol eğilimli olanlar cumhuriyetçiler olarak adlandırılmışlardır. Savaşa, köylüler, işçiler, komünistler, sendikalistler ve cumhuriyetçiler katıldılar. Cumhuriyetçiler Valencia'da bir hükümet kurdu. Ancak bu hükümet askeri açıdan çok zayıftı. Buna karşılık ordunun subay kesiminin tamamı milliyetçilere katıldı. Milliyetçilerin general Franco başkanlığında Burgos'ta kurduğu hükümet, İtalya ve Almanya tarafından hemen tanındı. İtalya ve Almanya'nın desteğini alan Franco iktidarı, Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarına ters düşüyordu. Çünkü Franco yönetimindeki bir İspanya, İngiltere'yi Cebelitarık Boğazından Akdeniz'e sokmayarak onun sömürge yolunu tıkayabilirdi. Diğer yandan Fransa, Almanya ve İspanya arasında sıkışıp kalacaktı. Ancak her iki ülkede İspanya iç savaşında cumhuriyetçilere yakın olmalarına rağmen açıktan bir tavır sergileyemediler. Her ikisi de müdahalenin bütün Avrupa'yı etkileyecek bir savaşa yol açacağından korkuyordu. Hatta İngiltere'nin girişimleriyle 1936'da Londra'da "bir karışmazlık komitesi" kuruldu. Bu komiteye başta İngiltere olmak üzere Fransa, Sovyetler Birliği, İtalya ve Almanya'nın da içlerinde bulunduğu 15 ülke katılmıştı. Buna göre İspanya iç savaşında müdahil olunmayacak, her iki tarafa da yardım gönderilmeyecekti. Bir başka deyişle halk desteğiyle kurulmuş meşru cumhuriyet hükümeti ile isyancılar aynı statüye konulmuştu. (Gürün, s. 423; Armaoğlu, s. 265-266; Sander, s. 334)

Karışmazlık komitesi kararlarına uymayan İtalya ve Almanya'daki faşist hükümetler İspanya'daki milliyetçileri desteklediler. İspanya İç Savaşı sırasında Avrupa'nın pek çok ülkesinden insanlar gönüllü olarak İspanya'ya gelerek kendi siyasi eğilimlerine göre taraflara destek verdiler. Sovyetler Birliği tarafından desteklenmekte olan cumhuriyetçiler başta Barselona, Bilbao, Madrid ve Valencia şehirleri olmak üzere İspanya'nın kuzey ve doğu bölgelerini ellerinde tuttular. Ancak İtalya'nın Franco'ya 100.000 kişilik bir ordu, Almanya'nın ise büyük miktarda silah yardımı dengeleri alt üst etti. (Kingfisher, s. 408-409)

Milliyetçiler 1937'de Bilbao'yu işgal ettiler. Milliyetçilere destek veren Alman savaş uçakları Nisan 1937'de Bask Bölgesindeki Guernica kasabasına saldırarak yüzlerce sivil öldürdü. Bu bombalama olayı sınırlandırılmamış hava operasyonunun savaş sırasında sivillere karşı kullanıldığı ilk olaydı. Modern savaş sistemine bir uygulama daha girmişti. Hükümet güçleri Ocak 1939'da Barselona ve Mart ayında Madrid'i milliyetçilere teslim etmek zorunda kaldı. İspanya iç savaşında yaklaşık 750.000 kişi hayatını kaybetti. Böylece İspanya'nın tamamına hakim olan Franco, İspanya krallığının ve devletinin askeri lideri ilan edildi. Franco 1975'teki ölümüne

kadar İspanya'yı yönetti. Onun ölümünden sonra demokrasi İspanya'ya geri geldi. (Kingfisher, s. 409)

İspanya iç savaşı, bu savaşa müdahil olan devletlerin II. Dünya Savaşı öncesinde adeta son provalarını yaptıkları bir savaş oldu. Siyasal açıdan Almanya ve İtalya birbirine daha da yakınlaştırmak için diğer Avrupa ülkeleri durumlarını bir kez daha gözden geçirdiler. Askeri açıdan ise İspanya yeni silahların ve taktiklerin denendiği bir alan oldu. Örneğin Almanlar, İspanya iç savaşını pilotlarını eğitme yolunda bir araç olarak kullandılar. Elde edilen tecrübe II. Dünya Savaşının başlangıcında Polonya ve Fransa'nın işgalinde başarı ile kullanıldı. İtalya ve Sovyetler Birliği ise İspanya iç savaşına verdikleri destekle yıpranmış olmalarından dolayı, gerçekte yeni bir savaşa hazır olmadıklarını gördüler. Devletlerin aksine İspanya iç savaşından en büyük dersi gönüllü birlikler çıkardılar. 1941'e gelindiğinde, Alman işgaline karşı Fransa ve Yugoslavya'da en faal direnişi uluslararası gönüllü tugay birlikleri gösterdi. Milletler Cemiyeti, daha önce Japonya'nın Mançurya'yı işgalini önlemede ve İtalya'nın Habeşistan'dan geri çekilmesini sağlamasında gösterdiği başarısızlığı İspanya iç savaşını durdurmada da tekrarladı. (Lee, s. 239)

Avrupa'daki faşist ve totaliter rejimleri açıklayınız?

SIRA SİZDE

4

Özet

I. Dünya Savaşı ve cephelerini açıklayabilmek

I. Dünya Savaşı başlamadan önce Avrupa devletleri aşırı milliyetçilik ve sömürgecilik duygularıyla aralarındaki problemleri barış yoluyla çözemediler. Aralarındaki sorunların başında Avrupa'da Fransız-Alman anlaşmazlığı, Balkanlar'da da Rusya-Avusturya rekabeti geliyordu. Bu anlaşmazlıklar çerçevesinde Fransa, İngiltere ve Rusya İtilaf devletleri adı altında bir blok oluştururken buna karşılık olarak Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya İttifak bloğunu oluşturdu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtı Ferdinand'ın 1914'te Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi savaşı ateşleyen kıvılcım oldu. Avrupa ülkeleri İtilaf ve İttifak adı ile iki bloğa ayrıldığında Osmanlı Devleti daha 1911'de İtilaf bloğuna katılma girişiminde bulunmuş ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Savaş başladığında ise tarafsızlığını ilan etmişti. Ancak İttihat ve Terakki iktidarı Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması imzaladı. Bu sırada İngiliz ve Fransız birleşik donanmasından kaçan Goben ve Breslau adlı iki Alman gemisi Osmanlı Devletine sığındı. Osmanlı Devleti bu iki Alman gemisini satın aldığını açıklayıp, gemilere Yavuz ve Midilli adını verdi. Yavuz ve Midilli Karadeniz'e açılarak Rusya'nın Odesa ve Sivastopol Limanlarını topa tuttu. Bu gelişme sonucunda 2 Kasım 1914 tarihinde Rusya Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Rusya'yı İngiltere ve Fransa izledi. Osmanlı Devleti 12 Kasım 1914'te bu devletlere karşılık verdi ve böylece resmen I. Dünya Savaşına girmiş oldu. 1914-1918 yılları arasında dört yıl devam eden I. Dünya Savaşında Batı Cephesindeki mücadele Almanya ve Müttefik Fransa, İngiltere ve Belçika arasında yaşanırken, Doğu Cephesinde Almanya ve Avusturya'nın karşısında Rusya ve Sırbistan yer aldı. Denizlerdeki mücadele ise ağırlıklı olarak Alman ve İngiliz donanmaları arasında geçti. Çanakkale Savaşları da I. Dünya Savaşının en şiddetli harplerinin yaşandığı cephelerden birisi oldu. Savaşın kaderini uzun süreli savaş dayanma gücü belirledi. 1917 yılında Rusya'nın savaştan çekilmesi ve Amerika Birleşik Devletlerinin İtilaf devletlerinin yanında savaşa dahil olması savaşın sonuçlanmasını hızlandırdı. İttifak bloğunun bütün yükünü çeken Almanya'nın teslim olmasıyla I. Dünya Savaşı sona ermiştir.

Birinci Dünya Savaşının sebep ve sonuçlarını açıklayabilmek

Sanayi İnkılabı sonucunda yayılan sömürgecilik faaliyetleri Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik rekabeti artırdı. Fransız İhtilali sonucunda yayılan milliyetçilik akımı ise ülkeleri güçlerini artırmaya yöneltti. I. Dünya Savaşının bu iki genel sebebine ülkeler arasındaki ikili ilişkilerden kaynaklanan; Balkanlarda, Avusturya-Rus, Orta Avrupa'da Alman-Fransız rekabeti ve silahlanma yarışı gibi özel nedenler eklenince savaş kaçınılmaz oldu.

I. Dünya Savaşı siyasi, sosyal ve ekonomik alanda pek çok değişime neden olmuştur. Savaşın sonunda Alman, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğunun tasfiye edilmesi sonucu Avrupa haritası yeniden çizildi. Siyasal açıdan iki uzlaşmaz ideoloji liberalizm ve komünizmin bazı Avrupa devletleri tarafından kabulü ile dünyanın iki düşman bloğa ayrılma süreci şekillenmeye başladı. Savaşta yeni silah, taktik ve planların kullanılması ve askeri stratejilerin uygulanması I. Dünya Savaşının askeri sonuçlarını belirledi. Toplum içinde yaş grupları ve cinsler arasındaki denge bozuldu. Silah fabrikalarında ve savaş hizmetlerinde çalışan kadınlar iş hayatına girdi. Bunun sonucunda ekonomik bağımsızlığını elde eden kadınlar başta oy hakkı olmak üzere temel haklarına sahip çıkıp bunları elde etmeye başladılar. I. Dünya Savaşını kaybedenlerden Almanya, Versay Antlaşmasını kabul etmek zorunda kalırken Avusturya-Saint Germain, Macaristan-Trianon, Bulgaristan-Neuilly ve Osmanlı Devleti de Sevr Antlaşmasını imzaladılar. I. Dünya Savaşının sonlarında 1917 yılında Rusya'da Ekim Devrimi yaşandı ve başkenti Moskova olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu.

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve demokrasiyi tartışabilmek

Almanya için çok ağır maddeler içeren Versay Antlaşmasına rağmen Almanya kalkınmasını sürdürebildi. Almanya 1919'dan sonraki bir iki kritik yılı atlattıktan sonra çeşitli alanlardaki kapasitelerini yeniden harekete geçirdi. Örneğin kimya ve elektrik tesisleri, üniversiteler ve teknik eğitim kuruluşları bazı aksaklıklara rağmen hâlâ faali-

yetteydi. Almanya değişen Avrupa haritası sonucu ortaya çıkan yeni jeopolitik durumu iyi değerlendirdi. Özellikle Doğu Avrupa pazarı Almanya'nın kontrolüne geçti. Almanya'nın kalkınmasında Dawes Planı gereğince borçlarının taksitlendirilmesi ve kredi açılması önemli bir etken oldu. 1919 yılında kurulan Milletler Cemiyetinin Avrupa'da barışın sağlanmasına yönelik olarak uygulanan politikalara destek vermesi I. Dünya Savaşından sonra kısa süreliğine de olsa Avrupa'nın barış içinde kalması ve demokrasilerle idare edilmesine katkı sağlar.

Avrupa'da faşist ve totaliter rejimler açıklayabilmek

I. Dünya Savaşı İtalya'da ekonomik sarsıntılara yol açtı. İngiltere ve Fransa verdiği vaadi, yerine getirmediği için İtalya I. Dünya Savaşı sonucunda isteklerini elde edemedi. Bu durum İtalyan kamuoyunda büyük bir tepki ile karşılandı. Halkın nabzını iyi tutan Mussolini ekonomik sarsıntıların doğurduğu sonuçlardan da yararlanarak Ekim 1922'de iktidara gelerek İtalya'da faşist bir yönetim kurdu.

28 Haziran 1919'da imzalanan Versay Antlaşması sonucunda Bismarck'ın kurduğu Almanya yıkıldı ve yeni bir Avrupa düzeni kuruldu. Almanya Versay Antlaşması ile topraklarının büyük bir bölümünü kaybetti. Toprak kaybı aynı zamanda kömür ve demir rezervlerinin de kaybedilmesi demektir. Alman Ordusu silahsızlandırıldı ve sayısı 100.000 ile sınırlandırıldı. Almanya tamirat borçları adı altında tazminata tabi tutuldu. Versay Antlaşmasının Almanya için getirdiği esaslar 1929 Dünya ekonomik krizinden sonra katlanamaz boyutlara ulaştı. Versay Antlaşmasının bu ağır şartları nazizmin yıkıcı gücüne katkıda bulundu. Bu şartları birer propaganda malzemesi yapan Naziler, Almanya'da 1933'te iktidara geldiler.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri Josef Stalin, Lenin'in 1924'te ölümü üzerine iktidarı ele geçirdi. Stalin dönemini üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi; geniş kapsamlı bir sanayi gelişimini sağlamaktır. İkincisi; yerli kaynaklara dayalı bir sermaye üretmektir. Her ikisinde de belirli bir mesafe kat edildi. Ancak bunlar halkın refahına yansımada. Üçüncü olarak, Stalin döneminde uygulanan totaliter rejime gelince, onun zamanında uygulanan şiddet zirveye ulaştı. Geniş halk kitleleri ve her düzeyde önde gelen devlet adamları şiddete maruz kaldı. Stalin'in tüm yaklaşımı siyasi kaygılar üzerine kurulmuştur. Stalin kendi iktidarını pekiştirecek araçların sürekliliğini sağlamaya çalıştı.

İspanya iç savaşı, iki zıt ideoloji faşizm ve sosyalizmin mücadelesidir. Savaşın nedeni ise İspanya'nın içine düştüğü devlet hayatını ilgilendiren hemen her alandaki istikrarsızlıktır. İspanya iç savaşında Avrupa ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda ya doğrudan müdahil oldular ya da karışmazlık politikası izlediler. Almanya ve İtalya'daki faşist hükümetler İspanya'daki milliyetçileri desteklerken, Sovyetler Birliği, Cumhuriyetçileri destekledi. İngiliz ve Fransızlar ise karışmazlık politikası izlediler. Sonuçta Almanya ve İtalya tarafından desteklenen Franco 1939'da yönetimi ele geçirdi. Franco 1975'te ölümüne kadar ülkeyi yönetti.

Kendimizi Sınavalım

1. Slav kökenli kavimlerin bir bayrak altında toplanma düşüncesi demek olan Panslavizm siyaseti aşağıdaki ülkelerden hangisi tarafından uygulanmıştır?

- a. Avusturya
- b. Bulgaristan
- c. Rusya
- d. Sırbistan
- e. Almanya

2. İçerdiği ağır hükümlerle, Bismark'ın kurduğu Almanya'nın yıkılmasına yol açıp yeni bir Avrupa düzeni kuran antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Saint-Germain
- b. Versay
- c. Trianon
- d. Neuilly
- e. Sevr

3. I. Dünya Savaşı sonucunda Almanya'nın yeniden uluslararası işbirliğine girmesini sağlayan antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Locarno
- b. Kellogg
- c. Paris
- d. San Remo
- e. Yalta

4. I. Dünya Savaşı sonucunda totaliter bir rejimin kurulduğu **ilk** ülke aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Almanya
- b. İtalya
- c. Sovyetler Birliği
- d. İspanya
- e. Macaristan

5. 1924 yılında Sovyetler Birliğinde iktidarı ele geçirek totaliter bir rejim kuran lider aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Lenin
- b. Troçki
- c. Stalin
- d. Garbaçov
- e. Kruşçev

6. 1936-1939 yılları arasında pek çok Avrupa ülkesinin taraf olduğu, adeta II. Dünya savaşı hazırlıklarının son provalarının yapıldığı iç savaş aşağıdaki ülkelerden hangisinde yaşanmıştır?

- a. Almanya
- b. Fransa
- c. İtalya
- d. İspanya
- e. Sovyetler Birliği

7. Aşağıdakilerden hangisi I. Dünya Savaşından sonra izlenen barışçı politikaların sonuçlarından biri **değildir**?

- a. Milletler Cemiyeti
- b. Locarno Antlaşması
- c. Kellogg Paktı
- d. Dawes Planı
- e. Mihver Anlaşması

8. Aşağıdakilerden hangisi iki savaş arasında (1919-1939) Alman refahının geri gelmesinde etkili **olmamıştır**?

- a. Demir- Çelik kapasitesi
- b. Ulaştırma ağı
- c. Kimya ve elektrik tesisleri
- d. Versay Antlaşmasının hükümleri
- e. Üniversite ve teknik eğitim kurumları

9. 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Paktının imzalanmasında aşağıdaki ülkelerden hangisinin tehdidi önemli bir unsur olmuştur?

- a. Sovyetler Birliği
- b. Macaristan
- c. Fransa
- d. İngiltere
- e. İtalya

10. Aşağıdakilerden hangisi I.Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları yıkılması sonucu geçmişte Habsburg, Romanov ve Hohenzollen gibi Avusturya, Rusya ve Alman hanedan imparatorluklarının birer parçasını oluşturan topraklarda yeni kurulan devletlerden biri **değildir**?

- a. Macaristan
- b. Arnavutluk
- c. Finlandiya
- d. Yugoslavya
- e. Litvanya

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “I. Dünya Savaşının Başlaması” konusunu yeniden okuyunuz.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Versay Antlaşması” konusunu yeniden okuyunuz.
3. a Yanıtınız yanlış ise “Alman Refahının Geri Dönüşü” konusunu yeniden okuyunuz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “İtalya’da Faşizm” konusunu yeniden okuyunuz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Sovyetler Birliğinde Stalin ve Totaliter Rejim” konusunu yeniden okuyunuz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “İspanya İç Savaşı” konusunu yeniden okuyunuz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “1920’lerde Barışçı Politikalar” konusunu yeniden okuyunuz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Alman Refahının Geri dönüşü” ve “Versay Antlaşması” konusunu yeniden okuyunuz.
9. e Yanıtınız yanlış ise “İtalya’da Faşizm” konusunu yeniden okuyunuz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “I. Dünya Savaşının Sona Erme Süreci ve Sonuçları” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

1914-1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Savaşının tarafları İttifak bloğu adı altında Almanya, Avusturya-Macaristan iken İtilaf devletleri adı altında İngiltere, Fransa ve Rusya’dır. Savaşın seyri sırasında Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Japonya gibi ülkeler İttifak bloğuna katılırken İtalya, Amerika Birleşik Devleti İtilaf devletleri yanında savaşa dahil olmuştur. I. Dünya Savaşının cepheleri Almanların, Belçika ve Fransızlarla savaştığı batı cephesi, Sırp ve Ruslarla savaştığı doğu cephesi ve İngilizlerle savaştığı deniz cephesi olmuştur. Çanakkale Savaşları da I. Dünya Savaşının en şiddetleri çatışmaların yaşandığı cephelerden birisi olmuştur.

Sıra Sizde 2

Sömürgecilik ve milliyetçilik akımları ile Avrupa devletleri sorunlarını barış yoluyla çözememişlerdir. Sorunlarını savaşa çevirerek bütün dünyayı da kendi meselelerine ortak etmişlerdir. I. Dünya savaşı sonucunda toplumda yaş grupları ve cinsler arasındaki denge bozuldu. Seferberlik nedeniyle aile yaşamı altüst oldu. Do-

ğum oranı düştü. Diğer taraftan erkeklerin cephede olması nedeniyle kadınlar zorunlu olarak çalışma hayatına girdi. Zaman içinde ekonomik bağımsızlığını elde eden kadınlar başta oy verme hakkı olmak üzere birçok temel haklarına sahip oldular. Bütün dünyada kadının toplum içindeki statüsündeki bu değişiklik modern zamanların en sessiz ve en önemli devrimlerinden biri oldu.

Sıra Sizde 3

I. Dünya Savaşı sonucunda barışı sağlamak amacıyla 28 Nisan 1919’da Milletler Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin genel amacı, Uluslararası güvenlik ve işbirliği sağlamak, ülkeler arasındaki sorunları barışçı yollarla çözümlenmek ve gizlilikten uzak, eşit şartlardaki ilişkilerin sürdürülmesini sağlamaktır. Üye ülkelerin sorumlulukları ise, Uluslar arası hukuk kurallarına uymak ve antlaşmalardan doğan yükümlülükleri yerine getirmektir. I. Dünya Savaşını takip eden yirmi yıl boyunca Avrupa’da barış hakim oldu. Ancak anlaşmalarla çözülemeyen sorunlar dünyayı yeni bir savaşa sürükledi.

Sıra Sizde 4

İki Dünya savaşı arası dönemde (1919-1939) Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde totaliter rejimlerin kurulması, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla taşınan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerle bağlıdır. I. Dünya savaşı doğurduğu olumsuzluklar tarihsel nedenlerle birleşince şartlar daha da zorlaştı. Bu şartlar savaşı kaybeden veya savaştan beklentilerini elde edemeyen, Almanya, İtalya, Rusya gibi ülkelerde totaliter rejimlerin kurulmasının yollarını açtı. Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini, Rusya’da önce Lenin, Sovyetler Birliği döneminde Stalin mevcut şartları çok iyi değerlendirerek iktidara geldiler böylece Avrupa’da totaliter rejimler kurulmuş oldu.

I. Dünya Savaşı sonucunda iki ideoloji ön plana çıktı, bunlar faşizm ve komünizmdir. İspanya iç savaşı bir bakıma bu iki zıt ideolojinin savaşıdır. Her iki ideolojiyi benimseyen ülkeler İspanya iç savaşı üzerinden II. Dünya Savaşı öncesinde bir güç gösterisi yapmak amacıyla savaşta taraf oldular. Bir başka deyişle II. Dünya Savaşı öncesinde son provalar İspanya iç savaşında yapıldı. Siyasal açıdan Almanya ve İtalya daha da yakınlaştı. Askeri açıdan İspanya yeni silahların ve taktiklerin denendiği bir alan oldu.

Yararlanılan Kaynaklar

- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara, 1986.
- Bayur, Y. Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, c. II. Kısım IV, Ankara, 1991.
- Bilge, A. Suat, *Güç Komşuluk*, Ankara, 1992.
- Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Çöküş*, çev. Gül Keskil-Gürsel Pekkan, Ankara, 1990.
- Canfora, Luciano, *Avrupa'da Demokrasi*, çev. Neşenur Domaniç-Nusret Avhan, İstanbul, 2010.
- Carocci, Gionpiero, *Faşizmin Tarihi*, çev. Muhittin Yılmaz, İstanbul, 1965.
- Carr, Edward Hallet, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, çev. Levent Cinemre, İstanbul, 2011.
- Clark, Lloyd, *World War I*, Oxford, 2001.
- Gürün, Kamuran, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, İstanbul, 1997.
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara, 1991.
- Kerr, Gordon, *Avrupa'nın Kısa Tarihi*, çev. Cumhur Atay, İstanbul, 2011.
- Kingfisher Tarih Ansiklopedisi*, c. 1-2, çev. Melis Çelebi, İstanbul, 1999.
- Le Goff, Jacques, *Gençlere Avrupa Tarihi*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul, 1997.
- Lee, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1990*, Çev. Savaş Aktur, Ankara, 2004.
- Lewin, Moshe, *Sovyet Yüzyılı*, Çev. Renan Akman, İstanbul, 2011.
- Mazover, Mark, *Karanlık Kıtada Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, çev. Mehmet Morali, İstanbul, 2008.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1984.
- Stradling, Robert, *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, çev. Ayfer Ünal, İstanbul, 2003.
- Tanilli, Server, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul, 2006.
- Tanör, Bülent, *Kurtuluş Kuruluş*, İstanbul, 1988.
- Tilly, Charles, *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, çev. Özden Arıkan, İstanbul, 1995.
- Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul, 2000.
- Üçok, Çoşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1978.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- II. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'nın durumu ve savaşın başlamasını yorumlayabilecek;
- II. Dünya Savaşının cephelerini irdeleyebilecek;
- Savaş sürerken müttefik devletler arasında yapılan konferanslar ve savaşın sona ermesini tartışabilecek;
- II. Dünya Savaşının sonuçları ve Avrupa'nın şekillenmesi açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- II. Dünya Savaşı
- Almanya
- Polonya
- Fransa
- Sovyetler Birliği
- Japonya
- ABD
- Pearl Harbor Baskını
- Normandiya Çıkarması
- Mussolini
- Churchill
- Hitler
- Stalin
- Atom Bombası

İçerik Haritası

II. Dünya Savaşı (1939-1945)

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ AVRUPA VE SAVAŞIN BAŞLAMASI

Giriş

I. Dünya Savaşının çözümsüz bıraktığı sorunlar ve bunların yol açtığı olumsuzluklar, yeni bir dünya savaşının çıkma nedeni olmuştur. İki savaş arasındaki dönemde gerçek bir barış kurulamamış, özellikle Almanya ile yapılan Versay (Versailles) barışı ile kurulan statüko tepkilere neden olmuştur. I. Dünya Savaşının galip devletleri ağır savaş tazminatları, ekonomik ambargolar, askeri sınırlamalarla mağlup devletlere adeta yaşama hakkı tanımamışlardır. Bu durum zamanla sosyal ve ekonomik problemlere yol açmıştır. Yüksek enflasyon, işsizlik gibi olumsuzluklar da Almanya'da Adolf Hitler (1889-1945), İtalya'da Benito Mussolini (1883-1945) gibi radikal siyasal güçlerin iktidarlarına ortam hazırlamıştır. Locarno anlaşmaları da istenilen barışı sağlamada yeterli olmamış, 1929 ekonomik buhranı tüm dünyayı derinden etkileyerek dünyadaki dengelerin bozulmasına yol açmıştır. Dünya iki bloğa ayrılmış, bir tarafta sınırların değişmezliğini savunan (anti-revizyonist) İngiltere ve Fransa, diğer tarafta da sınırların değişmesini savunan (revizyonist) Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletler yer almıştır. Bu bloklaşma büyük anlaşmazlıklara ve çatışmalara neden olurken dünyayı büyük bir savaşa sürüklemiştir. Bunda özellikle 1930'lu yıllarda hızla silahlanan Almanya'nın izlediği yayılmacı ve saldırgan politikalar önemli rol oynamıştır.

Hitler Almanya'sı

I. Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri ile Almanya arasında yapılan Versay Barış Antlaşmasıyla ile Avrupa'da yeni bir siyasi harita ve güçler dengesi meydana gelmiştir. Ancak 1930'lardan itibaren bu statükonun bozulmasına yol açacak bazı önemli gelişmeler yaşanmış, statükonun korunmasını isteyen devletlerle, statükonun bozulmasını isteyen devletler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Dünya yeniden bunalımlı bir döneme girerken bunda Almanya'nın tutum ve davranışları etkili olmuştur.

Hitler, Almanya'da iktidara geldiği günden itibaren silahlanma faaliyetine girişmiş, 4 Ekim 1933'te Silahsızlanma Konferansından ve Milletler Cemiyetinden çekilmiş, 1 Ekim 1934'de Alman, ordusunun toplam kuvvetini 100 binden 240 bine çıkartmıştır. Versay Antlaşmasına aykırı olarak 16 Mart 1935'te de zorunlu askerlik

sistemine geçildiğini ve bir hava gücüyle donanmanın kurulmaya başlandığını ilan etmiştir (Uçarol, s. 531-535).

Almanya'nın Versay Antlaşmasının yükümlülüklerle ilgili maddelerini birer birer geçersiz hale getirmesi Fransa ve İngiltere'yi endişelendirmiştir. Alman-Fransız ilişkileri iki ülke sınırında bulunan Saar Bölgesi nedeniyle zamanla gerginleşmiştir. Versay Antlaşmasına göre kömür kaynakları bakımından zengin Saar Bölgesi Milletler Cemiyeti'nin denetiminde Fransa'ya bırakılmış ve burada 20 yıl sonra plebisit (halk oylaması) yapılması öngörülmüştür. Ancak halkın isteği 13 Ocak 1935'te bölgenin Almanya'ya bırakılması yönünde olmuştur. Saar'ın Almanya'ya devri Alman silah sanayine önemli doğal kaynaklara ulaşma imkânı vererek savaşı bir adım daha yaklaştırmıştır (Armaoğlu, s. 305; Oran, s. 405).

Fransa Avrupa'da kurmuş olduğu üstünlüğü, güçlenen Almanya'nın yıkmasından çekinmiştir. İngiltere ise denizlerde İngiliz-Alman silahlanma yarışının yeniden başlamasından endişelendiğinden bu devletin deniz gücünü sınırlamak üzere antlaşmak istemiştir. Bunun üzerine Almanya ile İngiltere arasında 18 Haziran 1935'te bir sözleşme yapılmış, Almanya, İngiltere'nin deniz gücünün %35 'inden fazlasına sahip olmamayı; İngiltere de Almanya'nın denizaltı yapmasını kabul etmiştir. Böylece İngiltere, Versay Antlaşmasına aykırı olmasına karşın Almanya'nın silahlanmasını kabul etmiştir. İngiltere'nin I. Dünya Savaşı sonrasında kurmuş olduğu düzen yıkılırken bundan sonra İngiltere, Almanya'ya karşı "yatıştırma politikası" izlemeye başlamıştır (Uçarol, s. 535-536).

Versay Barış Antlaşması hükümlerini tamamen ortadan kaldırmak isteyen Almanya 7 Mart 1936'da askerden arındırılan Ren bölgesine girmiştir. Fransa da hemen Ren'e asker gönderme kararı almış, ancak diğer devletlerden destek göremeyince bu oldubittiği kabul etmek zorunda kalmıştır. Almanya böylece Versay'ın ağır bir yükünden daha kurtulmuş, konu Milletler Cemiyeti'ne havale edilmişse de Cemiyet, Almanya'nın Versay Antlaşmasına aykırı hareket ettiğini ilandan öteye gidememiştir (Uçarol, s. 537; Armaoğlu, s. 318-319).

Almanya, Ren bölgesine asker çıkardıktan sonra büyük bir engelle karşılaşmayınca Almanya dışındaki bütün Almanların bir tek devletin sınırları içine alınması için harekete geçmiştir. Alman orduları 11 Mart 1938'de Avusturya'da ilerleyişe geçerek 12 Mart'ta Viyana'ya girmiş, 13 Mart'ta da Almanya ve Avusturya'nın birleştiği (**anschluss**) ilan edilmiştir. Almanya böylece beş yeni tümen, demir ve petrol alanları, gelişmiş bir metal sanayi ve 200 milyon dolarlık bir altın ve döviz rezervine sahip olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın karşı bir girişimde bulunmadan bu birleşmeyi kabul etmesi Hitler'i daha çok cesaretlendirmiş genişleyerek savaşa hazırlanma stratejisini sürdürmüştür (Armaoğlu, s. 346; Ilkin-Tekeli, s. 40).

Avusturya'nın ilhakından sonra Almanya "tek ulus tek devlet" düşüncesini gerçekleştirmek için Çekoslovakya'yı işgal için harekete geçmiştir. Çekoslovakya'da Südet Bölgesi'nde yaşayan yaklaşık 3 buçuk milyon Alman nazizmin gelişmesiyle örgütlenmişlerdir. Avusturya ile Almanya'nın birleşmesinin de etkisiyle, Prag hükümetinden Nisan 1938'de özerklik isteğinde bile bulunmuşlardır. Ancak bu istek ülkenin parçalanmasına yol açacağı için kabul edilmemiştir (Uçarol, s. 539). Bu gelişmelerin ardından Almanya'nın Çekoslovakya sınırına asker yığmaya başlaması Avrupa'daki gerginliği daha da arttırmış, sorunu barışçı yollarla çözmek için İngiltere başkanı Neville Chamberlain 15 Eylül 1938'de Almanya'da Hitler ile görüşmüştür. Hitler'in Südet Almanları üzerindeki isteklerinden vazgeçmeyeceklerini gerekirse bir dünya savaşını göze aldıklarını bildirmesi üzerine İngiltere, Fransa ve Çekoslovakya bu öneriyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu sefer de Alman-

Anschluss: Avusturya'nın Almanya ile birleştirilmesi için kullanılan Almanca sözcük.

ya isteklerinin kapsamını genişletince bunalım iyice büyümüş Çekoslovakya genel seferberlik ilan etmiştir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa arasında askeri ittifak görüşmeleri başlamış, İtalya da Almanya'yı desteklediğini açıklamıştır. Sovyetler Birliği ise Çekoslovakya'ya yardım edeceğini bildirmiştir. Almanya 23 Eylül'de Südet Bölgesi'nin 1 Ekim'e kadar kendisine teslim edilmesini isteyince genel bir savaşla karşı karşıya kalınmıştır (Armaoğlu, s. 531-532; Hobsbawm, s. 184).

İngiltere ve Fransa savaş yerine sorunun görüşme yoluyla çözümlenebilmesi için Mussolini'den arabuluculuk yapmasını istemiştir. Bunun üzerine Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere arasında 29 Eylül 1938 tarihinde Münih Konferansı toplanmıştır. Konferansta Südet Bölgesi'nin Almanya'ya verilmesine, Çekoslovakya'nın yeni sınırlarının saptanması için bir uluslararası komisyonun kurulmasına, yeni Çekoslovakya sınırı için İngiltere ve Fransa tarafından garanti verilmesine karar verilmiştir. Münih Konferansı ile Çekoslovakya sorununun çözümlenip Avrupa'da barışın süreceği düşünülmüştür. Ancak bu ümit uzun sürmemiş, Almanya'nın 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etmesiyle sona ermiştir (Uçarol, s. 540; Sander, s. 60).

Almanya Südet Bölgesi'ni alarak **"Hayat alanı" (Lebensraum)** politikasını gerçekleştirme yoluna girmiştir. Çekoslovakya'nın Alman egemenliğine girmesiyle Alman olmayan unsurlar da Almanya'nın sınırları içine katılmıştır. Bundan sonra Batılı Devletler Almanya'ya karşı tutumlarını sertleştirmiş, İngiltere, Fransa ve Rusya 19 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın işgalini protesto etmişlerse de Almanya buna aldırmayarak yayılmacı politikasını sürdürmüştür. Hitler, Memel kentini de Litvanya'dan istemiş ve yapılan bir anlaşma ile 23 Mart 1939'da Memel, Almanya'ya verilmiştir. Almanya bundan sonra Polonya'ya yönelerek bir Alman şehri olan Dantzig'i istemiştir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa 31 Mart 1939'da Polonya'ya bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü tehlikeye girerse yardım edeceklerine dair garanti vermişlerdir. Batılı devletlerin Polonya'ya verdiği bu garantiden sonra Hitler 11 Nisan 1939'da Alman ordularına 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal için hazırlık yapılması emrini vermiştir. 7 Nisan'dan itibaren İtalya'nın Arnavutluk'u işgale başlaması Almanya'nın bu kararı almasında etkili olmuştur (Uçarol, s. 541; Armaoğlu, s. 357, 361).

Hayat alanı (Lebensraum): Almanların yaşadığı bütün toprakları Almanya'nın sınırlarına katma politikası genişletilerek Alman halkının yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu ve özellikle doğuda Slav halklarından alınması gereken toprakları anlatmak için kullanılmıştır.

Avrupa'da Yeni İttifaklar

Almanya'nın Versay Antlaşmasının en önemli maddelerini tek taraflı olarak kaldırması, diğer devletleri endişelendirmiştir. Almanya gittikçe güçlenirken Alman-İtalyan yakınlaşması başlamıştır. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali bu iki devlet arasındaki ilişkileri iyice güçlendirmiştir.

İtalya, I.Dünya Savaşı sonrasında hızlı nüfus artışı ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi karşısında önemli ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalınca yeni arayışlar içerisine girmiştir. Güçlü bir sanayiye sahip olmasına rağmen başta kömür ve petrol olmak üzere hammadde kaynakları bakımından tamamen dışarıya bağımlı olduğundan el değmemiş zenginliklere sahip olan **Habeşistan'ı** (Etiyopya) yeniden ele geçirmek için harekete geçmiştir. Mussolini, Japonya'nın 1931'de Mançurya'ya saldırması karşısında Milletler Cemiyeti'nin tepki göstermemesi ve Almanya'nın Versay şartlarından kurtulma çabalarına İngiltere ve Fransa tarafından karşı çıkılmaması üzerine 3 Ekim 1935'te Habeşistan'ı işgale başlamıştır. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti, İtalya'yı saldırgan devlet ilan ederek üye devletlerden İtalya'ya stratejik nitelikte malzeme verilmemesi ve kredi açılmamasını istemiştir. Ancak buna küçük devletler uysa da büyük devletler kendi çıkarlarını düşünerek uymadığından zorlama tedbirleri başarılı olamamıştır. İşgal karşısında Avrupa'da ortak bir

Habeşistan: İtalyan sömürgeleri olan Eritre ve Somali arasında kalan bir bölge olduğundan; İtalya, 19. yy sonlarında da Habeşistan'ı ele geçirmek istemiş ancak başarılı olamamıştır.

cephhe kurulamaması ve bölgeye askeri yardım yapılmaması İtalyan işgalini kolaylaştırmıştır. 9 Mayıs 1936'da yedi aylık bir savaştan sonra Habeşistan'ın İtalya'ya ilhakı ilan edilmiş İtalya kralı aynı zamanda Habeşistan imparatoru unvanını da almıştır. Böylece Milletler Cemiyeti'nin bir üyesi başka bir üyenin bağımsızlığını ortadan kaldırdığından Milletler Cemiyeti etkinliğini tamamen yitirmiştir (Armaoğlu, s. 315-317; Sander, s. 52).

İtalya'nın Habeşistan'ı işgaliye başlayan Alman-İtalyan yakınlaşması savaş öncesi dönemde Avrupa'da ortaya çıkacak ittifaklar için ilk adım olmuştur. Ekim 1936'da İtalya ve Almanya arasında bir dostluk anlaşması imzalanarak Roma-Berlin Mihveri (Eksen) oluşturulmuştur. Almanya Uzak Doğudaki yayılmacı politikaları karşısında ABD ve Sovyetler Birliği'nin baskısı altında kalan Japonya ile de yakınlaşmıştır. I.Dünya Savaşından güçlü bir ekonomiyle çıkan Japonya'nın önce 1931'de Mançurya'yı işgal etmesi, sonra 1937'de Çin'e yeniden savaş açması Avrupa'daki bunalıma bir de Uzak Doğu boyutu katmıştır. Japon-Çin sorunu Milletler Cemiyeti'nde ele alınmış ancak Japonya'ya karşı bir harekette bulunulamamıştır. Uzak Doğudaki statükonun bozulması öncelikle ABD'yi ilgilendirdiğinden Japonya'nın girişimlerine karşı çıkıp Çin'i desteklemiştir. Diğer taraftan Sovyet Rusya da Japonya'nın güçlenmesinden ve yayılmasından endişe duyduğundan Çin komünistlerini desteklemiştir. Bu nedenlerle Japonya, ABD ve Sovyetler Birliği'nin baskısını hissetmiştir. Almanya ve Japonya yani statükoya karşı olan devletler, ortak tehlike olarak gördükleri Sovyetlere karşı birleşmişlerdir. Bunun sonucu olarak Berlin'de 25 Kasım 1936'da iki devlet arasında siyasi rejim esasına dayalı bir ittifak olan Anti-Komitern Pakti kurulmuştur. Almanya ve Japonya'nın oluşturduğu "Berlin-Tokyo Mihveri"ne İtalya da 5 Kasım 1937'de Roma'da imzalanan anlaşmayla katılınca "Berlin-Tokyo-Roma Mihveri" doğmuştur. Böylece II. Dünya Savaşı boyunca Mihver Devletleri olarak adlandırılacak blok ortaya çıkmıştır (Uçarol, s. 537-538; Oran, s. 407).

Almanya'nın yayılmacı politikaları karşısında İtalya da 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmiştir. Almanya İtalya'yı daha çok kendi yanına çekebilmek için bunu olumlu karşılamıştır. Arnavutluk 1926 yılından itibaren İtalya'nın nüfuzu altında bulunduğu için işgal zor olmamış, İtalya 12 Nisan'da **Arnavutluk'un** hâkimi haline gelmiştir. Arnavutluk'un İtalya tarafından işgaliyle Balkanlar ve Doğu Akdeniz'in statükosu ağır bir tehdit altına girmiştir. Ayrıca Almanya'nın Tuna bölgesinde doğuya doğru genişlemesi, 1939 Şubatında Macaristan'ın da Anti-Komitern Pakta katılması ve Almanya'nın Romanya'yı ekonomik kontrol altına almak için girişimleri Mihver'in Orta Avrupa'dan doğuya doğru ilerlemesinin yolunu açmıştır. Bu durum karşısında İngiltere ve Fransa İtalya'ya karşı Yunanistan, Romanya ve Türkiye'ye güvence vermişlerdir (Armaoğlu, s. 363; Kennedy, s. 399).

Batılıların bu girişimleri Mussolini'yi daha çok Almanya'ya yaklaştırmış, iki devlet arasında 22 Mayıs 1939'da Çelik Pakt adı verilen karşılıklı yardımı öngören bir ittifak anlaşması imzalanmıştır. Çelik Pakt'ın imzasıyla Mihver ve Batılılar arasında uçurum iyice derinleşmiştir. Almanya'nın 27 Nisan 1939'da İngiltere'nin kendisini çember içine almak için çaba harcadığını ileri sürerek 1935 İngiliz-Alman Deniz Anlaşmasını ve Almanya-Polonya Saldırmazlık Anlaşmasını feshetmesi de ilişkilerin gerginleşmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Almanya'nın 31 Mayıs 1939'da Danimarka ile bir saldırmazlık antlaşması imzalaması Batılı devletleri harekete geçirmiştir (Armaoğlu, s. 365-366).

Almanya karşısında İngiltere ve Fransa, Sovyet Birliği'nin de katılımıyla bir barış cephesi kurmak istemişlerdir. Müzakerelerde Batılı devletlere güvenmeyen Sov-

Arnavutluk: 12 Nisan 1939'da Tiran'da toplanan bir Arnavutluk Kurucu Meclisi, Arnavutluk tacını İtalya Kralı'na vermiş ve İtalya kralı Habeşistan İmparatorluğu'ndan sonra Arnavutluk kralı unvanını da kazanmıştır.

yetler Birliği'nin Baltık ülkelerine garanti verilmesini ve Polonya'nın Sovyet askeri-ne geçit vermesini istemesi görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Üç devlet arasında-ki görüşmeler devam ederken, 23 Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği arasında bir Saldırmazlık Pakti'nin yapıldığı ilan edilmiştir. Bu Pakta göre: taraflar birbirlerine saldırmayacaklar, taraflardan birisi üçüncü bir devletin saldırısına uğ-rarsa diğer taraf hiçbir şekilde bu üçüncü devleti desteklemeyecek, taraflar, ortak çıkarları ile ilgili konular hakkında karşılıklı bilgi edinmek üzere, sürekli olarak bir-birleriyle temas halinde kalacaklar ve taraflardan hiçbiri doğrudan ya da dolaylı olarak diğer taraf aleyhine yönelik bir devlet gruplaşmasına katılmayacaktı. Pakta ekli gizli bir protokolle de Baltık bölgesi ve Polonya toprakları iki devlet arasında paylaşılyordu (Uçarol, 541-542; Lee, s. 258-259).

Sovyetler Birliği'nin Batılı Devletlere karşı Almanya ile bir ittifaka girmesinde, Münih Konferansında batılılara Çekoslovakya'nın parçalanmasını kabul etmeleri ve bu devletle bir ittifakı olan Sovyetler Birliği'ni konferansa davet etmemeleri önemli rol oynamıştır. Batılıların Almanya karşısındaki karışmazlık politikasının al-tında Almanya'nın Sovyetler Birliğine saldırıya geçmeyi amaçladığının yattığı düşü-nülmüştür. Sovyetler Birliği bu pakti yaparken önce Sovyet-Alman işbirliğinden ya-rarlanarak emperyalist genişlemesini gerçekleştirmek; sonra da Batılılarla, Alman-ya'yı karşı karşıya bırakıp, her iki tarafın da birbirlerini yıpratmalarını sağlamak istemiştir. Sovyetler Birliği sonunda yıpranmamış kuvvetiyle ortaya çıkarak komü-nizmin dünya üzerindeki egemenliğini en geniş şekliyle gerçekleştirmeyi planla-mıştır (Armaoğlu, s. 456).

II. Dünya Savaşının Başlaması

Almanya ve Sovyetler Birliği arasında 23 Ağustos 1939'da yapılan Saldırmazlık Pak-ti ile iki ülke Polonya ve Baltık bölgesini aralarında paylaşınca İngiltere, buna ce-vap olarak 25 Ağustos 1939'da Polonya ile bir ittifak anlaşması yapmıştır. Bir Av-rupa devleti tarafından birine bir saldırı olursa birbirlerine bütün güçleriyle yardım edeceklerine dair anlaşmışlardır. Burada "bir Avrupa devleti" ile sadece Almanya kastedilmiştir. Ancak İngiltere'nin Alman-Sovyet Paketine verdiği bu cevap, savaşı önleyememiştir. Doğuya doğru genişlemek isteyen Almanya, nüfusunun çoğunlu-ğunu Almanların oluşturduğu Dantzing bölgesini Polonya'dan istemiştir. İngilte-re'nin desteğini alan Polonya direnince Almanya Dantzig'deki Nazileri desteklemiş bunun üzerine karışıklıklar yaşanmıştır. Durum gittikçe gerginleşince İngiltere ve Fransa arabuluculuk yaparak sorunun giderilmesine çalışmışlar ancak Hitleri yu-muşatmak mümkün olmamıştır. Alman orduları 1 Eylül 1939 tarihinde savaş ilan etmeksizin Polonya topraklarına girmiştir (Sander, s. 124; Armaoğlu, s. 374-376).

Almanya, Polonya'ya saldırırken diğer işgal hareketlerinde olduğu gibi Avrupa kamuoyunun tepki göstermeyeceğini düşünmüştür. Ancak İngiltere ve Fransa, Al-manya'nın bu haksız işgaline karşı çıkarak 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmiş, böylece II. Dünya Savaşı başlamıştır. Uzun zamandır savaş hazırlığı içinde olan Almanya, işgalde hava kuvvetleri ve zırhlı kuvvetlerin birlikte kullanıldığı, hı-za dayanan "**Yıldırım Savaşı** (Blitzkrieg)" adı verilen yeni bir savaş stratejisi izle-miştir. Polonya, Almanya karşısında fazla dayanamamış ve kısa zamanda Almanya üstünlük kazanmıştır (Hart, s. 761).

Savaş başlayınca, İngiltere ve Fransa yaptıkları ittifaka rağmen Polonya'ya he-men yardım edememiş; Polonya, Almanya karşısında yalnız kalmıştır. Alman ordu-su ise hızla Varşova önlerine kadar ilerleyip 28 Eylül'de şehri ele geçirmiştir. Bir aydan daha kısa süre içerisinde Polonya tamamen işgal edilmiştir. Polonya'nın di-

Yıldırım Savaşı: Almanya'nın Polonya'yı işgalinde izlediği bu taktikte önce hedefler seçilmiş, daha sonra düşmanın en zayıf noktaları tespit edilerek buralara zırhlı birlikler gönderilmiştir. Düşmanın direnişe geçmesini sağlayacak ulaşım şebekesini çöktürmek için hava kuvvetleri kullanılarak stratejik noktalara paraşüt birlikleri indirilmiştir.

reniş gösterememesi üzerine Sovyetler de harekete geçmiş böylece Polonya işgali hız kazanmıştır. Sovyet orduları 17 Eylül'de Polonya sınırını aşarak 23 Ağustos 1939 tarihli Alman-Sovyet Antlaşmasında kendilerine ayrılan toprakları işgale başlamışlardır. Sovyetler Birliği, Estonya, Letonya ve Litvanya'yı işgal etmiştir. Finlandiya dirense de 12 Mart 1940 tarihinde yapılan bir anlaşma ile bazı sınır bölgelerini Sovyetlere vermek zorunda kalmıştır. Böylece Sovyet Rusya, Baltık kıyılarına iyice yerleşerek 1917 devriminden önce Rusya'ya ait olan batı sınırındaki toprakları tekrar ele geçirmiştir (Uçarol, s. 595-596; Sander, s. 128).

SIRA SİZDE

II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da bloklaşma ve savaşın ortaya çıkışı nasıl olmuştur?

II. DÜNYA SAVAŞININ CEPHELERİ

Batı Cephesi

Almanya, Polonya'yı ele geçirdikten sonra, 9 Nisan 1940'ta stratejik yönden önemi olan Danimarka ve Norveç'i işgal etmiştir. Danimarka ve Norveç'in Alman işgaline uğraması İngiliz Hükümetinin istifasına yol açmış, Neville Chamberlain kabinesinin yerine Winston Churchill hükümeti kurulmuştur. Almanya bundan sonra batıda kesin bir başarı elde etmek için 10 Mayıs 1940 tarihinde Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a saldırmıştır. Hollanda 15 Mayıs'ta, Belçika da 28 Mayıs tarihinde teslim olmuştur. Müttefikler Manş Denizi kıyılarına çekilmişlerdir. İtalya da 10 Haziran 1940'ta Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan ederek II. Dünya Savaşına katılmıştır. Alman ordusu ilerleyişe devam ederek 14 Haziran 1940'da Paris'e girmiştir. Bir yıkıma meydan vermemek için kent hemen boşaltılmıştır (Uçarol, 1995, s. 597).

Fransa'nın düşüşünde önemli bir savunma hattı olarak oluşturulan ve aşılmazlığına güvenilen **Maginot Hattı**'nın Almanlar tarafından geçilmesi büyük rol oynamıştır. Fransa işgal edilirken İngiltere hava gücünün ancak küçük bir kısmını Fransa'ya göndermiştir. Ancak Fransa'nın düşmeye başlaması ve hava savaşının İngiltere'ye kayma olasılığı ortaya çıktığı zaman artık uçak göndermemiştir. Bunun üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler iyice soğumuştur. Fransa'nın Almanya karşısında yenilgisinde Fransa'daki toplumsal koşulların etkisi de önemli rol oynamıştır. Fransız halkı savaşın sürdürülmesine karşı çıkmıştır. İngiltere'nin Fransa'ya yeteri kadar yardım etmediği, Almanya karşısında yalnız bıraktığı ve müttefik olarak girdikleri her savaşta Fransızların daha çok kayıp verdiği düşüncesi İngiltere karşıtı bir kamuoyu oluşturmuştur. Fransızların Maginot Hattı'na çok güvenmeleri de aleyhlerine işlemiş bu hattın dışındaki bölgeler büyük ölçüde ihmale uğramıştır. Bu yüzden Alman orduları Fransa'yı işgalde çok da zorlanmamışlardır (Sander, s. 133-134).

Alman işgali ile Fransa'da hükümet değişikliği yaşanmıştır. Ülkenin kuzeyi Paris de dâhil olmak üzere Alman birliklerince işgal edilirken güneyde Vichy kentinde Mareşal Petain'in başkanlığında Nazi yanlısı kukla bir hükümet kurulmuştur. **Vichy Hükümeti** yenilgiyi kabul ederek Almanya ile 22 Haziran 1940'da ateşkes imzalamıştır. Anlaşmaya göre; Fransız kara, deniz ve hava kuvvetlerinin terhis edilmesi silah ve savaş malzemelerinin de Alman kuvvetlerine teslim edilmesi kararlaştırılmıştır. Almanlar bir bakıma Fransa'dan 1918, ateşkes antlaşmasının intikamını almıştır. Anlaşmanın, Compiègne Ormanında 1918 antlaşmasının yapıldığı aynı vagonda imzalanması bunun göstergesi olmuştur (Oran, s. 410; Armaoğlu, s. 451).

Fransa, 24 Haziran 1940'da İtalya ile de benzer bir ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. Topraklarının bir kısmını İtalya'ya terk etmiş ve Fransa-İtalya sınırı askersiz hale getirilmiştir. Fransa'nın işgali üzerine zırhlı birlikler konusunda Fransız or-

Maginot Hattı: I.Dünya Savaşı sonrasında yeni bir savaşın çıkma ihtimali düşünülerek 1927-1936 yılları arasında, savaş bakanı Andre Maginot'un kararıyla Fransa'nın doğusunda İsviçre sınırından Lüksemburg'a kadar bir savunma hattıdır yapılmıştır. İlk kez II. Dünya Savaşında denenen bu hat birbirinden bir top atımı uzaklıkta 50 savunma kulesi ve yeraltı sığınaklarından oluşmuştur.

Vichy Hükümeti: Paris'in işgaliyle Fransa'da üçüncü cumhuriyet sona ermiştir. Vichy başkent yapılırken Mareşal Petain'in kurduğu hükümet bir çeşit diktatörlük yönetimi başlatmıştır. Fransız devriminin "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ilkeleri yerine "iş, aile, vatan" ilkeleri koyularak Nazi yönetimine benzeyen bir rejim benimsenmiştir.

dusunda uzmanlaşıp generalliğe kadar yükselen General Charles de Gaulle (1890-1970) Londra'ya gidip Alman işgaline karşı çıkmıştır. Ateşkese karşı çıkıp Vichy Hükümetini tanımadığını bildirerek, "Hür Fransız Kuvvetleri" adıyla Londra'da bir direniş gücü oluşturarak Fransa'nın Alman işgalinden kurtarılması için büyük direniş göstermiş ve özgür Fransa'nın liderliğini üstlenmiştir (Uçarol, s. 597-598; Sander, s. 134-135; Hobsbawm, 172).

Almanya kısa sürede Fransa'dan sonra İngiltere'ye yönelmiştir. Ancak Almanya'nın II. Dünya Savaşı başlarken İngiltere'nin savaşa girmesi ve karşı koyması halinde nasıl bir strateji izleneceği yönünde bir plan ve hazırlığı olmamıştır. İngiltere'nin Fransa ele geçirilince barışa yanaşmak zorunda kalacağı ve barış koşullarını Almanya'nın lehine kabul edeceği düşünülmüştür. Ancak İngiltere'nin uzlaşmayı kabul etmeyen ve savaşı göze alan kararlı tutumu karşısında Hitler 2 Temmuz'da İngiltere'yi işgal planı için hazırlıklara hız vermiştir. İngiltere'yi işgal için 13 Ağustos 1940'ta harekâta geçilerek İngiltere Savaşı başlamıştır (Hart, s. 95).

Deniz muharebelerinde İngiliz donanması güçlü olduğundan Almanlar bir sonuç elde edememiştir. Ancak İngiliz şehirlerini 13 Ekim 1940'a kadar havadan bombalayarak İngilizlere büyük kayıplar verdirmişlerse de saldırılar sırasında Alman hava kuvvetleri de ağır kayıplara uğramıştır. Bunda İngiltere'nin savaş öncesinde radar teknolojisini geliştirerek güçlü bir hava savunma sistemi kurmuş olması son derece etkili olmuştur. Savaş 31 Ekim'de sona erdiğinde İngiltere 733 uçak ve 375 pilot kaybetmiş ve Londra'da 14.280 kişi ölmüş, 20.235 kişi de yaralanmıştır. Almanya ise 1733 uçak ve bir o kadar da pilotunu kaybetmiştir. Bu başarısızlık karşısında Hitler kış mevsiminin de gelmesini gerekçe göstererek İngiltere ile savaşa son vermiştir (Uçarol, s. 598; Tekeli-Ilkin, s. 41, Armaoğlu, s. 452).

İngiltere Savaşı ile amacına ulaşamayan Almanya İngiltere'yi barışa zorlamak için arayışa geçmiştir. İlk olarak İtalya ve Japonya ile 27 Eylül 1940'ta Üçlü Pakt anlaşmasını imzalamıştır. Bu Pakt ile Japonya Avrupa'da yeni bir düzenin kurulmasında Almanya ve İtalya'nın önderliğini; Almanya ve İtalya da Asya'da yeni bir düzenin kurulmasında Japonya'nın önderliğini kabul etmiştir. Almanya, İtalya ve Japonya'nın bu amaca yönelik çalışmalarda işbirliği yapmaları benimsenmiştir. Pakt aslında ABD'yi tehdit edip onu savaş dışı tutma amacı gütmüştür. Böylece pakt; Almanya, İtalya ve Japonya arasındaki ilişkileri güçlendirmiş ve bu üç devlet arasında daha önce 5 Kasım 1937'de komünizmin isteklerine karşı ideolojik amaçlı kurulan Anti-Komintern Paktı'na yeni bir yön vermiştir. Üçlü Pakt ile siyasi, askeri ve ekonomik işbirliği öngörülmüştür. Hitler üçlü paktı yaptıktan sonra Sovyetler Birliği, İspanya, Vichy Yönetimi, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'ı da bu ittifaka sokmaya çalışmıştır. Bütün Avrupa'nın bir blokta birleşmiş olduğunu İngiltere'ye göstererek barışa zorlamak istemişse de bunda başarılı olamamıştır (Uçarol, s. 599; Armaoğlu, s. 454-455).

Kuzey Afrika Cephesi

İngiltere'nin yenilemeyeceğinin anlaşılması Almanya'yı İngiltere'yi zor durumda bırakacak yeni cephe arayışlarına itmiştir. Hitler, İngiliz donanmasının en önemli üslerinden yoksun edilmesi halinde başarılı olabileceğini düşünerek Süveyş Kanalı'na yönelmiştir. Bu bakımdan stratejik ve ekonomik yönlerden Kuzey Afrika, savaşan taraflar için önemli bir alan olmuştur. İtalya'nın II. Dünya Savaşına katılması Almanya'ya Kuzey Afrika'ya hâkimiyet için yeni umutlar vermiştir. İtalya'nın Akdeniz'deki güçlü donanması nedeniyle Malta ile Süveyş arasındaki bağlantı kesilmiştir. Bu durum İngiltere'yi zor durumda bırakmıştır (Armaoğlu, s. 453; Uçarol, s. 599-600).

İtalya, Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek için 13 Eylül 1940'da Libya'da topladığı kuvvetlerle Mısır'a saldırmıştır. Kısa süreli bir ilerleyiş gösterse de başarılı olamamıştır. Bunun üzerine İngilizler 8 Aralık'ta karşı taarruza geçip Şubat 1941'de Bingazi'ye kadar ilerleyince İtalyanlar da dayanamayıp geri çekilmek zorunda kalmışlardır. İngiltere, Nisan 1941'de İtalyanların elinde bulunan Eritre ve Habeşistan'ı da almıştır. Böylece İtalya'nın büyük umutlarla kurduğu Afrika İmparatorluğu büyük ölçüde yok olmuştur. İtalya'nın başarısız olması üzerine Almanya kuvvet göndererek Kuzey Afrika'daki mücadeleye katılmıştır. İngilizler Ekim 1942'den sonra karşı hücumla geçmiş diğer Müttefik Devletlerin de Kuzey Afrika'ya kuvvet göndermesi üzerine Mayıs 1943'te Mihver Devletleri teslim olmak zorunda kalmıştır. Böylece Müttefik Devletler Akdeniz kıyılarına egemen olmuş ve Kuzey Afrika Cephesi kapanmıştır (Sander, 142-143; Uçarol, s. 600).

Doğu Cephesi

Kuzey Afrika Cephesi'nde savaş devam ederken İtalya Almanya'ya haber vermeden 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'ın İngiltere'ye üs vermesini öne sürerek Yunanistan'ı işgale başlamış ancak bu girişim İtalya için tam bir başarısızlık olmuştur. İtalyan ilerleyişi 2 Kasım'da durdurulmuş, Yunanistan 10 Kasım'da karşı taarruza geçip Arnavutluk topraklarına girmiştir. İtalyanlar 1941 Mart'ında karşı taarruza geçmişlerse de başarılı olamamışlardır. Fakat tam bu sırada Almanya bütün Balkanlar'a girmiş, 25 Nisan'da Atina'yı, 31 Mayıs 1941'de de Girit'i işgal ederek Yunanistan'a hâkim olmuştur. Böylece Almanya Balkanlar'a egemen olarak üstün duruma gelmiştir (Armaoğlu, s. 454; Uçarol, s. 601).

Almanya İngiltere'yi barışa zorlamak için Sovyet Rusya'yı da "Üçlü Pakt"a almak ve dünyanın paylaşılmasına onları da ortak etmek istemiştir. Ancak 12-13 Kasım 1940'ta yapılan Berlin görüşmelerinde Rusya ile Almanya arasında bir sonuca ulaşılamamıştır. Hitler diplomasi yoluyla Sovyetlerle uzlaşmanın mümkün olmadığını anlayınca 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne savaş açarak **Barbarossa Harekâtı**nı başlatmıştır (Armaoğlu, s. 457-458; Hart, s. 157-158).

Almanya, Leningrad, Moskova ve Kiev istikametinde üç koldan taarruza başlayınca Finlandiya ve Romanya da Almanya'nın yanında savaşa katılmıştır. Alman birlikleri, Kırım'a kadar ilerleyerek 19 Eylül'de Kiev'i daha sonra Moskova'ya yaklaşılarak ülkenin en zengin sanayi bölgelerini ele geçirmişlerdir. Almanya ilk başta büyük başarılar kazanıp çok sayıda esir almış ve Sovyet orduları yüzlerce kilometre geri çekilmiştir. Ancak Alman birliklerinin Kasım ayında Moskova'yı düşürmek için yaptıkları taarruz sonuç vermemiş, kış savaşı için hazırlanmamış olan Alman orduları kar ve soğuk yüzünden duraklamak zorunda kalmışlardır (Sander, s. 157; Üçok, s. 277).

Hitler'in Moskova'ya yürümesi üzerine Sovyet Rusya ve İngiltere arasında İngiltere'nin girişimiyle 12 Temmuz 1941'de Moskova'da bir ittifak anlaşması yapılmıştır. Bununla iki devlet Almanya'ya karşı birbirini desteklemeyi, bütün güçleriyle birbirlerine yardım etmeyi ve Almanya ile ayrı ayrı anlaşma yapmamayı kararlaştırmışlardır. İngiliz-Sovyet yakınlaşması savaş dışı kalmış olan ABD'yi de yeni bir strateji izlemeye itmiştir. Bundan sonra Sovyetler, Batılıların yanında yer alacağından bu durum ABD için iyi bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile İngiltere başbakanı Winston Churchill, gelişen olayları görüşmek üzere 9 Ağustos 1941 'de Atlantik'te Kanada açıklarında bir savaş gemisinde buluşmuşlardır. Beş gün süren görüşme sonucunda da 14 Ağustos 1941'de 8 maddeden oluşan Atlantik Bildirisi yayınlanmıştır (Uçarol, s. 602; Sander, s. 162-163).

Barbarossa Harekâtı:
Hitlerin Sovyetler üzerine izleyeceği harekât planı "Barbarossa Planı" olarak adlandırılmıştır.

Hürriyet ve demokrasi üzerine oluşturulan bildiriyle; savaştan sonra toprak kazanılmayacağı, ilgili halkın onayı alınmadan toprak değişikliği yapılmayacağı, ulusların kendi geleceklerini kendilerinin saptayacakları (self determination), uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilip geliştirileceği, temel hammaddeleden eşit bir şekilde yararlanılacağı, insanların korku ve açlıktan kurtarılacağı, açık denizlerde ticaret serbestliğinin gerçekleştirileceği, Mihver Devletlerin silahtan arındırılacağı ve savaştan sonra topyekün silahsızlanmaya gidileceği konularında anlaşmaya varılmıştır. Henüz savaşa girmeyen ABD, İngiltere ile ortak bir bildiri yayınlayarak tarafsızlık politikasından uzaklaşmış ve seçiminin İngiltere'den yana olduğunu açıklamıştır. Bu arada Almanya'ya karşı savaşa giren 26 devlet 1 Ocak 1942'de Atlantik Bildirisini esas alıp Birleşmiş Milletler Bildirisini yayınlayarak, Mihver Devletlerine karşı zaferin kazanılmasına kadar işbirliği yapmayı kabul etmişler ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün ilk adımını atmışlardır (Armaoğlu, s. 467).

ABD ve İngiltere arasında Almanya'ya karşı başlayan yakınlaşma Sovyetler için büyük önem taşımıştır. Bundan sonra ABD ve İngiltere, Sovyet savunmasını güçlendirmek için çok sayıda savaş malzemesi gönderme kararı almışlardır. Türkiye'nin savaş dışı bir politika izleyerek Boğazları kapalı tutması ve Ege adalarının Alman işgali altında olmasından dolayı Müttefik gemilerinin buralardan geçmesi mümkün olmadığından Rusya'ya yardımın İran üzerinden gönderilmesi öngörülmüştür. Ancak İran da geçit vermek istemeyince İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından Ağustos 1941'de İran işgal edilmiştir. Rıza Şah tahttan indirilip yerine oğlu Muhammed Rıza Pehlevi geçirilmiştir. Tahran bölgesi tarafsız olmak üzere İran nüfuz bölgelerine ayrılmış, Kuzey İran Sovyet, diğer kısımlar İngiliz işgali altına girmiştir. Daha sonra İngiltere, Sovyetler Birliği ve İran arasında 29 Ocak 1942'de bir antlaşma imzalanarak Almanya ile savaşın sona ermesinden hemen sonra İran'ın yabancı askerlerden arındırılması benimsenmiştir (Armaoğlu, s. 462-463).

Sovyetler Birliği, ABD'nin doğrudan desteğini sağlamak üzere 11 Temmuz 1942'de Washington'da Amerika ile bir ittifak antlaşması imzalamıştır. İki devlet karşılıklı yardım ve savaşta birlikte hareket etmeyi kararlaştırmıştır. Diplomasi alanında yaşanan bu gelişmeler ile Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu Üçlü Pakta karşı ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya'dan oluşan Müttefikler bloğu ortaya çıkmıştır. Bu durum ise devletler arası çatışmayı daha da şiddetlendirmiştir. Alman-Sovyet cephesinde kış mevsiminin gelmesiyle duraklayan savaş, 1942 yazında Almanların getirdikleri kuvvetlerin yeniden saldırıya geçmesiyle daha geniş cepheye yayılmıştır. Almanlar, Stalingrad'ı kuşatırken bir taraftan da şiddetli çarpışmalar sonucunda Kafkasya'ya kadar ilerlemişlerdir (Uçarol, s. 604-605).

Temmuz 1942 sonunda başlayan Stalingrad Savaşında şiddetli çarpışmalar yaşanmış, Sovyetler, Ocak 1943'den itibaren karşı hücumla geçmişlerdir. Almanlar geri çekilmek zorunda kalınca Stalingrad Savaşı, Sovyetler Birliğinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Sovyet liderinin adını taşıyan bu şehri almak için gösterdiği ısrar Hitler için büyük bir hata olmuştur. Stalinde kendi adını taşıyan bu şehri en iyi şekilde savunduğundan Hitler'in Stalingrad yenilgisi II. Dünya Savaşında bir dönüm noktası olmuştur. Böylece Doğu cephesinde Almanlar üstünlüklerini kaybetmişler ve bundan sonra Sovyetler ilerlemeye, Almanlar da çekilmeye başlamışlardır. Kafkasya 1943 Martında Almanlardan temizlenmiş Leningrad ve Moskova üzerindeki Alman tehdidi sona ermiştir (Sander, s. 172; Lee, s. 305).

ABD'nin Savaşa Girişi, Uzak Doğu ve Pasifik Savaşı

Müttefik Devletlere giderek yakınlaşan ABD'nin, Almanya'ya karşı mücadele eden devletlere en büyük yardımı 11 Mart 1941'de Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu'nu çıkartması olmuştur. Buna göre ABD güvenliğini garanti altına almak isteyen her ülkeye yiyecek ve savaş malzemesi dâhil her türlü yardımı yapacak ve bunun geriye nasıl ödeneceğine ise savaştan sonra karar verilecektir. Japonya, Amerika'nın bu yeni politikası çerçevesinde Çin'e ve İngiltere'ye yaptığı yardımdan Pasifik hâkimiyetini kaybedeceği kaygısına kapılmıştır. ABD'nin Pasifik üstünlüğünü simgeleyen Pearl Harbor deniz ve hava üssüne Japonya 7 Aralık 1941 tarihinde aniden saldırınca Uzak Doğuda savaş başlamıştır (Armaoğlu, s. 465-466).

Japonya, 6 uçak gemisinden kalkan 360 uçakla iki saat süren saldırıda ABD'nin 14 savaş gemisini batırıp 350 uçağını yok etmiştir. Ayrıca harekât sırasında 3600 ABD askeri ile 100 sivil ölmüş Japonya ise 29 uçak kaybetmiştir. Böylece ABD'nin Pasifik donanmasıyla hava filosunun büyük bir bölümü imha edilmiştir. Ancak Japonlar görkemli başlayan baskından beklenen sonucu alamamışlar, saldırı sırasında Amerikan uçak gemilerinin dördü açık denizde olduğundan ABD çok kayıp vermemiştir. Ayrıca Japonlar zafer sarhoşluğu içinde ABD'nin üste bulunan petrol depolarını havaya uçurmayıp sadece üssü bombalamakla yetindiği için ABD önemli bir üssün sahibi olarak kalmaya devam etmiştir (Sander, s. 165).

Japonya 8 Aralık 1941'de ABD ile İngiltere'ye, Almanya ve İtalya da 11 Aralık 1941'de ABD'ye savaş ilan etmiştir. Aynı gün Almanya, İtalya ve Japonya arasında yeni bir pakt yapılarak üç devlet, Müttefik Devletlere karşı kesin zafer kazanıncaya kadar savaşmayı ve onlarla ayrı ayrı mütareke veya barış yapmayacakları konusunda anlaşmışlardır. Bu gelişmelerin yanı sıra aynı günlerde birçok devlet arasında savaş ilanı da birbirini izlemiştir. ABD'nin savaşa girmesine çok sevinen İngiltere 6 Aralık 1941'de; Finlandiya, Macaristan ve Romanya'ya savaş açarken 9 Aralık 1941'de Korsika, Nikaragua, Honduras, Haiti, S. Salvador, Kanada ve General de Gaulle'in başkanlığında toplanan "Serbest Fransız Ulusal Komitesi", 11 Aralık 1941'de de Hindistan ve Küba, Japonya'ya savaş ilan etmiştir (Uçarol, s. 607).

Böylece Balkanlar'da başlayan savaş önce Avrupa'ya sonra da tüm dünyaya hızla yayılarak ikinci bir dünya savaşı haline gelmiştir. Savaşın başında başarı kazanan Japonya, Pasifik'te Gilbert, Guam ve Wake adaları Hong Kong, Malezya ve Filipinler gibi bir çok yeri işgal etmişse de 1942 sonlarına doğru Müttefikler, Japon yayılmasını durdurmuşlardır. ABD Pasifik'te deniz üstünlüğünü ele geçirince savaş Japonya'nın aleyhine dönmeye başlamıştır (Armaoğlu, s. 469).

SIRA SİZDE

II. Dünya Savaşında Batı Cephesinde Almanlar nereleri ele geçirmişlerdir?

SAVAŞ SÜRERKEN MÜTTEFİK DEVLETLER ARASINDA YAPILAN KONFERANSLAR VE SAVAŞIN SONA ERMESİ

Almanya'nın hava savaşlarında üstünlüğünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte Müttefikler 1943 yılından itibaren, yeni cephele açarak zafere ulaşmaya çalışmıştır. Bu süreçte Müttefik Devletler arasında diplomatik ilişkiler daha da yoğunlaşmış, savaşın gidişi savaş sonrası yapılacak barışın ne şekilde olacağı ve alınacak önlemler hakkında çeşitli konferanslar yapılmıştır.

Kazablanka Konferansı

Müttefiklerin Almanları Kuzey Afrika'da yenip buradan uzaklaştırmaları ve Rusya'daki Alman ilerleyişinin gösterdiği gelişmeler üzerine Fas'ın Kazablanka kentinde 14-24 Ocak 1943'te bir konferans yapılmıştır. Roosevelt ve Churchill arasında gerçekleşen görüşmelere Stalin de çağırılmışsa da gitmemiştir. Daha sonra konferansa Fas Sultanı ile de Gaulle de katılmış Almanya ve İtalya'nın teslim koşulları görüşülmüştür (Uçarol, s. 617).

Konferansta; Rusya üzerindeki yükü hafifletmek için Sicilya'ya çıkarma yapmak ve Almanya üzerindeki baskıyı artırmak, Balkanlar'da ikinci bir cephenin açılması için **Türkiye**'nin de savaşa katılması konusunda gerekli askeri hazırlıkları yapmak ve Almanya'nın direnişi zayıflayınca Avrupa'da da bir cephe açarak Mihver Devletleri teslim oluncaya kadar mücadeleye devam etmek kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, s. 476; Weisband, s. 107).

Washington Konferansı

Kuzey Afrika Cephesi'nin kapanması üzerine alınacak yeni tedbirleri görüşmek için Churchill ve Roosevelt 12-16 Mayıs 1943 tarihinde Washington'da yeniden bir araya gelip savaş sorunlarını görüşmüştür. Bu konferansta; İtalya'nın işgali, Türk hava alanlarının kullanımının sağlanması, İkinci cephenin Fransa'da açılması ve savaş sonrası dönemde barışın korunması görevinin ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'ne verilmesi kararlaştırılmıştır (Uçarol, s. 618).

Türkiye'nin savaşa girmesini sağlamak için İngiltere başkanı Churchill Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihinde Adana-Yenice İstasyonu'nda bir vagonda görüşmüştür. "Adana Görüşmesi" olarak geçen bu toplantıda Türkiye'nin 1943 yılı sonuna kadar Müttefikler yanında savaşa girmesi istenmiştir. Ancak Türkiye Müttefiklere güvenmediğinden savaş dışı politikasını sürdürmüştür.

Quebec Konferansı

Savaşın Müttefikler lehine gelişmeye başlaması üzerine durumu yeniden değerlendirmek ve savaş sonrasında Almanya'nın alacağı durumu görüşmek üzere 14-24 Ağustos 1943 tarihleri arasında Roosevelt ve Churchill Kanada'nın Quebec şehrinde bir kez daha buluşmuştur. Churchill İtalya'da ortaya çıkan yeni durum dolayısıyla ikinci cephenin Fransa yerine, Türkiye'nin de savaşa katılmasıyla Balkanlar'da açılmasında çok ısrar etmiş, fakat görüşünü kabul ettirememiştir. İkinci cephenin Fransa'da Normandiya kıyılarında açılması kabul edilmiş ve bunun hazırlık işi Amerika'ya verilmiştir. Bundan sonra yapılacak görüşmelere Sovyetler Birliği'nin çağırılması ve görüşmelerin üçlü bir nitelik kazanması karara bağlanmıştır. Görüşmelerde Müttefikler Almanya'nın silahsızlandırılmasını ve kontrol altına alınmasını ön gören bir plan kabul etmişlerdir. Ayrıca Japon savaşı görüşülerek, ABD İngiltere ve Sovyetler Birliği dışişleri bakanlarının toplanması kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, s. 477)

Moskova Konferansı

Savaşta meydana gelen son gelişmeleri görüşmek, alınacak önlemleri belirlemek ve aralarında uyum sağlamak üzere ABD, İngiltere, Sovyet Rusya ve Çin dışişleri bakanları 19 Ekim 1943'de Moskova'da Kremlin Sarayı'nda toplanmışlardır. Görüşmeler sonunda 1 Kasım günü yayınlanan ortak bildiriyle; ikinci cephenin 1944 yılı ilkbaharında açılması, **Türkiye**'ye hemen savaşa katılmayı kabul ettirmek için baskı yapılması, savaştan sonra da barışı korumak için dört devletin işbirliği yapması kararlaştırılmıştır. Bu konferans savaş sonrası düzeni için yapılan ilk toplantı olmuştur (Uçarol, s. 618; Sander, s. 190).

Konferansta Sovyetler Birliği, Almanya'ya karşı kesin zafer alınuncaya kadar savaşaacağı konusunda bir güvence vermiştir. Daha önce böyle bir güvence söz konusu olmadığından Müttefik Devletler Sovyet Rusya'nın Almanya ile anlaşmasını

Konferansta Müttefikler arasında **Türkiye**'nin savaşa girişi konusunda bir görüş birliği olmayıp Sovyetlere göre Sovyet ilerlemesini kolaylaştırmak için Türkiye'nin mutlaka savaşa girmesi sağlanmalıydı. Önce Türkiye'den hava alanlarının kullanılması istenecek, yılın sonuna doğru da Türkiye'nin savaşa katılması konusunda girişimde bulunulacaktı.

dan korkmuşlardır. Hatta bir yıl öncesinde Stalin, Hitler'e barış önerisinde bile bulunmuştur. Böylece Müttefikler arasında kuşkular silinmiş ve Sovyetler Birliği savaştan sonra kurulacak olan uluslararası bir kuruluşu destekleyeceğini de bildirmiştir (Sander, s. 189-190).

İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Moskova Konferansı dönüşünde 5-6 Kasım 1943'te Kahire'de Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile görüşerek hava üsleri ve yılsonuna kadar Türkiye'nin savaşa katılması yönündeki Müttefiklerin isteklerini bildirmiştir. Kabul edilmediği takdirde İngiltere'nin Türkiye'ye yaptığı yardımı da keseceği uyarısında bulunmuştur. Menemencioğluda Müttefiklere hava üsleri vermekle savaşa girmek arasında hiçbir fark olmadığını, bu durumda Türkiye'nin Almanya'nın hava saldırısına açık hale gelebileceğini, henüz savaşa girmek için yeterince hazırlık yapılamadığı için savaş dışı politika izlemeye devam etmek istediklerini belirtmiştir (Sander, s. 191-192; Weisband, s. 167).

Kahire Konferansı

Moskova Konferansında ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya'nın hükümet başkanları arasında bir toplantı yapılmasına karar verilmiş Stalin, Sovyet işgali altında bulunmayan bir yere gitmek istemediğinden toplantının İngiliz ve Sovyet işgali altında bulunan Tahran'da yapılması uygun bulunmuştur. Ancak Roosevelt ve Churchill önce kendi aralarında görüşmek için Kahire'de bir araya gelmiştir. Uzak Doğu gelişmeleri ele alınacağından Çin Devlet Başkanı Çan Kay-Şek de toplantıya davet edilmiştir. Kahire Konferansı 22-26 Kasım 1943 tarihlerinde yapılmış ve Japonya ile yapılacak barış anlaşmasının koşulları görüşülmüştür. Konferansta kesin bir sonuca varılamamış, bu üç devlet Japonya'ya, ele geçirdiği Pasifik Adaları, Mançurya, Çin ve Formosa'yı boşaltması için baskı yapma kararı almışlardır (Armaoğlu, s. 479; Sander, s. 192).

Tahran Konferansı

Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihinde Tahran'da yapılan konferansta Moskova Konferansında dışişleri bakanlarının aldıkları kararlar onaylanmıştır. Ayrıca savaştan sonra Müttefiklerin İran'dan askerlerini çekmesi, İran'ın bağımsızlığına saygı gösterilmesi ve yardım yapılması benimsenmiştir. Yine Türkiye'nin savaş sokulması, Fransa'da ikinci cephenin açılması, Polonya sınırının tespiti, kesin zafere kadar birlikte çarpışmanın sürdürülmesi, savaştan sonra barışın korunması için bir uluslararası örgütün kurulması kararlaştırılmıştır (Uçarol, s. 619).

Churchill ve Roosevelt Tahran dönüşünde yine Kahire'ye uğrayıp burada Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşerek Türkiye'nin savaşa girmesini istemişlerdir. Savaş dışı bir politika izleyen Türkiye savaşa hazırlıksız olduğunu öne sürüp gerekli askeri yardımların yapılmasını isteyerek zaman kazanmıştır. İnönü, Müttefiklerin Türkiye'nin savaşa girmesinden çok, Balkanlar'ın bombardımanı için topraklarında üs istediklerini, Müttefiklere üs vermenin fiilen savaşa girmeye yol açacağını, bu nedenle Türkiye'nin savaş dışında kalmasının daha yararlı olduğunu savunmuştur (Weisband, s. 199-202; Sander, s. 192-193).

Yalta Konferansı

Müttefik Devletler arasında yapılan konferans zincirinin sonuncusu 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Yalta'da (Kırım) toplanmıştır. Yalta Konferansı, Normandiya Çıkarmasından sonra artık savaşın Müttefiklerin zaferiyle bitmek üzere olduğu bir dönemde toplanmış ve savaştan sonra kurulacak düzen görüşülmüştür. ABD, İngilte-

re ve Sovyetler Birliği kendi çıkarları doğrultusunda tasarılarla konferansa gelmişlerdir. Roosevelt; Birleşmiş Milletler örgütünün kurulmasını, oluşacak güven ortamıyla da savaştan sonra Amerikan askerinin Avrupa'dan çekilmesine ve Sovyet Rusya'nın bir an önce Japonya'ya savaş açmasını istemiştir. İngiltere önceliğin Almanya ve Polonya sorunlarının çözülmesine verilmesini, savaştan sonra Avrupa'daki güçler dengesinde Fransa'nın yeri, aynı zamanda Balkanlar'da ve İran'da İngiliz nüfusunun varlığıyla ilgili konuların görüşülmesini istemiştir. Sovyetler Birliği de Almanya'nın bir daha kendisine saldırmasını önleyecek güvenlik önlemlerinin alınması, Amerikan yardımının sürmesi, Almanya'dan alınacak savaş tazminatı ve Uzak Doğudaki hâkimiyeti konusunda isteklerde bulunmuştur (Armaoğlu, s. 487-488).

Bu konferansla Müttefik Devletler daha çok Avrupa ile ilgili olmak üzere aldıkları kararlarla savaşı zaferle sonuçlandırmaya ve sonrasında da kendi çıkarlarına uygun yeni bir Avrupa statüsünü kurmaya çalışmışlardır. Yalta Konferansında; Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu savaşına katılmasını, Almanya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlamak için ortak askeri harekâtın sürdürülmesini, yapılan plana göre her üç devletin silahlı kuvvetlerinin Almaya'nın birer bölgesini işgal etmesini, merkezi Berlin olmak üzere her üç devletin komutanlarından oluşacak bir "Merkez Kontrol Komisyonu'nun kurulmasını Fransa'ya da işgal etmek üzere bir bölgenin verilmesini, Alman militarizmi ile nazizmi yok etmek ve Almanya'nın bir daha dünya barışını bozmayacak duruma getirilmesini, Almanya'nın savaş tazminatı ödemesini, 25 Nisan 1945'te **San Francisco**'da Birleşmiş Milletlerin kurulması amacıyla bir konferansın toplanmasını bu konferansa Mihver devletlerine savaş açmış olan ülkelerin alınmasını kararlaştırmışlardır (Armaoğlu, s. 489; Uçarol, s. 621-622).

San Francisco: Savaş dışı bir politika izleyen Türkiye 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek San Francisco Konferansına katılacak Birleşmiş Milletlerin kurucu üyeleri arasında yer alacaktır.

Potsdam Konferansı

Almanya'nın savaştan çekilmesinden sonra, Avrupa'da ortaya çıkan sorunları görüşmek üzere 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınlarında bulunan Potsdam'da ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya'nın katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir. Konferansta ABD'yi Roosevelt öldüğü için onun yerine geçen Truman, İngiltere'yi konferansın ilk yarısında Churchill daha sonra da 1945 Temmuz ayında yapılan seçimleri kazanan yeni başkan Clement Attlee ve Sovyet Rusya'yı ise Stalin temsil etmiştir (Uçarol, s. 626).

Barışın nasıl sağlanacağına dair yapılan konferansa katılan devletlerden her biri kendi çıkarları doğrultusunda hareket edilmesini isterken galip devletler Avrupa'nın yeniden kurulması yönünde büyük bir sorumluluk yüklenmişlerdir. ABD halkı Avrupa'daki Amerikan askerlerinin geri dönmesini istemiştir. Hükümet ise askerini çektiğinde doğacak boşluğu savaştan dünyanın ikinci büyük gücü olarak çıkan Rusya'nın dolduracağı endişesi ile buna yanaşmak istememiştir (Sander, s. 213-214).

Konferansta başta Almanya'nın geleceği olmak üzere Polonya, İtalya, Avusturya meseleleri ağırlıklı yer tutmuştur. Müttefikler daha çok Avrupa sorunlarına eğilmişler ve Avrupa'ya kendi istekleri doğrultusunda bir şekil vermeye çalışmışlardır. Bu nedenle devletler arasındaki çıkar çatışmaları müttefikler arasındaki anlaşmazlıkları şiddetlendirerek açığa çıkartmıştır. Bundan sonra dünya başlıca iki nüfuz alanına ya da iki bloğa ayrılmaya ve yeni bir döneme girmeye başlamıştır (Uçarol, s. 628).

II. Dünya Savaşının Sona Ermesi

II. Dünya Savaşı, 1942 yılı sonlarına Doğru Mihver devletlerinin aleyhine dönmeye başlamıştır. Amerika'nın savaşa girmesi savaşta dengeleri değiştirmiş özellikle Almanya'nın üstün olduğu hava savaşlarında bir denge oluşmaya başlamıştır. Alman-

ya'nın hava savaşlarında üstünlüğünü kaybetmeye başlamasıyla birlikte Müttefikler 1943 yılından itibaren, yeni cepheler açarak zafere ulaşmaya başlamışlardır.

Müttefiklerin, Kuzey Afrika'dan sonra 10 Temmuz 1943'te Sicilya'yı ele geçirmeleri İtalya'nın iç politikasında önemli bir değişime de yol açmış, savaşın başından itibaren uğranılan başarısızlıklar İtalyan halkında yönetime karşı büyük bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. Sicilya yenilgisi üzerine 25 Temmuz 1943'te Mussolini iktidardan düşürülüp, hapsedilmiş Faşist Partisi de kapatılmıştır. Bu gelişmelerden sonra İtalya Müttefiklerle 3 Eylül 1943'te bir ateşkes yaparak savaştan çekilmiştir (Uçarol, s. 609).

Ateşkese göre İtalya, Müttefik kuvvetlerine her türlü kolaylığı gösterecek, İtalyan donanması teslim olacak ve İtalya hiçbir şekilde Almanya'nın yanında savaşmayacaktır. İtalya 13 Ekim 1943'te de Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Ancak İtalya'ya barış çabuk ve kolay gelmemiştir. İtalya'da bulunan Alman kuvvetleri, savaş devam etmişler ve Almanlar Mussolini'yi hapis edildiği şatodan bir hava harekâtıyla kurtararak Milano'ya kaçırmışlardır. Ardından da Mussoli'nin liderliğinde tekrar Roma'yı ele geçirip Kuzey İtalya'da yeni bir faşist yönetim kurarak Müttefik ilerlemesini durdurmak için güçlü bir savunma hattı oluşturmuşlardır (Sander, s. 177; Üçok, s. 281).

Müttefikler Alman direnişi karşısında İtalya'nın bazı bölgelerine yeniden çıkartma yapmış ve Almanları geriletmişlerdir. Aynı tarihlerde Almanlar Sovyet cephesinde de üstünlüklerini kaybetmişlerdir. **İtalya**'nın daha fazla dayanamayarak savaştan çekilmesi Almanya için büyük bir darbe olmuştur. Böylece Akdeniz büyük ölçüde Müttefiklerin egemenliği altına girerken Almanya İtalyan donanmasından yoksun kalmıştır (Uçarol, s. 609; Armaoğlu, s. 473).

Alman işgali altında bulunan Fransa'nın kurtarılması için Müttefik Devletler tarafından 6 Haziran 1944'te Fransa'nın Normandiya kıyılarına bir çıkartma yapılmıştır. Almanlara karşı Rusların açtığı cepheden sonra açılan bu ikinci cephe'de önemli kayıplara uğranılmasına rağmen çıkartma başarılı olmuş, Müttefikler kısa zamanda Fransa içlerine doğru ilerlemişlerdir. Fransa'nın güneyinden gelen birliklerle 26 Ağustos'ta Paris'te bileşilerek kent kurtarılmıştır. Aynı gün Fransız devlet başkanı General de Gaulle bir darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. Müttefik orduları 3 Eylül 1944'te Bürüksel ve Amsterdam'a, Eylül ayı sonlarında da Ren Nehri'ni geçerek Almanya'ya girmişlerdir (Uçarol, s. 609; Sander, s. 183; Üçok, s. 282).

Normandiya Çıkarmasının başarılı olması üzerine Polonya ve Baltık ülkelerine giren Sovyet ordusu 23 Haziran 1944'te doğu cephesinde genel bir taarruza geçmiştir. Ruslar tarafından ele geçilen Romanya ile 12 Eylül'de, Bulgaristan ile de 28 Ekim 1944'te ateşkes imzalanmıştır. Rus kuvvetleri bundan sonra Macaristan'a ve Yugoslavya'ya girip müttefikler adına Macaristan ile anlaşma yapmış ve geçici bir hükümet kurmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'ı işgali üzerine, İngiltere de Eylül 1944'te Yunanistan'a asker çıkartmış ve Atina Alman işgalinden kurtarılmıştır. Tüm bu gelişmeler karşısında Hitler ise teslim olmayı hiç düşünmemiş son ana kadar İngiltere ve ABD'nin barış için görüşme istediğinde bulunacağını umut etmiştir (Armaoğlu, s. 484; Sander, s. 184).

Normandiya Çıkarmasından sonra Almanya için artık kurtuluş imkânı kalmamış Müttefikler Ren kıyılarına kadar ulaşarak Orta ve Güney Almanya'ya girmişlerdir. Almanya doğudan ve batıdan Müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlanmış, Nisan başında Viyana'yı ele geçiren Sovyet ordusu da Nisan sonunda Alman cephesini yararak Berlin'e ulaşmışlardır. Bu umutsuz durumda bile direnmeye çabalayan Hitler sonunda Rus tanklarının, başkanlık binasına yaklaşmakta oldukları-

İtalya cephesinin çözülmesi üzerine İsviçre'ye kaçmaya çalışan Mussolini 28 Nisan'da komünistlerin eline düşmüş ve kurşuna dizilmiştir.

nı öğrenince 30 Nisan'da sığınağında intihar etmiştir. Sovyetler 2 Mayıs'ta Berlin'i tamamen işgal edince 7 Mayıs 1945'te ABD'li General Eisenhower'ın karargahında imzalanan anlaşmayla Almanya kayıtsız şartsız teslim olmuştur. **Hitlerin** ölümünden bir hafta sonra Avrupa'da savaş tamamen bitmiştir (Armaoğlu, 2010, s. 490, Sander, s. 185, Üçok, s. 282).

Pasifik'te ise Japon ilerleyişi 1943 yılından itibaren durdurulmuş ve üstünlük Amerika'nın ve Güney Doğu Asya'da İngiltere'nin eline geçmiştir. Uzak Doğu'da savaş, 1943 ve 1944 yıllarında bütün şiddetiyle sürmüş Müttefikler bu süre içerisinde deniz ile birlikte hava üstünlüğünü de ele geçirmişlerdir. Amerikan filosunun desteğiyle Japonya'nın işgali altında bulunan Çin, Endonezya ve Pasifik bölgesi yönünde 1945 yılı içinde taarruza geçilmiştir. Amerikalılar Mac Arthur'un yönetiminde Filipinler'i Japonlardan geri almış, 26 Temmuz 1945'de ABD, Japonya'nın teslim olmasını istemiştir. Japonya'nın bu isteği reddetmesi üzerine ABD'de Japonya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlamak için atom bombası atmaya karar vermiştir (Uçarol, s. 612).

İlk atom bombası 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya atılmış, ilk anda 71.000 kişi ölmüş, daha sonra yaralanmalardan, yanıklardan ve radyasyonun etkisiyle lösemiden ölenlerin sayısı artmıştır. İkinci atom bombası 9 Ağustos'ta Nagasaki'ye atıldığında ise 80.000 kişi ölmüştür. Atom bombası karşısında Japonya 14 Ağustos'ta kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul etmiştir. Japonya teslim olduğunu açıklarken 15 Ağustos 1945'te ABD Başkanı Truman cephelerdeki tüm çarpışmaların kesilmesini istemiş, Missouri zırhlısında 2 Eylül 1945'te imzalanan ateşkesle aynı gün tüm cephelerde savaş biterken II. Dünya Savaşı da sona ermiştir (Sander, s. 187).

Mihver devletlerinin yenilgiyi kabul etmeleri üzerine 11 Eylül 1945'te Londra ve 16 Aralık 1945'te Moskova'da barış konferansları yapılmıştır. Ancak Müttefik devletler arasında bazı konularda anlaşmaya varılmışsa da genel olarak barış düzenine geçişe dair bir uzlaşma sağlanamamıştır. Almanya dışındaki mağlup devletlerle yapılacak barış için anlaşmaya ancak 29 Temmuz 1946'da Paris Barış Konferansı ile varılabilmektedir. Burada İtalya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Finlandiya ile imzalanacak barış anlaşmasının metinleri düzenlenmiş ve daha sonra ayrı ayrı imzalanmıştır. Müttefikler yenilen devletlerle yaptıkları anlaşmalarla onların sınırlarını ya daraltmışlar ya da savaş öncesi durumuna getirmişler, ayrıca hepsinin silahlı kuvvetlerinin sayısını sınırlamışlar ve onları savaş tazminatı ödemeye zorlamışlardır. Bu anlaşmalardan sonra Almanya ve Avusturya ile yapılacak barış koşullarını belirlemek için çeşitli konferanslar yapılsa da müttefikler arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle bir sonuç elde edilememiştir. Dolayısıyla dünyada genel bir barış savaş sonrasında hemen kurulamamıştır. Bunda Sovyetler Birliği'nin izlediği yayılma politikası etkili olmuştur. Barış kurulamadığı gibi güç dengelerinin değişmesiyle yeniden bloklaşma başlamıştır (Uçarol, s. 660-664).

Hitlerin intihar etmeden bir gün önce evlendiği sevgilisi Eva Braun ile Propaganda bakanı Goebbels ve ailesi de aynı sığınakta intihar etmişlerdir.

Savaş sürerken Müttefik Devletler arasında hangi konferanslar yapılmıştır. Bunlardan Yalta Konferansını açıklayınız?

II. DÜNYA SAVAŞININ SONUÇLARI VE AVRUPA'NIN ŞEKİLLENMESİ

II. Dünya Savaşı Polonya'da başlamış hızla Avrupa, Kuzey Afrika ve Uzak Doğu'ya yayılarak büyük bir coğrafya üzerinde tam bir dünya savaşına dönüşerek altı yıl sürmüştür. Savaş tekniği ve teknolojisi çok yüksek; asker ve savaş malzemesi bakımından kapasiteleri çok geniş ve pek çok taraflar arasında yapılmıştır. Bu da,

savaşın uzun, şiddetli, yıpratıcı ve yıkıcı olmasına yol açmıştır. Savaşın geçtiği her yer, adeta harabe durumuna gelmiştir. Mağlup devletler yanında ABD dışındaki galip devletler de savaştan yorgun ve bitkin çıkmıştır (Uçarol, s. 614).

Savaş yılları boyunca her iki taraf da yeni ve daha iyi silahlar yapabilmek için bilimsel ve ekonomik kaynaklarını seferber etmişlerdir. Silah sanayinde yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak savaş malzemesi üretiminde önemli artışlar yaşanmıştır. Savaşın çıkmasında ve gelişmesinde başrolü oynayan Almanya 1939 yılında 3.085.000 olan silahlı kuvvet sayısını savaş içinde 9.480.000'e kadar yükseltirken 113.515 uçak, 1.141 denizaltı, 2190 savaş gemisi üretmiştir. Almanya 1941 yılında 35 denizaltı kaybetmiş buna karşılık da Müttefiklerin toplam 4.398.000 tonu bulan ticaret gemisini batırmıştır. Japonya ise savaşın başında 7500 uçağa sahipken savaşın sonunda uçak sayısını 72.500'e yükseltmiştir. Bu uçaklardan 54.000'ini savaşta kaybetmiştir. ABD ise savaşın başında yılda 19.433 uçak üretirken bu sayı 1944'te 100.752'ye çıkmış gemi yapımına da önem vermiştir. Aynı yıl İngiltere'de de 2.000.000 tonu bulan gemi inşa etmiştir. Sovyet Birliği de savaş süresince yaklaşık 125.000 uçak üretmiştir (Uçarol, s. 614-615; Kennedy, s. 418).

Sovyetler Birliği, Almanya'yı cephede yendiği gibi silahlanma yarışında daha çok üretim yaparak geride bırakmıştır. Ancak Alman işgali yüzünden ticaret ve tarım sektörlerinde gerileme yaşanmış Sovyet ekonomisi derin yaralar almış, yaklaşık 20-25 milyon insanını kaybetmiştir. Almanya'da da savaş sırasında 6.500.000 insan hayatını kaybetmiş bunun yarısını siviller oluşturmuştur. Ayrıca 2.010.000 asker ve sivil yaralanıp sakat kalmıştır. Almanlarca dört yıl yağmalanan Fransa'da ise ekonomi ve ulaşım ağı çökmüş Fransa 850.000 insanını kaybetmiştir. İngiltere 716.000, ABD 300.000, İtalya 450.000, Polonya 5.000.000, Çin 8.000.000, Japonya 3.600.000 dolayında kayıp yaşamıştır. Diğer ülkelerle birlikte II. Dünya Savaşında yaklaşık 40 milyondan fazla insan ölmüştür (Kennedy, s. 424; Uçarol, s. 614-616).

Savaşın ilk yıllarında Almanya ve Japonya büyük başarılar kazanıp hızla yayılmışlardır. Almanya, kuzeyde İskandinav ülkelerinden, doğuda Rusya içlerine ve Kafkaslara; Türkiye sınırı ile Ege Denizi'nde Türkiye kıyılarını izleyerek Rodos ve Girit'e; Batı'da Fransa, Belçika ve Hollanda'nın Atlantik Okyanusu kıyılarına kadar uzanan sınırlar içinde Kıta Avrupa'sının çok büyük bölümü üzerinde bir imparatorluk kurmuştur. Japonya da; Mançurya, Kore, Çin'in bir bölümü, Hindini yarımadası ile Büyük Okyanus'ta bir çok adayı içine alan bir imparatorluk oluşturarak Uzak Doğu'nun en büyük gücü haline gelmiştir. Ancak dünyadaki güçler dengesini Mihver Devletlerinin lehine değiştiren bu durum, Müttefiklerin hareketleriyle, 1943 yılından itibaren önce dengelenmiş, sonra da tersine dönmüştür. Savaşın sonunda Alman ve Japon İmparatorlukları yıkılmış; Müttefikler Almanya, Japonya ve İtalya'yı işgal etmişlerdir. Böylece Mihver Devletlerine ve onların temsil ettikleri sisteme son vermişlerdir (Uçarol, s. 616).

Savaş Müttefik Devletlerin zaferiyle sonuçlanırken İngiltere başta olmak üzere galip devletler de savaştan yorgun ve ağır kayıplara uğrayarak büyük bir yıkımla çıkmışlardır. Ancak ABD, Müttefik Devletler arasında savaş yüzünden yoksullaşmak yerine zenginleşen tek ülke olmuştur. Dünya altın rezervlerinin üçte ikisini elinde tutan büyük bir ekonomik güç haline gelmiştir. Ayrıca savaş biterken ABD tarafından atom bombasının kullanımı dünya savaş tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Atom bombası bir bombardıman uçağı filosunun verebileceği yıkımı tek başına yaparken bundan sonra atom silahlarıyla yapılacak büyük bir güç savaşı yaşanması halinde bütün insanlığın da yok olabileceği gerçeği ortaya çıkmıştır (Kennedy, s. 418-420).

II. Dünya Savaşının önemli bir yeniliği olan bombardımanlar özellikle Almanya ve Japonya'daki şehirlerde ağır yıkım yaratmış, önceki savaşlardan farklı olarak sivil halk da cephedeki asker kadar savaştan etkilenmiştir. Aralarında Avrupa'nın tarihi ve kültürel mirasını barındıran şehirler büyük ölçüde hasara uğramıştır. Ulaşım ve iletişim özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da çok ağır bir şekilde tahrip edilmiştir. Sadece şehirler yerle bir olmamış ekonomik yaşam da çökmüştür. Tarım ve sanayi üretimi 1945'te savaşın başladığı 1939 yılına göre %30 ile 70 arasında bir azalma göstermiştir. Ağır borç yükü, fiyatların hızla yükselişiyle ortaya çıkan yüksek enflasyon ve işsizlikle mücadele Avrupa'nın en önemli sorunu olmuştur. Savaş biterken esirlerin, Alman çalışma kamplarından kurtulanların, Kızıl Ordudan kaçanların oluşturduğu milyonlarca insan, başını sokacak bir ev bulabilmek için yollara düşmüş ve büyük bir göç hareketi başlamıştır. Yiyecek teminindeki güçlükler yüzünden ciddi bir açlık ve salgın hastalık tehlikesi yaşanmıştır (Roberts, s. 669).

Savaş, Avrupa'nın demografik yapısında önemli bir değişime neden olmuştur. Sivil halklar hava savaşının tam içinde yaşadığından özellikle Almanya'da insan kaybının yarısını siviller oluşturmuştur. Karne uygulaması ve işgal edilen ülkelerin talan edilmesi, zayıf düşen sivil halkın ölüm oranını fazlasıyla artırmıştır. Çarpışma ve bombardımanlarda ölen milyonlarca insanın yanında Almanya'nın Avrupa'da Yahudilere yönelik uygulamaları da önemli yer tutmuştur. Holocaust sonucunda Polonya, Hollanda, Baltık Bölgesi, Yunanistan ve Avusturya'da yaşayan Yahudilerin sayısında 1939 yılından itibaren önemli bir azalma yaşanmıştır. Yaklaşık 6-7 milyon Yahudi özel toplama kamplarındaki gaz odalarında, imha fırınlarında, kurşuna dizilerek ya da aşırı çalıştırma, hastalık ve açlık yüzünden ölmüştür (Roberts, s. 667).

Avrupa'nın II. Dünya Savaşı Sonrası Şekillenmesi

II.Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa öncesine göre çok büyük bir değişime uğramış ve yeniden şekillenmiştir. Daha savaşın başında Fransa ve İtalya etkinliğini kaybederken Japonya'nın Uzak Doğu ve Pasifik'e hâkim olmak için yaptığı girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İngiltere savaşın galipleri arasında yer almasına karşın ekonomik olarak çökmüştür. İtalya'da Faşizm ve Almanya'da da Nazi Rejimi yıkılırken bundan sonra dünya politikasına yön veren iki büyük süper güç ortaya çıkmıştır: ABD ve Sovyetler Birliği.

ABD savaşın sonra **Monroe Doktrini**'ni terk ederek bir dünya devleti olmuş ve uluslararası politikada ön plana çıkmıştır. 1917 Bolşevik İhtilali'nden II.Dünya Savaşının çıkışına kadar çekingen bir politika izleyen ve büyük devletler topluluğunun dışında kalan Sovyetler Birliği de 1945 yılından itibaren takip ettiği aktif, yayılmacı ve emperyalist politikasının dışında, gerçekleştirdiği teknolojik gelişme ile de uluslararası politikada ön plana çıkan diğer bir devlet olmuştur. II. Dünya Savaşı öncesinin uluslararası ilişkilerinde başlıca ağırlık noktaları olan, savaşın galibi İngiltere ve Fransa ile yenilmiş devletler olan Almanya, Japonya ve İtalya'nın kendilerini toparlamaları çok uzun bir zaman almıştır. Toparlandıkları zaman da ancak geri planda kalmışlardır (Kennedy, s. 419; Armaoğlu, s. 511-512).

Savaş sonunda barış ve güvenliğe kavuştuklarını sanan, barışı kurmak ve korumak için kurdukları Birleşmiş Milletler Örgütü'ne güvenen Batılı devletler altı yıl süren savaşın kamuoylarında yarattığı yük ve bıkkınlığın da etkisiyle silahlı kuvvetlerinin tamamına yakını terhis etmişlerdir. Buna karşılık Sovyet Birliği büyük ve güçlü ordularını daha da takviye etmiş, savaş sanayine de ağırlık vermiştir. Bu durum Batılı devletler ile Sovyetler Birliği arasında bir dengesizlik meydana getirmiş-

Monroe Doktrini: Dönemin ABD Başkanı James Monroe tarafından 2 Aralık 1823'te Kongreye sunulmuş kabul edilen ABD'nin tarafsızlık politikası izleyeceğine dair prensipler.

tir. Bu dengesizlik askeri alanda olduğu gibi sanayi alanında da Sovyetlerin açık üstünlüğü şeklinde kendini göstermiştir. Bunların yanı sıra izlediği yayılma politikasıyla Sovyetler Batı Avrupa için endişe kaynağı haline gelmiştir (Uçarol, s. 658).

Sovyet Rusya'nın ön plana çıkmasının en önemli sonucu ilk defa olarak uluslararası ilişkilere doktrin ve ideoloji unsurunun girmesi olmuştur. Sovyet Rusya komünizmi bütün dünyaya yaymak için uygun ortam elde etmiş ve savaştan sonra Sovyet dış politikası tamamen bu hedefe yönelmiştir. II. Dünya Savaşı sona ererken Doğu Avrupa'da Yunanistan hariç, tüm ülkelerde komünistler yönetime gelmiştir. Savaş öncesinin Baltık Cumhuriyetleri, Sovyetlerden ayrılmamış ayrıca Polonya ve Romanya'nın da bazı bölgeleri de Sovyetler tarafından alınmıştır. Böylece Sosyalist blok ortaya çıkmış ve Sovyet Rusya, Avrupa'da tehlikeli bir genişleme göstermiştir. Komünist düzen karşıtı devletler, Sovyet Rusya'nın komünizmi dünyaya yayma çabalarına karşı koyunca uluslararası mücadelenin konusu farklı dünya görüşlerinin çatışması olmuştur. Böylece dünya devletleri ABD'nin liderlik ettiği Batı Bloku diğeri de Sovyetlerin liderliğinde Doğu Bloku olmak üzere iki kampa ayrılmıştır. Dünyada iki kutuplu bir sistem ortaya çıkmış bu da Soğuk Savaş'a ortam hazırlamıştır (Armaoğlu, s. 512; Roberts, s. 670).

II. Dünya Savaşının sonuna kadar uluslararası ilişkilerin yoğunlaştığı başlıca alan Avrupa iken bundan sonra Avrupa dışında bir genişleme yaşanmıştır. Asya ve Afrika'da yaşayan halklar II. Dünya Savaşında başta İngiltere olmak üzere sömürgeci devletlerin zayıflığını görmüşler ve bağımsızlık için mücadeleye girişmişlerdir. İngiltere ve Fransa zamanla sömürgeleri üzerindeki etkilerini kaybetmişlerdir. Sömürgelerin bağımsızlığını kazanması ile bu bölgeler bağımsız alanlar olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi geniş coğrafyaya hâkim ve kalabalık nüfuslu iki ülkenin ortaya çıkışı ve Japonya'nın Asya'da büyük bir ekonomik güç olarak yeniden kendini göstermesi ile Asya son derece önemli bir uluslararası politika alanı haline gelmiştir (Üçok, s. 282).

II. Dünya Savaşı teknolojinin de şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı kara ve denizlerde yapılmış II. Dünya Savaşında ise zaferi havada güçlü olanlar kazanmıştır. Savaşta kara ve deniz muharebelerinin kaderini daima hava belirlemiştir. II Dünya Savaşı uluslararası mücadeleyi dünyanın yüzeyinden atmosfere çıkarmıştır. İlk olarak savaş sırasında kendini gösteren füze teknolojisi, savaştan sonra büyük bir gelişme hızı göstermiş ve büyük kuvvetler mücadelesi atmosferi de aşarak uzaya intikal etmiştir. Uzay, güç üstünlüğü mücadelesinin yeni alanı olacaktır. Nasıl ki bir zamanlar geniş sömürge sahibi olmak büyük devlet olmanın şartı olarak kabul edilmişse II. Dünya Savaşı sonrasında da uzaydaki hâkimiyet, güçlü devlet olmanın şartı olarak görülecektir. (Armaoğlu, s. 514)

Özet

II. Dünya Savaşı öncesi Avrupanın durumu ve savaşın başlamasını açıklayabilmek;

Almanya'nın Versay Antlaşmasının yükümlülüklerle ilgili maddelerini birer birer geçersiz hale getirmesi ve Ren Bölgesine girmesi Fransa'yı endişelendirmiştir. Almanya gittikçe güçlenirken İtalyan-Alman yakınlaşması da başlamış Japonya'nın da Almanya ile ittifak yapması ile Berlin-Tokyo-Roma Mihveri oluşmuş ve II. Dünya Savaşı boyunca Mihver devletleri olarak adlandırılacak blok ortaya çıkmıştır. Bu ittifaklarla daha da güçlenen Hitler, Almanya dışındaki bütün Almanların bir tek devletin sınırları içine alınması için Avusturya'yı ilhak etmiş 15 Mart 1939'da da Çekoslovakya'ya girmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya 19 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın işgalini protesto etmişlerse de Almanya buna aldırmamıştır. İtalya da 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmiştir. Böylece Balkanlar ve Doğu Akdeniz'in statükosu ağır bir tehdit altına girmiştir. Hitler de Balkanlar'daki faaliyetlerini yoğunlaştırırken Memel'i Litvanya'dan almış daha sonra da Polonya'dan Dantzig'i istemiştir. 1939 Sovyet-Alman Paktı ile Baltık Bölgesi ve Polonya toprakları Sovyetler Birliği ve Almanya arasında paylaşılmış 1 Eylül 1939'da da Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle savaş başlamıştır.

II. Dünya Savaşının cephelelerini açıklayabilmek;

II. Dünya Savaşı Avrupa'da Batı Cephesi, Afrika'da Kuzey Afrika cephesi, Balkanlar ve Rusya'da Doğu Cephesi, Uzak Doğuda da Pasifik cephesi adı altında gerçekleşmiştir. Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgali üzerine İngiltere ve Fransa 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmiş böylece II. Dünya Savaşı başlamıştır. Sovyetler Birliği de Polonya'nın işgalinde birlikte hareket etmiş ayrıca Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Baltık ülkelerini işgal etmiştir. Almanya, Polonya'dan sonra Fransa'ya yönelip Batı Cephesini açmıştır. Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a saldırmıştır. Müttefikler Manş Denizi kıyılarına çekilirken Alman ordusu 14 Haziran 1940'da Paris'i işgal etmiştir. Hitler daha sonra İngiltere'ye savaş açmışsa da İngilizlere büyük kayıplar verdirmesine rağmen bir so-

nuç elde edememiştir. Almanya ile birlikte hareket eden İtalya da Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etmiştir. İtalya Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek için Mısır'a saldırınca İngilizler karşı taarruza geçip İtalyanların elinde bulunan Eritre ve Habeşistan'ı da almıştır. Almanya kuvvet göndererek Kuzey Afrika Cephesindeki mücadeleye katılmışsa da Müttefik Devletler Akdeniz kıyılarına egemen olmuştur. Almanya Balkanlar'a yönelip Yunanistan'ı işgal ettikten sonra 22 Haziran 1941'de de Sovyetler Birliği'ne savaş açmıştır. Almanlar Moskova'ya kadar ilerlemiş ancak, kış mevsimi nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmışlardır. ABD ve İngiltere Sovyet savunmasını güçlendirmek amacıyla Sovyetler Birliği'ne İran üzerinden yardım gönderebilmek için Ağustos 1941'de İran'ı işgal etmişlerdir. Hitler 1942 yazında yeniden saldırıya geçip Stalingrad'ı kuşatıp Kafkasya'ya kadar ilerlemiştir. Sovyetler Birliği Ocak 1943'den itibaren karşı hücumla geçince Sovyetler ilerlemeye Almanlar da geri çekilmeye başlamışlardır. Pasifik İmparatorluğu'nu kurmak isteyen Japonya'nın ABD'nin Pasifik'teki Pearl Harbor üssüne 7 Aralık 1941'de saldırmasıyla II. Dünya Savaşı Uzak Doğuda başlamıştır. Böylece Balkanlar'da başlayan savaş önce Avrupa'ya sonra da tüm dünyaya hızla yayılarak ikinci bir dünya savaşı haline gelmiştir.

Savaş sürerken Müttefik Devletler arasında yapılan konferanslar ve savaşın sona ermesini tartışabilmek;

II. Dünya Savaşı sürerken Kazablanka, Washington, Quebec, Moskova, Kahire, Tahran, Yalta ve Potsdam Konferansları gerçekleştirilmiştir. Bu konferanslarda Müttefik Devletleri ilk önce başta Almanya olmak üzere Mihver devletlerinin ilerlemesini nasıl durduracaklarını tartışmışlardır. 1943 yılından sonra Almanya'nın savaşı kaybedeceği anlaşıldıktan sonra da savaş sonrası paylaşımın ve kurulacak yeni düzenin nasıl olacağı bu konferanslarda belirlenmiştir. Yalta Konferansında ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere tarafından, ortak askeri harekâtın sürdürülmesini, Almaya'nın işgalinden sonra, merkezi Berlin olmak üzere her üç devletin komutanlarından oluşacak bir "Mer-

kez Kontrol Komisyonu'nun kurulmasını Fransa'ya da işgal etmek üzere bir bölgenin verilmesini, Alman militarizmi ile nazizmi yok etmek ve Almanya'nın bir daha dünya barışını bozmaya-
cak duruma getirilmesini, Almanya'nın savaş tazminatı ödemesini, 25 Nisan 1945'te San Fransisco'da Birleşmiş Milletlerin kurulması amacıyla bir konferansın toplanmasını bu konferansa Mihver Devletlerine savaş açmış olan ülkelerin alınmasını kararlaştırmışlardır.

II. Dünya Savaşı'nın sonuçları ve Avrupa'nın şekillenmesini açıklayabilmek;

Polonya'da başlayan II. Dünya Savaşı Avrupa, Kuzey Afrika ve Uzak Doğu'ya yayılıp tam bir dünya savaşına dönüşerek altı yıl sürmüştür. Savaşın geçtiği her yer adeta harabe durumuna gelmiştir. Mağlup devletler yanında ABD dışındaki galip devletler de savaştan yorgun ve bitkin çıkmışlardır. Özellikle hava bombardımanları Avrupa'da çok büyük yıkımlara neden olmuştur. Ulaşım ve iletişim özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da çok ağır bir şekilde tahrip edilmiştir Ekonomik yaşam da çökmüş fiyatların hızla yükselişiyle ortaya çıkan yüksek enflasyon ve işsizlikle mücadele Avrupa'nın en önemli sorunu haline gelmiştir. Savaş, Avrupa'nın demografik yapısında önemli bir değişime neden olmuştur. Önceki savaşlardan farklı olarak cephedeki asker kadar siviller de savaştan oldukça etkilenmiş II. Dünya Savaşında yaklaşık 40 milyondan fazla insan ölmüştür. Çok sayıda insan da sakat ve yaralı kalmıştır. Çarpışma ve bombardımanlarda ölen milyonlarca insanın yanında Almanya'nın 6-7 milyon Yahudi'nin ölümüne neden olacak uygulamaları da önemli yer tutmuştur. Yiyecek teminindeki zorluklar nedeniyle ölümler artırmış verem gibi hastalıklar yeniden ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa öncesine göre çok büyük bir değişime uğramış ve yeniden şekillenmiştir. Daha savaşın başında Fransa etkinliğini kaybetmiş İngiltere ise savaşın galipleri arasında yer almasına karşın ekonomik olarak çökmüştür. İtalya'da Faşizm ve Almanya'da da Nazi Rejimi yıkılırken bundan sonra ABD ve Sovyetler Birliği dünya politikasına yön veren iki büyük süper güç olarak kendini göstermiştir. Sovyetler Birliği savaştan sonra komünizmi bütün dünyaya yaymak için uygun ortam elde etmiş ve

savaştan sonra Sovyet dış politikası tamamen bu hedefe yönelmiştir. II. Dünya Savaşı sona ererken Doğu Avrupa'da Yunanistan hariç, tüm ülkelerde komünist yönetimler kurulmuştur. Komünist düzen karşıtı devletler Sovyet Rusya'nın komünizmi dünyaya yayma çabalarına karşı koyunca uluslararası mücadelenin konusu farklı dünya görüşlerinin çatışması olmuştur. Böylece dünya devletleri ABD'nin liderlik ettiği Batı Bloğu diğeri de Sovyetlerin liderliğinde Doğu Bloğu olmak üzere iki kampa ayrılmıştır. Dünyada iki kutuplu bir sistem ortaya çıkmış bu da Soğuk Savaş'a ortam hazırlamıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. 1930'lu yıllarda izlediği yayılcı politikalarla II. Dünya Savaşına yol açan devlet aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Almanya
 - b. ABD
 - c. İngiltere
 - d. Japonya
 - e. Fransa
2. Hitler Almanya'sının "hayat alanı" politikası doğrultusunda aşağıdaki ülkelerden hangisine yönelik istekleri Münih Konferansının toplanmasına neden olmuştur?
 - a. Polonya
 - b. Avusturya
 - c. Çekoslovakya
 - d. Fransa
 - e. Finlandiya
3. 1939 Rus-Alman Saldırmazlık Paktı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Sovyet Rusya ile Müttefik Devletler arasında uçurum yaratmıştır.
 - b. İngiltere'nin Polonya ile bir ittifak anlaşması yapmasına yol açmıştır.
 - c. Ülkeler arasındaki bloklaşmayı iyice belirginleştirmiştir.
 - d. Baltık Bölgesi ve Polonya iki ülke arasında paylaşılmıştır.
 - e. İtalya'nın Anti-Komitern Paktı'ndan ayrılmasına yol açmıştır.
4. II. Dünya Savaşını başlatan gelişme aşağıdakilerden hangisi olmuştur?
 - a. Sovyet Rusya'nın Baltık Bölgesini işgali
 - b. Almanya'nın Danimarka ve Norveç'i işgali
 - c. İtalya'nın Arnavutluk'u işgali
 - d. Almanya'nın Polonya'yı işgali
 - e. Almanya'nın Paris'i işgali
5. Almanya'nın Fransa'yı işgalinden sonra kurulan Vichy Hükümeti aşağıdakilerden hangisi tarafından kurulmuştur?
 - a. Andre Maginot
 - b. General de Gaulle
 - c. Mareşal Petain
 - d. Goebbels
 - e. Benito Mussolini
6. Almanya'nın çok kısa bir sürede Fransa'yı işgal etmesinde aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?
 - a. Sovyetlerin Baltık Bölgesini işgali
 - b. Almanya'nın Maginot Hattını ele geçirmesi
 - c. Fransa'daki Nazi yanlısı yönetimin desteği
 - d. Müttefik Devletler arasında anlaşmazlıkların olması
 - e. Fransa'yı hava bombardımanına tutması
7. II. Dünya savaşı sürerken çıkar çatışmalarından dolayı Müttefik Devletler arasındaki anlaşmazlıklar aşağıdakilerden hangisinde kendini iyice göstermeye başlamıştır?
 - a. Potsdam Konferansı
 - b. Kahire Konferansı
 - c. Moskova Konferansı
 - d. Tahran Konferansı
 - e. Yalta Konferansı
8. Avrupa'da II.Dünya Savaşını sona erdiren gelişme aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. ABD'nin Japonya'ya atom bombası atması
 - b. Japonya'nın Pearl Harbor üssüne saldırması
 - c. Almanya'nın Paris'i işgali
 - d. Normandiya Çıkarması
 - e. Türkiye'nin savaşa girmesi
9. II.Dünya Savaşında aşağıdaki ülkelerden hangisinin kaybı diğerlerine göre **daha az** olmuştur?
 - a. ABD
 - b. Japonya
 - c. İtalya
 - d. Fransa
 - e. İngiltere
10. II. Dünya Savaşı sonrasında aşağıdaki ülkelerden hangisi uluslararası ilişkilerde ideolojiyi ön plana çıkartmıştır?
 - a. ABD
 - b. Sovyetler Birliği
 - c. Almanya
 - d. Japonya
 - e. İngiltere

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden okuyunuz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “Hitler Almanya’sı” konusunu yeniden okuyunuz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da Yeni İttifaklar” konusunu yeniden okuyunuz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “II. Dünya Savaşının Başlaması” konusunu yeniden okuyunuz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Batı Cephesi” konusunu yeniden okuyunuz.
6. b Yanıtınız yanlış ise “Batı Cephesi” konusunu yeniden okuyunuz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “Yalta Konferansı” konusunu yeniden okuyunuz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “II. Dünya Savaşının Sona Ermesi” konusunu yeniden okuyunuz.
9. a Yanıtınız yanlış ise “II. Dünya Savaşının Sonuçları ve Avrupa’nın Şekillenmesi” konusunu yeniden okuyunuz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’nın II. Dünya Savaşı Sonrası Şekillenmesi” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İlk bloklaşma Almanya ve İtalya arasında yaşanmış ve 1936’da imzalanan anlaşma ile Berlin-Roma Mihveri oluşturulmuştur. Aynı yıl Almanya, Japonya ile Antikomintern Paktı imzalamış ve 1937 yılında bu pakta İtalya da katılmıştır. Böylece Berlin-Roma-Tokya Mihveri oluşturularak II. Dünya Savaşında Mihver Devletler olarak yer alacak blok doğmuştur. Bu blok karşısında Müttefik Devletler adıyla yer alacak bloklaşma ise İngiltere ve Fransa’nın 1939’da birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya’nın Polonya’yı işgali ile II. Dünya Savaşı başlamıştır.

Sıra Sizde 2

II. Dünya Savaşı Avrupa’da Batı Cephesi, Afrika’da Kuzey Afrika cephesi, Balkanlar ve Rusya’da Doğu Cephesi, Uzak Doğuda da Pasifik Cephesi adı altında gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşının başında Batı Cephesi’nde Almanya, önce Polonya’yı işgal etmiş daha sonra, 9 Nisan 1940’ta Danimarka ve Norveç’i 15 Mayıs’ta Hollanda’yı, 28 Mayıs’da da Belçika’yı ele geçirmiştir. Bu gelişmelerden sonra İngiltere’de Hükümet değişikliğine gidilmiş, Müttefikler Manş Denizi kıyılarına kadar çekilmişlerdir. İtalya da 10 Haziran 1940’ta Fransa ve İngiltere’ye savaş ilan ederek II. Dünya Savaşına katılmıştır. Alman ordusu ilerleyişe devam ederek 14 Haziran 1940’da Paris’e girerek Fransa’yı ele geçirip Mareşal Pétain’in başkanlığında Nazi yanlısı işbirlikçi Vichy Hükümeti’nin kurulmasını sağlamıştır.

Sıra Sizde 3

II. Dünya Savaşı sürerken Kazablanka, Washington, Quebec, Moskova, Kahire, Tahran, Yalta ve Potsdam Konferansları gerçekleştirilmiştir. Yalta Konferansında, ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere tarafından, ortak askeri harekâtın sürdürülmesini, Almaya’nın işgalinden sonra, merkezi Berlin olmak üzere her üç devletin komutanlarından oluşacak bir “Merkez Kontrol Komisyonu’nun kurulmasını Fransa’ya da işgal etmek üzere bir bölgenin verilmesini, Alman militarizmi ile nazizmi yok etmek ve Almanya’nın bir daha dünya barışını bozmayacak duruma getirilmesini, Almanya’nın savaş tazminatı ödemesini, 25 Nisan 1945’te San Francisco’da Birleşmiş Milletlerin kurulması amacıyla bir konferansın toplanmasını bu konferansa Mihver Devletlerine savaş açmış olan ülkelerin alınmasını kararlaştırmışlardır.

Sıra Sizde 4

II. Dünya Savaşında yaklaşık 40 milyondan fazla insan ölmüştür. Savaş özellikle Avrupa'nın demografik yapısında önemli bir değişime neden olmuştur. Sivil halklar hava savaşının tam içinde yaşadığından özellikle Almanya'da insan kaybının yarısını siviller oluşturmıştır. Karne uygulaması ve işgal edilen ülkelerin talan edilmesi zayıf düşen sivil halkın ölüm oranını fazlasıyla artırmış salgın hastalıklar yeniden ortaya çıkmıştır. Çarpışma ve bombardımanlarda ölen milyonlarca insanın yanında Almanya'nın Avrupa'da Yahudilere yönelik uygulamaları da önemli yer tutmuştur. Sovyetler Birliği savaştan sonra komünizmi bütün dünyaya yaymak için uygun ortam elde etmiş ve savaştan sonra Sovyet dış politikası tamamen bu hedefe yönelmiştir. II. Dünya Savaşı sona ererken Doğu Avrupa'da Yunanistan hariç, tüm ülkelerde komünist yönetimler kurulmuştur. Komünist düzen karşıtı devletler Sovyet Rusya'nın komünizmi dünyaya yayma çabalarına karşı koyunca uluslararası mücadelenin konusu farklı dünya görüşlerinin çatışması olmuştur. Böylece dünya devletleri ABD'nin liderlik ettiği Batı Bloğu diğeri de Sovyetlerin liderliğinde Doğu Bloğu olmak üzere iki kampa ayrılmıştır. Dünyada iki kutuplu bir sistem ortaya çıkmış bu da Soğuk Savaş'a ortam hazırlamıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 2010.
- Hart, Liddell, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, c. I-II, çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul 2002.
- Hobsbawn, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 1996.
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara 1993.
- Lee, Stephen J., *Avrupa Taribinden Kesitler 1789-1980*, çev. Savaş Aktur, Ankara 2002.
- Oran, Baskın (ed.), *Türk Dış Politikası* c. I, İstanbul 2005.
- Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2010.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara 2002.
- Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, "Geçmişteki Yargılar, Yeni Düşünceler II. Dünya Savaşı", *Toplumsal Tarih*, Aralık 2007, s. 38-47.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995.
- Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara 1978.
- Weisband, Edward, *2.Dünya Savaşı ve Türkiye*, çev. M. A. Kayabağ-Ö. Uğurlu, İstanbul 2002.

YAKINÇAĞ AVRUPA TARİHİ

7

Amaçlarımız

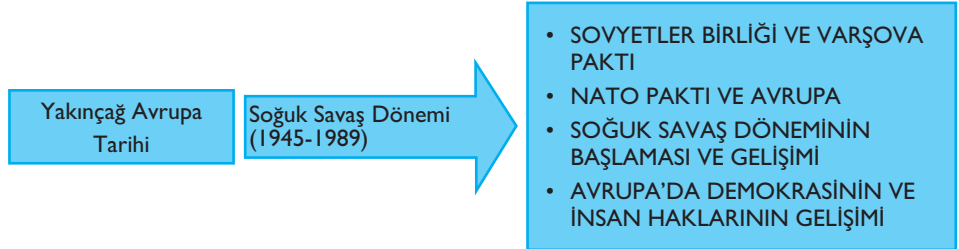
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Sovyetler Birliği ve Varşova Paktını yorumlayabilecek;
- Nato Paktı ve Avrupa'yı irdeleyebilecek;
- Soğuk Savaş döneminin başlaması ve gelişimini tartışabilecek;
- Avrupa'da demokrasinin ve insan haklarının gelişimini açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Soğuk Savaş
- Nato Paktı
- Marshall Yardımı
- Varşova Paktı
- Comecon
- Doğu Avrupa
- İşçi / Göç
- Demokrasi
- İnsan Hakları
- Avrupa Birliği
- Sovyetler Birliği

İçindekiler

Soğuk Savaş Dönemi (1945-1989)

SOVYETLER BİRLİĞİ VE VARŞOVA PAKTI

I. Dünya Savaşı, çarlık yönetiminin çöküşünü hazırlayan temel nedenlerden biri olmuştur. Donanım ve erzak eksikliğinin yanı sıra Türk boğazlarının kapanmasıyla müttefiklerinden aldığı destek büyük ölçüde azalan Rusya, cephelerde art arda yenilmeye başlamış, 1916'ya gelindiğinde ordunun savaşa gücü kalmamıştır. Halk arasında savaşa karşı hoşnutsuzluk giderek artmış, Petrograd'da (Leningrad) ve Moskova'da grevler ve gösteriler hızla yayılmaya başlamıştır. İşçiler, askerler ve köylüler "Sovyet" adı verilen yerel birlikler kurarak örgütlenmişlerdir. (Carr, s. 48; Kurat, s. 433-434)

Petrograd'da, 1917'nin başlarında işçi ve asker temsilcilerinden oluşan Sovyetler'in önderliğinde başlayan ayaklanma, Moskova ve diğer kentlere de yayılmış, Şubat Devrimi olarak da adlandırılan bu devrimle çar tahttan indirilmiş, yerine geçici bir hükümet kurulmuştur. Şubat Devriminin ardından Bolşeviklerin önderi (Viladimir İlyiç Ulyanov) Lenin, Almanya'dan Rusya'ya dönmüş, Bolşeviklerin desteğiyle 7-8 Kasım gecesi geçici hükümeti devirerek yönetimi ele geçirmiştir. (Öztuna, s. 175-209)

Rusya'da kurulan yeni yönetim öncelikle Almanya ile Brest Litovsk Antlaşmasını imzalayarak, Baltık bölgesi, Polonya, Ukrayna ve Kafkasya'yı bırakarak I. Dünya Savaşından çekilmiştir. (Uçarol, 2010, s. 574) Yeni yönetimin iktidarını pekiştirme çabaları Mayıs 1918'de çıkan iç savaşla yeniden kesintiye uğramış, çarlık rejimi yanlısı ve aynı zamanda İtilaf Devletlerinin desteklediği Beyaz Ordu, Sovyet yönetimine karşı savaşılmaya başlamıştır. 1919'da Petrograd'da Beyaz Ordu, Troçki'nin önderliğindeki Kızıl Ordu tarafından yenilgiye uğratılarak Bolşevik iktidarı pekiştirilmiştir. (Armaoğlu, s. 128-132)

Rusya'da, Çarlık rejiminin yıkılmasının ardından Polonya ve Finlandiya ile üç Baltık Cumhuriyeti olan Estonya, Letonya ve Litvanya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Başlangıçta yeniden Rusya'nın egemenliğine girmek istemeyen diğer halklar da Sibiry'a'da, Ukrayna'da ve Kafkasya'da özerk bölgeler ve cumhuriyetler kurmuşlardır. Ancak Sovyet yönetiminin tüm uluslara eşit haklar tanıyan yeni bir anayasa hazırlaması üzerine 1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği adıyla çok uluslu yeni bir federasyon kurulmuştur. (Oran, s. 155)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 1922 yılında Rusya, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Moldavya ve Ukrayna'nın katılımıyla oluş-

turulmuştur. Ayrıca ülkede 20 özerk cumhuriyet ile yerel yönetim düzeyinde özerk birimler kurulmuş, bunların tümü federal yönetim sisteminin denetimi altına alınmıştır. SSCB’de uzun yıllar Sovyetler Birliği Komünist Partisinin (SBKP) yönetiminin de tek partili sosyalist bir yönetim biçimi uygulanmıştır. (Hachette, 1983, s. 3947)

I. Dünya Savaşı, devrim ve iç savaşın ülkede yarattığı yıkımla birleşince, Rusya yoksulluğun ve kıtlığın eşğine gelmiş, tarımsal üretim düşmüş, sanayi felce uğramıştır. Bunun üzerine Lenin 1921’de, tarımda yeni bir vergi sistemini, özel mülkiyeti, kapitalist yönetim tekniklerinden yararlanmayı ve piyasa ekonomisine izin veren yeni bir ekonomi politikasını başlatmıştır. NEP adı verilen bu uygulama, tarım ve sanayi üretimini arttırmış, ekonomi kısa sürede savaş öncesi durumuna gelmiş, bu program Lenin’in ölümünden sonra da 1928’e kadar sürdürülmüştür. (Sander, s. 32)

Kolhoz: Bu dönemde kolhozların yanı sıra devlet eliyle işletilen Sovhoz adı verilen devlet çiftlikleri de kurulmuştur.

Lenin’in ölümünden sonra iktidara gelen Stalin, beş yıllık planlarla büyük bir sanayileşme girişimi başlatmıştır. Tarımda üretimin artırılması için **kolhoz** adı verilen kolektif tarım yapılan çiftlikler kurulmuştur. SSCB, 1929-32 arasında uygulanan ilk, 1933-37 yılları arasında uygulanan ikinci beş yıllık sanayi planları ile büyük bir sanayi ülkesi durumuna gelmiştir. Üçüncü beş yıllık plan ise, II. Dünya Savaşının çıkması ile yarım kalmıştır. (Carr, s. 211; Gürkan, s. 155-168)

II. Dünya Savaşı, SSCB’nin de içinde bulunduğu Müttefik Devletlerin zaferiyle sona ermiş, ama savaş ve Nazi işgali milyonlarca insanın ölümüne ve büyük yıkıma neden olmuştur. Savaştan sonra SSCB, Alman işgalinden kurtarıp denetim altına aldığı Doğu Avrupa ülkeleri ve diğer sosyalist ülkelerle birlikte oluşturduğu Doğu Bloğuyla ve başarıyla uyguladığı sanayi planlarıyla dünyanın en güçlü ülkelere kadar biri olmuştur. (Levin, s. 186-194)

Stalin’in 1953’te ölümünden sonra Nikita Kruşçev ve Georgi Malenkov yönetime seçilmiş, 1956’da yapılan Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 20. Kongresinde ilk kez Stalin’in otoriter yöntem ve uygulamaları eleştirilmiştir. Kongrede, “barış içinde bir arada yaşama” ilkesi kabul edilmiş, ABD ve diğer batılı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca yerel yönetim birimlerine ağırlık verilmesi ve merkezi yönetimin yetkilerinin azaltılması kararlaştırılmıştır. (Sander, s. 322-328)

SSCB Ortadoğu’da, Afrika’da ve Orta Amerika’da etkin bir rol oynamaya başlamış, ancak Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkileri ciddi biçimde bozulmuştur. Küba krizindeki tutumu nedeniyle 1964’te Kruşçev görevden alınarak, yerine Sovyetler Birliği Komünist Partisi birinci sekreterliğine Leonid İlyiç Brejnev, başbakanlığa da Aleksey Nikolayeviç Kosigin getirilmiştir. (Levin, s. 312-337)

Brejnev döneminde geliştirilen yumuşama siyaseti sonucu, 1972’de ABD ile Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) başlatılmıştır. Bu dönemde iki süper güç arasında kurulan diplomatik ilişkilerin ardından Leonid Brejnev 1982 yılında ölmüş, yerine SSCB’nin güçlü haber alma örgütü KGB’nin başkanı Yuri Andropov seçilmiştir. Ancak Andropov da iki yıl sonra ölmüş yerine Konstantin Çernenko 1984’te göreve gelmiştir. O da bir yıl sonra ölünce, bu kez Politbüro’nun genç ve dinamik üyelerinden Mihail Gorbaçov işbaşına gelmiştir. (Kennedy, s. 465)

Gorbaçov, 1986’da SSCB’de yürürlükte olan sistemi yeniden düzenlemek amacıyla Perestroyka (yeniden yapılanma) ve Glasnost (açıklık) ilkelerini açıklamıştır. Gorbaçov, Perestroyka ile SSCB’de sanayiden çevre sorunlarına kadar yaşamın tüm alanlarının yeniden biçimlendirilmesini, Glasnost ile de, ülkedeki var olan sistemin aksayan yönlerini göstermeyi amaçlamıştır. Ayrıca, SSCB’de sistemin demokratikleş-

tilmesini, Komünist Partinin ekonomide ve bürokrasideki rolünün azaltılmasını, yerel meclislere (Sovyetlere) daha fazla yetki verilmesini savunmuştur. (Yalçın, s. 490)

Gorbaçov ayrıca, ABD ve diğer batılı ülkelerle ilişkilerin yumuşatılması ve Çin’le ilişkilerin düzeltilmesi konularında önemli adımlar atmıştır. SSCB’de merkezi otoritenin daha demokratik bir yapıya kavuşturulmasıyla birlikte, kısa sürede önemli siyasal ve toplumsal değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Gorbaçov’un SSCB’de başlattığı reform çalışmaları, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile sonuçlanmıştır. (Hachette, s. 3949)

Varşova Paktı

ABD’nin Marshall yardım planı ile Sovyetler Birliğini çevreleme politikası karşısında, Sovyetler Birliği de Doğu Bloğu ülkeler arasında siyasi askeri ve ekonomik birliktelikler oluşturmıştır. Bu amaçla Kominform, **Molotof Planı**, COMECON ve Varşova Paktı gibi örgütlenmeler, Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğu karşısında Doğu Bloğunun gücünü ortaya çıkarmak için gerçekleştirilmiştir.

Doğu Bloğunda ilk siyasi oluşumu, Sovyetler Birliği, İtalya, Fransa, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan Komünist partileri 5 Ekim 1947’de bir araya gelerek Kominform’u (Communist Information Bureau) kurmuşlardır. Truman Doktrini ardından Kominform’un kurulması dünya politikasında bir dönüm noktası oluşturmıştır. Kominform ile birlikte Doğu Bloğu resmen ortaya çıkmış ve dünya iki bloğa ayrılmış, Soğuk Savaş dönemi boyunca da iki blok arasındaki ilişkiler gerginlik ve güç dengesi üzerine devam etmiştir. (Armaoğlu, s. 461)

ABD’nin Marshall yardım planı çerçevesinde Batılı ülkelere yaptığı yardımlara karşılık, Doğu Avrupa ülkelerine silah ve para yardımıyla bulunmak için SSCB’de dışişleri bakanı Vyacheslav Molotov’un adını taşıyan bir planı yürürlüğe koymuştur. Molotof Planının hazırlanmasında Çekoslovakya başta olmak üzere bazı Doğu Bloğu ülkelerinin Marshall Planına dâhil olmak istemeleri etkili olmuştur. Sovyetler Birliği, plan çerçevesinde Polonya, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan ve Romanya’ya askeri ve mali yardımlar yapmışsa da, Molotof Planı, Marshall Planı kadar başarıya ulaşamadığı için bir süre sonra uygulamadan kaldırılmıştır. (Sander, 1993, s. 211)

Molotof Planı ile beraber Sosyalist ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve dayanışma amacıyla COMECON adıyla Sovyetler Birliğinin öncülüğünde Moskova’da 25 Ocak 1949’da yeni bir ekonomik birlik kurulmuştur. İngilizce “Council for Mutual Economic Assistance”ın kısaltılmışı olan COMECON, Sovyetler Birliği, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve Romanya’nın kurucu üyeliğinde oluşturulmuştur. Örgüte daha sonra Arnavutluk, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Moğolistan, Küba ve Vietnam da katılmıştır. (Uçarol, s. 857)

COMECON’un temel amaçları, ekonomik gelişme için uzmanlaşma ve işbirliğine dayalı planlar hazırlamak, hammadde ve üretim ve dağıtımını yönlendirmek, üye ülkeler arasında ticareti geliştirmek için ortak girişimde bulunmak, bilimsel ve teknik araştırmalarda işbirliği yapmaktır. Konsey’e bağlı Planlama İşbirliği Komitesi, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Komitesi, Maddi ve Teknolojik Gereksinimler İçin İşbirliği Komitesi olmak üzere üç komite oluşturulmuştu. Üye ülkeler arasında Soğuk Savaş süresinde ekonomik birlikteliğe etkili biçimde katkıda bulunan COMECON’un faaliyetleri Sovyet Bloğunun dağılmasından sonra üye devletlerin kararıyla 28 Haziran 1991’de sona erdirilmiştir. (Oran, s. 501)

Molotof Planı: ABD’nin Truman ve Marshall yardımları ile müttefiklerine destek vermesi üzerine SSCB’nin dışişleri bakanı olan Vyacheslav Molotov’un önerisi ile Sovyetler Birliği de kendi müttefiklerine askeri ve ekonomik yardım planı oluşturdu. Buna Molotof Planı denildi.

Batı Bloğunda NATO'nun kurulmasından sonra, Doğu Bloğunda yer alan sekiz sosyalist ülke de (Arnavutluk, Romanya, SSCB, Demokratik Almanya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan) 14 Mayıs 1955'de Varşova Paktını kurmuşlardır. Birliğin kuruluşuna ilişkin ilk adım, 29 Kasım-2 Aralık 1954 tarihleri arasında sekiz sosyalist ülkenin katılımıyla, ortak güvenliğin ve barışın korunması konusunda ve Moskova'da düzenlenen konferansta atılmıştır. (Oran, s. 510; Uçarol, s. 856)

Varşova Paktının kuruluşunu izleyen süreçte, SSCB ile üye ülkeler arasında zincirleme bir biçimde ikili yardım anlaşmaları imzalanmıştır. SSCB aynı zamanda Polonya, Macaristan, Romanya ve Demokratik Almanya ile 1956 Aralık-1957 Mayıs Çekoslovakya ile de 1968'de bir dizi kuvvet statüsü anlaşması yapmıştır. Üyeler, ortak çıkarlarını ilgilendiren tüm sorunlarda birlikte hareket edeceklerdir. Ayrıca, birleşik bir komutanlık kurularak silahlı bir saldırı durumunda üyeler ortak savunma gücü oluşturacaklardır. (Armaoğlu, s. 462)

SSCB'nin 1989'da çökmesi ve çok partili parlamenter rejime geçilmesi, Avrupa'nın iki bloklu yapısını siyasal bakımdan ortadan kaldırmıştır. Bu gelişmeler üzerine Varşova Paktı da üyelerinin aldığı ortak bir kararla 1 Temmuz 1991'de dağıtılmıştır. Böylece II. Dünya Savaşının ardından oluşan iki kutuplu askeri yapı da tarihe karışmıştır. (Yalçın, s. 492)

Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa'ya Genişlemesi

SSCB, II. Dünya Savaşında Almanları durduran ve ilk kez yenilgiye uğratan ülke olarak, 1944 yazından itibaren Almanları kendi topraklarından çıkarmayı başarmış ve batıya doğru bir işgal hareketi başlatmışlardır. Sovyet orduları, Doğu Avrupa'da ilerleyerek bu topraklardaki Alman işgaline son vermişlerdir. SSCB, savaş sonunda her ne kadar bu bölgeleri boşaltmaya söz veriyse de boşaltmanın şekli ve süreci konusunda belirleyici kararlar alınmasına mani olmuştur. (Armaoğlu, s. 423-424)

Doğu Avrupa'da savaş sonrasında Rus işgali devam ederken savaş öncesinde Moskova'ya sığınan komünist parti liderleri ülkelere geri dönmüş, SSCB ordularının kurtarıcı olarak görüldüğü bu bölgelerde komünist partiler kısa sürede büyük bir siyasi güç haline gelmiştir. Ardından da SSCB işgal altında tuttuğu bu ülkelerde komünist partilerin iktidara gelmesini sağlayarak Doğu Bloğunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. (Uçarol, s. 851-852)

İngiltere, Yalta Konferansının ardından ABD ve SSCB tarafından kurtarılan Avrupa hakkında bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride, SSCB işgalindeki ülkelere serbest ve demokratik seçimler gerçekleşinceye kadar bütün siyasi eğilimleri temsil eden geçici hükümetler kurulması istenmiştir. Ancak bu ülkelerde genellikle koalisyon hükümetleri kurulmuş, kabinelerdeki önemli bakanlıklar ve bunlara bağlı güvenlik kuvvetleri, mahkemeler ve kitle haberleşme araçları, SSCB yanlısı güçlerin kontrolü altına girmiştir. Bir süre sonra da bu hükümetler, tamamen Sovyet yanlılarından meydana gelmiştir. (Çakmak, s. 281-282) W. Churchill, 5 Mart 1946'da ABD'de Missouri Eyaletinin Fulton'daki Westminster Kuleğinde yaptığı konuşmasında Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa'da başlattığı işgalleri bir "Demir Perde" örneği şeklinde nitelendirmiştir.

Doğu Avrupa'da Kızıl Ordunun işgal ettiği bölgelerde oluşan Sovyet rejimlerinin 1947 yılına gelindiğinde Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Polonya ve Çekoslovakya'daki hükümetlere karşı muhalefetin tamamı tasfiye edilmiştir. Ardından da Komünist partilerin yönetime hâkim olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde yapılan anayasalarda siyasi, ekonomik ve sosyal düzen Sovyet modeline göre kurulmuş-

tur. Ayrıca SSCB, bu devletleri kontrolü altında tutmakla beraber, bu devletler arasında dostluk, işbirliği ve saldırmazlık anlaşmaları sağlayarak bir blok oluşturmuştur. (Sander, s. 208)

Komünist rejimlerin kurulması Doğu Bloğu içinde genellikle SSCB'nin etkisi ile gerçekleştirilmiştir. Fakat Yugoslavya ve Arnavutluk'ta istisnai bir durum yaşanmış, Alman işgaline karşı bu ülkelerin komünist partileri, kurdukları direniş kuvvetleri ile ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmede öncülük etmişlerdir. Bu gelişmelerde SSCB'nin hiçbir yardımı ve tesiri olmadığı için Yugoslavya ve Arnavutluk'ta daha bağımsız bir tutum izlenerek Moskova'nın etkisinde kalınmamıştır. (Oran, s. 500-501)

SSCB'de Josef Vissarionoviç Stalin'in 5 Mart 1953'te ölümünden sonra baş gösteren iktidar mücadeleleri Doğu Bloğunda sarsıntılara yol açmıştır. SSCB'nin hâkimiyet politikasına karşı gerek rejim ortaklığı olan devletlerde gerekse uydu devletlerde tepkiler ortaya çıkmış, blok içindeki bu sarsıntılar SSCB'nin bütün iç ve dış politikalarını derinden etkilemiştir. (Mazower, s. 318)

Çekoslovakya Olayları

Çekoslovakya'da II. Dünya Savaşından sonra kurulan Komünist yönetiminin kısa sürede gerçekleştirmeye çalıştığı endüstrileşme enflasyonun hızla artmasına yol açmıştır. Bunun üzerine hükümet enflasyonu aşağı çekmek için yeni bir ekonomik program uygulanmaya karar vermiştir. Programın 30 Mayıs 1953 günü yürürlüğe girmesini protesto eden Pilsen, Ostrava ve Prag'daki işçiler gösterilere başlamıştır. (Armaoğlu, s. 465)

Göstericiler, kamu binalarını tahrip edip Rus bayraklarını parçalayarak, hür seçim istediklerini belirtep devletleştirilen toprakları kendi aralarında paylaşmaya başlamışlardır. Olaylar üzerine Çekoslovakya cumhurbaşkanı Antonin Zapotocky rejimin biraz gevşetilmesi ve liberal tedbirlerin alınması gerektiğini savunmuşsa da Çekoslovakya Komünist Partisi lideri Antonin Novonty buna karşı çıkmıştır. Novonty, Stalin'den sonra başa geçen yeni Sovyet lideri Nikita Kruşçev'in desteğiyle aldığı tedbirler ile ayaklanmaları bastırmıştır. (Judty, s. 543)

Çekoslovakya'da bu gelişmelerin ardından 1960'ların başından itibaren bozulan ekonomik koşulların iyileştirilmesi, özgürlüklerin artırılması ve ülkede daha demokratik bir yapının kurulması için yeni bir reform hareketine girilmiştir. Komünist Partinin başına Alexander Dubçek'in gelmesi ile birlikte (5 Ocak 1968) Çekoslovakya'nın Sosyalizm Yolu adı verilen ve 1968 yılının Nisan ayında başlatılan bu reform programı çerçevesinde basının özgürleştirilmesi, tüketim maddelerinin üretiminin artırılması, çok partili bir sistem kurulması gibi liberalleşme politikalarının ilk adımları atılmıştır. Reform hareketinin sonunda da federal bir anayasa yazılarak Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyetinin eşit iki ulusa bölünmesi tasarlanmıştır. (Armaoğlu, s. 466)

Prag Baharı olarak da tanımlanan bu liberal politikaları tasvip etmeyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Varşova Paktı üyesi ülkeler (Romanya hariç) önce Çekoslovakya'yı bu reform programından vazgeçirmek için uğraşmış, ikna etmeyi başaramayınca da 20-21 Ağustos 1968 tarihinde Çekoslovakya'yı işgal etmişlerdir. İşgalin sonucu olarak Çekoslovakya'da pek çok ölü ve yaralının yanı sıra yaklaşık 300.000 civarında insan da ülkelerini terk ederek batı ülkelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. (Davies, s. 1173)

Polonya Olayları

II. Dünya Savaşından sonra Almanların işgalinden kurtulan Polonya'da kurulan komünist rejim, dini geleneklerine ve ulusal değerlerine bağlı Polonyalıların büyük tepkisine neden olmuştur. Stalin öldükten sonra Polonya Komünist Partisinin başında bulunan Boleslaw Bierut'un yerine devlet başkanlığına liberal görüşleri ile bilinen Aleksander Zawadski ve başbakanlığa da Jozef Cyrankiewicz getirilmiştir. Yeni yönetim öncelikle 1954 Aralık ayında gizli polis teşkilatını lağvetmiş ve binlerce siyasi mahkûmu da serbest bırakmıştır. Ayrıca hükümet tarafından alınan yeni ekonomik tedbirlerle, endüstriyel yatırımlara ayrılan milli gelirin oranı azaltılmış, temel tüketim mallarının fiyatlarında da indirim yapılmıştır. (Armaoğlu, s. 471)

Polonya Komünist Partisi eski başkanı Bierut'un 1956 Martı'nda ölümünden sonra, ülkede Sovyet aleyhtarlığı daha da artmıştır. Bu atmosfer içinde 20 Mart 1956 günü Kruşcev'in de katıldığı toplantıda Polonya Komünist Partisinin liderliğine, liberal eğilimlilerden Edouard Ochab seçilmiştir. Ochab'ın parti liderliğine gelmesi sonrasında, 1948'de partiden uzaklaştırılıp hapse atılan eski parti lideri Wladyslaw Gomulka ile birlikte 25.000 siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır. "Milli Komünizm" görüşünün ilk öncülerinden Gomulka'nın serbest bırakılması, onu, liberal komünizm hareketinin sembolü haline getirmiştir. (Sander, s. 331)

Polonya'da bu siyasal gelişmelerin ardından Poznan'da 28 Haziran 1956'da Zispo otomobil, vagon ve askeri malzeme fabrikalarında çalışan yaklaşık 15.000 işçi gösteri başlatmışlardır. İşçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesini, ücretlerin artırılmasını, gıda fiyatlarının düşürülmesini isteyen ve Sovyet işgalini protesto eden gösteri, kısa sürede bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Göstericilerle güvenlik kuvvetleri arasında çatışmalar başlamış, neredeyse ülkenin bütün fabrikalarında işçiler işlerini bırakmışlar, üniversitelerde de öğrenciler boykota başlamışlardır. (Judty, s. 530)

Ayaklanmalar, hükümet tarafından sert önlemlerle bastırılmışsa da Polonya'da yeni bir demokratizasyon döneminin başlamasına yol açmıştır. Komünist Partisi Merkez Komitesi 18-28 Temmuz arasında yaptığı toplantılarda halkın siyasi ve ekonomik sıkıntılarını hafifletmek amacıyla bazı kararlar almıştır. Gomulka tekrar parti üyeliğine kabul edilmiş, Parlamento (Sejm) için yeni seçimler yapılacağı ilan edilerek, Katolik Kilisesinin faaliyetine müsaade edilmesine karar verilmiştir. (Sander, s. 332)

Bu gelişmelerin ardından Polonya Komünist Partisi Merkez Komitesi, 19 Ekim 1956 günü Gomulka'yı tekrar parti liderliğine seçmiştir. Bu karar üzerine Sovyetler Birliği ile Polonya Komünist Partisi Merkez Komitesi arasında 20 Ekim 1956'da yapılan görüşmelerde; Gomulka'nın Genel Sekreterliği ve içişlerine karışılmaması şartıyla Polonya'nın, Sovyetler Birliğinden kopmaması üzerinde bir antlaşma sağlanmıştır. Antlaşmaya göre SSCB, Rus Mareşali Rokossovsky ve Polonya ordusundaki Rus subaylarını geri çekecek ve Polonya'nın egemenlik haklarına ve içişlerine karışmayacaktır. (Armaoğlu, s. 474-475)

Macaristan Olayları

Stalin'in ölümünden sonra Doğu Bloğunda ayaklanmalar hızla yayılmaya devam etmiş Polonya'dan sonra Macaristan'da da işçiler çalışma koşulları ve ekonomik durumlarının yetersizliği nedeniyle Haziran 1953'te bir ayaklanma başlatmışlardır. Bunun üzerine SSCB, Başbakan Matyas Rakosi'nin yerine Temmuz 1953'te İmre Nagi'yi Macaristan'da yeni başbakan olarak atamıştır. Nagi, başbakan olur olmaz siyasi baskıları yumuşatarak bazı ekonomik reformlara girişmiş, köylülere toprak

mülkiyeti hakkını tanımış, tüketim mallarının üretimini arttırmış, halkın ekonomik sıkıntılarını karşılamaya çalışmış, din konusunda da daha müsamahakâr bir tutum izlemeye başlamıştır. (Sander, s. 333-335)

Fakat bu uygulamalar yüzünden Nagy, Sovyet idarecileri tarafından küçük burjuva demagojisi yapmakla suçlanmış, partiden ve başbakanlıktan uzaklaştırılmıştır. Yerine tekrar eski başbakan Rakosi getirilmiştir. Ancak halkın büyük tepkisiyle karşılaşan bu değişiklikten, Temmuz 1956'da vazgeçilerek Kruşçev'in kararıyla Erno Gerö başbakanlığa getirilmiştir. Gerö, ilk iş olarak reformcu çizgiden ödün verilmeyeceğini açıklamışsa da Polonya'daki gelişmelerin de etkisiyle ayaklanma daha da yayılarak kontrolden çıkmıştır. (Armaoğlu, s. 477)

Budapeşte'de 23 Ekim 1956'da öğrencilerin düzenlediği yürüyüşe halktan da büyük katılım olmuş, polisin kalabalığa ateş açmasıyla barışçı gösteriler bir anda ayaklanmaya dönüşmüştür. Ordu birliklerinin de ayaklanmacılara katılmasıyla halk silahlanmaya başlamış, ülkenin hemen her kentinde yerel konseyler kurulmuş, köylüler kamulaştırılmış arazileri işgal etmeye başlamış, bürokrasi ve kolluk kuvvetlerinde otorite kaybolmuş, eski siyasi partiler yeniden faaliyetlere başlamış, kilise de eski gücüne tekrar kavuşmuştur. (Uçarol, s. 871)

Bu gelişmeler üzerine, SSCB birlikleri 31 Ekim 1956 tarihinde Budapeşte'yi kuşatmış, bunun üzerine Nagy, 1 Kasım'da Varşova Paktından çekileceğini açıklayarak Birleşmiş Milletler Cemiyeti aracılığıyla büyük devletlerin korumasını istemiştir. Ancak batılı ülkelerden ve Birleşmiş Milletlerden gerekli yardımı bulamayan Macar milli ayaklanması, Sovyet birliklerinin 4 Kasım'da Budapeşte'yi işgal etmesiyle son bulmuştur. Başbakan Nagy başta olmak üzere isyanın önderlerinin çoğu tutuklanmış, 150 bin kadar Macar'da ülkelerinden ayrılarak batı ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır. (Armaoğlu, s. 479-480)

Sovyetler Birliği ve Varşova Paktını açıklayınız?

NATO PAKTI VE AVRUPA

NATO II. Dünya Savaşından sonra dünya barışını yeniden kurmak ve özellikle de Sovyet yayılmacılığını durdurmak amacıyla 4 Nisan 1949'da ABD önderliğinde Kanada, İngiltere, Fransa, Danimarka, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Norveç, İtalya, İzlanda ve Belçika arasında bir anlaşma imzalanmıştır. İngilizce kısaltılmış NATO olan (North Atlantic Treaty Organization) Kuzey Atlantik İttifakı veya "Washington Antlaşması" bütün imzacı devletlerin onayları tamamlandıktan sonra 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir. (Natohandbook, s. 20)

Antlaşma uyarınca NATO'nun asli görevi, üye ülkelerin özgürlük ve güvenliklerini korumaktır. İttifak, demokrasi, bireysel özgürlük, hukukun üstünlüğü ve uyumazlıkların barışçı yollardan çözümü gibi müttefiklerin ortak değerlerine sahip çıkarak, bu değerleri Avrupa-Atlantik bölgesinde yaymaya çalışacaktır. Ayrıca NATO üyelerinin güvenlik konularında bir arada istişarelerde bulundukları ve ortak hareket ettikleri bir transatlantik forum işlevi görecektir. Antlaşma bu niteliğiyle Kuzey Amerika ve Avrupa'nın güvenliğinin bölünmezliğini simgelemektedir. (<http://www.nato.int>; Uçarol, s. 862-865)

Kuzey Atlantik Antlaşmasının 5. Maddesi gereğince NATO, bir saldırı veya saldırı tehdidine karşı üyelerini savunmaya ve bu amaçla, bir üyesine yapılacak saldırının tüm üyelerine yapılmış varsayılacağı ilkesine dayanan bir örgüttür. Üyeler arasında siyasi ve askeri alanlarda tam bir dayanışma sağlanacak, temel güvenlik konularında hiçbir müttefik yalnız bırakılmayacaktır. Ayrıca, üyelerinin ulusal gü-

venlik hedeflerine kolektif çabalarla ulaşmalarına katkı sağlanılacaktır. (Natohandbook, s. 21).

NATO'nun kuruluş aşamasında üyeliğine karşı çıkılan Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliğinin tehditkâr tutumu ve toprak talepleri ile karşı karşıya kalmıştır. Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945'de Türkiye'ye bir nota vererek, süresi 7 Kasım 1945'de bitecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını yenilemek istemediğini bildirerek, 7 Haziran 1945'de yeni bir antlaşmanın yapılabilmesi için Türkiye'den Kars, Ardahan'ı talep etmiş ve Boğazlar rejiminde değişiklik yapılmasını istemiştir. (Gönlübol, s. 223-226)

Sovyetler Birliği, bu isteklerinin ardından 7 Ağustos 1946'da Boğazlar konusundaki görüşlerini içeren bir notayı Türkiye ile beraber ABD ve İngiltere'ye de vermiştir. Bunun üzerine ABD, İngiltere ve Türkiye 19, 21 ve 22 Ağustos 1946'da Sovyetler Birliğine verdikleri cevabi notalarda, Boğazlar üzerindeki Sovyet isteklerini kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Kore Savaşına 5000 kişilik bir kuvvet göndermesinin de etkisiyle Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO'ya dâhil edilmiştir. (Oran, s. 501-503; Aydın Tarihi, s. 72-83)

Yunanistan da Türkiye gibi Sovyet tehdidi altında bulunduğu için Türkiye ile birlikte aynı gün 18 Şubat 1952 tarihinde NATO üyeliğine kabul edilmiştir. II. Dünya Savaşında Yunanistan'da sol eğilimli "Ulusal Kurtuluş Ordusu" (ELAS) ve sağ eğilimli "Hür Demokratik Yunan Ordusu" (EDES) örgütleri Alman işgaline karşı İngiliz ordusunun da desteğiyle başarılı mücadeleler vermiştir. Ancak iki grup arasında politik çekişmelerden dolayı Yunanistan'da 1944'te başlayan çatışma 1948'e kadar sürmüş ve bir iç savaşa dönüşmüştür. Yunanistan'da iç savaştan sonra tam bir siyasal istikrarsızlık yaşanmış, dört yılda on üç ayrı hükümet kurulmuştur. 1952 yılında yapılan yeni anayasa, aldığı mali yardımlar ve NATO'ya dâhil olmasıyla Yunanistan'da siyasi istikrar sağlanabilmiştir. (Sander, s. 224)

NATO'ya kurucu üyelerin ardından 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan 6 Mayıs 1955'te Almanya, 30 Mayıs 1982'de de İspanya dâhil olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından da NATO'da, üç genişleme dalgası daha yaşanmış, SSCB ve Doğu Bloğunun dağılmasının ardından 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2003'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009'da ise Hırvatistan ve Arnavutluk NATO'ya üye olmuşlardır. (Armaoğlu, s. 507-521; <http://www.nato.int>)

Soğuk Savaş döneminde dış güvenlik ile ilgili etkinliklerinin yanı sıra, ittifaka bağlı ülkelerde Gladio adı ile de anılan gizli özel harekât daireleri kurdurtmuş olan NATO, Soğuk Savaşın sona ermesiyle, kendine yeni hedefler ve görev sahaları belirlemiştir. Bu dönemde NATO uluslararası terör, doğal afetler, uluslararası zirvelerin ve uluslararası spor etkinliklerinin güvenliğinin sağlanması ile insani müdahale olarak adlandırılan kimi askeri harekâtlarda da bulunmaya başlamıştır. (Gönlübol, s. 226; Sander, s. 233-238)

Kapitalist Avrupa'nın Yabancı İşçi İhtiyacı

II. Dünya Savaşının sona ermesiyle Batı Avrupa ülkeleri hızlı bir kalkınma sürecine girerken, işgücü ihtiyaçlarını, daha ucuz olan yabancı işçileri ve göçmenleri çalıştırarak karşılama yoluna gitmişlerdir. II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın yeniden yapılanması kısa sürede ekonomik büyümeye yol açmıştır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinin ekonomilerinde yıllık % 5'lik büyüme, işgücüne büyük talep yaratmıştır. Başlangıçta Almanya, Fransa ve İngiltere iş-

gücü açıklarını, öncelikle savaş nedeniyle yerlerinden olan insanlardan karşılamışlardır. (Şahin, s. 32)

II. Dünya Savaşı sonrasında 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında kitlesel göçmen akımları yaşanmıştır. Bu dönemde özellikle Almanya, Polonya ve Çekoslovakya arasında sınırların değişmesine bağlı olarak yeni yerleşim alanları ortaya çıkmış, 15 milyon kişinin dâhil olduğu büyük nüfus hareketleri yaşanmıştır. Bu göç akımı 1950'lerin ortalarından itibaren yavaşlayarak 1963'te **Berlin Duvarı**nın kurulmasına kadar düşük düzeyde devam etmiştir. (Toksöz, s. 20-25).

Kapitalist Avrupa'nın işçi ihtiyacı göçmenlerin yanı sıra sanayileşmesi yavaş seyreten İtalya, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerden de temin edilmiştir. Batı Avrupa ülkeleri, giderek zenginleşmeye başladıktan sonra işçi bulmak için başka bölgelere yönelmişlerdir. Eski sömürge bağları Fransa'yı Kuzey Afrika'ya, İngiltere'yi Karayipler ve Hint alt kıtasına yöneltirken, Almanya sözleşmeli işçileri Balkan devletleri ve Türkiye'den temin etmeye başlamıştır. Bu dönemde Batı Avrupa'ya yaklaşık 10 milyon insan göç etmiştir. (Hobsbawm, s. 416-417)

Kapitalist Avrupa'da 1960'ların sonlarından itibaren kitlesel göçlere muhalefet doğmuştur. Ancak göçe kapıların kapatılmasında dönüm noktası 1973'te petrol şokunu izleyen ekonomik durgunluk olmuştur. Hükümetler işçi alımını durdurmuş ve mevcutların geri dönmesini beklerken, bulundukları ülkeye kısmen yerleşen işçiler kalmayı tercih etmişlerdir. Hükümetlerin genelde bu konudaki tavrı baskı yöntemlerine başvurmak yerine mevcut göçmenlerin aile bireylerinin gelişine izin vermek şeklinde olmuştur. Yine bu dönemde daha önce göç veren Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi ülkeler gelişmelerine bağlı olarak göçmen işçi çekmeye başlamışlardır. (Baç, s. 68-72)

II. Dünya Savaşının nüfus yapısındaki olumsuz etkilerine paralel, savaş sonrası dönemde girilen hızlı ekonomik büyüme, Almanya'da işgücü açığının baş göstermesine yol açmıştır. Bu açığı kapatmak için Almanya, ilk olarak 1955 yılında İtalya ile işçi alımı anlaşması imzalamıştır. 1960 yılında İspanya ve Yunanistan ile anlaşma imzalayan Almanya Hükümeti, Ağustos 1961'de Berlin Duvarı'nın inşası ile iki Almanya'nın bölünmesinin ardından daha fazla yabancı işçi gücüne ihtiyaç duymuş ve bu işçi alımı anlaşmalarına Türkiye de katılmıştır. (Toksöz, s. 24)

Almanya'ya ilk resmi Türk işgücü göçü, Türkiye ile Almanya arasında 31 Ekim 1961'de, "Türk İşgücü Anlaşması"nın imzalanmasıyla başlamıştır. Anlaşmayı takip eden yıllarda Türkiye'den, daha çok erkeklerden oluşan binlerce işçi Almanya'ya gelirken, 1964 yılında işçi mübadelesinin yeniden düzenlenmesi ile gelenlerin sayısı katlanarak artmıştır. Türk işçiler daha çok çelik, maden ve otomotiv sektörü gibi ağır iş alanlarında istihdam edilerek, işgücü açığı kapatılmaya çalışılmıştır. (<http://www.tisk.org>)

Dünya'da 1980'lerin ortalarından itibaren komünizmin yıkılmasına yol açan politik ayaklanmalar baş göstermeye başlamıştır. Bu ayaklanmaların sıkça görüldüğü Doğu Avrupa ülkelerinden pek çok insan Avrupa'ya göç etmiştir. Ayrıca, seyahat özgürlüklerinin de artmasıyla dünyanın dört bir yanındaki huzursuzluklardan kaçarak yüz binlerce insan kapitalist Avrupa ülkelerinden sığınma talebinde bulunmuşlardır. Bu dönemde dört milyondan fazla kişi Avrupa'da iltica başvurusunda bulunarak, kapitalist Avrupa'nın yeni ucuz işgücünü oluşturmaya başlamışlardır. Son dönemde göç baskısının artmasıyla Batı Avrupa devletleri bu konudaki düzenlemelerini sıkılaştırırken, birçok insan yasadışı yollardan potansiyel ucuz iş gücü olmak için Avrupa'ya giriş yapmaya çalışmaktadır. (Toksöz, s. 25)

Berlin Duvarı: Doğu Almanya vatandaşlarının Batı Almanya'ya kaçmalarını önlemek için Doğu Alman meclisinin kararı ile 13 Ağustos 1961 tarihinde Berlin'de yapımına başlanan 46 km uzunluğundaki duvar, Doğu Almanya'nın 9 Kasım 1989'da isteyen vatandaşlarının Batı'ya gidebileceğini açıklamasının ardından tüm tesisleriyle birlikte yıkılmıştır.

Avrupa Birliği Kuruluşu ve Gelişimi

Avrupa'nın siyasal bakımdan bütünleşmesi düşüncesinin II. Dünya Savaşından sonra güç kazanmasında Doğu Bloğu ile ortaya çıkan ideolojik farklılıkların yanı sıra Soğuk Savaşın da büyük payı vardır. II. Dünya Savaşının yol açtığı yıkımın ardından Avrupa Birliğini gerçekleştirmeye yönelik politikalar, Sovyetler'e karşı ortak güvenliğin sağlanması, ekonomik gelişme ve ortak değerler çerçevesinde barış içinde bir arada yaşama anlayışı üzerine kurulmuştur. Avrupa'nın ortak güvenlik boyutu NATO aracılığıyla sağlanmış, diğer iki amaca yönelik adımlar ise Avrupa Konseyi ve Avrupa Topluluklarının oluşturulmasıyla atılmıştır. (Judty, s. 199)

Birleşmiş Avrupa ülküsü, çok eskiden beri sadece filozoflarla ile önsüzli devlet adamlarının düşüncelerinde hümanist ve barışçı bir hayalin parçası olarak var olmuştur. Avrupa kıtası uzun yıllar kanlı savaflara sahne olmuş, bu savaşlarda birçok insan yaşamını yitirmiştir. Bu felaketler üzerine bazı Avrupalı lider ve düşünürler, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine varmışlardır. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu II. Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaşan direniş hareketlerinden kaynaklanmıştır. (Dinan, s. 17-30)

II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupalı devlet adamlarının Avrupa'da kalıcı bir barış oluşturma çabaları hız kazanmıştır. **Schuman Planı**na göre, Avrupa'da bir barışın kurulabilmesi ve özellikle Fransa ile Almanya arasında yüzyıllardır süregelen çekişmenin son bulması için, söz konusu kurumun gözetiminde, ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve bu örgütlenmeyi tüm Avrupa devletlerinin katılımına açık tutmak gerekmektedir. (Karluk, s. 7)

Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak, 18 Nisan 1951 yılında, Paris'te Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. İngilizce ismi (The European Coal and Steel Community: ECSC) olan antlaşma, tarafların yaşama organlarının onanmış ve 25 Eylül 1952'de yürürlüğe girmiştir. Böylece Avrupa Birliği hukukten doğmuş, topluluğun ilk başkanlığına ise, bu fikrin sahibi eski Birleşmiş Milletler Cemiyeti genel sekreteri Jean Monnet seçilmiştir. (Dinan, s. 70)

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu oluşturan altı üye devlet, 1957'de, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar vermişlerdir. Kömür ve çeliğin yanı sıra diğer sektörlerde de ekonomik birliği kurmak ve nihayetinde siyasi bütünlüğe ulaşmak amacıyla, 1957'de Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. (Oğuz, s. 35)

Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak ve üye devletlerin araştırma programlarını koordine etmek amacıyla 1 Ocak 1958 tarihinde Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. Bu örgütlenmelerin ardından 8 Nisan 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşması (Birleşme Antlaşması) ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu "Avrupa Toplulukları" adı altında birleştirilmiştir. (<http://www.abgs.gov.tr/>)

Üye ülkeler arasında 1 Temmuz 1968'de gümrük birliği uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle tarım ve ticaret politikalarında belirlenen hedeflere kısa sürede ulaşılması, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltmiştir. Bu üç ülkenin 1973'te üye olmasının ardından 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla, topluluğun üye sayısı 12'ye ulaşmış, bu yeni katılımlarla birlikte Avrupa Tek Pazarı oluşmaya başlamıştır. (Yalçın, 2002, s. 498)

Robert Schuman: Fransa Dışişleri Bakanı olan Robert Schuman 9 Mayıs 1950 tarihinde, Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları, bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devretmeyi önermiştir.

Bu gelişmelerin ardından Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg, Portekiz, Danimarka, İtalya ve Yunanistan 1986 yılında Avrupa Tek Senedi adıyla bir sözleşme imzalamışlardır. Yürürlüğe 1 Temmuz 1987 yılında giren sözleşme ile Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalar kapsamlı bir biçimde değiştirilmiş, beş yıl içerisinde üye ülkeler arasında tek pazara geçilmesi hedeflenmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile Doğu Avrupa ülkeleri de topluluk gündemine girmeye başlamış, 1989-91 yılları arasında Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile ticaret ve işbirliği anlaşmaları yapılmıştır. (<http://www.ikv.org.tr>)

Türkiye, Avrupa Topluluğu ile ilk resmi ilişkisini topluluğun kuruluşundan 6 yıl sonra 12 Eylül 1963'de imzaladığı Ankara Anlaşması ile sağlamıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin toplulukla ilişkileri sürekli bir gelişme göstermiştir. Ancak 12 Eylül 1980 askeri yönetimi ile beraber Türkiye'nin topluluk ile ilişkileri de bozulmaya başlamıştır. Türkiye, 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunmasından sonra 1996 yılında Gümrük Birliğine, 1999 yılında da aday ülke statüsüne kabul edilmiştir. Günümüzde de bu yolda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri tam üyelik yolunda yapılan anlaşmalar çerçevesinde yürütülmektedir. (Baç, s. 25-41)

NATO ve Avrupa'yı açıklayınız?

SIRA SİZDE

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşından sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet (ABD ve Sovyetler Birliği) ve bu devletlerin etrafında kümelenmiş küçük devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan doğruya birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihi döneme verilen addır. Soğuk Savaş kavramı ilk kez eski ABD başkanı Roosevelt'in ekonomi danışmanı Bernard Baruch tarafından, ardından da Amerikalı Gazeteci Walter Lippmann'ın makale ve kitaplarında söz etmeye başlamasıyla yaygın anlamda kullanmaya başlanmıştır. (Yong, s. 277; Fontaine, s. 4)

II. Dünya Savaşından sonra meydana gelen temel değişiklikler sonucu, dünya kuvvet merkezleri Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliğine kaymıştır. II. Dünya Savaşına kadar uluslararası ilişkilerin odağında bulunan Avrupa'nın savaşın sonunda geri plana düşmesi üzerine dünya güç dengesini, ABD ile Sovyetler Birliği belirlemeye başlamıştır. Özellikle Batı Avrupa, I. Dünya Savaşına kadar kesin bir biçimde, iki savaş arası dönemde ise kısmen sahip olduğu dünya politikasındaki ağırlığını II. Dünya Savaşından sonra tümüyle kaybetmiştir. Böylece Avrupa devletleri yakın tarihinde ilk kez uluslararası ilişkilerde belirleyici aktör konumlarını yitirmiş, savaş öncesi dönemde uluslararası ilişkilerde belirleyici güç olmayan ABD ve SSCB, süper güçler olarak ortaya çıkmış, bu da iki kutuplu dünya düzeninin başlangıcı olmuştur. (Hobsbawm, s. 302-303; Çakmak, s. 279)

Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politika sahnesinden çekilmesiyle ABD ve Sovyetler Birliğinin çevresinde iki kutuplu bir yapı oluşmuştur. Savaştan her bakımdan yenilgi ile çıkan Avrupa devletleri bu iki süper devletin çevresinde kümelenmeye başlamıştır. Savaş sonrası ortaya çıkan bu iki süper devlet, dünyada kendi siyasi, sosyal ve ekonomik görüşlerini hâkim kılmak için küresel bir mücadeleye girişmişlerdir. **Soğuk Savaş** olarak ifade edilen bloklar arasındaki bu güç ilişkisinin etkisi SSCB'nin dağılmasına kadar sürmüştür. (Sander, s. 199-200)

II. Dünya Savaşından süper güç olarak çıkan ABD ile Sovyetler Birliğinin savaş sonrası dönemde uluslararası çıkarlarının çatışacağı, daha savaş sırasında belli ol-

Soğuk Savaş: Soğuk Savaşın dönemi konusunda tam bir uzlaşma olmamakla birlikte genel olarak II. Dünya Savaşının sonundan SSCB'nin dağılmasına kadar geçen (1945-1989) 44 yıllık süreç soğuk savaş dönemi olarak kabul edilmektedir.

muştur. Nitekim 1945-46 yıllarının zoraki işbirliği havasının uzun sürmeyeceğinin anlaşılmasından sonra, kökenini Sovyet-Amerikan güvensizliği, ABD'nin savaştan sonra uygulamaya çalıştığı ekonomik politika ve Doğu Avrupa ile Uzakdoğu'daki Sovyet politikasından alan Soğuk Savaş, tüm unsurlarıyla önce Avrupa'ya ve daha sonra da bütün dünyaya yayılmıştır. (Armaoğlu, s. 419-422)

Soğuk Savaş döneminde dünya egemenliği için birçok jeopolitik kuram ileri sürülmüştür. Nicholas Spykman tarafından geliştirilen dünyanın stratejik merkezlerini saptamaya yönelik jeopolitik kuram ABD politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Spykman, dünya egemenliği için İç Hilal (Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya boyunca uzanan kuşak) bölgesinin ele geçirilmesi gerektiğini belirtmiş ve "İç Hilal, Avrasya'yı; Avrasya ise Dünya'yı denetler" sözleriyle fikirlerini formüle etmiştir. Soğuk Savaş dönemi stratejileri Spykman'ın bu görüşü üzerine inşa edilmiş, birçok uluslararası örgütlenmenin kurulmasında etkili olmuştur. Yine ABD tarafından bir diğer jeopolitik kuramcı Hary Sachaklian'ın görüşlerinden yola çıkarak dünyadaki stratejik üstünlüğün ele geçirilmesi için İç Hilal bölgesinde yer alan bazı ülkelerde hava üsleri kurulmuştur. (Oran, s. 562.)

II. Dünya Savaşı sonrasında 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Barış Anlaşmasıyla Avrupa ülkeleri ikiye bölünmüş, Doğu ve Batı Blokları ortaya çıkmıştır. Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Bulgaristan Doğu Bloğunu, Avrupa'nın diğer ülkeleri ise Batı Bloğunu oluşturmuştur. Böylece komünizmin ve kapitalizmin önderi iki güç etrafında toplanan küçük devletlerin aralarındaki sorun ve çatışmaları silah kullanmaksızın sürdürdükleri Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. (Sander, s. 204-205)

II. Dünya Savaşında kendi topraklarında savaşmak zorunda kalmayan ve ekonomisi savaş döneminde büyük bir gelişme gösteren ABD, savaş sonrasında yıkıma uğramış olan Avrupa'nın SSCB etkisi dışındaki ülkelerinin hamisi konumuna gelmiştir. Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa ve Uzakdoğu'da yayılmaya başlaması karşısında Amerika Birleşik Devletleri de **Truman Doktrinini** ortaya koymuştur. (Gönlübol, s. 211-212)

Truman Doktrinini çerçevesinde, öncelikle Türkiye ve Yunanistan'a, Sovyet tehdidine karşı korumak üzere silah yardımı başlatılmasına karar verilmiştir. Truman, 1947'de kongreden Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım için 400 milyon dolarlık bir ödenek ayrılmasını sağlamıştır. Bu 400 milyon dolarlık yardım paketinin 100 milyon doları Türkiye'ye, 300 milyon doları da Yunanistan'a verilmiştir. (Oran, s. 528-542)

Truman yardımlarının ardından ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, Harvard Üniversitesinde 5 Haziran 1947'de yaptığı konuşmasında Avrupa ülkelerinin savaşta tahrip olan ve zayıflayan ekonomilerini güçlendirmek amacıyla **Marshall Planı** adıyla hazırlanan yeni bir yardım programı açıklamıştır. Avrupa Kalkınma Programı (European Recovery Program) olarak da anılan yeni mali yardımının yanı sıra, Avrupa ülkelerine malzeme ve makine desteği de sağlanmıştır. Bu kapsamda ABD tarafından 1947-1962 yılları arasında Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere'den oluşan 16 Avrupa ülkesine 180 milyar dolar tutarında ekonomik kalkınma yardımı yapılmıştır. (Sever, s. 43-57)

Soğuk Savaşa yol açan gelişmelerin başında Churchill ve Stalin arasında Moskova Konferansında (Ekim 1944)'de imzalanan "Yüzdeler Antlaşması" gelmektedir. İngiltere ve Rusya, Doğu Avrupa'da sahip olacakları üstünlüğü yüzdelerle belirlemişlerdir. Buna göre, Macaristan'da İngiltere % 50, Sovyetler % 50, Bulgaristan'da

Truman Doktrini: Başkan Hary Truman tarafından 1947 yılında ilan edilen doktrin ile ABD'nin uluslararası politikasının değiştiği ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada belirleyici unsur olduğu, komünizm tehdidi altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapılacağı açıklanmıştır.

Marshall Planı: Marshall yardımlarının yapılmaya başlamasından sonra üye ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve Avrupa ekonomisini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (Organization of European Economic Cooperation: OEEC) kurulmuştur.

% 25, % 75; Romanya'da % 10, % 90; Yugoslavya'da % 50, % 50; Yunanistan'da % 90, % 10 oranında üstünlük sağlanacaktır. Bu kararlar, Batı'nın Doğu Avrupa'daki gücünün sınırı ve bölgedeki Sovyet üstünlüğünün önemli bir göstergesi olmuş, aynı zamanda Avrupa'nın, komünizmin çökmesine kadar süren bölünmüşlüğü de başlatmıştır. (Armaoğlu, s. 399)

Soğuk Savaş döneminde bloklar arası ilk kriz (1948-1949) Berlin ablukası ile başlamıştır. II. Dünya Savaşından sonra, Almanya'nın tümünde yapıldığı gibi Berlin şehri de dört işgal bölgesine ayrılmıştır. SSCB'nin kendi işgal bölgesinden Batılı devletleri çıkarmak istemesi Almanya'nın birleşmesini önlemiş, iki taraf arasında anlaşma bir türlü sağlanamamıştır. Bunun üzerine ABD, İngiltere ve Fransa kendi işgal bölgelerinde Federal Alman Cumhuriyeti, SSCB ise kendi işgal bölgesinde Demokratik Alman Cumhuriyetini kurmuştur. Bu süreçte Berlin'i karadan abluka altına alan Ruslara karşı, Amerikalılarla müttefikleri hava köprüsü oluşturarak bir yılda 2,5 milyon ton gıda ve ihtiyaç maddesini Batı Berlin'e taşımıştır. (Sander, s. 222)

Soğuk Savaşın ilk sıcak çatışması ise 1950-1953 yılları arasında Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki savaşıyla gerçekleşmiştir. Kuzey Kore'nin 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye saldırmasıyla başlayan iç savaş, ABD ve müttefiklerinin, daha sonra da Çin Halk Cumhuriyeti'nin müdahalesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çin'in ardından Rusya'nın da savaşa katılma olasılığı belirince yaklaşık 3 milyon insanın öldüğü savaş, 27 Temmuz 1953'te ateşkes imzalanarak sona erdirilmiştir. (Oran, s. 547)

Soğuk Savaşın ikinci sıcak çatışması ise Vietnam Savaşı ile yaşanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra Sovyet yanlısı Kuzey Vietnam ile Amerikan yanlısı Güney Vietnam arasında otuz yıl sürecek bir iç savaş başlamıştır. Vietnam Savaşı ya da II. Çin-Hindi Savaşı olarak bilinen savaşa, Kuzey Vietnam'ın yanında Doğu Bloğu ülkeleri olan Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği kuvvetleri de katılmıştır. Ayrıca bu savaşa Güney Vietnam birlikleri ile birlikte Soğuk Savaş kaygısıyla ABD birlikleri de 1963 yılından 1973 yılına kadar dâhil olmuştur. Savaşı Kuzey Vietnam güçleri kazanmış, uzun süreden beri devam eden çarpışmalar sonunda barış sağlanmış, Kuzey ve Güney Vietnam 1975 yılında birleşmişlerdir. (Armaoğlu, s. 618-620)

Soğuk Savaş şiddetlendiren olay ise bir Amerikan Lockheed U-2 casus uçağının 1960 yılının Mayıs ayında Sovyet topraklarına düşürülmesi üzerine yaşanmıştır. U-2 Krizi ya da U-2 Olayı olarak da bilinen olay Sovyet-Amerikan ilişkilerinde önemli bir bunalıma yol açmıştır. ABD'nin Türkiye dâhil bazı NATO ülkelerinden kalkan uçaklarının faaliyetlerinin yarattığı bu olay, yalnız doğu ve batı blokları açısından değil Türkiye açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. (Sander, s. 279)

Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu'da Doğu ve Batı Bloğu ülkeleri ilk defa Süveyş Krizi nedeniyle karşı karşıya gelmişlerdir. Mısır lideri Cemal Abdülnasır'ın 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirmesinin ardından İsrail, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu gizli ittifak ile Mısır arasında bir savaş başlamıştır. Savaş, Sovyetler Birliğinin Londra ve Paris'e atom bombası atma tehdidi karşısında İngiltere ve Fransa'nın geri adım atmasıyla sonlanmıştır. Süveyş Krizi, II. Dünya Savaşı öncesinde dünyaya egemen olan Batı Avrupalı devletlerin mutlak egemenliğinin son bulduğunu ve artık Amerika'nın desteği olmadan hareket edemeyeceklerini göstermiştir. (Armaoğlu, s. 483-492)

Uzay Yarışı, Soğuk Savaş döneminde SSCB ve ABD arasındaki kültürel ve teknolojik rekabetin önemli bir parçası haline gelmiştir. İki ülkenin birbirini olası bir sıcak savaştan önce moral olarak çökertme çabalarında, uzay teknolojisi araç ola-

rak kullanılmıştır. SSCB, Sputnik 1 adlı uyduyu 4 Ekim 1957'de başarıyla fırlatıp yörüngesine yerleştirmesiyle uzay savaşı başlamıştır. Sputnik'in fırlatılışından yaklaşık 4 ay sonra, ABD ilk uydusu Explorer1'i, Sovyetler de 12 Nisan 1961'de uzaydan dünyayı gören ilk insan Rus astronotu Yuri Gagarin'i uzaya göndermiştir. Amerikalılar da, 21 Temmuz 1969'da Ay'a ayak basan ilk insan olan Neil Armstrong'u göndermiş, yarış tarafların uzay üsleri kurmalarıyla devam etmiştir.(<http://www.astronautix.com>; Uçarol, s. 916-919)

Küba Füze Krizi nedeniyle Ekim 1962'de iki blok arasındaki gerilim, doruk noktasına ulaşmıştır. ABD'nin Türkiye'ye, SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesi ile başlayan bunalım, dönemin iki süper gücünü karşı karşıya getirmekle kalmamış dünyayı da nükleer savaş tehdidi altına sokmuştur. Ancak bunalımın atlatılmasının ardından Soğuk Savaş döneminde bir yumuşama (detente) dönemine girilmiş, nükleer savaşın eşiğine gelindiğini anlayan taraflar, bu bunalımdan sonra daha temkinli hareket etmişler, uluslararası ilişkilerin yapısı ve unsurlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. (Sander, s. 282)

Bu yumuşama döneminin ardından SSCB ile ABD arasında nükleer silahların sınırlandırılması için 26 Mayıs 1972'de Moskova'da ABD başkanı Richard Nixon ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri Leonid Brejnev arasında SALT-I, taraflar arasında süren uzun müzakerelerin sonunda 18 Haziran 1979'da Viyana'da Jimmy Carter ile Leonid Brejnev arasında SALT-II antlaşması imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma Amerika'nın, stratejik üstünlüğü Sovyetlere kaptırma endişesi ve Sovyetlerin 1979 sonunda Afganistan'ı işgal etmesi üzerine yürürlüğe girmemiştir. (Uçarol, s. 907-910)

Bu gelişmelerin etkisiyle Avrupa ülkeleri arasında güvenlik ve işbirliği arttırmak ve Doğu ve Batı Bloklarını bir araya getirmek amacıyla Arnavutluk dışında bütün Avrupa devletleri ile ABD ve Kanada'nın katılımıyla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sonunda 1 Ağustos 1975 imzalanan Helsinki Nihai Senedi ile imzacı ülkeler arasında toprak bütünlüğüne saygı ve anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözme ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca antlaşmasının uygulamalarını denetlemek üzere izleme toplantıları yapılarak bloklar ve devletlerarasında yumuşama (detant) politikalarında ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. (Uçarol, s. 914-919)

AVRUPA'DA DEMOKRASİNİN VE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

Sovyetler Birliği ve sömürgeler dışında I. Dünya Savaşı sonunda yaygınlaşan demokratik yönetimler, 1920'lerden sonra yerlerini totaliter-otoriter yönetimlere bırakmıştır. İtalya (1922), Almanya (1933), 1934'de Almanya'ya katılan Avusturya, totaliter-faşist yönetimler altına girmişlerdir. Portekiz (1926), Yunanistan (1936) ve İspanya'da (1939) diktatörlük rejimleri kurulmuş, Japonya, Brezilya, Arjantin, Uruguay 1930'larda askeri diktatörlüklere teslim olmuşlardır. Finlandiya, Polonya, Baltık Cumhuriyetleri ve öteki Doğu Avrupa ülkelerinde de 1939 yılı geldiğinde sivil ya da askeri baskı rejimleri kurulmuştur. (Huntington, s. 15)

Müttefiklerin II. Dünya Savaşında zafere ulaşmaları, bir yandan sosyalist bir akıma yol açarken, öte yandan da yeni bir demokratikleşme dalgası başlatmıştır. XIX. yüzyıl boyunca gözlemlenen demokratikleşme hareketlerinden sonra ikinci demokratikleşme dalgası olarak da nitelenen bu süreçte, faşizmin pençesinden kur-

tulmuş olan Almanya, İtalya, Avusturya ve Japonya'da demokratik rejimler kurulmuş ve yerleşmiştir. Bu dalga içinde Güney Amerika ülkelerinin bir kısmı ile Türkiye ve Yunanistan da demokrasiye yönelmişlerdir. (Güneş, s. 32)

II. Dünya Savaşının demokrasi ile yönetilen ülkelerin (SSCB hariç) galibiyeti ile sonuçlanması, totaliter rejimlerin güç kaybetmesine ve demokrasi ile yönetilen ülkelerin sayısında bir artışa neden olmuş, adeta bir demokrasi patlaması yaşanmıştır. Nitekim 4-11 Şubat 1945 tarihinde gerçekleştirilen Yalta Konferansında savaş sonrası düzen tartışılmış ve yayınlanan Kurtarılmış Avrupa Bildirisinde Avrupa ülkelerinde demokratik rejimlerin kurulacağı kabul edilmiştir. Kurulmakta olan yeni dünya düzeni içinde yer almak isteyen ülkeler, bir an önce siyasal rejimlerini demokrasiye dönüştürmeye başlamışlardır. (Çakmak, s. 283)

II. Dünya Savaşından sonra, 1960'lara kadar uzanan süreçte Asya ve Afrika'daki Batı sömürge yönetimlerinin, bazen silahlı mücadele, bazen de uzlaşmalar sonucu son bulması, çok sayıda yeni devleti de dünya sahnesine çıkarmıştır. Az gelişmiş ülkelerin önemli bir kısmında başlangıçta, Batı demokrasisini örnek alan yönetim biçimlerine geçilmişse de bu ülkelerin demokrasilerinde görülen istikrarsızlıklar ve ortaya çıkan kaos, otoriter yönetimlerin birbirini izlemesine yol açmıştır. (Huntington, s. 17)

İkinci demokratikleşme dalgası 1960'ların ortalarına doğru sona ermiştir. Dünya rejim değişiklikleriyle otoriter idarelere yönelmiş, demokrasinin yerini darbe ürünü olan yönetimler almıştır. Özellikle bu dönemde bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde anti demokratik yönetimler kurulmuştur. Ayrıca, 1967 yılında Yunanistan askeri bir darbeye sahne olmuş, 1971-73 yılları arasında Türkiye'de ise demokrasi rafa kaldırılmıştır. (Judty, s. 615)

Ancak bu kötümser tablo çok uzun sürmemiş, 1974 yılında Portekiz diktatörlüğünün yıkılışı ile başlayan süreç içinde yeni bir demokratikleşme dalgası başlamıştır. Ardından da Yunanistan'daki askeri rejim çökmüş, bir yıl sonra da Franco'nun ölümü ile İspanya demokrasinin yolu açılmıştır. Bu yeni demokrasi dalgası ile birlikte Avrupa, Asya ve Latin Amerika'da yaklaşık otuz ülkede demokratik dönüşümler yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru sosyalist düzenlerin çöküşü ile birlikte bu ülkelerde Batı tipi demokrasiyi kurumlaştırma çabaları baş göstermiştir. (Huntington, s. 18)

II. Dünya Savaşı, Avrupa'nın yıllarca Nazi işgali altında kalmasına ve sonunda bölünmesine yol açmakla birlikte bu kıtanın, demokrasinin beşiği olma niteliğini yok etmemiştir. Gerçekten de, İzlanda, İsveç, İngiltere, İrlanda, Belçika, Lüksemburg, Norveç ve Danimarka savaş öncesinde olduğu gibi savaş sonrasında da demokratik rejimlerini korumayı başarmışlardır. İtalya, Avusturya, Finlandiya, Yunanistan ve Batı Almanya'da ise savaş öncesinde yıkılmış olan demokratik yönetimler yeniden kurulmuştur. (Eroğul, s. 147-150)

Avrupa'da II. Dünya Savaşından sonra yalnızca Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da sürekli demokratik bir yönetim kurulamamıştır. Fransa'da 1958'de Cezayir Bağımsızlık Savaşı ile başa çıkamama nedeniyle patlak veren askeri isyan, bu ülkenin hükümet sisteminde bir değişikliğe yol açmakla birlikte, demokratik rejimin korunduğu bir kriz yönetimi ile aşılmıştır. Avrupa'da ortaya çıkan 1968 öğrenci hareketlerinin, Fransa'da bir genel grevle birleşmesi sonucu ortaya çıkan kriz, devlet başkanının (de Gaulle) istifası ile çözülmüştür. (Ateş, s. 204)

İspanya'da demokrasiye geçişin yolu Franco'nun 1975'de ölümünden sonra açılmış, 1977'de Avrupa Konseyine, 1982'de NATO'ya, 1986 yılında da Avrupa Topluluğuna kabul edilerek Avrupa'nın bütünleşme süreci içindeki yerini almıştır.

Portekiz'de ise Salazar'ın ardından, kurulan sivil iktidarın girişimleriyle Portekiz, 1976'da Avrupa Konseyine, 1986'da da Avrupa Topluluğuna kabul edilerek demokratik bir istikrar kazanmıştır. (Mazower, s. 333)

Ayrıca Soğuk Savaş döneminde Avrupa'da demokratik ülkelerde de ortaya çıkan terörist etkinlikler de demokratik yönetimlerin varlığını etkilememiştir. Avrupa demokrasileri, dünyanın çalkantılı yıllarında da demokratik geleneklerini korumayı ve bu değerlere dayalı bir Avrupa kurma yolunda ilerlemeyi sürdürmeyi büyük ölçüde başaramışlardır. (Eroğul, s. 147-150)

II. Dünya Savaşı'nın demokrasi ve insan haklarını temelden reddeden totaliter rejimlere karşı yürütülmüş bir savaş olmasına bağlı olarak, gelecekte bu değerleri daha etkili bir biçimde korumak için ön hazırlıklar daha savaş bitmeden başlatılmıştır. Batı ülkelerinde gelecekte barışın korunabilmesinin, ancak **insan hakları**nın uluslararası düzeyde etkili bir korumaya kavuşturulmasıyla mümkün olabileceği yönünde geniş bir kamuoyu da oluşmuştur. (Kapani, s. 21-22)

İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması bakımından ilk adım 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması ile atılmıştır. İnsan haklarına saygıyı dünya barışının başlıca koşullarından biri sayan bu antlaşmanın ardından 1948 yılında BM tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kabul edilmiştir. Devletleri bağlayıcı olmakla birlikte tarihi ve manevi bakımdan büyük bir değer taşıyan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, siyasal, sosyal ve ekonomik hakların yer aldığı 30 maddeden oluşturulmuştur. (Üçok, s. 295)

Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Sözleşmesi ile bütün dünyada insan haklarına ve temel özgürlüklere karşı saygıyı sağlamayı ve geliştirmeyi amaçlamasına karşın, kabul eden devletlere herhangi bir hukuksal yükümlülük getirmediği için, BM içinde yer alan İnsan Hakları Komisyonu, taraf devletlere hukuksal yükümlülükler yükleyen ve denetim mekanizmasını öngören bağlayıcı nitelikte bir sözleşme hazırlamıştır. BM Genel Kurulunda 16 Aralık 1966 tarihinde Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi adıyla kabul edilen aynı zamanda ikiz sözleşmeler olarak da anılan sözleşmeler 10 yıl sonra 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. (Kapani, s. 30-32)

Bu sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamelerinde yer alan klasik hakların ve özgürlüklerin hemen hemen hepsini kapsamakta ve bunları daha ayrıntılı bir biçimde düzenlemektedir. Bu sözleşmenin getirmiş olduğu en önemli yenilik, İnsan Hakları Komitesi adında bir denetim mekanizmasının kurulmuş olmasıdır. Daha kuruluş aşamasında Birleşmiş Milletler Antlaşmasının hazırlık çalışmalarında yer alan Türkiye de örgütün kurucu üyeleri arasında yer almıştır. (Kepenekçi, s. 194-196)

İnsan haklarını uluslararası denetime almak için asıl büyük adım, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile atılmıştır. Londra'da 5 Mayıs 1949 tarihinde, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç tarafından Avrupa Konseyi kurulmuştur. Konseyin 1950 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Sözleşmesi hazırlanan protokollerle birlikte 1953 yılında yürürlüğe girmiş, sözleşme 12 Aralık 1949'da Konseye katılan Türkiye tarafından da 1954 yılında onaylanmıştır. (Uçarol, s. 862)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde tanınan haklar ve özgürlükler ana hatlarıyla şu hususları içermektedir: Yaşama hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, yasadışı cezanın olmaması ilkesi, özel yaşama ve aile yaşamına saygı ilkesi, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, evlenme hakkı,

İnsan hakları: Atlantik Şartı, Moskova Bildirisi, Uluslararası Çalışma Konferansı Bildirisi, Dumbarton Oaks Önerisi ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi gibi çalışmalar insan haklarının uluslararası bir sorun olarak ele alınmasına yol açmıştır.

etkili bir hukuksal yola başvurma hakkı, sözleşmede tanınan hakların kullanılmasında ayrımcılık yapılmaması ilkesi. (Reisoğlu, s. 31-32)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ek protokollerde tanınan haklar ve özgürlüklerden başlıcaları ise şunlardır: mülkiyet hakkı, eğitim özgürlüğü, serbest seçim hakkı, seyahat özgürlüğü, savaş durumu dışında ölüm cezası yasağı, eşler arası eşitlik. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde haklar ve özgürlükler olabildiğince geniş ve somut bir biçimde tanımlanmış, kapsadığı hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamak amacıyla Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlık Konseyi aracılığıyla bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. (Gemalmaz, s. 364)

İnsan haklarının bölgesel sözleşmeler yoluyla korunması çabası, Avrupa ülkeleriyle sınırlı kalmamış, Avrupa'da olduğu gibi Amerika kıtasında da bölgesel nitelikte siyasal bir örgütlenmeye gidilmiştir. Örneğin, Amerikan Devletleri Örgütü tarafından önce 2 Mayıs 1948'de Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri bildirisi yayımlanmış, ardından da 22 Kasım 1969'da hukuksal bağlayıcılığı olan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilerek 12 Temmuz 1978'de yürürlüğe girmesine karar verilmiştir. (Kapani, s. 68)

Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi hem klasik hem de sosyal ve ekonomik haklara yer veren kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Ayrıca, Afrika Birliği Örgütü tarafından 26 Haziran 1981'de benimsenen 21 Ekim 1986'da yürürlüğe girmesine karar verilen Afrika Halk ve İnsan Hakları Sözleşmesi bu yönde atılan diğer önemli bir adım olmuştur. (Kepenekçi, s. 219-220)

İnsan haklarının korunması için devlet dışı uluslararası kuruluşların dışında özel kişi ve gruplarca oluşturulan gönüllü kuruluşlar da bir hayli etkili faaliyetler yürütmektedirler. Örneğin Uluslararası Kızılhaç Komitesi, İnsan Hakları İçin Uluslararası Birlik, Uluslararası Pen Kulübü, Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Helsinki izleme Komitesi gibi kuruluşlar insan hakları ihlalleri karşısında hükümetler ve ideolojiler üstü çalışmalarını insan haklarına ve dünya barışına katkı yapmaktadırlar. (Uçarol, s. 1088-1089; Kapani, s. 70)

Özetleyecek olursak soğuk Savaş, II. Dünya Savaşından galip çıkmış Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve bu iki gücün çevresinde toplanan diğer devletler arasındaki anlaşmazlık ve rekabetin, silahlı çatışma yaşanmaksızın sürdürüldüğü döneme verilen addır. II. Dünya Savaşında Almanya, İtalya ve Japonya'nın ağır yenilgiye uğraması, galip gelmesine rağmen İngiltere ve Fransa'nın da savaştan yıpranmış olarak çıkması güçler dengesinde boşluklar meydana getirmiştir. Savaştan sonra güçlü olarak kalabilenler siyasi ve ekonomik doktrinleri birbirleriyle çatışan ABD ve SSCB olmuştur. Bu iki yeni süper güç, iki kutuplu yeni uluslararası siyasal bir yapı oluşturmuştur. Savaştan tükenmiş olarak çıkan Avrupa devletleri de yükselen bu iki gücün etrafında yerlerini almakta gecikmemiştir.

Soğuk Savaş kavramı ilk kez Amerikalı devlet adamı Bernard Baruch tarafından kullanılmıştır. ABD yönetimi Avrupa'daki Sovyet tehdidine karşı müttefiklerine askeri yardımı öngören Mart 1947 tarihli Truman Doktrini, Haziran 1947'de de ekonomik yardımı içeren Marshall Planını devreye sokmuştur. Sovyet yönetimi de ABD'nin bu adımlarına karşılık, sosyalist ülkelerle bağlarını güçlendirmek ve uluslararası komünist hareketleri bir merkezden yönetmek için 5 Ekim 1947'de Kominform'u ekonomik işbirliğini sağlamak için 25 Ocak 1949'da "Council for Mutual Economic Assistance" yani Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi anlamındaki COMECON'u kurmuştur. Askeri dayanışmayı oluşturmak için de 14 Mayıs 1955'te

Varşova Paktı kurulmuştur. Doğu Bloğunda bu gelişmelerin ardından Batı Bloğunda da askeri yardımlaşma amacıyla 4 Nisan 1949'da North Atlantic Treaty Organization (NATO) yani Kuzey Atlantik İttifakı, ekonomik dayanışma sağlamak için de 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu örgütlenmelerle Soğuk Savaşı daha belirgin hale getiren blokların kuruluşu tamamlandıktan sonra, Avrupa'da II. Dünya Savaşından Berlin Duvarının yıkılışına kadar devam eden dönemde (1945-1989) iki kutuplu bir dünya düzeni oluşmuştur.

Soğuk Savaş döneminde, Vietnam Savaşları, Berlin ablukası, 1956-59 yılları arasında Ortadoğu Sorunu, U-2 Casus Uçağı Olayı, Kore ve Küba krizi gibi başlıca siyasi ve askeri olaylar meydana gelmiştir. Ancak Soğuk Savaşta 1962 Küba bunalımından sonra bir yumuşama dönemi başlamış, iki blok arasındaki çekişmeyi sona erdirmek için 1975 yılında AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) çerçevesinde Nihai Senet imzalanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Mikhail Gorbaçov'un 1985 yılında SSCB Komünist Parti Genel Sekreterliğine gelmesi ile iki blok arasındaki buzlar erimeye başlamıştır. Doğu Avrupa'da 1989 yılında başlayan rejim değişikliği ve Soğuk Savaşı simgeleyen Berlin Duvarının yıkılması ile II. Dünya Savaşından sonra başlayan sürecin sonuna gelinmiş, SSCB'nin 1991'de çökmesiyle Soğuk Savaş da sona ermiştir.

Özet

Sovyetler Birliğini ve Varşova Pakıtını açıklayabilmek;

Lenin'in ölümünden sonra iktidara gelen Stalin, beş yıllık planlarla büyük bir sanayileşme girişimi başlatmıştır. Tarımda üretimin artırılması için kolhoz adı verilen çiftlikler kurulmuştur. Uygulanan (1929-32) ilk beş yıllık ağır sanayi planında başarılı sonuçlar alınmış, ikinci beş yıllık sanayi planı (1933-37) ile alınan sonuçlar SSCB'yi giderek büyük bir sanayi ülkesi durumuna getirmiş, üçüncü beş yıllık plan ise, II. Dünya Savaşının çıkması ile yarım kalmıştır. II. Dünya Savaşı SSCB'nin de içinde bulunduğu Müttefik Devletlerin zaferiyle sona ermiş, ama savaş ve Nazi işgali milyonlarca insanın ölümüne ve büyük yıkıma neden olmuştur. Savaşın sona SSCB, Alman işgalinden kurtarıp denetim altına aldığı Doğu Avrupa ülkeleri ve diğer sosyalist ülkelerle birlikte oluşturduğu Doğu Bloğunun başarıyla uygulanan sanayi planları ile dünyanın en güçlü ülkelerden biri olmuştur. SSCB, II. Dünya Savaşında Almanları durdurmuş ve ilk kez yenilgiye uğratmış, 1944 yazından itibaren Almanları topraklarından çıkarmayı başarmış ve batıya doğru işgal hareketlerini sürdürmüştür. SSCB orduları, Doğu Avrupa'daki Alman işgaline son verdikten sonra bu bölgeleri boşaltmaya söz veriyse de boşaltmaya yanaşmamıştır. SSCB ordularının kurtarıcı olarak görüldüğü bu bölgelerde komünist partiler kısa sürede büyük bir siyasi güç haline gelmiş, ardından da Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Bulgaristan, Arnavutluk'da komünist rejimler kurulmuştur.

NATO ve Avrupa'ya açıklayabilmek;

Sovyetler Birliğinin II. Dünya Savaşından sonra dünyanın iki süper gücü haline gelmesi ve Orta Avrupa'ya doğru genişleyerek kendi rejimini Avrupa'ya yayma girişimleri karşısında Batı Avrupa devletleri kendilerini tehlikede hissetmiştir. Bunun üzerine ABD'nin önderliğinde 4 Nisan 1949 tarihinde Kanada, İngiltere, Fransa, Danimarka, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Norveç, İtalya, İzlanda ve Belçika'nın katıldığı Kuzey Atlantik İttifakı yani NATO kurulmuştur. 1952 yılında da

NATO'ya Türkiye ve Yunanistan dahil olmuştur. NATO'nun kurulmasıyla Sovyetler Birliğinin Avrupa'daki yayılmacılığını önleyen Batı Avrupa ülkeleri, hızla ekonomik kalkınma içine girmiş ve ihtiyaç duyduğu insan iş gücüne savaş nedeniyle yerlerinden olan özellikle Almanya, Polonya ve Çekoslovakya sınırındaki yaklaşık on beş milyon kişiden karşılamıştır. Doğu Bloğu bunun önüne geçebilmek için 1963 yılında Berlin duvarını inşa etmiştir. Bunun üzerine İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerden işçi sağlanırken 1961 yılından sonra ise Türkiye'den Avrupa'ya insan iş gücü göçü yaşanmıştır.

Soğuk Savaş döneminin başlamasını ve gelişimini tartışabilmek;

II. Dünya Savaşından sonra meydana gelen temel değişiklikler sonucu dünya kuvvet merkezleri, Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliğine kaymıştır. II. Dünya Savaşına kadar uluslararası ilişkilerin odağında bulunan Avrupa'nın savaşın sonunda geri plana düşmesi üzerine dünya güç dengesini, ABD ile Sovyetler Birliği belirlemeye başlamıştır. Böylece Avrupa devletleri, yakın tarihinde ilk kez uluslararası ilişkilerde belirleyici aktör konumlarını kaybetmiş, savaş öncesi dönemde uluslararası ilişkilerde belirleyici güç olmayan ABD ve SSCB, Süper Güçler olarak ortaya çıkmış, bu da iki kutuplu dünya düzeninin başlangıcı olmuştur.

Ancak bu iki süper gücün öncülüğünde 1945-1989 yılları arasında sıcak çatışmaya girilmeden soğuk savaş denilen rekabet ortamı yaşanmıştır. soğuk savaş döneminde, Vietnam Savaşları, Berlin ablukası, 1956-59 yılları arasında Ortadoğu Sorunu, U-2 Casus Uçağı Olayı, Kore ve Küba krizi gibi başlıca siyasi ve askeri olaylar meydana gelmiştir. Ancak Soğuk Savaşta 1962 Küba bunalımından sonra bir yumuşama dönemi başlamış, iki blok arasındaki çekişmeyi sona erdirmek için 1975 yılında AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) çerçevesinde Nihai Senet imzalanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Mikhail Gorbaçov'un 1985 yılında SSCB Komünist Parti Genel Sekreterliğine gelmesi ile iki blok arasın-

daki buzlar erimeye başlamıştır. Doğu Avrupa'da 1989 yılında başlayan rejim değişikliği ve Soğuk Savaşı simgeleyen Berlin Duvarının yıkılması ile II. Dünya Savaşından sonra başlayan sürecin sonuna gelinmiş, SSCB'nin 1991'de çökmesiyle Soğuk Savaş da sona ermiştir.

Avrupa'da demokrasi ve insan haklarının gelişimini açıklayabilmek;

II. Dünya Savaşının demokrasi ile yönetilen ülkelerin (SSCB hariç) galibiyeti ile sonuçlanması, totaliter rejimlerin güç kaybetmesine ve demokrasi ile yönetilen ülkelerin sayısında da artışa neden olmuştur. Batı ülkelerinde gelecekte barışın korunabilmesinin, ancak insan haklarının uluslararası düzeyde etkili bir korumaya kavuşturulmasıyla mümkün olabileceği yönünde geniş bir kamuoyu oluşmuştur. Bu çerçevede, Atlantik Şartı, Moskova Bildirisi, Uluslararası Çalışma Konferansı Bildirisi, Dumbarton Oaks Önerisi ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi, gibi uluslararası bildirimler yayınlanmıştır. Avrupa bu politikasıyla insan haklarına saygılı demokrasilerle kalkınmanın ve barışın sağlanmasının mümkün olabileceği mesajını vermiştir.

Kendimizi Sıyalım

1. SSCB'de başlattığı reform çalışmaları ile Soğuk Savaşın bitmesine yol açan lider aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Nikita Kruşçev
 - b. Konstantin Çernenko
 - c. Leonid İlyiç Brejnev
 - d. Yuri Andropov
 - e. Mihail Gorbaçov
2. Aşağıdakilerden hangisi Varşova Paktının kurucu bir üyesi **değildir**?
 - a. SSCB
 - b. Polonya
 - c. Macaristan
 - d. Yugoslavya
 - e. Çekoslovakya
3. SSCB'nin, II. Dünya Savaşında Alman işgalinden kurtarılmasında askeri katkısının bulunmadığı Doğu Avrupa ülkesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Polonya
 - b. Çekoslovakya
 - c. Arnavutluk
 - d. Macaristan
 - e. Bulgaristan
4. Aşağıdakilerden hangisi Atlantik Paktı'nın kurucu üyelerinden biri **değildir**?
 - a. Amerika Birleşik Devletleri
 - b. Fransa
 - c. İngiltere
 - d. Kanada
 - e. Federal Almanya
5. II. Dünya Savaşından sonra **öncelikle** Avrupa'nın işçi ihtiyacı nasıl sağlanmıştır?
 - a. Göçmen işçilerden
 - b. Sözleşmeli işçilerden
 - c. Sömürge ülkelerinden
 - d. Amerika'dan
 - e. Avustralya'dan
6. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa ittifakında **ilk** adım olarak nitelendirilen Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurucu üyelerinden biri **değildir**?
 - a. İtalya
 - b. Federal Almanya
 - c. Fransa
 - d. İngiltere
 - e. Hollanda
7. Soğuk Savaş kavramı **ilk** defa kim tarafından kullanılmıştır?
 - a. James Monroe
 - b. Bernard Baruch
 - c. Franklin D. Roosevelt
 - d. Harry Truman
 - e. George C. Marshall
8. Soğuk Savaş döneminde imzalanan aşağıdaki antlaşmalardan ile Avrupa ülkelerinin ikiye bölündüğü kabul edilir?
 - a. Paris Barış Antlaşması
 - b. Roma Antlaşması
 - c. Moskova Antlaşması
 - d. Versay Antlaşması
 - e. Yüzdeler Antlaşması
9. Avrupa Konseyi aşağıdaki şehirlerden hangisinde kurulmuştur?
 - a. Roma
 - b. Paris
 - c. Berlin
 - d. Brüksel
 - e. Londra
10. Aşağıdakilerden hangisi insan haklarını ve temel özgürlükleri güvence altına almayı amaçlayan girişimlerden biri **değildir**?
 - a. Birleşmiş Milletler Bildirgesi
 - b. Truman Doktrini
 - c. Moskova Bildirisi
 - d. Uluslararası Çalışma Konferansı Bildirisi
 - e. Dumbarton Oaks Önerisi

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise “Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı” konusunu yeniden okuyunuz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “Varşova Paktı” konusunu yeniden okuyunuz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa’ya Genişlemesi” konusunu yeniden okuyunuz.
4. e Yanıtınız yanlış ise “Nato Paktı ve Avrupa” konusunu yeniden okuyunuz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Kapitalist Avrupa’nın Yabancı İşçi İhtiyacı” konusunu yeniden okuyunuz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği’nin Kuruluşu ve Gelişimi” konusunu yeniden okuyunuz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Soğuk Savaş Döneminin Başlaması ve Gelişimi” konusunu yeniden okuyunuz.
8. a Yanıtınız yanlış ise “Soğuk Savaş Döneminin Başlaması ve Gelişimi” konusunu yeniden dikkatle gözden geçirin.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da Demokrasinin ve İnsan Haklarının Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçirin.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da Demokrasinin ve İnsan Haklarının Gelişimi” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

SSCB, II. Dünya Savaşında Almanları yenilgiye uğratıp Rusya’daki Alman ordularını çıkardıktan sonra Doğu Avrupa’daki Alman işgaline son vermiştir. SSCB, savaş sonunda her ne kadar bu bölgeleri boşaltmaya söz verdiyse de boşaltmanın şekli ve süreci konusunda belirleyici kararlar alınmasında etkili olmuştur. SSCB ordularının kurtarıcı olarak görüldüğü bu bölgelerde komünist partilerin iktidara gelmesiyle Doğu Avrupa’da SSCB’nin hâkimiyeti kurulmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği bu hâkimiyetini ekonomik olarak 25 Ocak 1949’da oluşturduğu COMECON ile gerçekleştirmiştir. Askeri amaçla da Sovyetler Birliğinin öncülüğünde 14 Mayıs 1955’de Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Doğu Almanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya askeri amaçlı Varşova Paktını kurmuştur.

Sıra Sizde 2

Sovyetler Birliğinin Orta Avrupa’ya doğru rejimini yayma girişimleri karşısında Batı Avrupa ülkeleri ABD’nin yardımına ihtiyaç duymuşlardır. ABD, 1947 yılında Truman Doktrini çerçevesinde askeri ve Marshall Planı çerçevesinde Avrupa’ya ekonomik yardımda bulunmuştur. Bunu Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü, Avrupa Kalkınma Programı gibi etkinlikler ve kurumlar izlemiştir. Bunun üzerine ABD’nin önderliğinde 4 Nisan 1949 tarihinde Kanada, İngiltere, Fransa, Danimarka, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Norveç, İtalya, İzlanda ve Belçika’nın katıldığı Kuzey Atlantik İttifakı yani NATO kurulmuştur. Avrupa güvenliğini NATO ile sağladıktan sonra hızla ekonomik kalkınma dönemine girmiştir. Ortaya çıkan iş gücü açığını ise ilk önce savaş bölgelerinde yerlerinden olan on beş milyon insandan sonra İtalya, İspanya, Yunanistan gibi ülkelere ve 1961 yılından sonra da Türkiye’den karşılamaya başlamıştır.

Sıra Sizde 3

Soğuk Savaş döneminin bloklar arası ilk krizi (1948-1949) Berlin krizi ile başlamıştır. Soğuk Savaşın ilk sıcak çatışması 1950-1953 yılları arasında Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki savaşla gerçekleşmiş, ikinci sıcak çatışması ise Vietnam Savaşı ile yaşanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra Sovyet yanlısı Kuzey Vietnam ile Amerikan yanlısı Güney Vietnam arasında iç savaş başlamıştır. Savaşa Doğu ve Batı Bloğunda yer alan ülkeler de dâhil olmuştur. Soğuk Savaşın Avrupa’daki yansımaları Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan olaylarıyla

görülmüştür. Soğuk Savaş döneminde 1962'deki Küba Füze Krizi nedeniyle iki blok arasında gerilim doruk noktasına ulaşmıştır. Ancak bunalımın atlatılmasının ardından Soğuk Savaş döneminde bir yumuşama (detente) dönemine girilmiştir.

Sıra Sizde 4

Avrupa kıtası uzun yıllar kanlı savaflara sahne olmuş, bu savaflarda birçok insan yaşamını yitirmiştir. Bu felaketler üzerine bazı Avrupalı lider ve düşünürleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrini savunmuşlardır. II. Dünya Savaşının yol açtığı yıkımın ardından Avrupa Birliğini gerçekleştirmeye yönelik politikalar, Sovyetlere karşı ortak güvenliğin sağlanması, ekonomik gelişme ve ortak değerler çerçevesinde barış içinde bir arada yaşama boyutu üzerine kurulmuştur. Bu amaçla da ortak güvenliğin sağlanması için NATO, İnsan Haklarının ve Özgürlüklerin korunması için Avrupa Konseyi, Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için de Avrupa Birliği kurulmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından 1950 yılında kabul edilmiş, 1953 yılında da yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ile yaşama hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, yasadışı cezanın olmaması ilkesi, özel yaşama ve aile yaşamına saygı ilkesi, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, evlenme hakkı, etkili bir hukuksal yola başvurma hakkı, sözleşmede tanınan hakların kullanılmasında ayrımcılık yapılmaması ilkesi benimsenmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1986.
- Ateş, Toktamış, *Demokrasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.
- Aydın Tarihi, Ağustos 1946, No, 153, s. 72-83.
- Bilge, Suat A., *Güç Komşuluk: Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri, 1920-1964*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1992.
- Carr, Edward Hallett, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, Yordam Kitapevi, İstanbul 2010.
- Çakmak, Haydar, *Uluslararası İlişkiler Giriş*, Kavram ve Teoriler, Barış Kitapevi, Ankara 2007.
- Dinan, Desmond, Çev. Hale Akay, *Avrupa Birliği Tarihi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.
- Eroğlu, Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri*, İmaj Yayınevi, Ankara 2008.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul 2003.
- Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Yayınevi, Ankara 1996.
- Güneş, İhsan, *Dünya'nın ve Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Yayınları, Eskişehir 1998.
- Gürkan, Ülker, "SSCB Siyasî Rejiminin Ana Hatları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21 S. 1-4, Ankara 1964, s. 155-198.
- Hachette Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1983.
- Hobsbawm, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıklar Çağı*, Everest Yayınları, İstanbul 2007.
- Huntington, Samuel P., çev. Ergun Özbudun, *Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokrattlaşma*, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.
- Judi, Tony, Çev. Dilek Şendil, *Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- Kapani, Münici, *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, Bilgi Yayınları, Ankara 1996.
- Karaman Kepenekçi, Yasemin, *İnsan Hakları ve Vatandaşlık*, Ekinoks Yayınları, Ankara 2008.
- Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınevi, Eskişehir, 1994.
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1993.
- Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

- Levin, Moshe, Çev. Renan Akman, *Sovyet Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Mazower, Mark, Çev. Mehmet Morali, *Karanlık Kıtaya Avrupa'nın 20. Yüzyılı*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Müftüler Baç, Meltem, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayınevi, İstanbul 2001.
- Natohandbook*, Nato Office Of Information And Pres, Brussels 1995.
- Oğuz, Orhan, *Avrupa Ekonomik Topluluğu, Ortak Pazar*, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir 1969.
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar IV*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Reisoğlu, Sefa, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta Yayınları, İstanbul 2001.
- Sever, Ayşegül, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye*, Batı ve Ortadoğu 1945-1958, Boyut Yayınları, İstanbul 1997.
- Şahin, Levent, *Uluslararası İşgücü Akımlarının Ekonomik Etkileri: Türk İşgücü Göçü*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Malatya 2008.
- Toksöz, Gülay, *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2010.
- Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978.
- Yalçın, Durmuş, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.
- Young, John W., *Cold War and Detente 1941-1991*, The Longman Companion, London 1999.
- <http://www.abgs.gov.tr>
- <http://www.astronautix.com>
- <http://www.ikv.org.tr>
- <http://www.nato.int>
- <http://www.tisk.org>

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Sovyetler Birliğinin çöküşünü irdeleyebilecek;
- Avrupa'da Soğuk Savaşın bitmesi ve tek Avrupa fikrini tartışabilecek;
- Yeni dünya düzeni içinde Avrupa Birliğinin durumunu yorumlayabilecek;
- Avrupa'da yeni devletlerin ortaya çıkmasını açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Sovyetler Birliği
- NATO
- Tek Avrupa
- Maastricht
- Lizbon Antlaşması
- Çek Cumhuriyeti
- Slovakya Cumhuriyeti
- Dayton Antlaşması
- Yugoslavya
- Bosna-Hersek
- Makedonya
- Karadağ
- Kosova

İçindekiler

Yakıncağ Avrupa
Tarihi

Sovyetler Birliğinin
Çöküşünden Günümüz
Avrupa'sına

- SOVYETLER BİRLİĞİNİN ÇÖKÜŞÜ
- AVRUPA'DA SOĞUK SAVAŞIN BİTMESİ VE TEK AVRUPA FIKRI
- YENİ DÜNYA DÜZENİ İÇİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DURUMU
- AVRUPA'DA YENİ DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKMASI

Sovyetler Birliğinin öküşünden Günümüz Avrupa'sına

SOVYETLER BİRLİğİ'NİN ÇÖKÜŞÜ

Sovyetler Birliği'nin çöküşünü anlamak ve bu çöküşün küresel etkisini ortaya koymak için öncelikle Soğuk Savaş (1945-1991) döneminde inşa edilen uluslararası sistem içinde Sovyetler Birliği'nin yerini doğru kavramak gerekir, çünkü bu çöküş yalnızca bir devlet/birliğin özölüşü ile sınırlı bir mesele değildir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü aynı zamanda iki kutuplu uluslararası sistemin ortadan kalkarak, yeni bir dünya düzeninin oluşumuna yol açılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Soğuk Savaş döneminde inşa edilen iki kutuplu uluslararası sistemin aktörlerini ve yapısını tanımlayarak işe başlamak gerekir. (Türkeş, 2004, s. 381-382)

II. Dünya Savaşı, 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya, 3 Eylül'de İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi ile başlayıp, 7 Mayıs 1945'de Almanya'nın, 10 Ağustos 1945'de Japonya'nın teslim olmayı kabul etmesi üzerine sona eren çok boyutlu bir savaşı. Savaş sona erdiğinde, uluslararası düzenin nasıl inşa edileceği uluslararası gündemin en önemli meselesi oldu. ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği savaş sırasında Alman Nazilere ve İtalyan Faşistlere karşı müttefikler. II. Dünya Savaşı'nın sona erdiğinden itibaren, bir tarafta ABD'nin liderliğini yaptığı Batı Bloğu, diğer tarafta Sovyetler Birliği'nin liderliğini yaptığı Doğu Bloğu birbirlerine karşı hasmane duruş sergilemeye başladılar. ABD ve Sovyetler Birliği'ni müttefik olmaktan çıkartıp, rekabete sürükleyen ve hasmane tutum içine sokan ilk ciddi sürtüşme konusu Almanya üzerinedir. (Hobsbawm, s. 263) Savaşın galipleri olan büyük güçler, Almanya'yı, Amerikan, İngiliz, Fransız ve Sovyet işgal bölgeleri olarak dört bölgeye ayırdılar. Sovyetler Birliği Almanya'nın doğusunu işgal ederken, ABD, İngiltere ve Fransa sırasıyla güney, batı ve kuzey Almanya'yı işgal ettiler. Adı anılan güçler, uluslararası hukukun kendilerine sağladığı legal yetkiye dayanarak dört bölgede bulunmaktaydılar. II. Dünya Savaşı'nın galip güçleri olmalarına rağmen İngiltere ve Fransa, içinde bulundukları mali yetersizlikler nedeniyle işgal bölgelerini ellerinde tutmakta zorlanmaktaydılar. ABD ve İngiltere'nin işgal bölgelerini birleştirmeleri Fransa'yı aynı doğrultuda adım atmaya zorladı ve böylece Batı Almanya ortaya çıkacaktı. Sovyetler Birliği de ilerde Doğu Almanya olarak anılacak bölgede işgal gücü olarak kalmaya devam etti. 1945-1948 yılları arasında iki Almanya bölgesinin birleştirilmesi önerisi tartışıldı. ABD'nin önerisine göre iki Almanya'nın bütününde özgür ve adil seçimler yapılmalı ve gerektiğinde bir referandum yapılarak Alman halkına iki Almanya'nın birleşmesi konusu sorulmalıydı. Stalin, bu öneriye karşı bir başka öneri ile cevap verdi. Stalin'e

göre, Almanya'nın önce askerden arındırılması ve daha sonra birleşmesi sağlanmalıydı. Önerilerin her biri diğerini Almanya'dan söküp atmayı öngördüğü için ABD ve Sovyetler Birliği karşı tarafın önerisini reddettiler. (Black ve diğerleri, s. 176)

Sovyetler Birliği ve ABD, Doğu ve Batı Almanya'da işgal güçleri olarak kalmak isteyenlerinin bir başka nedeni daha vardı. Almanya ikiye bölünerek kontrol altında tutulmak isteniyordu. Çünkü I. ve II. Dünya Savaşları Almanya'nın yayılmacı politikaları sonucu çıkmıştı ve Almanya kontrol altında tutulmadığı durumda hızla toparlanıp yeniden yayılmacı politika izleyerek Avrupa kıtasının istikrarını bozabileceğinden endişe duyuluyordu. Ayrıca ABD, kıta Avrupası'nda fiilen bulunmak istiyordu ve kıta Avrupası'nın başka bir ülkesinde uluslararası hukuka uygun, meşru zeminde asker bulundurmakta zorlanabilirdi, hâlbuki Almanya uluslararası hukuka uygun işgal bölgesiydi ve ABD'nin askeri varlığı uzun süre burada kalabilirdi. Sovyetler Birliği de aynı uluslararası hukuku gerekçe göstererek Almanya'yı kontrol etmek, Almanya'nın hepsini ABD'ye kaptırmamak ve Avrupa politikalarında etkili rol oynamak için Almanya'dan çıkmak istemiyordu. 1948 yılına kadar süren siyasi müzakereler Almanya'nın birleşmesine yol açmadı, tersine iki Almanya'nın oluşmasına hizmet etti. 1948 yılında netleşen Almanya'nın bölünüşü, 1961 yılında iki Almanya arasında ünlü Berlin Duvarı'nın örülmesiyle perçinlenecekti.

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde uluslararası sistemin nasıl tanzim edileceği sorunu da dünya gündeminde ilk sırayı meşgul eden konular arasındaydı. 19. yüzyılda uluslararası politikalarda başat durumda olan İngiltere, 20. yüzyılın başına gelindiğinde eski gücünü koruyamaz duruma düşmüştü. I. ve II. Dünya Savaşlarında üretim kapasitesini artıran ABD ise giderek yükselen güç haline geliyordu. I. Dünya Savaşı sonunda kurmaya çalıştığı liberal hegemonya projesini ABD Senato'sunun onaylamaması üzerine izolasyonist bir politika izleyen ABD yönetimleri II. Dünya Savaşı sonunda Avrupa işlerinden uzak durmak yerine, tersine Avrupa'yı biçimlendirmek üzere bir dizi siyasi, iktisadi ve askeri politikaları hayata geçirmeye başladı. II. Dünya Savaşı sırasında büyük ölçüde tahrip olan Avrupa ekonomisini yeniden canlandırmak üzere yardım ve ucuz kredi sağlayan ABD yönetimi, Bertton Woods kurumları olarak bilinen IMF ve Dünya Bankası'nın kurulmasında öncü rolü oynadı. IMF, Batı Avrupa'nın kalkındırılıp dünya ekonomisini krizlere karşı dayanıklı hale getirecek ortak iktisat politikaların belirlenmesinde rol oynamak üzere, Dünya Bankası ise Batı Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için gerekli olan yardım ve kredi sağlanması rolünü yerine getirmek üzere tasarlanmıştı. Böylece Atlantik'in iki yakası iktisadi olarak ilişkilendirilerek Batı dünya ekonomisi istikrarlı biçimde büyüyüp, Sovyetler Birliği'ne karşı güçlendirilmeye çalışılacaktı.

ABD, Batı dünyası içinde iktisadi yapılar oluşturmakla yetinmedi, bu iktisadi yapıları koruyup, güçlendirecek NATO'nun (1949) kurulmasına öncülük etti. İkili siyasi ilişkilerin yanı sıra çoklu siyasi ilişkilerin bölgesel düzeyde kurulmasını da destekledi. Bütün bunları üretmenin ideolojik boyutu da tanımlandı: Liberal değerlerin savunulması. Kısaca belirtmek gerekirse 1949 yılı sonuna kadar Batı dünyasını tanımlayacak ideolojik, siyasi, iktisadi ve askeri kurumlar oluşturulmuştu. Batı dünyasında oluşturulan yapıların başat aktörü ABD'yd.

Öte yandan, Batı Bloğunda oluşturulan yapıların benzeri kurumlar; iktisadi ilişkilerin düzenlendiği COMECON, askeri yapı olarak Varşova Paktı (1955), ikili ve çoklu ilişkilerin düzenlendiği COMINFORM oluşturuldu. Batı Bloğunun ideolojisi liberalizminin aksine, Doğu Bloğu sosyalizmi benimsedi. 1917 Bolşevik devriminden beri oluşmaya başlayan ideolojik karşıtlık, II. Dünya Savaşı sonunda çok daha netleşti ve ideolojik karşıtlık yeni oluşturulan siyasi, iktisadi ve askeri kurumlar-

la desteklendiği ölçüde iki kutuplu uluslararası sistem yapısal olarak ortaya çıktı. İki kutuplu uluslararası sistemin batı dünyasının başat aktörü ABD, Doğu dünyasının ise Sovyetler Birliği idi. Bu iki başat aktörün vesayeti altında iki dünya, Birinci Soğuk Savaş döneminde (1945-1968) ideolojik, iktisadi ve askeri olarak kıyasıya rekabete girmekle birlikte biri diğerine üstünlük sağlayacak noktaya ulaşamadı.

1969-1978 yılları arasında iki kutup arasında karşıtlık ilişkisinde bir yumuşama (detente) görülse de, ikinci Soğuk Savaş döneminde (1979-1989) yumuşama yerini hızla askeri bakımdan yeni teknolojilerin devreye sokulduğu silahlanma yarışına bırakacaktı. İkinci Soğuk Savaş döneminde ABD'nin öncülük ettiği silahlanma yarışı, özellikle yıldız savaşları projesi, ABD ile Sovyetler Birliği arasında süren silah teknolojisi rekabetinde Sovyetler Birliği'ni önemli ölçüde yıpratarak bu rekabeti sürdüremez noktaya getirecekti. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine konvansiyonel alana taşınmış gibi gözükmekteydi. Bununla birlikte, son tahlilde, Sovyetler Birliği Afganistan'da girdiği savaşı maddi olarak sürdürme konusunda olduğu gibi, ideolojik bakımdan Soğuk savaş boyunca iddia ettiğinin aksine emperyalist bir konumda olduğuna işaret ettiği ölçüde küresel düzlemde rekabetini sürdüremez noktaya ulaşmıştı. ABD ise silah teknolojisinde elde ettiği üstünlüğü, konvansiyonel rekabet alanlarında sürdüremez duruma gelmişti. ABD'nin beklentisinin aksine, 1979 yılında İran'da İslami bir devrim gerçekleşmiş ve böylece ABD Orta Doğu bölgesinde askeri ve iktisadi dayanaklarının en önemlilerinden birini kaybetmişti. (Halliday, s.225)

1956 yılında Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da ortaya çıkan Sovyetler Birliği karşıtı tutumlar Varşova Paktı'nın ortak girişimi ile bastırılmıştı, fakat 1970'den itibaren Polonya'da önce sistem içi eleştiri olarak ortaya çıkan Dayanışma (Solidarity) hareketi, zamanla rejim karşıtlığına dönüşüp Katolik kilisesi aracılığı ile Batı'nın desteğini aldığı anda, Polonya Komünist Partisi yönetimini epeyce zorlamaya başlamıştı. Sovyetler Birliği Polonya'ya karşı doğrudan askeri müdahale yapmaktan çekindi, bunun yerine muhalefeti ezmeye çalıştı, fakat bu politika Sovyetler Birliği'nin başat rolünü daha çok kaygan hale getirmesine yol açtı. Çavuşesku yönetimindeki Romanya 1965'den itibaren Sovyetler Birliği'nin askeri ve siyasi danışmanlarını yurt dışına çıkartmış ve dış politikasını kısmen özerkleştirmeye çalışmaktaydı. Bütün bunlar Sovyetler Birliği'nin Doğu Bloğu içinde oynadığı başat rolü sürdürebilmekte zorlanmaya başladığına işaret etmekteydi.

Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin başat konumuna karşı eleştiriler yükselirken, Batı Avrupa'da da iki önemli tepki ortaya çıkmıştı. 1966 yılında ABD'nin NATO savunma doktrininde kitlesel savunma yerine esnek misilleme stratejisine geçiş önerisinin Fransa'yı tatmin etmemesi üzerine ortaya çıkan diplomatik sürtüşme Fransa'nın 1967 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrılması ve NATO karargâhının Paris'ten Brüksel'e taşınmasına yol açtı. İkinci tepkisel politika örneği, W. Brant döneminde uygulamaya konan Almanya'nın Doğu Politikası'nda (Ost Politik) görüldü. İki kutuplu uluslararası sistemin Batı Almanya'yı, doğu komşularıyla olan ilişkilerinde gerginliklere yol açacak konumda tutmaktaydı. Batı Almanya yönetimi önce Holstein doktrini olarak bilinen Sovyetler Birliği ile ilişkisini normalleştirmesine, daha sonra Doğu Politikası olarak adlandırılan Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ve sonunda da Doğu Almanya ile ilişkisini normalleştirdi. İktisadi, diplomatik ilişkilerle (bugün revaçta olan yumuşak güç, soft power,) uzun dönemde iki Almanya'nın birleşmesine zemin oluşturacak mekanizmaları kurarak, uluslararası sistemin sınırlamalarına karşı tepkisini sergilemişti. Batı Bloğunun başat aktörü Almanya'nın bu politikasını engelleyememiş, fakat iki kutup arasında geliş-

mekte olan yumuşamayı silahlanma yarışını körükleyerek hızla ikinci Soğuk Savaş döneminin başlangıcını oluşturan yıldız savaşları projesini devreye sokmuştu. Buna rağmen, Almanya Doğu Politikasından vazgeçmemiştir.

Görüldüğü üzere iki kutuplu uluslararası sistemin başat aktörleri ABD ve Sovyetler Birliği, eski konumlarını kendi blokları içinde sürdürmekte zorlanmaya başladılar. Bu durum karşısında Sovyetler Birliği yönetimi 1980'li yılların ikinci yarısında iki konuda politika değişikliği yapacağını gösterdi. Gorbacov'un Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne gelmesi üzerine 1985 yılından itibaren Glasnost ve Perestroika adıyla bilinen yapıda yenilik (reform) ve açıklık politikalarını gündeme getirdi. 1987 yılında ise daha ileri giderek, Sovyetler Birliği'nin COMECON ve Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerini yeniden yapılandıracağını ilan etti. Bu açıkça politika değişimi anlamına geliyordu. Doğu Avrupa ülkeleri Komünist Parti yönetimleri kendi iktidarlarının artık Sovyetler Birliği yönetimi tarafından eskisi gibi desteklenmeyeceğini, COMECON içinde yapılan kaynak dağıtımının da eskisi gibi olmayacağını, rejim değişikliğine yönelik Sovyet tank faktörünün gündeme gelmeyeceği anlamına geliyordu. Nitekim 1989 yılında bütün Doğu Avrupa ülkelerinde rejim değişikliğini savunan gösteriler yapıldığında Sovyetler Birliği herhangi bir müdahalede bulunmadı.

İktidarda bulunan Komünist Partiler önce muhalefette bulunanların bir kısmını yönetime çekerek iktidarlarını sürdüreceklerini varsaydılar, fakat bunların hiçbirisi çalışmadı. Doğu Avrupa'nın bütününde rejim değişiklikleri yaşanmaya başladı. Büyük çoğunluğunda rejimler kan akmadan değişti, Yugoslavya'da ise uzun süren bir savaş başladı. Sovyetler Birliği'nde ise 1990 yılı Ağustos ayında Gorbacov'u iktidardan düşürerek reformları değersiz hale getirmek için askeri bir darbe girişimi yaşandı, fakat Yeltsin'in karşı koyuşu ve Batı'nın desteği ile bu girişim başarısız oldu. Sovyetler Birliği Aralık 1991'de fiilen ilga edilip, yerinde bağımsız devletler ortaya çıkacaktı. Sovyetler Birliği'nin çöküşü aynı zamanda iki kutuplu uluslararası sistemin dağılışı anlamına geliyordu, nitekim Varşova Paktı ilga edilerek Soğuk Savaşın bittiği ilan edilecekti. Sovyetler Birliği'nin çöküşü yalnızca bir devlet/birliğin çöküşüyle sınırlı bir olay değildi, iki kutuplu uluslararası sistemin değişimi anlamına geliyordu. (Türkeş, 2004, s. 388)

Sovyetler Birliği'nin çöküşünde etkili olan uluslararası sistem faktörünün yanı sıra içsel etkenler de vardı. İçsel etkenler olarak uluslararası politikada ideolojik iddiasının tersi politikaların uygulanması, sistem içi eleştiriye açık bulunmamak, teknoloji üretiminde gerileme, enerji ihracına bağımlı kalmak ve son olarak Gorbacov reform projesinin başarısızlığını sıralayabiliriz.

Sovyetler Birliği 16 cumhuriyet ve çok sayıda özerk bölgelerden oluşan reel sosyalizmin uygulandığı bir birlikti. Sovyetler Birliği, Bolşeviklerin iktidara yükselişinden itibaren Batı'nın önerdiği liberal prensipler ve kapitalist yapıların emperyalizme yol açtığını, çalışan kesimlerin sermaye sahipleri tarafından ezildiğini, az gelişmiş bölgelerde bulunan ulusların metropolde bulunan gelişmiş kapitalist uluslar tarafından sömürüldüğünü ileri sürerek bu kapitalist ve emperyalist yapılara karşı olduğunu ileri sürdü ve bu yapıların yıkılarak yerine sosyalist bir düzen kurulmasını savundu. İdeolojik bakımdan bu karşıtlık daha I. Dünya Savaşı sonrasında açıkça ortaya konmuştu. ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de 14 maddede özetlediği liberal dünya düzeni projesine karşı, 1917'de iktidara yükselen Bolşevikler dünya devrimi ile gerçekleştirmek istedikleri "sosyalist dünya düzeni" projesini ileri sürdüler. Bu iki karşıt dünya düzeni önerisi kısa zaman içinde revizyona uğradı. Wilson'un önerdiği liberal dünya düzeni projesi ABD senatosunun onaylama-

ması üzerine Haziran 1920'de yerini İngiltere ve Fransa'nın benimsediği, İngiltere ve Fransa'yı tekrar başat konuma getirmeyi hedefleyen eski uluslararası düzenin restorasyonu yaklaşımına bıraktı. (Türkeş, 2012, s. 6-7) Paris Barış Müzakereleri adıyla bilinen süreç bu revizyonu ifade etmekte fakat uzun süreli bir başarı gösteremediği, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle kanıtlanacaktı.

II. Dünya Savaşı sonrasında ise, yukarıda verildiği üzere, ABD'nin başat rol oynadığı Batı dünyası/bloğu oluşturuldu. Bütün bu süreçte ideolojik bakımdan liberalizmin özgürlükçü, temel insan haklarını koruyan versiyonundan, otoriteryan, baskıcı, darbeler vasıtasıyla liberal iktisat politikalarını hayata geçiren yönetime kadar, liberalizmin çeşitli versiyonları uygulamaya kondu. Sovyetler Birliği'nde Bolşeviklerin savunduğu "dünya sosyalist devrimi" de gerçekleşmedi. Bu, 1925'den itibaren "tek ülkede sosyalizme", yani Sovyetler Birliği merkezli sosyalizm önerisine dönüştü. II. Dünya Savaşı sonunda Baltık Ülkeleri ve Merkezi-Doğu Avrupa ülkelerinin Doğu Bloğuna katılımları büyük oranda askeri güç kullanılarak gerçekleştirildi. 1956'da Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da gerçekleştirilen askeri müdahaleler, Romanya'nın siyasi baskı altında tutulması, Yugoslavya-Sovyetler Birliği gerginlikleri ve daha çok etkili olacak Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesi, Sovyetler Birliği'nin ideolojik bakımdan Batı'ya karşı ileri sürdüğü - emperyalist ve kapitalist yapılara karşı olma - söylemiyle çelişmekteydi. Uluslararası politikada ideolojik iddiasının tersi politikaları uyguladığı ölçüde Sovyetler Birliği, inandırıcılığını ve güvenilirliğini hem uluslararası düzlemde hem de oluşturduğu birlik içinde kaybetti.

Sovyetler Birliği içinde karar alma mekanizmaları oldukça katı kurallara bağlıydı. 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra yeni Genel Sekreter Kuruşçev devlet/parti birlikteliğine dayalı güç yapısını ayrıştırarak karar alma mekanizmasını dönüştürmeye çalışsa da, halen ideoloji ve politikalar politbüro tarafından tanımlanıyordu. Partinin orta ve alt düzey üyeleri-görevlileri politbüroda alınan kararları yaygınlaştırma sürecinde rol almanın ötesine geçememiştir. Görünürde bir seçim sistemi yok değildi. Önce yerel düzlemde seçimler yapılmaktaydı, bunlar da bölgesel düzeyde temsil edecek delegeleri seçiyordu ve böyle bir silsile ile merkezi yönetim ve politbüro mensupları belirlenmiş oluyordu. Bu yapı içinde eleştiriye açık bir alan yok denecek kadar azdı. Bu nedenle sistem içi eleştiri mekanizması çalışmamıştır. Kararların genellikle övgü ve alkışla karşılandığı, sorunların göz ardı edildiği, sıradan insanın politika belirleme sürecinde yer alamadığı bir karar alma mekanizması ortaya çıktı. Bu mekanizmadan beslenen, üst düzey parti-bürokrasi mensuplarından oluşan nomenklatura olarak adlandırılan profesyonel yöneticiler, sistem içi eleştirileri sisteme ihanet olarak yorumladığı ölçüde sistem kendi iç eleştirisini yapamaz noktaya ulaştı. Sistem içi eleştiriye kapalı yapılar ve bu yapılar içinde kendi varlıklarını sürdüren nomenklatura, sistemi dönüştürmekte isteksizdi. Bütün bunlar toplumsal çöküşün zeminini oluşturdu.

Sovyetler Birliği, Batı kapitalizmi ile girdiği rekabette teknoloji üretiminin önemini biliyordu. İki dünya savaşı arası dönemde büyük bir sıçrama yaparak, sanayileşme ve teknoloji üretiminde ciddi mesafe kat etti. Bu doğrultuda merkezi yönetimin yol gösterici çabası ve 1928'den itibaren uygulanan merkezi planlamalar kalkınma ve teknoloji üretimi konularında toplumun her kesiminin büyük bir şevkle gayret gösterdiği bilinmektedir. Aynı dönemde Batı kapitalizmi 1929 Dünya İktisadi Krizi ile uğraşırken, Sovyetler Birliği iktisadi krizleri asgari düzeye çeken planlı kalkınma modelini oldukça başarılı uygulayarak sanayileşme ve istikrarlı iktisadi büyümeyi başarmıştı.

Batı kapitalizminin içine düştüğü kriz Sovyetler Birliği'ne teknoloji transferi gerçekleştirme imkânı sağladığı gibi, bilim adamlarını da çekmeye başlamıştı. Aynı ölçüde önemli olan yaparak öğrenme yöntemi ile teknoloji üretmeye başlamıştı. Nitekim II. Dünya Savaşı başlamadan önce traktör fabrikalarının hızla silah fabrikalarına dönüştürülmesi, teknoloji adaptasyonunun düzeyine işaret etmektedir. Unutulmamalıdır ki, bu dönemde yalnızca elit değil, sıradan halk da sistemin başarılı olması doğrultusunda gayret göstermiştir. Aynı şevkin II. Dünya Savaşı esnası ve Birinci Soğuk Savaş döneminin başında da gerçekleştiğini gözlemek mümkündür. Fakat 1960'lı yılların başından itibaren teknoloji üretimi konusunda Sovyetler Birliği'nin aynı başarıyı gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Siyasal nedenler olduğu kadar, teknoloji üretimi konusunda gerilemeyi tespit ettikleri için 1973'de başlayan Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansları (Conference for Security and Cooperation in Europe) adıyla bilinen süreci Sovyetler Birliği destekleyecek ve 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi çerçevesinde oluşturulan sepetlerden teknoloji alanında işbirliği yapılmasını öngören maddeyi oldukça önemseyecekti.

Yumuşama (detente) döneminde teknoloji transferi yapmayı öngören Sovyetler Birliği öncelikle Avrupalı devletlerle işbirliğine girdi. Brant'ın izlediği Doğu Politikasına sıcak bakmasının gerisinde yatan nedenlerden bir tanesi Sovyetler Birliği'nin Almanya'dan teknoloji aktarımı yapmak istemesi ile ilgiliydi. Bu süreç Almanya ile Sovyetler Birliği arasında enerji işbirliğini geliştirme stratejisine dönüşecekti. Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkelerinin Doğu Bloğu içinde sorun çıkartmadan Sovyetler Birliği'nin vesayeti altında kalmalarını sürdürmek için onlara kısmen karşılıksız, büyük ölçüde çok ucuz doğal gaz sağlamaktaydı. Almanya'nın enerji ihtiyacını karşılamak, buna mukabil Almanya'dan boru hatlarında kullanılan konnektörleri almak, hatta bu bağlamda Almanya'dan döviz cinsinden kredi kullanmak amacıyla doğal gaz boru hattı anlaşmaları imzalandı. Bu, iktisadi bir mesele olduğu kadar, aynı zamanda teknoloji transferi yapmak isteğiyle ilgiliydi. ABD, Sovyetler Birliği'ne teknoloji aktarımı yapılmasına sıcak bakmadı, bu nedenle de Almanya'nın izlediği stratejiye destek vermedi, hatta eleştirdi. Teknoloji üretimi meselesinde en ciddi rekabet silah sektöründe yaşandı. Bu konuda Avrupa'da üretilen silah teknolojisinin de ABD'ye bağımlı olması Sovyetler Birliği'nin silahlanma yarışında elini bağlıyordu, çünkü ABD doğal olarak Sovyetler Birliği'ne askeri teknolojisini transfer etmedi. 1979 yılında ABD'de Reagan yönetimi yıldız savaşları projesini duyurduğunda Sovyetler Birliği bu konuda oldukça geri kaldığını fark etti. (Halliday, s. 234)

Teknoloji üretiminde yaşadığı gerilemeyi durdurmak ve Batı ile olan rekabetini sürdürebilmek için döviz ihtiyacı giderek yükselmekteydi. Bütün bunları karşılamak için Sovyetler Birliği petrol ve doğal gaz ihracatını giderek artırdı. İkinci Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin en önemli döviz girdisi enerji ihracından geliyordu. Fakat bu durum aynı zamanda Sovyetler Birliği'ni enerji ihracatına bağımlı hale getirdi. Enerji ihracatı ile elde ettiği gelirler teknoloji üretimine dönüştürülemedi. Bu kısır döngü bağımlılığı artırmaktan öteye geçemedi.

Boyutları küçük ve verimliliği az olsa da, Sovyetler Birliği, barınma, istihdam, temel eğitim, sağlık hizmetleri gibi konularda ciddi ilerleme kaydetmişti. Evsiz sayısı yok denecek kadar az, herkese bedava eğitim, sağlık hizmeti ve iş sağlanıyordu. Fakat sistem sıradan insanın politika oluşturma mekanizmasına katılımını sağlayacak bir mekanizma geliştirmeyi. Sovyetler Birliği'nde sıradan insan, politika dışı faaliyetlere katılmayı, günlük yaşamdan zevk almayı, geçmişi ve geleceği dü-

şünmeden yaşamayı alışkanlık haline getirmişti, çünkü sistem halkın politika oluşturma sürecine katılımını adeta yasaklıyordu. Bu durum, sorunlar birikip çözülemez noktaya ulaşınca kadar önemli bir mesele olarak tartışılmadı. Fakat Gorbaçov döneminde devlet toplum ilişkisini yeniden yapılandırmak için üretilen reformların uygulanmasına gelince, sıradan insanın devlete olan güvensizliği nedeniyle reform önerileri uygulanamaz duruma düştü, çünkü halk tepkisizliğini ortaya koydu. Gorbaçov'un reformları ne reddedildi, ne de benimsendi, böylece uygulamaya konamadı.

Yukarıda özetlenen içsel nedenler, daha önce tartışılan uluslararası boyutlarla birlikte hesaba katıldığında, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün iki düzlemde sorunların kesişmesi sonucunda çöküşe yol açtığı anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, birliğin dağılması ve iki kutuplu uluslararası sistemin bir bloğunun yıkılması ile gerçekleşmiştir. İki kutuplu uluslararası sistemin yıkılışı Batı Bloğunun zaferi olarak sunulmakla birlikte, ortaya çıkan yeni yapının önce tek kutuplu olduğu, daha sonra da çok kutupluluğa dönüştüğü genel kabul gören görüştür. Tek kutuplu ve çok kutuplu uluslararası düzenin sorunsuz çalıştığını iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Birinci (1990) ve ikinci (2003) körfez savaşları, Yugoslavya'nın dağılışı, Afganistan'a yapılan müdahale ve Pakistan'ın istikrarsızlaştırılması, Sudan'ın ikiye bölünüşü, Libya'ya yapılan müdahale vb durumlar istikrarlı bir uluslararası sistemin henüz üretilmediğini göstermektedir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünü açıklayınız.

AVRUPA'DA SOĞUK SAVAŞIN BİTMESİ VE TEK AVRUPA FİKRİ

Birinci Soğuk Savaş döneminde (1945-1968) Batı Avrupa iktisadi bakımdan ABD yardımları, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla sağlanan krediler ve karma ekonomiyi savunan Keynesci iktisadi kalkınma stratejisi ile yeniden inşa edildi. Bu dönem kalkınma iktisadi yazınında “altın çağ” olarak adlandırılmaktadır. (Hobsbawm s. 268) Çünkü devlete iktisat politikalarına müdahale ederek üretimi artırma, kitlelere bedava sağlık ve eğitim hizmeti sağlama ve herkese istihdam yaratma rolü yüklenmiş, bunun sonucu olarak üretim ve tüketim artarak Batı Avrupa ekonomileri hızlı büyüme kaydetmiştir. Bu dönemde iki kutuplu uluslararası sistemin ürettiği güvenlik yapılarından NATO'nun giderleri büyük ölçüde ABD tarafından karşılandığı için Batı Avrupa devletleri güvenlik harcamalarını önemli ölçüde düşürmüşlerdir. Buna rağmen, Fransa ve Almanya iki kutuplu uluslararası sistemin kendilerini sistem kısılcacında tutuşunun farkındaydılar.

İki kutuplu uluslararası sistemi yıkmadan, sistem içinde kalarak bu kısıkaçtan çıkmak için önce de Gaulle yönetiminde Fransa'da, daha sonra Brant iktidarında Batı Almanya'da kendi pozisyonlarını yeniden tanımlayan politikalar ürettiler. De Gaulle'ün ABD ile girdiği sürtüşme konusu NATO'nun yeni savunma stratejisine ilişkindir. 1949'dan 1966'ya kadar sürdürülen savunma stratejisine göre kendilerine karşı bir saldırı olduğunda müttefikler NATO çerçevesinde “toptan savunma ve misilleme” anlayışına göre hareket edeceklerdi. 1966 yılında hazırlanan Harmel Raporu olarak adlandırılan stratejiye göre savunma stratejisinde revizyon yapılarak, “esnek misilleme” stratejisine geçilmesi önerilmekteydi. Fransa, ABD'nin bu revizyonla Avrupa'da yeni bir durum yaratacağını ve bunun Fransa için yarar sağlamayacağını ileri sürerek ABD ile diplomatik sürtüşmeye girmiştir. Bu sürtüşme, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasına ve NATO karargâhının da Pa-

ris'ten Brüksel'e taşınmasına yol açmıştır. ABD ile Fransa arasındaki sürtüşme konuları yalnızca bu konu ile sınırlı değildi, iki devlet arasında üç alanda uyuşmazlık söz konusuydu. İlki, Batı Bloğunun liderliğinin paylaşılması, ikincisi askeri teknolojinin paylaşılması ve üçüncüsü istihbarat bilgilerinin paylaşılması meseleleridir. ABD adı geçen üç konuda kendi liderliğinin kabul edilmesini isterken, Fransa üç konunun da ABD'nin liderliğine bırakılmayıp, ABD ile Avrupalı devletler arasında ortak pay edilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Konu her gündeme geldiğinde ABD, Avrupalı devletlerin bu tür istekleri karşısında eğer eşit ortaklık isteniyorsa mali yükün de paylaşılması gerektiğini öne sürmekteydi. Bu sürtüşme konuları NATO savunma stratejisi değişikliği bağlamında açıkça ortaya çıkarak, ittifakın dağılmasına yol açmamakla birlikte, farklı politikaların gündeme gelebileceğini gösterdi. (Türkeş, 2004, s. 384)

İkinci tepkisel politika Brant Almanyası'nda ortaya çıktı. Brant da iki kutuplu uluslararası sistemin Batı Almanya'yı sınırladığını, özellikle doğu komşuları ile ilişkilerinin geliştirilmesini engellediğinin farkındadır. Bu kısıkaçtan kurtulmak için önce Sovyetler Birliği, daha sonra Polonya ve diğer Doğu Avrupa devletleri ve son olarak Doğu Almanya ile ilişkisini normalleştirmek üzere bir dizi iktisadi ve teknoloji alanlarında işbirliği antlaşmaları yaptı. Bunlar yumuşama (detente) döneminin (1969-1979) ilk yıllarına denk düştü. Yumuşama döneminde Batı Almanya'nın izlediği Doğu Politikası (Ost Politik), uzun dönemde iki Almanya'nın birleşmesi için zemin hazırlayacaktı.

Yumuşama döneminin önemli bir başka özelliği, bu dönemde Avrupalı devletlerin bağlayıcı olmayan siyasi tartışma platformu olarak tasarladığı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferanslarının başlatılması ve bu sürecin 1973-1975 arasında ciddi müzakerelere yol açarak, sonuçta 1975 Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasına yol açmasıdır. Helsinki Nihai Senedi Avrupalı devletler ile Sovyetler Birliği arasında güven artırıcı önlemler, iktisadi ve teknoloji konularında işbirliği ve insan hakları, basın özgürlüğü gibi konularda daha esnek olunmasını, karşılıklı bilim adamı, öğrenci, gazeteci değişimi programlarının uygulanmasını öngördü. Bu işbirliği modelinde Batı Almanya, Doğu Almanya'nın (ve tabi diğerlerinin) sınır bütünlüğünü tanıdı. Yumuşama döneminde Batı Almanya, Doğu komşuları ile ilişkisini önce normalleştirdi, sonra özellikle enerji alımı konusunda geliştirdi. Elbette bütün bunlar iki kutuplu uluslararası sistem içinde gerçekleştirildi. Diğer bir deyişle Brant, uluslararası sistemi yıkmak üzere yola çıkmadı, bu sistem içinde diplomatik manevralar yaparak ulusal çıkarını sistemik kısıtlamalara rağmen gerçekleştirdi.

1979 yılında başlayan İkinci Soğuk Savaş dönemi Avrupalı devletler açısından istendik bir durum değildi, çünkü iki kutup arasında gerginliğin artması Avrupalı devletler ile Doğu Bloğu mensubu devletler arasında ilişkilerin geliştirilmesini frenlemekteydi. İkinci Soğuk Savaş (1979-1991) döneminde Avrupalı devletler Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu sağlamlaştırmak üzere politikalar üretmeye gayret edeceklerdi.

Tek Avrupa fikri Kutsal Roma Cermen imparatorluğu döneminden beri var olan bir düşüncedir, hatta daha eskiye gittiği de söylenebilir. Fakat bugünkü tek Avrupa fikrinin elle tutulur ilk önerilerinin I. Dünya Savaşı sonrasında gündeme taşındığını söylemek mümkündür. İlk örneğini Fransa başbakanı Edouard Herriot'un 1925 yılında "Avrupa Birleşik Devletleri" kurulması önerisini 1929 yılında Fransa dışişleri bakanı Aristide Briand bu kez Milletler Cemiyeti'nde yinelemiş ve bir yıl sonra da önerisini "Federal Avrupa Birliği" adıyla Milletler Cemiyeti içinde bölgesel entegrasyonu gerçekleştirmek amacıyla sunmuştu. Ancak, bu öneriler iki dün-

ya savaşı arası dönemde karşılığını bulamayıp, daha sonra Hitler'in yükselişi ile önceliklerin değiştiği bir konjonktürde rafa kaldırılmıştır. Herriot ve Briand'ın önerilerinin esası ekonomik işbirliği üzerinedir, siyasal bir birlik arayışından henüz söz edilmemiştir.

II. Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da bütünleşme fikri tekrar gündeme geldi. Almanya ile Fransa arasındaki savaş ve gerginliklere son vermek amacıyla bu kez ABD'nin de büyük teşviki sonucu, Almanya ile Fransa arasında savaşa yol açan çelik ve kömür (enerji) sahipliği ve kullanımının ulusal kontrolden çıkartıp, ortaklaşa oluşturulan "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu" ile çözülmesini öngörmekteydi. 1951 yılında kurulan "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu"nun, Batı Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın üyesi bulunduğu 6 ülkeden oluşmaktaydı. Bu devletler egemenliklerinin bir kısmını ulus üstü bir kuruma devretti. "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu"nun ilk başkanı eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet oldu. Savaş ve çatışmalara neden olan kömür ve çelik üretimi ve sahipliğinin bağımsız ve uluslar üstü (supranational) bir kurum tarafından yürütülmesi durumunda çatışma nedeni olmaktan çıkacağı, böylece iktisadi alanda yapılan işbirliğinin savaşın kötü mirasını aşmaya yarayacağını öngören bu yaklaşım, ilerde "işlevselcilik" adıyla anılacaktı.

Avrupa bütünleşmesinde "işlevselcilik" adıyla anılan bu yaklaşıma göre siyasi konuların şimdilik bir kenara bırakılıp, iktisadi alanda iş birliği yapılmasını öngörüordu. Bu doğrultuda 1957 yılında yukarıda adı anılan 6 devlet kömür ve çeliğin yanı sıra diğer sektörlerde de ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla, 1957'de Roma Antlaşmasını imzalanarak "Avrupa Ekonomik Topluluğu"nu (AET) kurdular. Bir yıl sonra da üye devletlerin nükleer enerji alanında araştırmalarını koordine etmek ve nükleer enerjinin barışçı kullanımını sağlamak amacıyla "Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu"nu (EURATOM) kurdular. "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu", "Avrupa Ekonomik Topluluğu"nu (AET) ve "Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu" (EURATOM) Roma Antlaşmasının 1958 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa bütünleşmesinin en önemli ilk aşamasını oluşturdu. Böylece, tek Avrupa fikri Avrupa toplulukları üzerine bina edilecekti. Bu üç topluluk 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşması ile bir Konsey ve Komisyon altında birleştirilerek Avrupa Toplulukları (AT) haline getirildi. 1968 yılından itibaren AT daha ileri giderek, üye devletler arasında sanayi ürünlerinin bir kısmında gümrük vergisinin kaldırılması ve tarım ve ticaret politikalarının ortaklaşa oluşturulması doğrultusunda adımlar atılmasına karar verdi, böylece ilerde "Gümrük Birliği" oluşturulacaktı. Elbette bu süreç hiç kolay geçmedi. Üyelerin bazıları sektör bazında kimi rezervasyonlar koyduğu gibi, bazıları ek süre istediler, fakat kimi aksaklıklara rağmen Gümrük Birliği gerçekleştirildi. Gümrük Birliği Avrupa içi ticari ilişkilerde liberal ekonomi politikasını temel alırken, üçüncü ülkelere karşı korumacı yaklaşımı benimsedi ve böylece Tek Avrupa fikrinin öncelikle bölgesel işbirliğine dayalı, bölgenin iktisadi ve ticari çıkarlarını dış dünyaya karşı korumayı öngörmekteydi.

1960'lı yıllarda dünya ekonomisinde gerçekleşen istikrarlı büyüme ve Avrupa Topluluklarının üye ülkeler arasındaki iktisadi ilişkileri geliştirmesi, AT'yi çekim merkezi haline getirdi. Bu nedenle İngiltere'de AT'ye üye olmak için başvurdu, fakat Fransa cumhurbaşkanı de Gaulle 1963 ve 1967'de İngiltere'nin üyelik başvurusunu iki ana nedenden dolayı 1963 ve 1967'de veto etti. İlki, Fransa, ortak tarım politikasında Fransa'nın pozisyonuna İngiltere'nin karşı çıkacağını bildiği ve bu nedenle ortak tarım politikası oluşturuluncaya kadar İngiltere'nin üyeliğini geciktirmek amacıyla veto etti. İkincisi, Fransa güvenlik konusunda, İngiltere'nin

ABD'nin truva atı rolü oynayacağı gerekçesi ile veto etti. Ortak tarım politikası tanımlandıktan sonra İngiltere, ancak İrlanda ve Danimarka'nın başvurularıyla birlikte 1973 yılında üyeliğe kabul edilecek ve böylece AT 6 üyeden 9 üyeye çıkacaktı. Bu, tek Avrupa fikrinin oluşturulması doğrultusunda gerçekleştirilen ilk genişleme dalgasıdır.

AT 1960'lı yıllardan 1980'li yılların ortasına kadar üye devletler arasında iktisadi kalkınmanın dengeli olması ve bölgesel farklılıkların giderilmesi doğrultusunda politika geliştirmeye özen gösterdi. Avrupa Topluluklarının oluşumu ve ilk genişleme dalgası AT'nin başarılı olduğunu göstermektedir.

İkinci genişleme dalgası AT'nin 1981'de Yunanistan'ı, 1986'da ise İspanya ve Portekiz'i AT sistemi içine kabul etmesiyle gerçekleşti. Bu genişleme dalgası iktisadi olduğu kadar siyasi nitelik te taşımaktadır. Bu genişleme, işlevcilik yaklaşımına yöneltilen eleştirilere de bir cevap niteliğindedir. İşlevcilik yaklaşımı çoğunlukla iktisadi ilişkilere dayalı işbirliği ile sınırlı kalınmasını öngörürken, yeni-işlevcilik yaklaşımı bunun yeterli olmayacağını, AT'nin siyasi konularda da işbirliği yapılmasına önem vermesi gerektiğini ileri sürmekteydi. Böylece, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AT'ye üyelikleri bir ölçüde siyasal sistem ile de ilişkilendirildi. Bu ülkelerde diktatörlükler yıkıldıktan sonra, AT, demokrasiye geçişi sağlamlaştırmak için iktisadi kalkınmalarına yardım edecek ve demokratik kurumların yerleşmesine destek verecekti, bu nedenle de bu genişleme dalgası aynı zamanda siyasal nitelik taşımaktaydı.

İkinci genişleme dalgasında AT 9 üyeden 12'ye çıktı, fakat mali yükün kimler tarafından paylaşılacağı tartışması 1980'lerin başında yaşanan dünya ekonomisindeki durgunluk dönemiyle örtüşünce önceki genişleme dalgasına göre AT'nin bu genişleme dalgasında başarılı olup olamayacağı sorusunu gündeme getirdi. İktisadi konularda ortaya çıkan karamsar tablo, 1985 yılında Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun hazırladığı "Beyaz Kitap" adıyla anılan, AT'yi 1 Ocak 1993 tarihine kadar Tek Pazar oluşturmaya yönlendiren karar ile aşıldı. Bu hedef doğrultusunda yapılan çalışmalar AT'nin, "Avrupa Tek Senedi" oluşturmasıyla sonuçlandı. 1986 yılı Şubat ayında 12 AT üyesi devletler "Avrupa Tek Senedi"ni imzaladılar. 1987 yılında yürürlüğe giren bu Senet, yukarıda belirtilen Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmaları büyük ölçüde birleştirici yönde değişikliğe uğrattı. Böylece tek Avrupa oluşturma fikri doğrultusunda ciddi bir adım atılmış ve iktisadi durgunluğun yarattığı endişe siyasi bir karar ile kısmen aşılmıştı. (Kahraman, s. 1-8)

Asıl büyük değişiklik iki yıl sonra Doğu Avrupa'da yaşanan rejim değişimleri sonucu oldu. 1987 yılında Gorbaçov'un reform ve açıklık politikası çerçevesinde Doğu Avrupa'ya yönelik Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılacağı mesajı Doğu Avrupa'da beklenen etkiyi gösterdi ve 1989 sonuna kadar bütün Doğu Avrupa rejimleri sallandı ve çoğu yıkıldı. Aynı ölçüde önemli değişim Soğuk Savaş'ın başlangıcını oluşturan nedenlerden bir tanesi olan İki Almanya'nın bölünmüşlüğü ortadan kaldıran yol açıldı ve Berlin Duvarı yıkıldı. Bu radikal karar 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleştirilmesine yol açtı. Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ise resmin tamamlanmasına yol açtı: iki kutuplu uluslararası sistemin Doğu Bloğu çöktü.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Yeni Genişleme Dalgaları

Delors'un başkanı olduğu Komisyon'un tanımladığı parametreler çerçevesinde ilerleyen AT, iki kutuplu uluslararası sistemin Doğu Bloğunun çöküşünün ilan edildiği zaman diliminde, Aralık 1991'de, Maastricht'te toplandı ve Avrupa Birliği

adıyla anılacak antlaşmayı müzakere ettiler. Maastricht Antlaşması 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girdi.

Maastricht Antlaşmasına göre, Avrupa Birliği üç sütun üzerine dayandırılacaktı. İlk sütun, daha önce kurulan “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu”, “Avrupa Ekonomik Topluluğu” ve “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu”nun tek çatı altında toplanmasına karar verildi. Maastricht Antlaşmasının ikinci sütunu “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” oluşturmayı ve ortak savunma politikası oluşturma konusunda çalışılmasını öngördü. Üçüncü sütunda ise “Adalet, İşçileri ve Göç” konuları tek çatı altında toplanacaktı. Maastricht Antlaşması tek Avrupa fikrinin yeni mimarisini oluşturdu. (Kahraman, 1997, s. 147-178)

Maastricht Antlaşması, AB'nin parasal birliğinin kurulmasını da öngörmekteydi. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonuncu Avro alanı oluşturuldu ve Avrupa Birliği'nin ortak para birimi olan Avro (Euro) 2002 yılı başından itibaren ilk 12 ülkede kullanılmaya başlandı. 2012 yılına kadar kimi krizler geçirse de Avro alanı ciddi bir sorunla karşılaşmadı. Yunanistan'ı iflasın eşiğine getiren mali kriz ve İtalya, İspanya ile Portekiz'de yaşanan benzer zorluklar Avro alanında bulunmanın avantajlar sunduğu gibi bazı dezavantajları olduğunu da göstermiştir.

Birinci ve üçüncü sütunlar daha önce oluşturulan müktesebatı tek çatı altında toplarken, ikinci sütunda bulunan AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası AB'nin bölgesel ve küresel düzlemde rol alma talebinin açık ifadesiydi.

Avrupa Birliği Antlaşmasını takiben Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in 1995 yılında Birliğe yeni üye olarak kabul edilmesi Soğuk Savaş döneminde oluşturulan tarafsız ve gri bölge ülkelerinin tek Avrupa fikri çatısı altında entegre olduklarını göstermektedir. Bu ülkelerin katılımı AB bütünleşmesi doğrultusunda atılan nispeten kolay fakat önemli bir adımdı.

Asıl meydan okuyucu adım Merkezi-Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üyelikleri konusunda atıldı. 1997 AB zirvesinde alınan karara uygun olarak AB ile müzakere masasına oturan eski Doğu Bloğu ve ilga edilen Varşova Paktı üyesi Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında AB'ye katıldılar. 2007 yılında ise 1999 AB zirvesinde aday olarak belirlenen ülkelerden Güney Doğu Avrupa (Doğu Balkanlar) ülkeleri Romanya ve Bulgaristan üye oldular, böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde AB kendi doğusunda bulunan yakın çevresini entegre ederek Rusya ile arasında gri bölge kalmamasına özen gösterdi.

AB, 2012 yılında vardığı karar ile 1 Temmuz 2013 tarihinden itibaren Hırvatistan'ın üyeliğinin başlayacağına karar vererek, AB'nin Batı Balkanlar ve Türkiye dışındaki bütün yakın çevresini entegre etmiş oldu. Böylece AB 28 üyeye ulaştı. Batı Balkanlar ve Türkiye'nin üyelikleri konusunda ise AB, yeni şart koşma politikaları ile Türkiye ve Batı Balkanları kol mesafesinde tutarak, “ne tam dışarıda bırakmak, ne de hızlı entegre etmemek” adıyla tanımlanabilecek stratejisini sürdürmektedir.

Avrupa'da Soğuk Savaşın bitmesi ve tek Avrupa fikrini açıklayınız.

YENİ DÜNYA DÜZENİ İÇİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DURUMU

Soğuk Savaş'ın sona ermesi AB'ye iki alanda açılım yapma imkânı sundu. İlki, 1951'de Kömür Çelik Antlaşması olarak başlayıp, 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması çerçevesinde oluşturulan Avrupa Toplulukları 1987'de Avrupa Tek Senedi haline getirildi. İktisadi ve siyasi alanlarda Avrupa'da işbirlikleri alanları oluş-

turup, bu işbirliklerini tek çatı altında toplandı. 1993’de yürürlüğe giren Avrupa Birliği (Masstricht) Antlaşması ile iktisadi, siyasi ve sosyal konuları üç sütun üzerine bina edilerek Avrupa içi işbirliğini derinleştirme imkânı ortaya çıktı. Derinleşme aynı zamanda yeni üyeler için yeni şart koşmaları üreterek ilerde üye olacak çevreyi AB yapılarına uyumlu hale dönüştürmeye çalıştı. Derinleşme konusunda atılan bir başka adım, 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması hükümlerine göre 1997 Amsterdam Antlaşmasına göre oybirliği ile alınan 70 maddeden 29’unda nitelikli çoğunluk sistemine geçilmesine karar verildi, böylece AB karar alma sürecinde daha esnek olmayı hedefledi.

İkinci önemli açılım Avrupa’nın yakın çevresinde olduğu gibi küresel düzlemde rol oynamasına imkân sağlayan ortak dış ve güvenlik politikası oluşturulması doğrultusunda atılan adımlardır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği (Masstricht) Antlaşması’nda başlatılan süreç, 1997 Amsterdam Antlaşması’nda daha net ifade edilen maddelere dönüştürüldü. Aralık 1998’de Fransa ile İngiltere arasında varılan uzlaşısı - St. Malo deklarasyonu - sonucu Masstricht antlaşmasında uzun dönemli hedef olarak belirtilen ortak savunma politikası da AB’nin gündemine alınmış oldu. Güvenlik ve savunma konularında ortak politika geliştirme stratejisi derinleşme konusunda da olduğu gibi uluslar üstü bir yapıya dönüştürülmek üzere bir Avrupa Konvansiyonu (Anayasasına) dönüştürülmek istendi, fakat 2005 yılında bu girişim Fransa ve Hollanda’da referandumlarda reddedildi. Avrupa halklarının derinleşme ve ortak dış, güvenlik ve savunma konularını uluslar üstü bir yapıya dönüştürülmesini istemediği sonucu çıkarılarak, 2007 yılında Lizbon Antlaşması üretildi. 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması kurucu antlaşmanın adını “Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Lizbon Antlaşması” olarak dönüştürdü. Lizbon Antlaşması, derinleşme konusunda eski yapıları korurken, Avrupa ortak dış, güvenlik ve savunma politikası hakkında hükümetler arası karar alma, yani yetkiyi AB Komisyonuna değil, AB Konseyinde olması kararını bir farkla yineledi. Lizbon Antlaşması’na göre dış politika, güvenlik ve savunma konularında hükümetler arası yapıyı koordine etmesi için yeni bir komiserlik inşa etti ve savunma konusunda araştırmaları koordine etmek üzere “Avrupa Savunma Ajansı”na legal statü sundu.

AB, Soğuk Savaş sonrası dönemde, küresel düzlemde iki konuda oldukça iddialı çıkışlar yaptı. İlki, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde Türkçe’ye “Komşuluk Politikası” olarak çevrilen yakın çevresini düzenlemek istedi. 1995 yılında başlattığı Barcelona Süreci ile Akdeniz bölgesinde bulunan ülkelere Avrupa değerlerini ve normlarını tanıtmak, onların ekonomilerini serbest piyasa ekonomisi kurallarına uyumlu hale getirmek için çeşitli projeler sunarak ortak Akdeniz kimliği oluşturmak istedi. Aynı reçeteyi bütün Barselona Sürecine katılan ülkelere uygulayıp, bunları birbirine yakınsamak istiyordu. On yıllık uygulama sonucu, AB, 2005 yılına gelindiğinde bu stratejinin çalışmadığı, başarısız olduğu sonucuna vararak stratejide bazı değişiklikler yaparak 2003 tarihinden itibaren geliştirmeye başladığı “Komşuluk Politikası”nı bu kez Karadeniz bölgesinden başlayıp, Akdeniz ülkelerini de içine alan daha geniş bir alanda uygulamaya başladı. “Komşuluk Politikası” süreci içinde bulunanlara üyelik vaad etmeksizin, onlara “derinleştirilmiş serbest pazar ekonomisi” oluşturmalarını tavsiye eden ve onları bu doğrultuda yönlendiren havuz politikası sundu. İlk uygulamalarda görülen şevk, son yıllarda karamsarlığa dönüşmeye başlamıştır. Bu konudaki çok başarılı olmayan adımlar, 2008’de başlayan mali kriz ve Yunanistan’ın içine düştüğü yarı iflas durumu AB’nin çevresinde bulunan bölgeleri AB’ye karşı kuşkulu olamaya sevk etmekte ve böylece AB’nin yakın çevresini neo-liberal politikalara hazırlama süreci yeni sorunları üretecek duruma taşımıştır.

Ortak dış, güvenlik ve savunma politikası alanında ise AB azımsanamayacak mesafe kat etmiştir. 1990'lı yılların başında Avrupa güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılmasına yönelik dört öneri gündeme gelmişti. Almanya ve Çek Cumhuriyeti'nin önerdiği Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansları/Örgütü (AGİK/AGİT) esaslarına dayalı pan-Avrupa güvenlik yapılanmasıdır. Diğer Rusya Federasyonu'nun önerdiği "Avrupa Uyumu" yaklaşımına dayanan Avrupa Güvenlik Konseyi oluşturma önerisidir. Fransa ve Belçika'nın savunduğu NATO'dan Ayrı ve Ayrılabilir Avrupa Güvenlik Politikası vardır. Son olarak ABD ve İngiltere'nin savunduğu NATO İçinde, Gerektiğinde Ayrılabilir Avrupa Güvenlik Kimliği oluşturma önerileridir. Önerilerden ilk ikisi hızla rafa kaldırıldı. Son iki öneri ise birbirine karşı müzakere ve mücadele ederek bugüne kadar gelmiştir. Fransa'nın başını çektiği öneri NATO'nun alt yapısını kullanarak Avrupa güvenliği oluşturmayı öngörürken, ABD ve İngiltere'nin başını çektiği yaklaşım Avrupa Güvenliğini NATO'ya alternatif, ondan bağımsız bir konuma taşınmasını önlemeyi hedeflemektedir.

Bütün bu süreçte Türkiye'nin durumu en ilginç olanıdır: AB üyesi olmadığı için Türkiye, bu iki yaklaşımdan ABD ve İngiltere'nin önerisini desteklemiştir, aksi durumda AB'ye üye oluncaya kadar Avrupa Güvenlik mimarisinden dışlanmayla karşı karşıya kalabilirdi. 1999 NATO Washington zirvesinde Türkiye'nin, AB'nin NATO ile işbirliği yapacağı konuların hepsini, her seferinde, her olay bazında (case-by-case) NATO'nun karar alma sürecine getirmesi kuralını, yani kararların NATO Kuzey Atlantik Konseyi'nde alınması ilkesini ısrarla savunmuş ve bu kural çeşitli modüller çerçevesinde ilerde tanımlanarak uygulamaya konulmuştur. Türkiye'nin savunduğu bu kural devredilemez (prerogative) bir haktır. Türkiye bu kuralı hatırlatırken Batı Avrupa Birliği (BAB=WEU) bağlamında önce sürece dahil edilip, daha sonra BAB'ın AB'nin kurumsal parçası haline dönüştürüldüğü 1999-2000 yılları sırada kaybettiği müktesep haklarını kaybetmesi üzerine ısrarcı olmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra ayrıca Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin NATO imkân ve kabiliyeti altyapısından yararlanmaması doğrultusunda çekinceler koymuştur. Bütün bunlara rağmen, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası zamanla gelişmiş, fakat henüz NATO'dan tamamen ayrılıp, NATO'ya alternatif bir yapı, imkân ve kabiliyete ulaşamamıştır. Bunun temel nedeni, Avrupa güvenlik ve savunma politikasını tam harekete geçirecek askeri teknoloji halen ABD'nin elindedir ve ABD bunu her durumda müzakere malzemesi yapmaya devam etmektedir. AB güvenlik ve savunma konusunda küresel düzlemde kendi başına hareket edebilir noktaya ulaşması ancak AB'nin askeri teknoloji alanında yatırımlara çok büyük oranda kaynak ayırmadığı durumda AB'nin ABD'nin askeri teknolojisine bağımlılığı sürececek ve bu da AB'yi askeri bir güç olma konusunda sınırlamaya devam edecektir.

Görüldüğü üzere, Soğuk Savaş döneminde üretilen güvenlik yapıları Soğuk Savaş sonrası dönemde önemli değişime uğramış ve bu konuda AB'nin müzakere ve mücadelesi halen devam etmektedir. Bu konuda AB içinde pozisyon değiştiren aktörler olduğu gibi, AB'ye yeni katılmakta olan aktörler arasında da farklı tutum sergileyenler bulunduğu unutulmamalıdır. Nitekim ABD ile İngiltere öncülüğünde 2003 yılında Irak'a yapılan ikinci askeri müdahale yalnızca ABD ile Fransa-Almanya ekseninde gerginliğe yol açmamıştır. Aynı zamanda AB'ye yeni üye olmakta olan 10 Doğu Avrupa ülkesi hükümet ve devlet başkanlarının ABD yanlısı tutum belirlemesi AB içinde eski ve yeni Avrupa tartışmalarına yol açmıştır. ABD ile Avrupalı devletler arasında yaşanan kimi gerginlikler, Soğuk Savaş döneminde mevcut olan, yukarıda zikredilen liderlik, teknoloji ve istihbarat bilgileri paylaşımları meselesinde yeniden üretilmeye devam edecektir. (Türkeş, 2004, s. 379-403)

AVRUPA'DA YENİ DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKMASI

Çek ve Slovakya Cumhuriyetleri

İki kutuplu uluslararası sistemin sona erışı ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü Avrupa kıtasında yeni devletlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Baltık devletleri olarak anılan, Estonya, Litvanya ve Letonya II. Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği sınırları içine dahil edilmişlerdi. Sovyetler Birliği dağılınca bu devletler bağımsızlıklarını ilan ettiler, böylece Avrupa kıtasında yeni bağımsız devletler ortaya çıktı. Polonya ile Letonya arasında kalan Kaliningrad bölgesi ise Rusya Federasyonuna bağlıdır.

Çekoslovakya'nın Kadife devrimi olarak anılan anlaşma yoluyla bölünmesi 1992 yılı Aralık ayında gerçekleşmiş ve Çek Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Çekoslovakya'nın bölünmesi kansız olmakla birlikte, bu bölünme halkın iradesine karşı gerçekleşmiştir, çünkü kamuoyu yoklamalarına göre, Çek ve Slovak halkları, devletin yeniden yapılandırılmasını istemekte, fakat bağımsız iki devlet olarak ortaya çıkmasına destek vermemektedirler. Buna rağmen Çek ve Slovak liderleri konuyu referanduma taşımak yerine Çek ve Slovak Federal parlamentolarında oylamaya sunup, bölünme ve bağımsızlık kararını meclislerine aldılar. Halkın bölünmeye karşı olmasının temel nedeni, sınırın iki tarafında akrabalarının bulunması, iki halk arasında evlilik oranının yüksek oluşu ve hatta kimlik belirlemede ciddi sorunların ortaya çıkacağı gerçeğini bilmelerinden kaynaklanıyordu. Çek liderliğinin bölünmeyi tercih etmesinin gerisinde yatan neden, küçülmenin Çek Cumhuriyeti'ne Avrupa-Atlantik yapıları daha kolay ve hızlı üyelik yolunu açacağı varsayımdır. Slovak liderliği ise, bölünmenin Slovak kimliğini yeniden canlandıracağına böylece asimile olmaktan kurtulacaklarına inandığı için bölünmeyi savundular ve halka referandum ile sormak yerine, meclis kararı ile bölünme kararı alınmasını sağladılar.

Yugoslavya'nın Dağılışı

Diğer örneklerle karşılaştırıldığında Yugoslavya'nın dağılışı uzun ve kanlı olmuştur. Yugoslavya'nın dağılışı Avrupa kıtasında yeni devletlerin ortaya çıkmasına da yol açtı. 1992 itibarıyla Sosyalist Federal Yugoslavya'nın yerinde 7 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır (Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Kosova). Bütün bu süreçleri analiz etmek için öncelikle Yugoslavya'nın dağılışı irdeleyerek işe başlamakta yarar var. Sosyalist Federal Yugoslavya Devleti niçin ve nasıl dağıldı? Bu dağılışı bir hamlede olmadı. Yugoslavya ardarda üç kez parçalandı. İlki 1991 ve 1992 yıllarında gerçekleşen bağımsızlık ilanlarıyla, ikincisi 2006 yılında Karadağ'ın Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nden referandum yoluyla ayrılması, üçüncüsü ise 2008'de Kosova'nın uluslararası aktörler ve kurumlar tarafından "denetlenen bağımsızlığını" ilan etmesi ile gerçekleşmiştir.

Yugoslavya niçin parçalandığını anlamak için, öncelikle Tito'nun II. Dünya Savaşı sonrasında 6 cumhuriyeti (Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya Cumhuriyetleri) ve 2 özerk bölgeyi (Kosova ve Vojvodina özerk bölgeleri) nasıl bir araya getirebildiğini anlamak gerekir. Tito öncelikle bir arada yaşamak için ideolojik bir söylem üretti bu "Halkların kardeşliği" söylemiydi. Bu ideolojik söylemi sosyalizmin eşitlik vurgusu ile destekleyerek savaş sırasında birbirini boğazlayan halkları hasmane tutumdan birbirine karşı barışık tutum ta-

kınmaya yönlendirdi. İkincisi, cumhuriyetler arasındaki ilişkiyi federal yönetim yapısı içinde hiyerarşik değil, eşit statüde tutacağını ileri sürdü. Üçüncüsü, cumhuriyetler arası ilişkilerde gerektiğinde kendi karizmatik liderliğini kullanarak denge politikası izleyeceğini, bütün bunlara rağmen bu yapıya uyum sağlamak istemeyenlere karşı güç kullanacağını ortaya koydu.

II. Dünya Savaşı esnasında kanlı boğazlaşmalara giren Yugoslavya halkları yakın geçmişin olumsuz mirasını, ideolojik tutum, idari ve iktisadi yapı ve denge politikası ile aşabileceklerdi. Tito, Yugoslavya'nın idari yapısını 6 federal ve 2 özerk bölgeden oluşan yönetim birimine ayırarak aynı zamanda ulusal kimliklerin muhafaza edilmesine imkân sunmuştu. Tito'nun 6 cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan Sosyalist Federal idari yapıyı inşa etmesi farklı yerel-ulusal kimliklere nisbi de olsa eşitlik statüsü sağlandığına işaret ediyordu. Federal idari yapıyı en çok destekleyenler, en zayıf durumda olan, Makedonya ve Bosna-Hersek cumhuriyetleri idi, çünkü Boşnaklar ve Makedonlar federal yönetim yapısı içinde kendi kimliklerini yeniden üretebilme imkânı bulacaklardı. Federal yönetim biçimini sosyalizm ile ilişkilendirerek hem "halkların kardeşliği" ideolojisini desteklemiş, hem de iktisadi bakımdan kaynak dağılımının eşitlik anlayışına göre biçimlendirileceği temasına vurgu yapmış oluyordu. Nitekim 1950'li ve 1960'lı yıllarda yerel kimlikler ikincil plana çekilerek Yugoslav üst kimliği ulusal düzlemde kabul görmüştür. (Türkeş, 1995, s. 469)

Tito döneminde ilk ciddi iktisadi reform projesi 1963-64 yılında uygulamaya konan iktisadi alanda merkeziyetçi planlama politikasından vazgeçip, iktisadi desentralizasyon politikasına geçişte görmek mümkündür. Bu talep Yugoslavya'nın diğerlerine göre daha çok gelişmiş durumda olan Slovenya ve Hırvatistan'dan gelmiş ve bunları tatmin eder niteliktedir. Bu reform ile cumhuriyetler merkezi olarak değil, o cumhuriyetin kararı ile iktisat politikasını genel sosyalizm çerçevesi dışına çıkmadan belirleyebilme imkânını elde ettiler. Bu demokratik bir adımdı, fakat herkesi tatmin etmeyecekti. Yugoslavya'nın az gelişmiş durumda olan diğer cumhuriyetleri kendilerine merkezi devlet kararı ile sermaye aktarımı yapılamayacağı için bu reformdan memnun kalmadılar. Gerektiğinde Tito karizmatik liderliğin verdiği gücü kullanarak gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere sermaye aktarımı yapabiliyordu, fakat bu genel kural olmaktan çıkmıştı. Slovenya ve Hırvatistan'ın öne çıkan iktisadi gücünü dengelemek için, Tito, Sırpı ordu ve bürokrasi içinde önemli pozisyonlara getirdi. 1974 anayasa reformunda Kosova özerk bölgesine yasal olarak cumhuriyet statüsü tanımamakla birlikte, Kosovalı delegelere diğer cumhuriyet temsilcileri gibi eşit statüde oy kullanabilme imkânı sunarak cumhuriyetler arası denge politikasını rahatça uygulayabildi.

1980 yılında Tito öldüğünde cumhuriyetler arası denge politikasını sürdürebilecek hiç bir lider mevcut olmadığı gibi, Slovenya ve Hırvatistan 1963-64 iktisadi reformları sonucu elde ettikleri avantajlı durumu daha ileri taşımak isterken, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri bürokrasi içinde elde ettikleri etkin pozisyonları güçlendirmeye çalıştı. Kosova ise özerk bölge statüsünün cumhuriyet statüsüne dönüştürülmesini talep etmekteydi. Cumhuriyetlerin hepsi yerel kimliklerini ön plana çıkartan milliyetçi söylemleri üretmeye başlayıp, üst kimlik olarak benimseven Yugoslav yurttaşlığı kimliğini ikincil duruma attılar. Yerel kimliklerin ön plana çıkartılması merkezi devlet yönetiminde sürtüşmeler yol açtı. 1989-1991 yılları arasında devletin yeniden yapılandırılması tartışması ön plana çıktı. 1990 yılında gerçekleşen serbest çok partili seçimlerden milliyetçi partiler zaferle çıktı. Aynı yıllarda devleti yeniden yapılandırmak için üç öneri sunuldu: Sırbistan ve Karadağ

Cumhuriyetleri yeniden merkezileşmeyi savunurken, Slovenya ve Hırvatistan federal yönetim biçiminden vazgeçip, onun yerine konfederasyon oluşturulması gerektiğini savundular. Bosna-Hersek ve Makedonya Cumhuriyetleri ise ara bir formül olan gevşek federasyon kurulmasını önerdiler. Üç öneri de karşılıklı olarak reddedildi ve sistem tıkandı. (Türkeş, 1995, s. 475)

1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri karşısında Sırp'ların başat rol oynadığı Yugoslav Federal Ordusu, Slovenya ve Hırvatistan'da duruma müdahale etti, fakat Sırp yönetiminde bulunan Miloseviç savaşı bir haftadan fazla uzatmayıp, askeri gücü Bosna-Hersek'te kullanmayı tercih etti. Aralık 1991'de Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını tanıması Yugoslavya'nın dağılışına ivme kazandıracak ve Ocak 1992'de AB'nin de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını tanımasıyla geri dönülmez bir dağılış süreci başlayacaktı.

Görüldüğü üzere farklı ulusal kimlikleri bir arada tutmak için Tito'nun ürettiği halkların kardeşliği ideolojisi, yerini mikro milliyetçiliklere, sosyalist federal yönetim yapısı da bağımsızlıkların ilanına dönüştü. Sırp lider Miloseviç, büyük Sırbistan oluşturmak amacıyla kanlı savaşı, Hırvat lider Tujman Hırvatistan'ın bağımsızlığını ve mümkün olduğunca Bosna-Hersek'i Sırp'larla paylaşmayı, Sloven lider Kučan birliği bir arada tutacak girişimde bulunmayarak Sosyalist Federal Yugoslavya Devleti'nin dağılmasına hizmet ettiler. Müslüman Boşnakların lideri İzetbegoviç ise bütün bu yaşananlar karşısında mağdurun sesi olmanın ötesinde bir politika üretilmedi.

Uluslararası konjonktür de Yugoslavya'nın dağılmasına imkan sundu: Yugoslavya'da kanlı çatışmalar başladığında ABD ve Avrupalı devletler Birinci Körfez Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin dağılması meselelerini Yugoslavya'da yaşanan savaştan daha fazla önemli gördüler. Yugoslavya'da yaşanan çatışmanın Batı güvenlik mimarisini yıkacak çapta olmaması gibi nedenlerden dolayı Yugoslavya'da yaşanan savaşı bölgesel savaşa dönüşmesini önleyerek çatışmaları çevreleme politikası izlediler. (Türkeş, 1995, s. 481)

Bosna-Hersek'te Savaş ve Dayton Antlaşması

Birinci dağılış sürecinin en yoğun hissedildiği yer Bosna-Hersek'ti. 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde bağımsızlık için referandum yapıldı, fakat Bosnalı Sırp'lar bunu boykot etti. 5 Nisan 1992'de Bosna-Hersek parlamentosu Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin bağımsız Bosna-Hersek Devleti olduğunu ilan etti. Bosnalı Sırp'lar, Sırbistan'daki Miloseviç yönetiminin açık desteği ile, Bosnalı Müslümanlara yönelik askeri saldırılara başladılar. Bosnalı Sırp'lar kısa süre içinde Bosna-Hersek'in %70'ini işgal ettiler. Sırasıyla 6-7 Nisan 1992'de ABD ve Avrupa Topluluğu Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımasının ardından 22 Mayıs 1992'de Bosna-Hersek bağımsız bir devlet olarak BM'ye üye kabul edildi, fakat savaş bütün hızıyla devam etti. 1992-1995 yılları arasında Müslüman Bosnalılara karşı Bosna-Hersek'te ciddi kıyım yapıldı. 11 Temmuz 1995'te Srebrenica katliamı bir soykırımdı. Nisan 1992'de fiilen başlayan savaş 21 Kasım 1995 tarihinde Ohio'da Dayton Barış Antlaşmasının parafe edilişine kadar kısa ateşkes araları hariç bütün şiddetiyle sürdü. 14 Aralık 1995'de Paris'te imzalanan Dayton Antlaşması savaşı sona erdirecek, fakat oldukça karmaşık yeni bir yapı kurulmasına yol açarak, sorunu dönüştürecekti.

Bosna-Hersek sınırları içinde Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska) adıyla iki entite (siyasi varlığın) oluşmasını uluslararası bir antlaşma ile kayıt altına aldı ve aynı zamanda yönetimin anayasası bu antlaşmaya eklendi. Bosna-Hersek'te oluşturulan iki entite ve anayasa Bosna-Hersek'in iç etnik

sınırını belirgin hale getirmeye yaradı. Bosna-Hersek'te üç etnik-dini gruptan birisinin hayır dediği bir konuda karar alabilmek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Bosna-Hersek sürekli siyasi kriz döngüsü içindedir. Bu durumdan çıkmak için Dayton antlaşmasında bulunan Yüksek Temsilcilik Ofisi, 1997 yılında Bon Gücü (Bonn Power) olarak adlandırılan uluslararası temsilcinin yetkisi daha fazla artırılmış, fakat Yüksek Temsilcinin uygulamaları bir süre sonra bir başka soruna yol açmıştır. Yüksek Temsilcinin cumhurbaşkanını, bütün bürokratları ve milletvekillerini görevden alabilme yetkisi egemenliğin kimde olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. (Türkeş, 2008, s. 253-280) 3 Ekim 2010'da yapılan seçimlerden sonra 15 ay hükümet kurulamamıştır. Devlet Krizine dönüşme eğilimine giren bu kriz ancak taraflara uluslararası baskı uygulanarak 28 Aralık 2011'de hükümetin kurulması aşılabilmektedir.

Makedonya'da Kriz Döngüsü

Birinci dağılış sürecinde Bosna-Hersek ile karşılaştırıldığında Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını kan dökülmeden elde etmiş, fakat burada isim, bayrak ve anayasanın bazı maddeleri hakkında ciddi krizler ortaya çıkmıştır. İlk kriz döngüsü bağımsızlığın tanınması sürecinde yaşanmıştır. Makedonya, bütün sınır komşularının farklı nedenlerle de olsa üzerinde hak iddia ettiği bir ülkedir. Bulgarlar, Makedonya'nın bağımsız bir devlet olduğunu tanımakta, fakat Makedonları Bulgarların bir kolu olarak gördükleri için, Makedonları ayrı bir ulus olarak tanımamaktadırlar. Bağımsızlığın ilan edilmesi sürecinde Makedonya çok daha ciddi bir başka sorun ile karşılaştı ve bu sorun hala devam etmektedir. Yunanistan Makedonya'nın ismine karşı çıktı. Yunanistan, Makedonya Cumhuriyeti yerine, "Eski Yugoslav Makedon Cumhuriyeti" adı ile tanıyacağını, aksi halde AB mekanizması ve ulusal düzlemde Makedonya'ya karşı ambargo uygulayacağını belirtti ve bunu yaptı. Bayrak ve Makedonya anayasası konusunda da Yunanistan ciddi sorunlar çıkardı. Bağımsızlığın ilanı sırasında Makedonya'nın önüne konan isim, bayrak ve anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi meselelerinden ilki üzerinde hiç geri adım atmadı Makedonya. Diğer iki mesele hakkında bazı düzenlemeler yaptı. Bayrak simgesinde bulunan yıldız ve anayasanın 4. Maddesinde bulunan "Makedonya devleti Makedonya Cumhuriyeti dışında bulunan Makedonlardan da sorumludur" ifadesini değiştirdi.

Makedonya ikinci kriz döngüsüyle 1999 yılında karşılaştı. NATO'nun Kosova'ya yaptığı askeri müdahale Kosova nüfusunun büyük çoğunluğunu kısa süreli de olsa göçe zorladı. Kosovalı Arnavutların yöneldiği ilk yer Makedonya, ikincisi ise Arnavutluk idi. Makedonya'ya akın akın gelen göç dalgası Makedonları, Makedonya'nın nüfus dengesini Arnavutlar lehine değiştireceği gerekçesiyle endişelendirdi. Makedonya yönetimi bu endişeden hareketle NATO müdahalesine sıcak bakmadı, fakat bunun önüne geçebilecek gücü de yoktu. 1999 NATO müdahalesini takiben, Makedonya yönetimi Makedonya'ya göç eden Kosovalı Arnavutları geri dönmeye zorladı. Bu kriz dalgasını da aşan Makedonya, 2001 yılında yeni bir kriz döngüsüne girdi.

2001 yılı Şubat ayında (ve Mayıs ayında yinelenen) Kuzey Batı Makedonya'da Makedonya polis ve silahlı kuvvetleri ile Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) olarak adlandırılan Kosova milis gücü arasında yaşanan silahlı çatışma bir yönüyle Kosova sorunu ile, bir başka yönüyle de Makedonya içinde yaşanan Arnavut-Makedon siyasi gerginliği ile ilgilidir. UÇK Kosova sorununu bölgesel bir soruna dönüştürme yeteneğini gösterdi. Çatışmanın tetikleyici etkeni Makedonya ile Sırbistan ara-

sında Kosova'nın Kuzey Batı sınırının 250 km'sini tanımlayan antlaşmadır. Şubat ayında imzalanan bu antlaşma Arnavutlar tarafından kabul edilmemiş, UÇK'nın silahlı saldırısı ile Makedonya yönetimine gözdağı vermiştir.

Sorunun ikinci boyutu ise Makedonya'da yaşanan siyasi krizin geldiği boyuta ilişkindir. Makedonya anayasasına göre, Arnavutlar da diğer azınlıklar gibi azınlık sayılmaktadır. Makedonya'da bulunan Arnavutlar bu statünün kendilerini tatmin etmediğini, Makedonların iddia ettiği %25 Arnavut azınlığın aksine nüfusun %40'ını oluşturduklarına ve bu nedenle kendilerine azınlık değil daha yüksek kurucu ortak statüsü tanınması gerektiğini ileri sürdüler. Makedonya Cumhuriyeti ilan edildiğinden beri Makedon ve Arnavut partilerin oluşturduğu koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmekteydi. Buna rağmen, Arnavutlar, Makedonya'da devletin yeniden yapılandırılarak ortak devlet inşa edilmesini talep ettiler. Makedonlar ise azınlık statüsünün ötesine geçen bir yeniden yapılanmaya karşı çıktı, bunun yerine azınlık haklarının genişletilmesini önerdiler. Sonuçta, AB devreye girerek iki tarafı uzlaştırmaya çalıştı ve böylece Ağustos 2001'de Ohri Çerçeve Antlaşması imzalandı. Buna göre, azınlıklara ve başta Arnavutlara oldukça genişletilmiş yeni haklar tanındı. Buna karşılık, Arnavutlar bağımsızlık, federasyon ve ortak devlet kurma taleplerinden geri adım attılar. Ayrıca, AB Makedonya'ya yazılı olmayan, şifahi mahiyette Makedonya'nın AB entegrasyonuna hız verileceği doğrultusunda yeşil ışık yaktı, fakat üyelik süreci halen başlamadı, çünkü Yunanistan'ın isim değişikliği ambargosu ve Fransa'nın isteksizliği halen devam etmektedir. (Türkeş, 2006, s. 284).

Karadağ Cumhuriyeti

Birinci dağılış süreci sonunda Sosyalist Federal Yugoslavya Devleti ortadan kalkmış, yerine Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri ve Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinden oluşan Federal Yugoslavya Cumhuriyeti oluşturulmuştu. Mayıs 2006'da Karadağ'da yapılan referandum Karadağ'ın bu yapıdan ayrılması kararının alınmasına yol açtı. İkinci dağılış savaş olmadan gerçekleşti, fakat burada başka bir sorun ortaya çıktı. Sancaklı Müslümanların bir bölümü Sırbistan Cumhuriyeti'nde, diğer kısmı ise Karadağ Cumhuriyeti'nde kaldı. Bu sorun halen varlığını sürdürmektedir.

Kosova'nın Bağımsızlığı

Üçüncü dağılış süreci 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığının ilan edilmesiyle gerçekleşti. Sosyalist Federal Yugoslavya Devleti'nin dağılışı esnasında en sorunlu bölge Kosova idi. Öncelikli kriz ve çatışmanın burada yaşanacağı bekleniyordu. Beklenenin tersine çatışmalar Bosna-Hersek'te odaklaştı, çünkü Miloseviç ve Tujman Bosna-Hersek'i Sırbistan ve Hırvatistan arasında paylaşmak istiyordu, ayrıca ABD ve AB'de savaşın bölgesel hale gelmesini önlemek için savaşı çevrelemek istediği için Bosna-Hersek mağdur duruma düştü. Aralık 1995'te Dayton Antlaşması imzalandıktan sonra, Kosova sorunu 1996'dan itibaren uluslararası düzlemde öncelikli hale geldi. Bunun iki önemli nedeni var: ilki, Batı, Kosovalı Arnavutlar'a 1992-1995 arasında açık destek vermedi, hatta Arnavutluk yönetimine Kosova sorununu uluslararasılaştırmaması doğrultusunda telkinlerde bulundu. Buna karşılık, Arnavutluk'a, Batı güvenlik mimarisine entegre edileceği mesajı verildi, fakat Arnavutluk'ta yaşanan 1997 piramit yatırımcılık (bankerler krizi) krizi Arnavutluk'un bu konuda ilerleme kaydedememesine yol açtı. İkinci etken, Kosovalı Arnavutlar'ın Dayton sürecindeki beklentileri ile ilgiliydi. Arnavutlar, Kosova meselesinin Dayton sürecinde gündeme alınacağını ve böylece Kosova sorununun da çö-

züleceğini bekliyorlardı. Bu gerçekleşmedi ve Kosova'da pasif direnişin liderliğini temsil eden İbrahim Rugova'nın izlediği strateji 1996 yılından itibaren yerini Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) savunduğu silahlı eylem stratejisine bıraktı. Buna karşı Miloseviç, katliamlara varan askeri çözüm faaliyetleri ile cevap verdi.

1996-1998 arası yıllar silahlı çatışmalarla geçti. Kosovalı bazı Arnavut aileler, Yaşari ailesinde olduğu gibi, toptan yok edildi. 1998 yılı sonunda Rambouillet görüşmeleri olarak bilinen diplomatik girişim, önce Kosovalı Arnavutları tatmin etmeyen önerisi, daha sonra da Rambouillet antlaşma tasarısına eklenen Ek B maddesi (buna göre, NATO'ya Yugoslavya'nın bütününde kara, hava ve su yollarını izinsiz kontrol etme yetkisi tanıyacaktı) nedeniyle Sırpların bu tasarımı reddetmesiyle sonuçlandı. Böylece NATO'nun askeri müdahalesinin yolu açıldı. Diplomasinin bu denli kötü kullanımı, sorunun diplomatik yollarla çözülmemişine yol açtı ve hızla askeri müdahale yapılmasına karar verildi. ABD liderliğinde uluslararası hukuka aykırı fakat insan hakları gerekçesi ile BM güvenlik konseyi kararı bulunmayan NATO müdahalesi yapıldı. 1999'da NATO'nun 79 gün süren askeri müdahalesi sonucu, Milosevic yönetimi dize getirildi. 9 Haziran 1999'da ateşkes antlaşması imzalandı ve 1244 sayılı güvenlik konseyi kararı ile Birleşmiş Milletler bünyesinde Kosova'nın idaresi için UNMIK ve askeri savunması için KFOR oluşturuldu. Savaş ve katliamlar sona erdi, fakat istikrar sağlanamadı.

Bu tarihten itibaren sorun dönüştü. KFOR bundan böyle Kosova'yı Sırbistan'a karşı, Kosova'da kalan Sırpları da Arnavutlara karşı koruma altına alacaktı. Bu durum Arnavutları tatmin etmedi. Arnavutlar'ın siyasi talepleri giderek yükseldi. İnsan hakları ve demokrasi standartlarının artırılmasına karşılık Arnavutlar'a bağımsızlık yolunun açılacağı söylendi, fakat insan hakları ve demokrasi standartları yükselmedi, çünkü bunları yükseltecek ne yapı, ne de bu değerleri savunacak aktörler vardı. Arnavutlar, Kosova'nın bağımsızlığının gerçekleşmediği durumda bölgesel düzlemde istikrarsızlık çıkartabilecek kapasiteye sahip olduklarını 2001 yılında Makedonya'da çatışma çıkartarak gösterdiler. 2003 yılında Kosova'da yaşanan yerel etnik çatışmalar bir kez daha gösterdi ki, bağımsızlık sorunu gündeme alınmadığı durumda Kosova'da istikrar sağlanamayacaktı. 2008'de Ahtisaari'nin Kosova için hazırladığı "Denetlenen Bağımsızlık" planı Kosovalı Arnavutlar'ı şimdilik tatmin etti ve 17 Şubat 2008'de bağımsızlık ilan edildi. Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı süresi belirtilmeyen bir tarihe kadar uluslararası aktörler ve kurumlar tarafından denetlenecek, böylece tam bağımsızlık zamana bırakılacaktı. (Türkeş ve Akşit, 2007, s. 79-114)

Bütün bunların gösterdiği üzere Sosyalist Federal Yugoslavya Devleti üç kez ardarda dağılmış ve yerine 7 bağımsız devlet inşa edilmiştir.

Avrupa'da yeni devletlerin ortaya çıkmasını açıklayınız.

SIRA SİZDE

Özet

Sovyetler Birliğinin çöküşünü açıklayabilmek;

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu uluslar arası sistemde Batı dünyasının başat aktörü ABD, Doğu dünyasındaki ise Sovyetler Birliği idi. Ancak bu karşıt iki güç arasındaki üstünlük mücadelesi zamanla Sovyetler Birliğinin Doğu Bloğu içindeki etkinliğine zarar vermeye başladı. Bu durum karşısında 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği uluslar arası politikasını değiştirme kararı aldı. Ancak bu değişiklik Doğu Avrupa ülkelerindeki rejim dönüşümlerine engel olamadı. Bunun yanı sıra uluslar arası politikada ideolojik iddiasının tersi politikaların uygulanması, sistem içi eleştiriyeye açık bulunmama, teknoloji üretiminde gerileme, enerji ihracatına bağımlı kalma ve Gorbacov reform projesinin başarısızlığı gibi içsel faktörler de Sovyetler Birliğinin çöküşünü hazırlamıştı. Nihayet Aralık 1991 yılında Sovyetler Birliği fiilen ilga edildi ve yerinde bağımsız devlet ortaya çıktı.

Avrupa'da Soğuk Savaşın bitmesi ve tek Avrupa fikrini tartışabilmek;

Tek Avrupa fikrinin ilk önerileri Fransa'dan gelmiştir. 1925 yılında Fransa başbakanı Edouard Herriot "Avrupa Birleşik Devletleri" kurulmasını önermiştir. Ancak ekonomik iş birliğine dayalı olan bu öneri iki savaş arası dönemde karşılığını bulamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Batı Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda birleşerek 1951 yılında "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu"nu kurdu. Oluşturulan bu çekirdeğe 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka eklendi. Böylece bu ilk genişleme dalgası sonucu AT 9 üyeye ulaştı. İkinci genişleme dalgası ise 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in AT'ye kabul edilmesiyle gerçekleşti. 1993'te "Avrupa Birliği" adını alan topluluğa Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1995'te üye olarak kabul edildi. 2004 yılında ise Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi; 2007'de de Romanya ve Bulgaristan birliğe dâhil oldu.

Yeni dünya düzeni içinde Avrupa Birliğinin durumunu açıklayabilmek;

Soğuk Savaşın sona ermesi AB'ye iki alanda açılım yapma imkânı sundu. İktisadi alanda başlayan birleşme süreci, 1993'te Avrupa Birliği Antlaşması ile iktisadi, siyasi ve sosyal alanlarda Avrupa içi işbirliğine dönüştürüldü. Bu derinleşme AB'ye yeni üye olacak ülkeleri AB'ye uyumlu hale getirmeye çalıştı. İkinci önemli açılım Avrupa'nın küresel düzlemde rol oynamasına imkân sağlayan ortak dış ve güvenlik politikası oluşturulması oldu. 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması derinleşme konusunda eski yapıları korurken, Avrupa ortak dış, güvenlik ve savunma politikası hakkında hükümetler arası karar alma hükmünü yeniledi. Soğuk Savaş döneminde üretilen güvenlik yapıları Soğuk Savaş sonrası dönemde de önemli değişimlere uğramıştır ve bu konuda AB'nin müzakere ve mücadelesi devam etmektedir.

Avrupa'da yeni devletlerin ortaya çıkmasını açıklayabilmek

Uluslararası iki kutuplu sistemin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü Avrupa'da yeni devletlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Baltık ülkeleri Estonya, Litvanya ve Letonya bağımsızlıklarını ilan ettiler. 1992 yılında Çekoslovakya'da Kadife Devrim sonucu Çek Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti kuruldu. Uzun ve kanlı bir dönem sonrasında Yugoslavya da dağılmıştır. Dağılan Yugoslavya'da 2012 itibarıyla 7 devlet ortaya çıkmıştır: Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Kosova. Yugoslavya'da ilk dağılış dönemi 1991 ve 1992 yıllarındaki bağımsızlık ilanlarıyla, ikinci dağılış dönemi 2006'da Karadağ'ın Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nden referandum yoluyla ayrılması, üçüncüsü de 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle gerçekleşmiştir.

Kendimizi Sıyalım

1. 1945-1968 yılları arasında Batı Avrupa'nın iktisadi olarak yeniden inşa edilmesinde aşağıdakilerden hangisinin katkısı **olmamıştır**?
 - a. ABD
 - b. KFOR
 - c. IMF
 - d. Dünya Bankası
 - e. Keynesçi kalkınma projesi
2. 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşmasıyla aşağıdakilerden hangisi kurulmuştur?
 - a. AT
 - b. COMECON
 - c. EURATOM
 - d. AET
 - e. AGİT
3. Aşağıdakilerden hangisi Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ilgili iç nedenlerden biri **değildir**?
 - a. İç eleştiriye kapalı bir bürokratik sistemin olması
 - b. Teknoloji üretiminde geriye düşmesi
 - c. Enerji ihracatına bağımlı kalması
 - d. Gorbaçov reformlarının başarısızlığı
 - e. Doğu Bloğunda Sovyet karşıtı tutumların varlığı
4. Aşağıdakilerden hangisi AB'nin kurucu üyelerinden biri **değildir**?
 - a. Fransa
 - b. İtalya
 - c. İngiltere
 - d. Lüksemburg
 - e. Hollanda
5. Avrupa Birliği'nde parasal birliğin sağlanması aşağıdaki antlaşmalardan hangisi ile gerçekleşmiştir?
 - a. Maastricht Antlaşması
 - b. Lizbon Antlaşması
 - c. Varşova Paktı
 - d. Dayton Antlaşması
 - e. Avrupa Tek Senedi
6. Aşağıdakilerden hangisi Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ortaya çıkan devletlerden biri **değildir**?
 - a. Estonya
 - b. Slovakya
 - c. Letonya
 - d. Yunanistan
 - e. Litvanya
7. Aşağıdakilerden hangisi Kadife Devrim sonucu bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerden biridir?
 - a. Slovenya
 - b. Slovakya
 - c. Kosova
 - d. Letonya
 - e. Makedonya
8. Aşağıdakilerden hangisi AB üyesi ülkelere biri **değildir**?
 - a. Polonya
 - b. Danimarka
 - c. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
 - d. Macaristan
 - e. Portekiz
9. Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Maastricht Antlaşması-1993
 - b. Lizbon Antlaşması-1999
 - c. Dayton Antlaşması-1995
 - d. Roma Antlaşması-1958
 - e. Füzyon Antlaşması-1965
10. Aşağıdakilerden hangisi Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerden biri **değildir**?
 - a. Sırbistan
 - b. Hırvatistan
 - c. Makedonya
 - d. Kosova
 - e. Çek Cumhuriyeti

Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da Soğuk Savaşın Bitmesi ve Tek Avrupa Fikri” konusunu yeniden okuyunuz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da Soğuk Savaşın Bitmesi ve Tek Avrupa Fikri” konusunu yeniden okuyunuz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Sovyetler Birliği’nin Çöküşü” konusunu yeniden okuyunuz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği Antlaşması ve Yeni Genişleme Dalgaları” konusunu yeniden okuyunuz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği Antlaşması ve Yeni Genişleme Dalgaları” konusunu yeniden okuyunuz.
6. d Yanıtınız yanlış ise “Avrupa’da Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı” konusunu yeniden okuyunuz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Çek ve Slovakya” konusunu yeniden okuyunuz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği Antlaşması ve Yeni Genişleme Dalgaları” konusunu yeniden okuyunuz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Yeni Dünya Düzeni İçinde Avrupa Birliği’nin Durumu” konusunu yeniden okuyunuz.
10. e Yanıtınız yanlış ise “Yugoslavya’nın Dağılışı” konusunu yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Sovyetler Birliği, Batı’nın liberal, kapitalist ve emperyalist sistemlerine karşı sosyalist bir sistemi savundu. Ancak 1956’da Macaristan’da, 1968’de Çekoslovakya’da gerçekleştirilen askeri müdahaleler, Romanya’nın siyasi baskı altında tutulması, Yugoslavya-Sovyetler Birliği gerginlikleri ve 1979’da Afganistan işgali, Sovyetler Birliğinin Batı’ya karşı savunduğu ilkelerle çelişmekteydi. Birlik içindeki karar alma mekanizması da katı kurallara bağlıydı. Bu nedenle sistem içi eleştiriler ihanet olarak kabul edilmekteydi. İki savaş arası dönemde Sovyetlerin teknoloji üretimi konusunda büyük bir başarı göstermesine rağmen, 1960’lı yıllardan itibaren aynı başarıyı devam ettirememiştir. Bu durumu telafi etmek için Sovyetler Birliği petrol ve doğal gaz ihracatını gideerek arttırmaya başladı. Böylece ekonomi enerji ihracatına endekslenmiş oldu. Bunlara ek olarak Sovyetler Birliğinde halk politikadan uzak bir çizgide yaşamaktaydı. Bu doğrultuda Gorbaçov reformları da halkın tepkisizliği nedeniyle uygulamaya konamamıştır.

Sıra Sizde 2

II. Dünya Savaşı sonrası Batı Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda birleşerek 1951 yılında “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu”nu kurdu. Oluşturulan bu çekirdeğe 1973’te İngiltere, İrlanda ve Danimarka eklendi. Böylece bu ilk genişleme dalgası sonucu AT 9 üyeye ulaştı. İkinci genişleme dalgası ise 1981’de Yunanistan’ın, 1986’da İspanya ve Portekiz’in AT’ye kabul edilmesiyle gerçekleşti. 1993’te “Avrupa Birliği” adını alan topluluğa Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1995’te üye olarak kabul edildi. 2004 yılında ise Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi; 2007’de de Romanya ve Bulgaristan birliğe dahil oldu.

Sıra Sizde 3

Soğuk Savaş sonrası AB’de iktisadi, siyasi ve sosyal konular üç sütun üzerine inşa edildi ve Avrupa içi işbirliğini derinleştirme çabaları başladı. Derinleşme hareketleri, AB’ye üye olmak isteyen ülkeleri AB standartlarına uyumlu hale getirmeye çalıştı. 2009’daki Lizbon Antlaşmasıyla Avrupa ortak dış, güvenlik ve savunma politikaları hakkında hükümetler arası karar alınması kabul edildi. Komşuluk Politikası ile AB, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde yakın çevresini düzenlemek istedi. An-

cak 1995'te başlayan Barselona Süreci istenilen başarıya ulaşamadı. Ortak dış, güvenlik ve savunma politikası konusunda ise 1990'lı yılların başında iki ana öneri ön plana çıktı. Fransa ve Belçika NATO'dan ayrı bir güvenlik politikasını savunurken, ABD ve İngiltere NATO'dan bağımsız bir Avrupa güvenlik sisteminin oluşmasına sıcak bakmamaktaydı.

Sıra Sizde 4

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Baltık ülkeleri Estonya, Litvanya ve Letonya bağımsızlıklarını ilan ettiler. 1992 yılında Çekoslovakya'da Kadife Devrim sonucu Çek Cumhuriyeti ve Slovakya Cumhuriyeti kuruldu. Yugoslavya'da II. Dünya Savaşı sonrası Tito halkların kardeşliği ve iktisadi kaynakların eşit dağılımı söylemiyle altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeyi bir araya getirmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda da yerel kimlik ikinci planda kalmış, Yugoslav üst kimliği kabul görmüştür. İktisaden diğerlerine nazaran daha güçlü olan Slovenya ve Hırvatistan'ı dengelemek için Tito, Sırp'ları ordu ve bürokraside önemli yerlere yerleştirmiştir. 1980'de Tito'nun ölümünden sonra cumhuriyetler arasındaki denge bozulmuştur. Slovenya ve Hırvatistan iktisadi avantajlarını genişletmek isterken, Sırbistan ve Karadağ bürokratik konumlarını güçlendirmek, Kosova da cumhuriyet statüsü kazanmak istiyordu. Yugoslav üst kimliği artık önemini kaybetmiş, mikro milliyetçilik ön plana çıkmıştır. Bu da merkezi yönetimde sorunlara yol açmıştır. Yugoslavya'da kanlı çatışmalar başladığında ABD ve Avrupalı devletlerin bir müdahalesi olmamış, sadece çatışmaların bölgesel bir savaşa dönüşmemesi için çaba göstermişlerdir. Uzun ve kanlı bir dönem sonrasında Yugoslavya dağılmıştır. Dağılan Yugoslavya'da 12 itibarıyla 7 devlet ortaya çıkmıştır: Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Kosova. Yugoslavya'da ilk dağılış dönemi 1991 ve 1992 yıllarındaki bağımsızlık ilanlarıyla, ikinci dağılış dönemi 2006'da Karadağ'ın Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nden referandum yoluyla ayrılması, üçüncüsü de 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle gerçekleşmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Black, Cyril E. and others, *Rebirth A History of Europe Since World War II*, London, 1992.
- Halliday, Fred, *The Making of the Second Cold War*, Second Edition, London, 1986.
- Hobsbawm, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991, Aşırıklar Çağı*, Çeviren Yavuz Alogan, 1996.
- Kahraman, Sevilay, "The European Union and the Challenge Enlargement. Marmara Journal of European Studies", 5/1-2, 1997, pp. 147-178.
- Kahraman, Sevilay, *Institutional Reform and Political Change in the European Community: from the 1950s to the 1980s*, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1996.
- Türkes, Mustafa, "NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Derleyen Faruk Sönmezoglu, 3. Baskı, İstanbul, 2004.
- Türkes, Mustafa, "Kuş Bakışı Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 39/1, 2012.
- Türkes, Mustafa, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *Avrasya Dosyası*, 14/1, 2008.
- Türkes, Mustafa and Sait Akşit, "International Engagement, Transformation of the Kosova Question and Its Implications", *The Turkish Yearbook of International Relations*, 38, 2007.
- Türkes, Mustafa, "Transformation of the Problems in Macedonia", *A Bridge between Cultures, Studies on Ottoman and Republican Turkey in Memory of Ali İhsan Bağış*, Edited by Sinan Kuneralp, İstanbul, 2006.
- Türkes, Mustafa, "Bosna-Hersek Problemi: Londra Konferansı (1992) Ve Siyasi Sonuçları", *Prof. Abdurrahman Çaycıya Armağan*, Ankara, 1995.